

IGAZSÁGOK
ÉS
TANULSÁGOK
A NAGY
HÁBORÚBÓL

ÍRTA

NAGYMEGYERI **RAICS KÁROLY**
EZREDES

A MAGYAR ORSZÁGOS VÉDERŐ EGYESÜLET KIADÁSA

Budapesti Hírlap Nyomdája

ELŐSZÓ.

A nagy világégés egész tartama alatt többszöri sebesülései gyógyulási idejét és némi kímélési időt kivéve, a harctéren tartózkodtam. Minden harctéren időztem; mintegy négy ezrednél szolgáltam zászlóalj-, ezred- és dandárparancsnoki minőségben. Az úgynevezett „vörös badsereg” jóvoltából az oláhok fogságában is voltam, s mint ilyen írtam e sorokat, részben az egyik brassói katonakórházban, részben az ottani törvényszék fogházában.

Nyitott szemmel és gondolkodó fővel kísértem az eseményeiket. A valóság sokszor fedte az elmélet által elképzelni segített képet, sokszor azonban nevetségesen *naivvá* tette az elméletei, vagy pedig teljesen rácaffolt arra.

Réke *naovsások*at láttam törnékké sülvedni s iembereket a veszély tudata leleplezi. Az életbenmaradás hatalmas ösztöne *sok erényt sárba tipor* a hatalom képzelt jogánál fogva, máskor pedig a kétségbeeséssel felfegyverkezve, hatalmas elhatározással *félistenné* avatja.

Már e bevezető soraimban hangsúlyozom, hogy azt az óriási mulasztásunkat, — melyre én még 1911. év végén a *Magyar Katonai Közlöny-ben* „Psychikai tanulságok” címen rámutattam — mely szerint a tiszt emberekkel foglalkozván, azok *lelkét megismerni kö-*

vetkezatosan elmulasztja, kettőzött erővel pótolnunk kelt.

Sokszor a megrendülésig átélt tapasztalásaim alapján tehát jogot formálok ahhoz, hogy az igazságokat *őszintén* feltárjam. Ha valamikor szükséges volt és alkalomszerű az őszinte beszéd, úgy ez *most* életbevágóan fontos. A világ előtt erényeinkkel és bűneinkkel együtt tisztán állunk. Ne dugjuk tehát porba a fejünket, ha nem a becsületes szív nyíltságával *javítsunk* hibáinkon, nehogy téves utón járjunk s erre áldozatok árán *mások* figyelmeztessenek. *Tanuljunk egyszer már saját kárunkon! Mert, ha mi most helyes alapokat rakunk le, a nemzet jövőjének, a fiatalságnak munkáját is célszerűen előkészítjük: míg ha önámítás és felületesség vezet munkánkban, az utókor átka fogja emlékünket kísérni.*

A magyar fiatalságot a becsületes, őszinte, őznetlen és reális munka körébe felemelni, a magyar ragyogó képességeit fejleszteni, a tiszta erkölcs és erény útjára terelni, kárhoztatandó hibáit szelídíteni és hasznot hajtó energiává változtatni: ez az én eszményképem.

Bírálja el az olvasó fejtegetéseimet ezek előrebo-csátása melleit *elfogulatlanul*.

Igyekeztem tárgyilagos lenni. Ha ez olykor talán kizárólag emberi gyarlóságból, kevésbbé sikerült, ezért elnézést kérek. Esetleges tévedéseimmel is ezt a célt akartam szolgálni.

Végül még meg kell jegyezmem, hogy ha általános-ságban tárgyalok valamit, *az alól kivételt mindig kép-zeltem*, még ha azt külön nem is emeltem volna ki.

A szerző

Igazság és fegyelem.*)

Két szuverén fogalom az erkölcsi újjászületés világában. Egyik az életértékek eredete és létrehozója, a másik azok érvényesülésének biztosítója és szabályozója. Egyiket a másik nélkül nem tudom elképzelni. Egymást kölcsönösen kiegészítik.

Minden erkölcsi, szellemi és fizikai alkotásunkat az igazságra kell alapítanunk. A természet örök törvényei, melyek az anyagi világrendet fenntartják és igazgatják, igazságokon alapulnak és azok szerint működnek. Érvényesülésükben megnyilvánuló *kíméletlen fegyelem*, semmi egyéb, mint erőhatás és egyensúly szabályozás. Így van ez az emberi lélekben is. Nagy és sokféle erők kitermelő forrása ez. Ösztönök és indulatok fészke, melyből az önfegyelem zsilipje« keresztül szabályozza azok folyásai a józanság.

Az erkölcsi újjászületés korában a zsilipen keresztül *egyedül az igazság erőhullámai hőmpölyöghetnek korlátlanul*. Régen nem így volt. A közélet hatalmas folyama a sok elvetemült, gonosz, önző indulatok *árvjától* zavaros és szennyes vizű lett. Az igazság kristálytisztá csermelye, mely a zsilipen keresztül legfeljebb csak *csörgedezhetett*, hatástalanul elvegyült hibban.

* Igazság alatt tulajdonképen a szigorú igazságon alapuló becsületes szókimondásnak a szükséges tapintattal felszerelt bátorságát értem, bármennyire is hatása alatt állunk a tapasztalt és átszenvedett méltatlanságok keserűségeinek, az erkölcsi újjászületés alapvető tételét, az igazság ügyét csak így szólhatjuk.

Az erkölcsi alvilág ezen átkos Acheron folyóján úszott a mi éltünk sajkája Dantének Kocitiusz-tavába. Úgy képzem, hogy az isteni kegyelem, még mielőtt e szörnyű tóban elvesztünk volna, *utolsó próbaképen* egy titkos úton, Belzebub sírján keresztül, az erkölcsi világba vezette a mi tévelygő lelkünket. Azt akarta, hogy erkölcsileg újra szülessünk, de nem azért, hogy a *régi, megszokott útjainkat járjuk*, hanem, hogy annak bűnein okulva, egy szebb, 'tartalmasabb életei éljünk.

Második ezredvünk erkölcsi alapjait csak az igazság és a fegyelem szilárd pilléreire építhetjük fel. Ezeket az eszményeket a fiatalság lelkébe, azok fogékonysága szerint csak fokozatosan vihetjük be. Azonban a konzervatív jellemeknek a régi szokásokhoz való szívós ragaszkodása folytán részükről támasztott bizonyos küzdelmekre el lehetünk készülve. E nélkül nincs fejlődés.

Az igazság azonban kérlelhetetlen. Az átváltozásnak is ennek jegyében, fokozatosan bár, *de teljes eréllyel kell megtörténnie.* Ezzel nem azt mondtuk, hogy régenté¹ minden rossz volt, tehát mindennek meg kell változnia. Ha azonban a rombadőlt alkotást újból, de másként akarjuk felépíteni, ehhez az alapokat is megfelelően át kell alakítanunk. Mindenekelőtt a pilléreknek a magyar szellem és erkölcs termőföldjébe való új elhelyezésére és megerősítésére van szükség. *A hadseregnek kell a legszilárdabb erkölcsi alapokon nyugodnia. Ne létezzék az a vihar, mely annak alapjait megingatni képes.* A közelmúlt példája (fényesein igazolta, hogy nélküle minden előbb-utóbb rombadől. A keresztény nemzeti szellemen kívül az *igazság uralmát* s ennek szolgálatában a *fegyelem erkölcsnemesítő hatalmát* is bele kell vinnünk annak erkölcsi fundamentumába.

Az igaz ügyet még sohasem érte kár az igazság kimondása folytán. *Azt el lehet ugyan altatni és hallgattatni vagy hallgattatni, de ugyanakkor a múlt sorvasztó bűnébe esünk, az öncsalásba, mely kényelemben ringat s illúzióknak él.* Az igazság kimondása sohasem lehet fegyelmetlenség, ha az módjával történik. Hiszen a megbízható fegyelemnek, melyre törekszünk,

épen egyik alkotó elemének kell annak lennie. Ahhoz, hogy tisztán lássunk, a múlt bűneit szükségképen fél kell tárnunk. *Nem azért, hogy gyönyörködjünk bennük, hanem hogy okuljunk belőlük.*

Fölmerül már most az a kérdés, hogy mi volt a múltnak *bűne* a fegyelem fölfogását és kezelését illetően? Az, ami a múltnak általános bűne volt. *Nem individualizált.* Kaptafa szerint dolgozott. Tényeket nem lélektani okok szerint bírálta el, hanem kizáróan külső jelenségek szerint. Nem igazságot szolgáltatott, de megtorlással élt. A hatalmas természetrajzához tartozik, hogy apró, lényegtelennek látszó kérdésekkel nem szeret foglalkozni. Az igazság kérdéseit többé-kevésbé ekként kezelte mindég. Minden ilyen kérdés gordiusi csomónak tűnt fel előtte, melyet büntetéssel egyszerűen ketté kell vágni. Ha hibázott, hát bűnhődjék. Ez volt az elve. Olykor helyesnek bizonyult ez az elv, mert méltót ért a büntetés, ki csakis ily szélsőséges eszköz árán ébredt bűnösségének tudatára. s volt megjavítható. Az erkölcsi világrend összhangját azonban, ha emberi föllépés folytán annak egyensúlya megbillenni látszott, következetesen csak büntetéssel helyreállítani akarni, *nemcsak bölcsesség hiányára vall, de a felsőbb emberi értékek meg nem becsülésének is a kifolyása.*

És ha az elkerülhetetlen megtorlás tudatában az előljáró személyétől és büntetésétől rettegetek, ez annak hatalmi ambícióját is kielégítette. Azt hitte, hogy fegyelmet teremtett, mikor a hatalom szavával elfojtotta az igazságot. Látszólag talán igen. Az igazság nyomása azonban nehezen feledhető keserűségeket hagy vissza a lélekben. Legtöbbször bosszúképen szólított az kitörni, mikor elérkezett annak az ideje. A hatalom megtorlására a bosszú is megtorlással válaszol. És ha ezt másként nem teheti, hát ragaszkodását, szeretetét vonja meg tőle. Kényszerűségből engedelmieskedik ugyan, de nem meggyőződésből. Amíg léhát törekvése egyrészt csak a *föltétlenül szükséges* felvégzése, mert „muszáj”, sokszor bizony csak úgy tessék-lássék módon; addig másrészt az *öntevékenységből* eredő *legjobb megoldás* akarása a célja, mert meg van arról győződve, hogy annak úgy *kell* lenni.

Úgy-e van valami különbség a fegyelem e két faja között? ...

Íme az igazság ellen elkövetett bűnök íratása *a fegyelem rovására*.

Meg kell tehát értenünk a kor intő szavát, mely a lelki kiegyenlítődés jegyében kizárólag az igazság hatalmán keresi a megoldásokat. *Aki az igazság becsületes kimondásában fegyelmezetlenséget lát, annak nincs érzéke ahhoz a fegyelemhez, mely megbízhatóságot szül és amelyre törekednünk kell.* A fegyelemnek helyesen fölfogott értelmében épen az ilyen magatartás az elítélendő. Sok esetben a találva érzett önhiúság, sértett hiúság, vagy burkolt irigység védekezik legjobban az igazság ^kíméletlen leleplezése ellen. Egyelőre csak egy fanyar mosoly képében. Ezen sem lehet csodálkozni. Hiszen az igazság épen azoknak a iképzelt értékeknek nem létezését mondja ki, melyekről az önhiúság azt hiszi, hogy megvannak; melyre a hiúság jogosulatlanul büszke s melyet az irigység másban esetleg nagyobb fokban lát meg. Egymással szövetkezve megindítják tehát ármánykodásokban megnyilvánuló láthatatlan harcukat az igazság ellen. Hasztalan! Az ideig-óráig eléri siker még nem biztosít végső győzelmet. Kisszerű eszközökkel legfeljebb csak kellemetlenségeket lehet okozni. Mire pedig ennek az ármánykodás tudatára ébred, egyidejűleg azt is be kell látnia, hogy úgye. elveszett.

Az igazság és a fegyelem egymással nem összeférhetetlen fogalmak. Egyik a másiknak a kelléke. Egyiket nem lehet a másik ellen büntetlenül kijátszani. Az -a fegyelem nagyon gyenge lábon áll, mely a módjával kimondott igazságot nem tűri meg.

Aki tehát a keresztény nemzeti szellemtől áthalott magyar hadsereg érdekéit igazán a *szívén* viseli, annak a keresztény erkölcsi világnézetén, vagyis az: *örök igazságokon* nyugvó azt a fegyelmet kell soraiba belevinni, mely nem az üres külsőségeket keresi, hanem a *lélek meggyőződését* tekinti egyedül mértékadónak.

Jól tudom, hogy ezt hirtelen elérni nem lehet. Erre előbb következetes eréllyel és jóakarattal nevelni kélí a fiatalságot. Viszont az is kétségtelen azonban,

hogy az igazság eltitkolásával, vagy kimondásának, elítélésével a nevelésben olyan ellengőzt nyitunk meg, mely a cél elérését csak hátráltatja.

A fegyelmet nem kell félteni az igazságtól, mert ázzál csak azt áruljuk el, hogy téves úton járunk az erkölcsi újjászületés felé.

Miként a hadsereg is új alapokon szerveződik, azonképen a négy és fél éves háború tapasztalásainak is új nyomokat kell vágniok annak munkájában és fejlődésében.

Közéletünk és hadseregünk a háború előtt.

Az egységes szellem hiánya.

Azt hiszem, nincs állama a világnak, melynek, lakosait oly mélyreható politikai ellentétek választották volna el egymástól, mint Magyarország lakosait a háború előtt. Eszem ágában sincs ezekkel a politikai ellentétekkel közelebbről foglalkozni, csak megállapítani vélem, hogy a politikai ellentéteket *a legtöbb esetben a társadalmi térre is átvitték* s ily módon előidéztek annak széttagoltságát is. *Nálunk minden kérdés uralta a politikái.* Sokszor bizony nem a rátermettség döntött egyik vagy másik — még nem politikai — állás betöltésénél is, hanem hogy milyen politikai elveket vall az illető. Természetes, hogy az ilyen eljárás mind az egyesek, mind a társadalom életében mélyreható kihatással volt. Az egyest a közélettől *visszavonulásra* bírta; ha főbben voltak, azok elkülönülésre irányuló szándékkal *klikkeket* alkottak, vagy más pártba tömörültek; egy szóval azok a szenvedett igazságtalanságra a dacnak és a bosszúnak ezzel a legegyszerűbb megnyilatkozásával feleltek. Oly mélyen érezték az őket ért méltánytalanságot, hogy gondolkozássukat, érzésüket attól függetleníteni nem bírták. Így távoztak el a nemzet fiai napról-napra mind jobban egymástól, melynek eredménye az *egységes nemzeti*

közérzület és közvetlen kialakulásának lehetetlensége volt.

Természetes, hogy ily viszonyok között a nemzet ereje és tekintélye *nem izmosodhatott meg sem a külföld, sem az ország nemzetiségei előtt.* Utóbbiak a magyar természetnek ezt a gyengeségét a maguk javára mindjobban kihasználni iparkodva, a magyar széthúzásnak és visszavonásnak hatása alatt mind jobban *tömörültek*, sőt az ország határain kívül élő *fajrokonaikkal való összeköttetést* is mind sűrűbben és hatásosabban keresték. Egy-egy ily szembetűnőbb kifelé húzás esetére vagy erőszakkal válaszoltunk, vagy semmit sem csináltunk. Nagyon bizakodtunk nemzeti erőnkben és az ország természetes határaiban! Csak annak a szívós, látszólag jelentéktelen, de következetes munkának nem tulajdonítottunk különösebb jelentőséget, mely a nemzet életfájának gyökerét szakadatlanul rágta.

Közéletünk tehát mind politikailag, mind társadalmilag szét volt tagolva. A politikai ellentéteket *még az osztályok egymás elleni*, sokszor a gyűlölségig kiélesedő *ellenszenv*e is fokozta. A kapzsi önzés e túlkapásai a kiengesztelésre hivatott *emberszeretetet már csirájában elfojtották.* Faluról, pusztáról mindenki a városba tódult. Láibrakapott a „mozi” kultusza, mely a „haladó” korszellem elmélete szerint nevelte a népet, igen, nevelte: *gazságra és erkölcstelenségre, mert ezek különösen jövedelmeztek.* A falu visszamaradt lakosságának *kultúrájával és egészségével behatóan senki sem törődött.* Így fért ezek lelkéhez az izgatóság a demagógia hálás eszközeivel meghódította azokat. Az egészségi viszonyok jellemzésére csak az óriási gyermekhalandóságot említem fel, úgyszintén azt is, hogy nálunk évente — főképp a legmagassabb vidékeken — körülbelül 100.000 ember pusztul el! tüdővészben.

Ilyen volt a mi közéletünk sivár képe a háború előtt! Erkölcseleg tikkadt léggör, vihar előtti csend, a látóhatáron sötét felhők nyomasztó hangulatával.

Hasonlóképpen a hadsereg állapotát és szellemét is szükségesnek tartom a hadba!épés idején röviden eszetélni.

A volt osztrák-magyar monarchia különböző né-

pékből állott, amelyekben annak határain kívül élő rokonaik a faji öntudatot már a háború előtt minden eszközzel felébreszteni igyekeztek s azzal együtt a monarchiától való elszakadást, azaz ennek felbomlását készítették elő. Érzésben tehát e népek a monarchiától mindinkább elhidegültek. Az erőszakos módon felidézett háború csak kedvező alkalmul szolgált régi vágyuk megvalósítására. Természetes, hogy centrifugális törekvéseik következtében közszellemük is megváltozott s azt csakis a hivatalos hatalom volt képes törvényes befolyásával ideig-óráig ellensúlyozni.

A hadseregnek a politizálás meg lévén tiltva, fennálló szabályzatainál fogva minden a monarchia területéről kiegészítést nyerő nép fiaiban *csak katonái* láthatott s mint ilyenekkel foglalkozhatott. E heterogen elemeknek a hadseregen belüli összegyűrése azonban *csak látszólag sikerült. A faji érzés és gondolkodás minden fegyelem összetartó erejénél erősebbnek bizonyult.* A hadseregben tehát egységes, megbízható szellemről már a háború előtt sem leetett szó. *Potemkin-szellem volt az,* melyet! minél alaposabban vetítünk szemügyre, a valóság annál inkább szembetűnt, a hozzáfűzött illúzióink pedig délibáb módjára szertefoszlott.

Hol a szellem az öntudatos nemzeti közérzületből merítette erejét, hol a faji jelleg lélektana a fegyelem fenntartásában döntő szerepet játszott: *ott a hadsereg amalgámizálódása a nemzettel sikerült a legártóssabban.* Minekutána pedig ezt a fontos munkát végrehajtani a tiszttek feladata volt, természetes, hogy a tisztikar nevelését kellett egységes, egészséges alapokra fektetni.

„A hadsereg szelleme annak tisztikarában él!”

De vájjon lehet-e ilyen szellem kialakulásáról beszélni ott, hol egységes közszellem politikai okokból kialakulni sohasem tudott? Vájjon nem a hajvezetőségnek és az arra hivatott államférfiaknak a hadsereg hivatása iránti kellő érzékük hiányára vezethető-e vissza a nemzeti gondolat háttérbeszorítása mellett foganatosított: olyan intézkedés, *mely a nemzetiségek tisztikarának összekeverése révén igyekszik a szelleme! egységessé tenni, a fegyelmet pedig a szabályzat pontjainak lélek nélküli alkalmazása által megalapozna.*

És ezzel a kérdéssel kapcsolatban az a második kérdés merül fel, *vájjon mindenki az öt megillető helyen volt-e a háború előtt?* Állott-e legalább a hadsereg szolgálatában oly messzemenő, mindent felölelő tervrendelkezésre, mely a hadügyminiszterek következetes működésének zsinórmértékül szolgált volna? Vájjon nem symptomatikusan és önző érdekük szerint kezelték-e ezeket a lényegükben a nemzet életére mélyen kiható kérdésekéi?

A nemzetiségek tisztjeinek egyszerű összekeverésével egységes szellemet létrehozni nem lehet, mert különböző, egymástól lényegesen eltérő elemek érzés- és gondolatvilágát *más-más mélyreható erők és törvények irányítják. A lélek törvényeinek áthasonító ereje a jegy elem parancsától mindig független marad.* Úgy látszik, hogy a keverék és vegyület elméletével intéző helyen sohasem voltak tisztában; *legalább a lélekre alkalmazni azt sohasem értették.*

A volt osztrák-magyar hadseregben a legtöbb kérdést a hatalom külső tekintélye alapján intézték el. Csodálatos volt az ilyen intézkedéssel való meglegedésnek átszarmaztatása *utódról-utódra, amely szerint annak, aki rangban akárcsak néhány rangszámmal is idősebb volt, okosabbnak is kellett lennie.* Így követelte azt a vak fegyelem. Innen magyarázható meg tehát az, hogy ha valaki valamely felelősségterhes állásba kerül, önmagáról — mint hivatalosan a legokosabbról — *mindjárt azt gondolta, hogy neki az eddigi rendszertől vagy eljárástól eltérő valamely mást kell okvetetlenül létesítenie, különben nem temett rá állására. Sokszor tehát csak azért történt valami, hogy épen történjen, nem pedig azért, mintha arra szükség lett volna. A legtöbb „reform” nálunk így keletkezett.* Egy a hadsereg céltudatos kiépítésére vonatkozó nagyszabású program, melynek értelmében *minden hadügyminiszter eljárta volna, bajosan állt rendelkezésre, ismervé azt az ellenszenvet, mellyel a hadügyminiszter az ő költségvetésének betérjesztésekor állandóan találkozott. Valamelyes lényegbevágó, mélyreható változásról vagy átalakulásról annál kevésbé lehetett szó, mert ez az egész hazug rendszer alapjait is érintette volna.* Ettől azonban különféle, s nem

utolsóképen az önzés szempontjából nagyon tartózkodtak, így jött létre az egészséges fejlődést eleve kizáró, *foltozgató* „*Weiter wursteln*”-rendszer, *a máról-holnapra éldegélés, a rendszertelen kapkodás.*

Nagyban megfeleltem volna előbbi kérdéseimre, a legfontosabb kivételével, ez pedig arra vonatkozik, hogy mindenki az őt megillető helyen volt-e? Erről tanulmányom további folyamán többször lesz szó.

A protekció.

Jól ismert szó a magyar közéletben. Herczeg Ferencnek az a magyarja jut eszembe, ki a mennyország kapuján való bejutásakor Szent Péter előtt fejét megvakarva, keservesen panaszkodott, hogy püspökétől ajánló levelet nem hozott.

Ennek a szónak értelmét a gyakorlatból igen sokan sokkal jobban tudják, semhogy annak bővebb elméleti magyarázatába bocsátkozni szükségesnek tartanám.

Mindenek előtt két kérdés tisztázására kívánom a súlyt helyezni:

a) Van-e létjogosultsága egyáltalán a protekciónak?

o) Kit szoktunk: pártfogolni és miért?

a)-hoz. Az erkölcsi világrend törvényeinek kíméletlen érvényesülése esetén a *protekciónak létjogosultsága egyáltalán nincs*, mert a hivatottságnak képességeinél fogva *utat kell törnie, míg célját eléri.* Ennek ideális viszonyok között *így kellene lennie.* Azonban lehet-e ilyen viszonyokról beszélni amikor, mikor azokat gyarló emberek intézik? Ebben az esetben pedig az igazán érdemes ellenében olyanokat pártfogolnak, kik sem értelmi, sem erkölcsi képességeiknél fogva a betöltésre váró állásra nem alkalmasok. *A protekciónak tehát csak abban az esetben van létjogosultsága, amidőn képtelenek ellenében egy minden tekintetben rátermettet kell az őt megillető helyre segíteni!*

b)-hez. *A protekció szónak elítélendő kritériuma épen a gyengék pártfogolásában áll valamely állásra minden tekintetben hivatott ellenében.* Itt pedig az a ok lényeges, melynél fogva az alkalmatlant pártfogás-

ban részesítik. Többnyire családi összeköttetés, politikai vagy vizsontszolgálat az az ok, melynek kedvéért *a tisztességet cserben hagyva* igazságtalanságot követünk el. Mert amíg az érdemtelenek irányában jószívűségünket gyakoroljuk, ugyanakkor annyi sok ismeretlennel szemben vétközünk, kik egyrészt arra az állásra képességeiknél fogva *jobban rátermeltek*, másrészt pedig az újonnan betöltött álláshoz *függő viszonyba* jutnak.

A protekciót leginkább az alkalmazza, *aki maga is ilyen utón jutott abba az állásba, ahonnan protekciót osztogathat*. Mert közelfekvő ennek okoskodása oly módon, hogy ha ő minden felkészültség nélkül vagy kevés ilyennel ily vezető állásba kerülhetett, későbbi szemrehányásnak veheti elejét.

A protekciót hajhászó, vagyis a magát vitetni szerető lelki asthmaticus olyan tehát, minit a tékozló, ki könnyű szerrel nagy vagyon birtokába jut, melylyel azonban okosan élni nem tudván, azon épen olyan könnyen túl is ad.

Sokan azt hitték, vagy talán még most is azt hiszik, hogy a protekció e kárhoztatandó fajának a (had-seregben tere nincs. A mindenható sematizmus ezt a bűnt megváltotta volna. Dehogyan volt és van ez így! Hiszen csak a vezérkarra kell rámutatnom. *Mennyi alkalmatlan ember van ebben az egyébként kétségen kívül legszámottevőbb testületben?* Hát hogy jutottak azok oda? Nem másképen, mint a protekció többekévébbé leplezett útjainak kihasználásával. *Mert tessék elhinni, ott a legkevésbé feltűnő, tehát legérdemesebb protekciót osztogatni, hol a kicsiny okok nagy következtésekkel járnak.*

Aki protekció révén jut egy állásba, *az az ezzel járó kötelességeket sem tudja akként teljesíteni, hogy az a köznek hasznára váljon*. Mit von ez maga után? *Elégedetlenséget, elkeseredést azok részéről, kik hozzá utalva vannak, kiket talán mellőzték s akik egyébként feladatuk magaslatán állanak*. Elképzelhető, hogy ezek után mennyi lélekkel s milyen lendülettel látják el szolgálatukat! Így fejlődött ki nálunk is az a szállóige, *hogy semmivel sem többet dolgozni, mint amennyire ekvetlenül szükség van*. („Wer sich im Dienste zer-

reissl*” stb.) Ez az elv pedig minden különösebb biztatás nélkül *igen sok hű követőre talál*. Nem csoda, ha nincs példa, mely e veszedelmes magatartásnak gátat vetne.

Miután erre a tárgyra később még többször vissza fogok térni, ismétlésekbe bocsátkozások elkerülése végett most nem akarok azzal részletesebben foglalkozni, csak azt óhaj lom még megállapítani, hogy ha a könnyű, léha élet e tipikus előidéző oka, a protekció a hadseregben *ily szemérmetlenül dühöngött*, az a polgári pályákon *orgiáit ülte*.

A protekció nagyanevelésének két igen fontos tényezőjével, a mi két nemzeti betegségünkkel, külön óhajtók foglalkozni. Ezek pedig: az *önzés* és a *beteges becsvágy*.

A protekciónak kijárásszerű rendszerét főként a hölgyek gyakorolták. Úgy-e most már tisztában lehetünk annak a „férfiú”-nak tartalmas egyéniségével, kinek jövője érdekében egy nőnek kell eljárnia, hogy érvényesülésének útját az egyengesse”?

De kivételt is el tudok képzelni a nőnek ezen önérzet nélküli eljárása tekintetében. Minden az „ok”-tól függ. Egy azonban bizonyos, hogy amennyiben magatartása önérzetének lealacsonyodásával együtt jár, — miiként legtöbb esetben — utódai előtt is ismeretlen marad a jellem ezen legszebb ékességének értéke és tudata.

Csodálkozunk tehát, hogy annyi önérzetnélküli, gerinctelen férfiú van ebben az országban?

Az önzés.

Az igazi műveltségnek megbízható fokmérője *az egyéni önzésnek az a mértéke*, mely cselekedeteinket, magatartásunkat áthatja. Úgy képezem, hogy az önzés vagy *igazságtalanságból* vagy *kapzsiságból* származik. Ha ugyanis egy gyenge a tehetséges ellenében protekció révén felszínre kerül, ez a gyengéből legtöbb esetben önhittséget, a tehetségesből pedig *elkedvetlenedést* és *csüggedést* vált ki. E két utóbbi tulajdonság a méltatlankodást szenvedők lelki átalakulásának természetes megnyilvánulása, mely a kellő erkölcsi műveltség-

gel párosulva, az egészséges önzés határait vagy egyáltalában nem, vagy csak ritkán lépi túl. Más a helyzet «azonban akkor, ha ily esetben a természetet fékező erő, az erkölcsi műveltség hiányzik, vagy ha az önzés a kapzsiság következménye. Sajnos, az életben az önzésnek ezzel a veszedelmesebb fajtájával találkozunk leggyakrabban. *Ez pedig azt jelenti, hogy a dolgok könnyebb végét szeretjük választani, látszatra dolgozunk, rövid időn belül, lehetőleg kevés munka árán, az életet jól kihasználva, gazdagok akarunk lenni. Ez a mi életbölcseletünk!* Hiányzik belőlünk összes belső képességeinknek kifejleszteni akarása s az így kifejlesztett képességeknek önzetlen beállítása a köz szolgálatába.

Nincs meg az az áthasonító nemzeti közérület és közszellem, amely az egyes gondolkodását a köz szertetére és tisztelétére utalja. *A mi nemzeti életünk az egyesek életének mozaikszerű összetétele a nemzeti termékenyítő gondolat átérzése, hatása és lendülete nélküli*

A háború elolt olyan volt az, mint egy háborgó vulkán, mely kitörésre készül. Nos kitört. S íme, magunk előtt látjuk a jellemtelenség, kapzsi önzés, erkölcstelenség, vallástalanság, hazafiatlanság rabszíjára fűzve azt a salakot, melyet a nemzeti föld mehû nem túrt meg.

A konjunktúráknak kihasználására kinek-kinek a saját javára *a hadseregben a háború előtt bőséges alkalom kínálkozott.*

Az önzés az igaz bajtársi szellemnek te mindig természetes kerékkötője volt. A velejáró alsóbbrendű jellemtermékek, mint irigység, kapzsiság, minden jobb érzésű előtt rokonszenvetlenek. Különösen iskolákban, tanfolyamokban bizonyosodhattunk meg az önzésnek utálatot gerjesztő cselekedeteiről.

„A cél szentesíti az eszközöket” elmélete a hadseregben is nagy becsben részesült. E tejjel-mézzel folyó Kánaánban állandóan uralkodó drágaság a megélhetési viszonyokat megnehezítve, csak az önzési hajlamot fejlesztette ki még jobban. Az önző sohasem találja az ő eszközeit kimerítve, míg célt nem ér. Addig neki minden fikció. Magatartását mindég érdekei szabják

meg. Dicséretes következetességgel dolgozik, fokozatosan merészebb terveket szöve. Az önző ember sohasem segít másokon, mert attól fél, hogy ez által céljától eltávolodik. Hiányzik benne a részvét érzése mások bajai iránt. Csak magúval gondol. Nem índ massai együtttézni.

A kényelem terén is sokai találkozunk az önzéssel. Néhány rangszám niai idősebb, vagy rangban valamivel is magasabb természetes jogot formál önző kényelmi vágyainak kielégítésére. *Hát még a járt tilalmak elviselése és az élelmezés terén mily önző kíválmalmaink vaunak!* A kényelem megszokása annyira kifejlesztette ezt az érzést bennünk, hogy a legtöbb ember szimte boldogtalannak *érzi* magát, ha a kivételes viszonyok őt megszokott életmódjából kizökcentik. Ezért hát a megszokottal mindenütt követeli és ha az a kívánt-módon rendelkezésre *nem* áll, el van. rontva kedve. *Ezt pedig igen jól tudjuk, mit jelent a legtöbb előljárónál ki például szemleúton van.*

A kényelem mindég felületességre vezet. Ez pedig a harcszerű kiképzés terén beláthatatlan következményekkel jár. Ahhoz nem kell szakképzett katonának lenni, hogy *az önző kényelem* — más szóval lustaság — *hátrányos befolyásait valamely vállalkozás megghiúsulásakor kétségen kívül megállapíthassuk.* Amit megszoktunk, arról még véráldozatok árán is nehezen mondunk le. Vájjon ennek az állításnak igazságát nem bizonyítja-e legjobban a mi katonáinknak hahómban, kifejtett az a, sokszor bizony kényelmeskedő magatartás, mely igen sokáig azt a látszatot keltette, hogy még mindig kívül áll a háború tudatán. És ez oly természetes. Mert hiszen a veszélyben többnyire azt cserkesszük, *amiben biztosak vagyunk. Biztosak pedig abban vagyunk, amit megszoktunk. Ha tehát az önző kényelmet szoktuk meg, ettől is csak a legvégső esetben fogunk eltérni.*

Az önzés azonban sokszor az egész javát célzó életrevaló elhatározásoknak is akadályául szolgál, ha a kivitel *kényelmünk feláldozását* követeli tőlünk. Ily módon az a mi szellemi és erkölcsi képességeink kifejlesztésének is útjában áll. — A felelősségtől való irtózás, mely a kezdeményező, önálló cselekvés megölője, leg-

több esetben az önző kényelemre vezethető vissza, mely teljesítőképességünk tudatának hiányából ered. Ennek a magas vezetői képességnek horderejét pedig, csak az értékelheti, ki azt hatásából gyakorlatilag ismeri.

A közügyekkel való nemtörődés ugyancsak az önzésre vezethető vissza. Ha valakit valamely ügy *közvetlenül nem érint,* azzal rendszerint nem is törődik, jinnen van az, hogy mind az egyesek, mind némely társadalmi osztály magukra hagyatottságukat érezvén, maguk igyekeznek önmagukon segíteni. Ez a törekvés erőszakkal nem nyomható el, csakis oly módon, hogy mindnyájunk érdekeit közösen szolgáljuk, ha nemcsak annyit produkálunk, amennyi önmagunknak elegendő, *hanem képességeinket teljes mértékben kifejlesztve, felesleget is, melyet a köznek rendelkezésére bocsátunk.* E „felesleg” révén jut az egyesek abba a helyzetbe, *hogy a tehetségesebb kultúr munkájának áldásaiban részesedjék,* ami viszont őt ezzel szemben arra sarkalja, hogy képességeihez mérten munkakörben ugyancsak az egész javára szolgáló „felesleg”-et termeljen. *E feleslegtermelés az az igazi és önzetlen kultúr munka,* melynek megbecsülése és tiszteletbentartása az egyesek és társadalmi osztályok közötti ellentétek kiegyenlítésére, *vagyis a demokratizálódáshoz vezet.* Ezt pedig a háború előtt még nem akarlak megérteni! És ha kevesen meg is értették azt, ezek mit tehettek azok ellen, kik a protekció és önzés által a meglevő ellentéteket a saját javukra még jobban kiéleltetni igyekeztek? A dolgok természete szerint azonban mindent csak egy bizonyos fokig erőltethetünk, amely után a kiváltott ellenérzéseik felborulnak és a fenyegetik a meglevő állapotokat.

A kapzsi önzésnek arról a közönségesebb fajtájáról nem is akarok írni, *mellyel különösen Budapest üzleti életében találkozunk.* Valamennyien tapasztalhattuk ezt magunkon. Ha tudniillik Budapesten egy üzletben vásárolva abból kilépünk, az az érzésünk támad, hogy „becsaptak”. Vagy ha egy pincér számlalapját ellenőrizzük, bizony sokszor rájöttünk már, hogy „tévedett, *de csodálatosan mindig a maga javára!* Természetesen ez az ellenőrzés „nem úri dolog”

ám ellenben összefér-e „úri” mivoltunkkal, hogy a pincér önmagában gondol vagy megfelelő társaságban nyilvánít valami úri mivoltunkhoz kevésbé illőt és „kiröhög”. Ugyan milyen, modor társulhat az ilyen „üzleti eljárás”-sal, illetőleg maga tartással?

Látjuk tehát, hogy az általában uralkodó rút önzésnek milyen kihalása volt a közéletre és hadseregre. *Oly jellemhibának tartom azt, mellyel annak, ki az igaz műveltségre számol tart, bírnia nem szabad!*

A beteges becsvágy.

Egyszer, egy tátrai kirándulásom alkalmával, ha jól emlékszem a Zöld-tónál a Téry-féle menházban a következő sorokat olvastam:

„Az élet és a túrista útján más és más a tapasztalás.”

„Ennél jobb az ereszkedés, amannál a kapaszkodás.”

A beteges becsvágy az önzés gyümölcse; más szóval *a mások rovására kifejtett önzés* (stréberség) *közéletünkben és a hadseregben egyaránt a legjobb kilátásokkal működő jellemhiba*, mely azonban végzetes következtetésekkel jár. Különösen azokon a pályákon üli fál a fejt, melyek akár elvont tart almuknál, akár pedig szövevényes vonatkozásaiknál fogva az igazság felderítésére kevésbé alkalmasak, minélfogva a ráiermofetség hiánya kevésbé szembetűnő. *Közéletünk és a hadsereg hemzseg az akarnokoktól.* Ezek jellemében, kétféle jellegzetességet látunk:

a) a kíméletlenséget, mely szerint többnek akar-nak látszani, mint amennyit érnek;

b) nincs meggyőződésük. Vagy ha van, megtagadják ezt csak azért, hogy felkínálkozhassanak. Mindkét lehetőség a felületesség és megbízhatatlanság ismer-tető jelei mellett *az érdeemes iránti közönyt s a köz iránti tiszteletlenséget tartalmazza.*

A közéletben uralkodó sűrűlódások és egyenetlen-ségek, tessék elhinni, onnan származnak, *hogy az em-bereknek legalább 80%-a nem azon a pályán működik, amelyen képességeinél és hajlandóságainál fogva hi-vatva volna.* Ennek pedig okát abban látom, hogy a különböző pályákon végzett munka értéke nem egy-forma. Az észbeli munkát többre becsüljük, mint két

kezünk munkáját. Utóbbi az elsőhöz viszonyítva lebecsüljük. *Mi az életfoglalkozásokban mi. és nem. uri foglalkozást különböztettünk meg.* Ha előkelő, úri családból származtunk, mi nekünk is előkelő úri foglalkozás után kellett néznünk, minden figyelem nélkül arra, hogy van-e képességünk annak a köz javára leendő betöltéséhez. Azt az elvet tartva szem előtt, hogy „akinek az Úristen hivatalt adott, annak tehetséget is ad hozzá” *s bízna továbbá összeköttetésünkben,* neki vágtunk az életnek. Az iskolákon oly hamar s egyszerűen túlestünk. *Az apa befolyásos állasa, vagy a család tekintélye már ill érvényesült.*

Ennek támogató oltalmát az a fiatal ember többekévéssé mindaddig érezte, míg életpályája családi összeköttetései segítségével aljba az irányba nem zökent, melyen legalább is apja állásába, vagy azzal egyenértékű más alkalmazásba juthatott.

Ez a példa azonban másokra is csábító hatással volt. A könnyű előhaladásnak ez a lehetősége a könnyelműen gondolkozók lelkében azt a tudatot érlelte meg, hogy beteges becsvágyuk olcsó kielégítése végett, a reális értékek megbecsülése helyett befolyásos emberek kegyeinek hajhászása százszor többet ér. Említett értékeket tehát elhanyagolták.

E tényben látom én a jellem egyenes útjának a protekció és beteges becsvágy okozta elgörbülését, melynek iránya immár nem a megérdemlett tisztelet felé mutai, hanem a jóiét kétes értékű dicsősége felé hajlik. Mert azt, amit küzdelemmel bár, de a magft erejéből is elért volna talán, nem restelte pártfogó révén kierőszakolni.

Csak a renommée! kellett megalapítania jó modorral s főként a hölgyek körüli fellépéssel. Ha most még egy *alkalmas „beházasodás”* is sikerül neki, nyert ügye volt. mert hiszen a *felfelé* törő forró kívánságokat az apa tekintélyének, vagy befolyásos állásának jóleső árnyékában most már *közösen* hangsúlyozták.

A beteges becsvágy előfeltételei tehát teljesítve voltak. Az érvényesüléshez megnyílt a tér. A protekció repülőgépjén szédületes gyorsasággal megtelt út a legmagasabb állásokat is hozzáférhetőkké tette. Éz azon-

ban még nem jelentette azoknak, az állásoknak *a köz javára* való betöltését és. Ellenkezően, A protekció támogatotta beteges becsvágy fellendült kultusza, a hivatalok munkáit igen megszorította. Mindenki nélkülözhetetlennek akart bizonyulni, e célból még a legjelentéktelenebb munkakörében is a fontoskodó szerepét lassankint kitűnően betanulta. Ez az eljárásunk végül oda vezetett, hogy — ha a statisztikára jól emlékezem — a kis Magyarország közigazgatásában immár annyi hivatalnokot alkalmaznak, mint az amerikai Egyesült-Államokban. Az is igaz ám, hogy ezt az országot „*agyon*” *közigazgatták*. Azt hiszem, annak megállapításához sem keli szakember, hogy a bürokratizmus eme túltengése milyen pénzügyi terhet ró az áMiaira s ami ennél is fontosabb, *a nemzeti jellemnek milyen devalvációját jelenti!* Azt is hiszem, hogy ezt az állítást nem szükséges különösen bebizonyítanom, elég, ha rámutatok a *már lassanként nemzeti betegséggé súlyodt úrhatnámság, felületesség, léha élet, nagyvási hóbort, megbízhatatlanság számtalan eseteire, melyek a közerkölcsöt megmételvezve, a nemzet jövőjébe vetett hitünket rendítik meg.*

A beteges becsvágnak a hadsereg mindenkor há-lás fészke volt úgyannira, hogy annak „*Ellátási intézet*” gúnyos elnevezése nem minden igazság nélkül való volt. Nem volt meg a tisztikarban a kellő selektálás. *A rangsorban való előléptetés feltételeit inkább a jó szív irgalmára, mint az igazságos szív jóindulatú szigorára alapították.* Innen magyarázható, hogy elvétve volt olyan is, ki még önmagát lelkiismeretes magábaszállás után, legfeljebb nyugállományú címzetes őrnaggyá való alkalmasságra minősítette és e rang elérése vágyainak netovábbja volt, addig a rangsorban való rákövetkezéskor — hacsak vele időközben valamiféle, úgynevezett „*pech*” nem történt — nemcsak a valóságos rendfokozat elnyerésére tartott számot, hanem annak elnyerése után a *legközelebbi következő elérését tűzte ki céljául.* És ő ilyenkor önkéntelenül is összehasonlításokat tett, melyeknek Önmagára levont következtései természetesen a *legkedvezőbben ütöttek ki a másik rovására.* Most joggal azt kérdezheti valaki, hogy hát akkor az a másik milyen

lehetett? Nem akarom ez alkalommal azt az okot kutatni, mely annak a „másik”-nak előléptetését lehetővé tette. Adósság, „többgyermekes család, betegség, stb., elég ok volt arra, hogy az megtörténjen. A katonai érdekek háttérbe szorult ilyenkor. Hiszen „úgy sem lesz háború” önámító vigasztalással oly könnyen megnyugtattuk az egyesek jó voltáért aggódó szívünket. Ugyan ki gondolt volna akkor arra, hogy *háború mégis lesz* s az illető kezére több száz vagy ezer ember élete lesz bízva? Az igaz, hogy a háborúban a lelkiismereten kívül senki sem kéri számon tőlünk a szükségtelenül kiöntött vagy megcsönkített életet.

Az is bizonyos ím. hogy több derék tisztnek kellei idő előtt a nyugállományba átlépnie nem minden esetben helytálló megokolással melyben a személyi ellenszenv — sőt még a kopasz fej is — talán nagyobb szerepet játszott, mint a méltányosság.

Erős a meggyőződéseim, hogy említett derűreborúra való előléptetés leginkább azért történi, hogy az illető jobb anyagi viszonyok közé juthasson. „Mindég szégyene marad a volt osztrák-magyar monarchiának, *hogy tisztjeit a tőlük elvárt kötelezettségek hajthatatlan követelése mellett oly aránytalanul silányan fizette.* Menenius Agrippának a gyomor ellen fellázadt végtagok meséjének igazságát parancsszóra nem lehet elhallgattatni. Kétségtelen tény, hogy a volt osztrák-magyar hadsereg tisztikarának *ellátása egyike volt a legrosszabbaknak az összes államok hadseregei között.* Ily körülmények között kevésbé lehet csodálkozni azon, hogy *különösen az utóbbi időben a jobb elemek e pályát élethivatásukul már nem is választották.*

A beteges becsvágynak azonban nagy mértékben előmozdítói még a kitüntetések, címek és rangok érdemtelen adományozása. A királyi kegynek ily megnyilvánulása a legérzékenyebb emberi gyengeségre, a hiúságra alapított, mert szinte boldognak érezzük magunkat akkor, ha mások tói megkülönböztethetők vagyunk.

A hiúság az önzés ikertestvére, a beteges becsvágy legfőbb mozgató ereje. Szinte alig tudjuk elképzelni, hogy ezeket a tulajdonságokat az összesség érdekeinek alá tudjuk rendelni. A hiúság majdnem minden ténykedésünkben lóláb módjára kilátszik! Nincs az jelen-

tes, melyből él járásunk helyessége kétségtelenül be ne bizonyulna, vagy legalább is az a szándék meg ne nyilatkoznék, hogy azt másokkal hallgatólag elismertetni akarjuk. Ez az a bálvány, melynek mind a hadseregben, mind a polgári életben előszeretettel áldozunk. A beteges becsvággal szövetkezve, annak külön iskolája van a közéletben. Az életművészetben e két kellék” kétségtelenül nagy szerepei játszik, mert meg van bennük az a képesség, *mely a megoldásoknak önmagukra nézve kedvező módjait akarja és tudja is kierőszakolni mindaddig, míg egy emberismerő az igazi értéket a talmi értéktől megkülönböztetve, az egyént le nem leplezi.*

A szemfényvesztés.

Ott, ahol a réel munka kellő megbecsülésben nem részesül, *mert a közerkölcs delejtűje a felületesség és léhaság felé hajlik; ahol a látszatnak nagyobb értéke van, min a valóságnak:* burjánzik és virul legszebben közéletünknek ez a mótelyező, hazugságra épített nyavalyája. *Ha egy egész kormányzati rendszer ci meggyőződés megtagadásom* alapulj ha a már fejtetett hátrányos tulajdonságok és képességek az egyéni érvényesülésnél a közélet minden vonalán, *sőt a hadseregben is döntő szerepet játszanak:* lehet-e csodálkoznünk azon, hogy ezek jegyében kifejtett munkálkodásunk is a felületesség, a nem őszinteség, képmutatás, megtevesztés bélyegét viseli magán?

A legtöbb ember a tények különösebb vizsgálata nélkül, csupán külső érzékeinek hisz s véleményét is. az. ezekből merített benyomások szerint alkotja meg. Az ő felületességéhez tartozik, hogy a mélyebben rejlő s talán .döntő fontossággal bíró okokat ne kutassa, mert hiszen ez lelkiismeretes s alapos munkával járna s így felesleges. A dolgokat ő azok könnyebb végénél akarja megfogni: mert mintha a velük való beható foglalkozásit az „úr” fogalmával *összeegyeztethetetlennek* tartaná. Nálunk pedig mindenki legalább is „nagyságos úr” akart ám lenni. És ha az ő fizetéséből „nagy úr” -i vagy „úr”-i kedvteléseit kielégíteni nem bírja, fizetését „éhbér”-nek minősíti, melyért pedig *megerőltetnie magát nem érdemes,* így aztán épen csak annyit dol-

gozik, *amennyit a látszat követel*. Mert — úgy emlékezem az egyik Rákosi szellemes mondása szerint — még „a semmittevést is akként lehet csoportosítani, hogy az lázas tevékenységnek tűnjék fel”.

Csak közbeszövöm, hogy az *igazi úr*, a „gentleman”-nak fogalma a külszín túlbecsülése miatt menynyire *aláhanyatlott*. Pedig milyen *kevesen* vannak azok, kikre ez az elnevezés a szó igazi s előkelő értelmében erkölcsi műveltségük, magas gondolkodásuk s összegyéniségüknél fogva *ráillik!* Mert öltözködés s bizonyos uri allűrök elsajátítása által még nem vagyunk urak, csak az „úr” *benyomását* keltjük. Minél jobban akarjuk úri mivoltunkat elhitetni, annál kevésbé bizonyítjuk azt. Az *igazi úr bizonyossága annak öntudatos egyszerűsége jut természetessége*.

Az „úr” és a „művelt” ember fogalmát a közéletben igen gyakran összezavarják. E két fogalom pedig *nem mindég* fedi tökéletesen egymást. Mert a míg az „úr” fogalmához a „műveltség” is hozzátartozik, addig a „művelt ember”-nek néni. okvetlenül kell pl. elegánsnak is lennie. A míg azonban a „művelt „ember”-ben a *tudomány* talán alaposabb s összhangzatosabban jut kifejezésre, addig az úr fogalmától meg az *elegancia* elválaszthatatlan. Nemcsak a külső megjelenésre értem én ezt, hanem a gondolkodás, cselekvés, magatartás, modor, egyszóval az *összbenyomás* elbírálására is. Ha tehát ily futólagosan is, de különváltan elemezzük e két fogalmat, megállapíthatjuk, hogy — az érzés aiemessége és a gondolkodás előkelőségétől eltekintve, melyek mindkettőnek közös tulajdona — az „úr” műveltsége talán inkább a gyakorlati élet a társadalom kérdéseinek aktuális követelményeit öleli fel s személye mintegy össze van forrva a társasággal; míg a „művelt ember”, bár képzettsége nagyobb, tudása mélyebb, de fellépésénél és magatartásánál fogva nem okvetlenül kell oly előnyös benyomást gyakorolnia, »mini az „úr”-nak.

Hangsúlyozni kívánom, hogy *nem összeférhetetlen* e két fogalom, ellenkezőleg, a tudomány és elegancia különböző mértéke szerint majdnem egybevágoak. Talán közel járok az igazsághoz, ha e két fogalmat tehát röviden olykép jellemzem, hogy míg az „úr“

mindig művelt ember, addig a „művelt ember” még nem mindég úr.

A szemfényvesztés ismérvéhez tartozik, hogy azt ott szeretik gyakorolni, hol annak eredménye is hatásosabb. Ahol tehát megfigyelhetik. Innen magyaráz-na Ló meg az, hogy köz- és társadalmi életünkben az „úr” szó annyira felkapott s annyira visszaélnék sokan ezzel az elméletileg nemes szívet, magas gondolkodást és széles műveltséget rejtő fogalommal. Nemcsak az, ki ezt a megszólításban szinte gépiesen alkalmazza, hanem az is, aki jogot formál annak illetékességére.

Arról a typusról kellene még írnom, — ha ugyan érdemes arra egy szót is vesztegetnem, — melyről senki sem ind ja, miből él? Ünnepevényen, nagyobb temetéseden stílszerűen mindig részt vesz. Kegyelmes urakkal miniszterekkel „tegeződik” és ezt az őt kevésbé ismerőik előtt hangoztatni szereti, sőt vívó órákat is vesz, felkészülendő az esetleges orvtámadások ellen, melyek az ő szeplőtlen becsülete ellen intéztetnének. „Istók uccse” becsületét reparáló jegyzőkönyvek gar-madában hevernek gondosan megőrizve Íróasztala íiókjában. Próbáljon meg csak valaki kételkedni abban! Olyankor az illetőnek „képere szokott mászni”, *vagy legalább is magából kikelve Ígérgeti azt.*

Az a nagyszerű azonban, hogy ezek az „urak” csak Magyarországon érzik jól magukat, mert hát „extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita.” Mít megvan az ő *kártyanyereségből megfizetett tekintélyük.* „Örök fiatalság”-ukat is szívesen megcsodálnák, ha összegyűrt, „blazírt” arcukat mindenütt jól nem ismernék. *Réel emberek között azonban hamar elvesztik az egyensúlyt, tudniillik mikor már a szájukat kinyitják.*

Fent vázolt szellem, sajnos, egész közéletünkben annyira tért hódított, *hogy az szinte annak bélyegét viseli magán.* Megbízhatatlanság, szélhámosság, realitás hiánya, (kapzsiság, a tájékozatlan kihasználása, az embereknek anyagi képességük szerint való disztíngválása, értékelése és megbecsülése, a komoly tudományok iránti érzéketlenség *jellemző tünetei a szemfényvesztés háború előtti korszakának.* Mindez pedig azért

van így, mert *kevés emberismeretünk* lévén, nem tudjuk a „talmi”-t a „valódi”-től; megkülönböztetni.

Emberismeretünk annak megítélésén túl, hogy tudniillik az illető *vagyonos-e vagy nem, tovább nem terjedt, mert nem is érdekelt. A vagyon vol! a: egyéni tekintély alapja.*

Nálunk az anyagi javak bősége *megkülönböztetett* bánásmódot és tiszteletet biztosított boldog birtokosának. Sőt sok esetben a tudást, a rangot is csak a vagyon fenykoszorúja avatta általánosan tiszteltté.

Az önámítás hazug levegőjében „részeg illúziókének éltünk, melyből csak valamely idegen, vagy megrázó esemény hatása alatt ocsúdtunk, tel vagy azért, hogy *megcsodáljuk*, mert *idegen*, vagy pedig „azért, hogy magunkba szállva, *elmélkedni próbáljunk* rajta. Mivel azonban nálunk a legnagyobb újság is legfeljebb csak *három napig* tart s annak Íratása szertefoszlik, akkor: mi (minden életbölcseleti tanulság nélkül ott folytatjuk, ahol abbahagytuk.

Ha valahol megbűnhődünk a szemfényvesztés káros eredményeiért, *a hadsereg az, hol annak hátrányos, hatásait talán életünk veszélyeztetése mellett érezhettük és tapasztalhattuk.* A hadsereget úgy fogta fel, *mint a népnevelés utolsó állomását* — miért különös súlyt helyezek arra, hogy *mind az elméleti, mind a gyakorlati kiképzés a legnagyobb alapossággal, mindent felölelő körültekintéssel történjék annál is inkább, mert hiszen sok esetben, sajnos, ott történik az emberek első elméleti kiképzése is* írni olvasni tudásra. A mi szabályzatunk e tekintetben bár a kellő útmutatásokat megadta, azonban azok gyakorlati kivitele körül *nem eléggé kárhóztatandó hanyagságok és mulasztások történtek. Es ezek között a szemfényvesztés az, mit nem győzők eléggé üldözni!* Tudok esetet, midőn egy eleve bemondott vagy sejtett szemlére a zászlóaljzat akként készítették elő, hogy a bemutató harcgyakorlatot *többször átdolgozták, úgy annyira, hogy minden ember a legrészletesebb pontossággal ismerte feladatát. Vagyis valamely harcfelelet keresztülvitelét mindkét fél formálisan gyakorlatilag bemagolta.* Ennek az eljárásnak a zászlóaljparancsnokra nézve kétségtelenül megvolt az előnyös hatása,

a csapatra azonban a lehető leghátrányosabb befolyással volt.

A szemlélő előjáró talán nem is sejtette, hogy az, arnít látott, *potemkin eredmény, mely csak büntetést érdemei, dicséretet azonban semmi esetre sem.* Mert fel lehet azt tételezni, hogy az ily módon megtartott gyakorlatnak valamilyes hasznom tanulsága volna? Hiszen az ellenséges helyzetnek és szándéknak éppen *a bizonytalanság a jellegző tünete*, mely a saját elhatározásainkat, azok keresztülvételét megnehezíti s ily módon megbízható, szilárd férfiúi jellemnek kiképezését lehetővé teszi! Ha tehát a gyakorlatiak er *a természetes alapja hiányzik*, elhithető-e az, hogy az elért eredmény is reális? A mostani haditapasztalásaink alapján állíthatjuk, hogy a harcszerűségről más fogalmaink vannak, mint a háború előtt. Mert hiszen voltak esetek, midőn többé-kevésbbé bizonyosságra alapíthattuk szándékainkat. Azonban a bizonyosság mégis csak hiányzott az alparancsnokokban, a csapatban a terep és az ellenséges ellenhatás részleteire nézve. *A feltétlen bizonyosság tehát sohasem lehet a harcszerűség alapfeltétele.* Ezért állításom elfogadása mellett könnyen megállapíthatjuk azt az óriási kárt, melyei a gyakorlatoknak ecsetelt szellemben való megtartása főként a katonák lelkében idéz elő a szemfényvesztésnek ezen önámító, hazug hatása folytán. De vájjon mily színben lünek fel az előjáró, a zászlóaljparancsnok és a tisztikar is a legénység előtt? Vájjon nem játszotta-e el az előjáró tekintélyét s a tisztikarnak és a legénységnek iránta táplált bizodalját, kit ezek talán még képtelenséggel és állásának betöltésére való alkalmatlansággal is vádolhatnak? Vájjon nem játszotta-e el tekintélyét a zászlóaljparancsnok, kit felületesség, jellemgyengeség és tudatlanság miatt érhet a vád: a tisztikar, mely e közönséges szélhámosságot eltűri s ezzel együtt a bűnrészesség vádját is magára veszi?"/>

Vájjon kifejlődhet-e ebben/a csapatban *a megbízható, a meggyőződésen alapidő olyan fegyelem, mely sohasem mondja fel a szolgálatot?* Az ilyen eljárással nemcsak *a hadsereg legfőbb erősségét, annak szellemét tesszük tönkre, amely pedig a legnagyobb kaliberű ágyúnál is többet ér, hanem megsemmisítjük*

a magyar embernek istenadta természetes harciérzékét is, melynek nagyra nevelése a harcászati kiképzés legfontosabb feladata.

Én azt hiszem, hogy minden jó érzésű ember felháborodását hívom ki, midőn azt közlöm, hogy ez a parancsnok mindazonáltal háború előtt igen fontos állásba került, ahonnan azonban öt idő előtt eltávolítani voltak kénytelenek. A háborúban, szintén nem vált be. A gyávaság leplezett vádjával illetetvén, eltűnt.

Ha pedig a szemlére való ilyen előkészület tanulságait a tisztikar nevelésénél akarjuk értékesíteni, mindenekelőtt *elrettető* példaként kell azokat felemlítenünk annak különös hangsúlyozásával, hogy az ily eljárás, mint a képtelenség és jellemtelenség bizonyossága, méltó büntetését elvette.

Nem lehet céлом és akaratom e helyen további konkrét példákat felhozni a hadseregben üzött szemfényvesztő szellem bizonyosságára. Nagyon kevés emberismeret is elég annak felismerésére. Egy, *a régi szellemen megtartott szemlének éber figyelemmel kísérése* a legtöbb esetben elegendő lesz, *hogy fogalmat alkothassunk magunknak az ilyen szemlék céltalanságáról* s azoknak a csapat harc kiképezésére való közönyös, sőt hátrányos hatásáról. Mert eltekintve a harcgyakorlatok szakszerű tervezésétől, a követelményeknek és a kivitelnek a harcszerűség szempontjából való megvizsgálása, a tiszték és a katonák érdeklődése, erkölcsi és fizikai állapota, a saját hatás és az ellenséges ellenhatás valószínű érvényesülése, ennek elbírálása, a döntő tevékenység lelkiismeretes gyakorlása stb. *ezeknél a szemléknél vagy sehogy, vagy csak felületesen vannak érintve.* Ennek ellenében sok előjáró elmaradottsága mellett tanúskodó dilettáns megjegyzéseket bőven hallottunk. Sokszor, mikor szidást érdemeltünk volna, dicséretet kaptunk! Fontos csak az volt, *hogy a csapat jó benyomást tegyen.* Sze-meinknek tessék az, amit látunk. A látottaknak azonban pszichikai feldolgozása *már nem érdekel bennünket:* ezt mellékesnek tartjuk, — *sőt nem is értjük,* annál kevésbé azok lelki kihatását mérlegelni és kellőképen hasznosítani.

Még csak azt a kérdési vetem fel, hogy a látszatra, kizárólag a külsőségekre alapított megítélése a teljesítményeknek, azok belső, igaz értékének elbírálása és megbecsülése nélkül, elrejtve maradhatott-e egy olyan előtt, ki nyitott szemmel lát és világosan gondolkodik? *Vájjon a cselekmények realitása s a szereplők megbízhatósága felől alkotott véleménye nem képezte-e csiráját az antimilitarista és a hadsereget felbomlasztó áramlatnak?*

Én ezt nem tudom nyílt kérdésnek minősíteni. Erre én csak határozott „igen”-t tudok felelni.

A közöny.

Közéletünknek ez az általános jelensége viszonyainknak olyan természetű elfajulásából ered, melyet a már fejtegetett tulajdonságokból származó gyakori súrlódások és megélhetési nehézségek az egész vonalon természetszerűleg előidéznek. Nálunk a dolgozókat három csoportba oszthatjuk. Az *első csoportba* azokat sorozhatjuk, kik *épen csak annyit dolgoznak, amennyi okvetlenül szükséges*, mely nélkül állásukban a legtoleránsabb hivatalfőnök sem túrná meg őket. Ezek vannak a legtöbbem. Különösebb ambíció nem hevíti őket. Az ügyeket a megszokott bürokratikus szellemben lélek nélkül intézik. Teljes szenvedői egységben élnek s nagy részük bizó reménykedéssel kapaszkodik azon a bizonyos lajtorján. Ezek a szürke, átlagos emberek, kik bár beosztással élnek, azonban ha magánvagyonuk is van, túlköltekezve „sohse akarnak meghalni”.

A *második csoportba* azok tartoznak, kik bár az *átlagon felül* emelkedő képességgel és képzettséggel bírnak; azonban inkább szegényebb sorsnak s összeköttetések nem lévén, többnyire mellőzöttek. Ezek az ügy iránti *szerelemből és lelkesedésből dolgoznak s a valódi szakemberek*.

A kivételes, nagy tehetségűek *ritkán* el is érik a képességeiknek megfelelő polcot. De vannak közöttük még fel nem ismert nagyságok is. kik többnyire tekintet tel nagy családjukra, minden méltatlanságot önmegadó türelemmel kénytelenek viselni az érvé-

nyesülés bízó reménységével. Ezek a munkában keresve és találva vigasztalást, boldogságukat inkább a családi életben keresik és találják meg. *Számuk kevés.*

A *harmadik csoportba* tartoznak a *nagyhangú semmirevalók*, kik a méltányosságot két könyökkel félretolva, összekötetések, kihasználása mellett önző becsvágyá], de. felszínes tudással, *kíméletlenül törtetnek előre.* Ezek különösen példájukkal veszedelmek, mert még sőt többnyire vezető állásokat is betöltve, alárendeltjeikre rossz befolyásukat érvényesíthetik.

Számuk bizony meglehetősen.

A nem hivatalnok, vagyis az *önálló pályán* működőket általában hasonló elvek szerint selektálhatjuk. Ezeknél a pályáknál azonban, az egyéni érvényesülés útja inkább nyitva lévén, a fejtegetett hátrányos tulajdonságok kifejtésére is szabadabb a tér, bőségesebb az alkalom. A közöny e pályákon inkább az egyéni kívülről eső okokból és vonatkozásokból származik, mert amíg a latéiner pályákon a hivatali fegyelem bizonyos fokig mégis csak megköti az egyéni szabadságot, addig az önálló pályákon ezt a fegyelmet az egyénre utalja, hogy a szertelenségeket és korlátlanságokat az érdekében *önmaga* mérsékelje.

Az *igaz* értékek alábecsülése, az embereknek bizonyos feladatokra való *nem helyes* megválasztása, máskor azok túlzott mértékben való *kihasználása*, de mindég *mások* javára, elvégre *elégedetlenséget* idéz elő. Az a tudat pedig, hogy az elégedetlenség rendszerint *rajtunk kívül eső okokból származik*, azon tehát nincsen semmi változtathatunk, vonja maga után a *közügyek iránt való nemtörődést, a fásult belenyugvást, a közönységet.* És én bátran merem állítani, hogy egy nemzet; öngyilkosságának, elsüllyedésének kezdete akkor áll be, *midőn azt annak fiai képességeik kifejlesztésének elhanyagolásával és más népekkel való versenyképességétől fosztják meg.* A közöny az, melynek e hazafiaian s erkölcstelen munkában oly tetemes része van. *Ezt idejében, felismerni és ellene kíméletlenül cselekedni, az államférfiúi bölcsesség hálás feladata.*

A hadseregben, különösen az alsóbb rendfokozatokban, a már cseszt okokból keletkező és uralkodó

közönyt a *hatalom erőszakos fegyelme* ideig-óráig képes volt ugyan elfojtani; ez az eljárás azonban a hamu alatt lappangó parázs képében sokaknál a hivatás iránt érzett *utálatot* váltotta ki és a katonai pályától való *szabadulás vágyát* élesztette. Nagyban hozzájárult ehhez az egész szolgálatnak, főleg azonban a *gyakorlatoknak minden tanulság nélkül, meggy üöltető módon való vezetése*. A legtöbb esetben mindenki, aki a gyakorlatokon részt vett, azzal az érzéssel tért vissza arról, hogy *kár volt az időeri és fáradságért*, mert „a szerzett tanulság vagy tapasztalás semmi tekintetben nem kárpótolta. Így rögződött meg annak a tisztnek lelkében az a tudat, hogy az az ismeret, melyet az akadémiáról vagy hadapród iskolából magával hozott, unos-untig elegendő egész pályáján. Ekként foszlottak szerte pályájáról addig táplált ideáljai, hogy a fásult közöny legyen úr a lelkén. És tessék elhinni, hogy a *csalódás ezen fajtájának egész életre kiható olyan dülő hatása van, mely helyre pótolhatatlan nyomokai hagy a lélekben, sőt annak egyensúlyát is megbillenéssel fenyegetheti*.”

A tisztnek az alantos tiszti rendfokokozatokban túlságos hosszú ideig való meghagyása, a nehéz s megerőltető szolgálatnak végzése azokat *idő előtt* testileg és lelkileg *fáradttá* tették. *Csak menekülni a csapattól*, ez volt a jelszó. Minden alkalmat és módot megragadtak ehhez. Sőt még a tanári alkalmaztatást is szívesen fogadták — mely iránt pedig oly kevés hajlandóságot éreztek — azt tartván, hogy „Egy marék protekció többet ér, mint egy véka tudomány”.

Ha a gyalogsági csapatszolgálat legérdekesebb s egyszersmind az egész kiképzést felölelő s betetőző része annak érdektelen és szakavatatlan vezetése folytán *ilyen deprimáló és elriasztó hatással volt*, elképzelhetjük a kiképzés menetét is annak egyes ágaiban.

Huszonhat évi tényleges szolgálatom ideje alatt az ország minden részében szolgáltam, egyes állomásokon legalább 1 ½ —2 évet töltvén. *Mindenütt majdnem ugyanazt tapasztaltam, fásultságot a szolgálat közönyt a gyakorlatok, komolyabb érdeklődés hiányát a hivatás iránt. De arra is rájöttem ám, hogy azok az előljárók rátermettségének hiányában van, mert nem*

képesek a tisztekben az érdeklődést és szeretetet felköltetni hivatásuk iránt. Soknak tekintélye és az iránta tanúsított tisztelet *csak hatalmának kierőszakolt ténye volt.* Mert ugyebár az oly természetellenes, hogy olyannak engedelmeskedjünk, kinél magunkat jobbnak tudjuk?

Az alatt az idő alatt, míg mint század-, zászlóalj- és ezredparancsnok a csapatnál békében és habomban szolgáltam, körülbelül 150 olyan gyakorlatot hajtottam végre, amelyek mindegyikének *valamelyes hadtörténelmi alapja volt,* melyeken bármennyi tiszt is részt vett légyen, még sem voltam azok számával megelégedve. Egyei azonban már itt meg kell állapítanom, azt tudniillik, hogy összes gyakorlataimon, — egyetlen-egyet kivéve — *előjáróim közül soha senki sem volt jelen.* Annál az egyetlen alkalomnál is a gyakorlatnak legtanulságosabb része, a megbeszélés elmaradt, *mert kissé cseperegni kezdett.*

Az által, hogy minden „fél” gyanánt működő csapatrészt lehetőleg önálló helyzetbe juttattam s a harc-helyzetnek és feladatnak megfelelően bizonytalan viszonyok közé. a parancsnokokat a szokatlan helyzetbevaló beleképzelésre s így *önálló elhatározásokra* kényszerítenem: mind a parancsnoknak, mind a legénységének *legnagyobb érdeklődését* sikerült felkeltenem. Hiszen ilyen viszonyok között a parancsnokok mintegy vizsgáztak legénységük előtt, a csapatrészek pedig egymással vetélkedve dolgoztlak. A magyar emberbenamúgy is megvan a nemes versengésre való hajlamoság. *Ezt a szolgálat előnyére kihasználni tudni: a parancsnokok kötelessége.* Hivalkodás nélkül mondhatom, hogy mindenki sokat tanult, *de talán én a legtöbbet,* mert a gyakorlat tanulságos összeállítása, réel vezetése, az előforduló hibák vagy felfogásomtól eltérő végrehajtások engem a leglelkiismeretesebb tanulmányokra és mérlegelésekre utaltak. Egyik évben a si tanfolyam parancsnoka lévén, annak harcgyakolatait vezettem. Meghatott a tanfolyam végével több résztvevő részéről kifejezett az az őszinte vélemény, *hogy az utolsó héten többet tanultak, mint egész eddigi öt esztendei csapatszolgálatuk alatt.* Több más-más alkalommal a háború alatt ugyancsak találkoztam alattam

szolgált tisztekkel, kik elmondták, hogy egyes gyakorlataimra, vagy a megbeszélésem alatt hallottakra a háború folyamán többször visszaemlékeztek s egyértelműen igazat adtak nekem: sőt egyik századával egy oly hasonló helyzetbe is került, amilyenről pedig azon gyakorlatom végrehajtása előtt állítása szerint fogalma sem volt.

A gyakorlatok iránti érdeklődést még azzal is sikerült fokoznom, hogy a megbeszéléshez a tiszteken kivitt nemcsak az altiszteket rendeltem oda, *hanem a legénység közül azokat is, kik a gyakorlat iránt érdeklődnek*, abból a fontos elvből indulván ki, hogy az emberek másként dolgoznak akkor, *ha a végrehajtott gyakorlat tanulságait közvetlenül utána még friss emlékezetben meghallják, az érdemek és hibák megítéléséből pedig öntudatot, céltudatosságot s okulást meríthetnek.*

De egy másik nagy haszna is volt ennek. Az tudniillik, hogy a *jövendőbeli altisztek* ilymódon természetesen kiválogatódtak, mintegy ujjmutatásul szolgálván a századparancsnoknak, hogy az altiszti sarjadék kiválasztásánál kikre vessen különös figyelmet.

Mint látjuk tehát, az *érdeklődés felébresztése egyike a közöny leghatásosabb ellenszereinek.*

A közönnyt azonban nemcsak a foglalkozásnak minden érdekesség nélküli vezetése idézi élő, hanem az *egyesek megítélésénél mutatkozó lanyha eljárás is*, mely lehetővé teszi, hogy bizonyos állásokba *képtelen és arra rá nem termett egyének kerüljenek.* Nálunk *mindenki egyforma volt!* A minősítvényi táblázat egyike a *legértéktelebnek okmányoknak*, amelyet ismernek. Azt csak akkor veszik figyelembe, *hogy ha már nagyon rosszat tartalmaz. Tulajdonképen ott kellene jutalmazni és büntetni.* A jutalmazni akarás szándéka a legtöbb esetben keresztülvihetetlen volt; büntetni pedig csak a végső esetben engedtek, mikor már valóban nem térhettek ki előle. Így azután *mindenki egy kalap alá került*, vagyis a kitűnő tiszt ugyanolyan elbírálásban részesült, mint a ikevésbbé jó. Természetes, hogy ez a méltán³ talan eljárás nemcsak ellenszenvet vált ki a kitűnő tiszt lelkéből, de elégedetlenséget is szít s annak nyomán közönnyt termei.

Egy szóval, midőn lány szívünkbeé folyólag *el-nézést* gyakorlunk egy különben érdemetlennel szemben, *ugyanakkor a legnagyobb igazságtalanságot követjük* el sok más ismeretlennel szemben, kiket esetleg az az érdemetlen fog majd vezetni és elbírálni. A jó szív ténye, különösen ha az és elkövetője ismeretes, rögtön átmegy a köztudatba, s midőn azt főként az érdemetlen méltányolja, ugyanakkor az a sok ismeretlen hallgatni kényszerül, mert még nincs tudatában az ellene és az igazság ellen elkövetett merényletnek. A dolgok természetes vagy szándékolt rendje úgy hozza magával, hogy a *való megtudása mindig késik*. Ez az idő a felháborodás megüllepedését idézi elő, melyből idő multával, látszólag mintegy kibékülve a viszonyokkal, *csak az egykedvű közöny marad vissza*.

A közöny, mely csak az apró, szürke embereknek kedvez, a különben tehetséges *férfinak nemcsak munkaerejét őrli* meg, hanem különösen az ifjúság képzeletét tereli el oly veszélyes irányokba, *hol kihal minden ideál, mely az életet üdévé és lendületessé teszi*.

A gerinctelenség.

Semmi egyéb, mint meggyőződésünk megtagadása csak azért, mert ily módon azt képzeljük, hogy imfamiyen előnyhöz jutunk. Nézetem szerint bármely nemzet elerkölcstelenedésének kezdete. A gerinctelenség tehát üzlet, melyben anyagiak fejében erkölcsi értéket adnak el. Ugyan lehetett mást várni a háború előtt a mi anyagiasán gondolkodó korunktól? Vagy talán aiem volt igaz az, hogy nálunk pénzért minden kapható? Becsületet, tiszteletet, tekintélyt stb.-t aprópénzre fel lehetett váltani. Amilyen lebecsülése ez a legszen- tebb értékeknek, épen olyan kapzsi megtisztelése az értékükben aránytalanul felbecsült anyagi javaknak.

A férfiút jellemén kívül önérzete teszi tiszteltté és megbízhatóvá. Ez a férfibüszkeség (kritériuma és Ihimpora. Mihelyt elszáll ez a himpor, a visszamaradt érték sem büszkeség többé, legalább jogos értelemben nem az.

(Meggyőződésüink feláldozása többnyire politikai harcokkal volt kapcsolatos. Ezekről a harcokról pedig soha sem voltunk képesek lemondani. A politika

nálunk már az iskolában megmételtyezte az erkölcsöt. Ebben a mérgezett szellemben nevelték fel a gyermeket. Minden attól függött, hogy milyen pályára lép. *A rajta való előrejutás perspektívája szabta, meg „politikai hitvallás”-át is.* Íme csirája a gerinctelenségnek.

A hazát békében szószátyárkodással és azzal védelmeztük meg, hogy üres szavakon meddően lovgoltunk. E közben észre sem vettük, hogy a követni szándékolt iránytól eltértünk. *Nem annyira meggyőződésünk irányította a politikát, mint ennek kilátásai.* A hajthatatlanoknak hitt elvek lassanként hajlíthatok lettek. *Addig, míg nem volt tiszta a helyzet, meggyőződésünk sem volt tiszta.,* Hallgatással lepleztük ezt, hogy semmit se kockáztassunk. Meggyőződésünket sok esetben tehát *utólag, de annál nagyobb ékesszólással konstruáltuk meg.* Jó okot mindig találtunk erre. Elvégre: „Az élet bonyolult és titokzatos szövődése elvek korlátjai közé alig szorítható.” *Úszni az árral,* volt a jelszó. „A kor folyam, úszója az egyén”. „Az okosabb enged”, — mindmegannyi felbátorító, biztató és vigasztaló motívum *meggyőződésünk eltemetéséhez* csak azért, hogy jobb sorsba jussunk, vagy legalább is ne ártsunk magunknak. Tehát az önző cél parancsolgatótt. Ezt a megalkuvást ikereső életelvet sugalmazták belénk kicsiny korunktól kezdve. Nem hallottuk azt sokszor, *hogy a békeesség kedvéért áldozatokra is hajlandók vagyunk?* Inkább elviseljük a gyanú ódiúmát, csak küzdeni ne kelljen s így békeességben maradhasunk. „Lasset mich in Ruh, ich lass euch auch in Ruh” volt egyik fő nevelési elvünk. Tehát ismét csak magunk körül akartuk forgatni az életet. Magunkból indultunk ki s önmagunkhoz tértünk ismét vissza. Minden oly áldozatra képesek voltunk, mely személyünket a küzdes terén *kívül* az édes semmittevésbe süllyeszti. Nagyon féltettük egészségünket a sok munkától. *A küzdelem jellemerősítő hatását nem akartuk megismerni.* Küzdeni mindig kényelmetlen volt nekünk. *Ezért aztán önértékünk megismeréséig soha sem jutottunk eh* Tehát *erős meggyőződésünk sem lehetett.* Soha sem tudtuk azt megítélni, mire vagyunk képesek. Mivel pedig *nem becsültük magunkat* — legfeljebb gyomrunkat — nem nevelhettük *önérzetünket* sem. A férfias-

ság e különös díszére senki sem figyelmeztetett. A jellemerősség e hiánya mellett nőttünk fel. Értékét csak akkor kezdtük felismerni, midőn az *önérzet* erejét magunkkal szemben a maga ellenállhatatlan kíméletlenségében tapasztalhattuk. Ez ugyan ritkán történhetett meg, azonban akkor nagyon hamar behódoltunk ez ismeretlen erőnek, mert „békesség”-ben akartunk tovább élni. *Lelkünknek ez a passzív rezisztenciája a mi életünk vörös fonala.*

E passzivitásnak meg kell változnia!

A miként a harisnyaszárban és a szalmazsákban tartogatott pénzünket a veszélybe jutott haza kicsalta, hogy azt rendelkezésére bocsátani siessünk: azonképen keressük meg s hívjuk elő lelkünk legelrejtettebb redőnyeiből *felhasználatlanul heverő magas képességeinket és* fejlesszük ki azokat magunkban, hogy, erős egyéniségünk e megbecsülhetetlen értékei *el ne vesszenek*, hanem nemzetünk *rekonstrukciójának* nagy munkájában gazdag sikerrel *érvényesülhessenek.*

A meggyőződés hiánya, vagy ami még súlyosabb beszámítás alá esik. *a meggyőződésnek megtagadása,* an/nak személyi és anyagi előnyök fejében való áruba-bocsátása tette a mai nemzedéket kicsinnyé, mely az önzés szűk körén túl nem látva, a kor intő szózatát megérteni nem akarta, a kezére bízott hatalmas értékeket pedig lelkiismeretlenül elpocsékolta. Amilyen kevésre becsülte önmagát, épen olyan kevésre értékelte nemzetének lelki kincseit is. A veszélyben nem a *saját erejében* bízott, *hanem szerencsében és ellenségeinek gyengéjében.* Ugy-e bizonytalan tényezők? Azonban a csalódás sem volt kisebb e kétséges tényezőkhöz kötött reményeknél.

A gyengeség tudata a földhöz köt az erő öntudata a „magasságok fölé” emel. Előbbi tekintetét félve emeli fel a föld rögéről s alázatosan veti azt vissza természetes nézőkörletébe, utóbbi ellenben üdvét fel felé tartott fejjel, nyílt homlokkal *egy tisztább légkörben keresi és találja meg.* A puhány a föld színén csúszkál, mert életelemei ideutalják. Míg az önérzettől duzzadó keblet igazáért küzdelemre készén hajlíthatatlan gerincoszlop emeli magasra.

Hát nem tapasztalhatunk azt lépten-nyomon, hogy az emberek nagy része fejét és tekintetét *a földre szegezve hordja?* Vagy a *nyomor* kényszeríti őket erre, melynek enyhítésében életerejük is kimerül; vagy az *alacsony célok* szolgálata, mellyel *önző* él et érd ekeik et előmozdítani, életüket tehát *„nyomorult”-ta* tenni törekszenek.

Mily tülekedés folyik ezen érdekek terén! *Úgy-e bár undorító kép a hatalom leereszkedő kegyéért megálázkodni? Pedig milyen gyakori jelenség volt ez minden pályán!* Mit lehet arról a gerinctelenség, ha céljai szűk körét az ideig-óráig hatalmas vállveregető kegyessége által betöltve látja? *Pedig attól függ a nemzet jövő sorsa, hogy az egészséges ambíció céljait milyen magasra tudja kitérni!*

Míg a protekció kérdésénél a léha pártfogást gyakorlót ítéljük el, mert befolyása révén egy alkalmailant olyan állásba juttat, melyet az a köz javára betölteni nem képes: addig a pártfogoltnak önértet veszített jelleme a gerinctelenség szempontjainak mérlegelése alá tartozik.

A gerinctelenség a protekciónak felkínálkozó vak eszköze. Amellett még lelkiismeretlen is, mert abban a tudatban vállalkozik szerepére, hogy annak kényelmesebb s önmagára nézve többnyire anyagilag hasznosabb tartalmát merítse ki. Az életművészet léha szabályait jó példaként minden esetben alkalmazza. Ezt a felületes gondolkodást ülteti át környezetébe is. Ez marad minden cselekedetében irányadó. Nem tűz ki messzeiekvő új célokat, mert csak sablonos szempontok szerint ingadozik. Beéri tehát: az egykedvű szenvedőleges seggel, mely csak a baj és kellemetlenség elhárítására törekszik.

Nem tudom, hogy a nemzet pusztulásában melyiknek van nagyobb szerepe: *a tehetetlen léhaságnak-e, vagy a gerinctelenségnek?*

A panamák országa.

Ott, ahol az igazi értékek háttérbe szorítása mellett a könnyebb munkát és biztatóbb eredményeket ígérő, már leírt alacsony képességek kerekednek felül, elkerülhetetlen az erkölcs csődje, bekövetkezik tehát

összeomlása az egész vonalon annak az alkotásnak, melyet a poshadt erkölcs ingoványos talajára építettünk. Szinte lehetetlennek látszik, hogy az ilyen alkotás marandóságában józan ésszel hittünk volna. Miként a természeti törvények igazsága kíméletlenül tör utal a megvalósulás felé, mely törekvésében az ideig-óráig ellemntálló erők azt útjában még fel is tartóztathatják; miként a mechanika törvényeit, vagy az anyag ellentálló képességét kellő mértékben figyelembe nem vevő számítás oly építményt létesít, mely tetszetős voltánál fogva a hibákat észre sem vétetheti vagy elfeledtetheti velünk s így átmenetileg még gyönyörködtetheti a lelkünket, de végeredményében az mégis csak összeomlik: azonképen van ez a romlott erkölcsre épített minden intézménnyel. Ellentálló erejének hiányánál fogva súlyos próbák alatt az is összeroskad mielőbb.

A becsület az erkölcs kétszer-kettője. Ezen alapul minden emberi ténykedés létjogosultsága és marandósága. Mennél igazabb az, mennél mélyebben van az a tiszta erkölcs ellentálló talajába süllyesztve, annál tartósabb eredményt biztosít az az alkotó és társadalmi élet összhangzatosságában és zavartalan fejlődésében az egyetemes boldogság felé. És ha közéletünket ezen az alapon megvizsgáljuk, vissza kell riadnunk a borzalomtól, mely erőt vesz rajtunk akkor, mikor annak erkölcsmérgező levegője szédíti meg fejűnket. Az az *általános kapzsi önzés*, mely a mi közéletünkben mindjobban úrrá lett a lelkeken, mely poshasztó hatalmával (kevés kivétellel minden törekvésünket betölti, mely a köz érdekeit *az egyén szükségtelen kiemelése mellett!* oly *szegényesen* szokta képviselni: a rothadt fundamentuma minden kisszerű, csupán az egyén szűk körű célját betöltő s azzal együtt ki is merült munkálkodásunknak.

Erre az alapra egészséges és tartós sikereket ígérő, az egyetemesség javát célzó és előmozdító kulturái nem lehet építeni. Olyan potemkinszerű világot létesíthetünk azzal magunk körül, mely egy bizonyos távolságról nézve csak a látszatnak kedvez; mennél jobban közeledünk azonban hozzá, a talmi értéket a valóditól is annál könnyebben megkülönböztethetjük s így annál fájdalmasabb kiábrándulásban van részünk.

Amennyire igaz az, hogy a panamák országának *a telhetetlen, kapzsi önzés a megalapítója, annyira tény az is, hogy ennek az irrealitás a munkaeszköze.* Mindennek csak a színezetét megadni s a formákat tartani volt a célunk. *A lényeg mindig mellékes volt annak, kinek érdeke annak eltemetését kívánta.* Olyankor az eskü, becsület, lelkiismeret súlyos hantjait görgette föléje. És ugyan ki mert volna kételkedni a választékosan öltözött, elegáns megjelenésű „gentleman” lebilincselő, sima modorának őszinteségében? A szélhámosságnak épen a *külsőség a megtévesztő fegyvere,* mellyel szemkápráztató módon bűvészkedik. A naiv lelkek hiszékenységének saját céljaira való mesteri kihasználása volt a szélhámosnak mindenkor életcélja, életfeladata, melyet életművészetébe bekapcsolni mindég nagyszerűen értett. *E léggör volt az ő életeleme.* Ezzel az imponáló foglalkozással gyorsan és könnyűszerrel járó meggazdagodás nálunk sokak vágyainak netovábbját képviselte. Ez azonban csak egy faja a panamának. Mikor szelídebb, mikor pedig gorombább kiadásban.

Egy sokkal veszedelmesebb fajtát is üzték nálunk a panamázásnak, — de talán mindenütt, ha nem is oly veszedelmes fokban, mint nálunk — midőn t. i. a hivatalos tekintély és összeköttetés jövedelmező voltát ismerték fel a beléjük helyezett bizalommal való visszaélés nembánomsága mellett. Az anyagi haszonnal *nem járó* bizalomra nálunk *oly keveset adnak.* Azért kellett azt jövedelmezővé tenni. Innen van az, hogy a vagyonszerzéssel egyáltalán nem kecsesgető állásban levő hivatalnokok egynémelyike ma, a háború után dúsgazdag ember. *A háború alatt természetesen ő is nélkülözhetetlen volt,* azután meg talán kora is segítségére sietett abban.

A háború a meggazdagodás lehetőségeinek sok oldalú perspektíváit nyitotta meg, melynek elő- és háttérében a becsület elvéte csak mint díszlet szerepelt. Akikor, mikor egy nemzet létéről vagy nem létéről van szó, ki gondol egy ember vagyoni megizmosodására? A kölcsönös szívességeknek bő tere nyílt ilyenkor. Ez pedig legtöbbször azt jelentette, *hogy a más rovására kivélt* gyakorlunk egymással szemben. Ez az úgy-

nevezett „kéz kezet mos” teóriája. A kölcsönös kisegítés készsége kétségtelenül nagy panamázasoknak lehet az alapja. Nagyobb azonban a baj akkor, ha ez a kölcsönös szívesség két olyan jellembeli fogyatékoság bifurkációja, mely következeiseiben *a lelki panamázasnak, a protekciónak fellendítését vonja maga után.* E téren különösen elismerésre méltó teljesítményeket produkáltunk.

A panamázas tehát a lelki értékek apró pénzre való felváltásának saját javunkra leendő kihasználása, *\melynél a becsület és tisztesség szempontjait gondosan félretéve, kizárólag saját előnyünkre cselekszünk. E téren nálunk elsőrendű szakértelem uralkodik.* A panamázasok olympiai játékeinál mi kétségen kívül valamely *első díj* favoritja lennénk. Csodálatos az az engedékenység, melyet az érdemetlen iránti elfogultságból vele szemben gyakorolni mindig készek vagyunk, ha az a formákat betartja. Ha azonban mi is érdekeltek vagyunk, rendesen arra törekszünk, hogy más csodálkozását megakadályozzuk. Valamely merész, de logikátlan állítással tehát útját szegjük minden kombinációnak, mellyel a kérdés-elevenére tapinthatnának. Sok esetben ez semmi egyéb, mint egy *más* kategóriába tartozó *jogcím* adás. A ralbutisztika előszeretettel választja példáit az „*eltussolás*” jellemző eseteiből.

Ha tehát közéletünk regenerálásának hálás munkájából részünket kivenni óhajtjuk, mindenekelőtt arra törekedjünk, *hogy hozzáférhetetlenek maradjunk*» Gyermekeinket kátói szigorral neveljük *a becsület tiszteletére s mindannak utálatára és kíméletlen üldözésére, mely azt beszennyezni alkalmas. Követeljünk tőlük a makulátlan becsület felfogása és alkalmazása terén hajthatatlanságot.*

Nagy bajnak tartom, hogy törvényeink még az alig kétségbevonhatatlan becstelenség eseteire nézve is feltétlenül *bebizonyított* tényeket követelnek; ellenkező esetben a bíró kénytelen a vádlottat felmenteni, bár mindenki meg van afelől győződve, hogy az igazság ügyét rosszul szolgálta vele. Már többször előfordult,, hogy ilyen ítélettel szemben a tiszt becsületügyi úton rangját mindannak ellenére elvesztette, mert *az a bizo-*

nyos gyanú mégis csak visszamaradt, mely bár bebizonyítatlanul, de elkövetett cselekményeiből folyólag »aiz: illető összegyénisége; állapján meggyőződészerűen mégis csak ott lappang körülötte.

Egyedül a becsület fogalmának tisztább felfogása és szigorúbb elbírálása szüntetheti meg a panamázt s teremthet tisztább közéleti.

Egyféle becsület azonban csak úgy lehet, ha ennek felfogása is egyöntetű mindenkire nézve, tehát egyaránt mértékadó és kötelező. Amíg azonban ehhez mindenkinek a kellő érzéket a szülő, iskola és a társadalom fokozatosan meg nem teremti, addig a becsület felfogása és elbírálása terén a meglévő felfogásokat is respektálni kell.

Közéletünk fegyelmetlensége és tisztességtelensége.

Azok az alsóbbrendű tulajdonságok, képességek és jellemhibák, amelyeket leírtam, érvényesülhetésük végett vagy az erőszakosság útját választották, vagy a teljes lemondás, megalkuvás és behódolás kényelmese, olcsó és jellemtelen eszközeihez folyamodtak. Első esetben a közéletünkben még megmaradt csekély rendet a fegyelmetlenség erőszakos s önkényes túlkapásaival felborítani igyekeztek, második esetben közéletünk szekerét a tisztesség vágányairól lesiklatva, az erkölcstelenség posványába terelték.

Volt és van a mi (közéletünkben egy nagy fajsúllyal bíró, de félreértett s jelszóvá degradált erkölcsi érték: ez az egyéni szabadság! Ezt inálunk úgy értelmezték, hogy addig, míg valamely cselekmény a törvénybe nem ütközik, mindent szabad tenni, minden tekintet nélkül arra, hogy azáltal másnak kellemetlenséget, vagy bajt okozunk-e?

Íme a szabadosság fogalma, melyet egyedül a tisztességérzét finomíthat szabadsággá.

A szabadosságnak a törvény az egyedüli korlátja. Minden egyéb korlátot, melyet a tisztesség emel, erőszakosságával kíméletlenül ledönt, csak hogy önző vágyai teljesülhessenek. Ezen vágyai teljesedése közben tehát még a tisztességnek sem szabad ellentállani,

mert különben azt is legázolja. Minden ténykedésénél két szempont vezet: *az egyéni önzés és a törvény tilalma*. De utóbbi is csak annyiban, amennyiben a büntetés elől *kibúvó lyukat* soha sem zárja el. Törvényeinket már úgy szerkesztették meg.

A szabadosság mindig az egyéni szabadság *korlátozását fogta rá: arra a fegyelemre*, mely a tisztességnek az általánosság érdekében leendő érvényrejtését minden téren szolgálja; mely bár egyéni cselekvésünket olykor megköti, de ezt csak azért teszi, hogy kis dolgainkkal ily módon az élet forgatagába a *köz javára* annál célszerűbben beleilleszkedve, *még magasabb értékek* érvényesüléséhez egyengessük az útát, mely tehát főként magunktartásában jut kifejezésre s épen ezért különösen becses előttünk.

Hány példát idézsek még a mi háború előtti zilált közéleti viszonyaink fegyelmetlenségéről és tisztelatlenségéről, kezdve a villanyoson való viselkedéstől, az utcán (korzón) vagy más nyilvános helyen, pl. előkelőnek nevezett étteremben folytatott *túl hangos* beszédig vagy az operában, illetőleg más színházakban is az előadás megkezdése után való érkezés alkalmával a szék ülőjének zavaró lecsapásától, a szállodában szomszédságunkban levő idegen lakónak tapintatlanul kíméletlen *hangos* magatartásáig?

Ha az ily módon előidézett tűrhetetlen helyzet miatt felelősségre vontuk az illetőt, rendesen úgy-e az volt a felelete, hogy szobájában azt teheti, *ami neki tetszik, ott nem parancsol neki senki sem*. Magatartása megokolásának a lényege mindig az volt, hogy neki *ahhoz joga van*, nem engedi, hogy személyes szabadságában korlátozzák; sőt még neki állt feljebb, mert hát erre-arra stb.

Mint ahogy látjuk, ebben a válaszban és megokolásban sincs semmi nyoma a tisztességnek. Önmaga felett senki *nem tűr* felsőbb tekintélyi. Mindenkinék hozzá kell igazodnia. Szabadságról, jogról beszél, *de hogy kötelességei is volnának másokkal szemben, arról bölcsen hallgat!* Azt hiszem szavaiban a fegyelmetlen pökhendiségnek a tisztességtelen érzéssel és gondolkodással *egyenlő* arányú része van. És ez a „gentleman” *legalább is* érettségi bizonyítvánnyal

rendelkezik. Csoda-e tehát, hogy a műveltség alatt az ismereteken kívül főként a jól öltözködést s néhány ellest, de rosszul utánczott, de neki imponáló úri magatartást, szokást ért. Ezzel nála a műveltség fogalma ki is van merítve.

Közéletünk fegyelmetlenségének mindenekelőtt az általánosan szembetűnő *rendetlenség és pontatlanság a jellegző tünete*. Mindkét fogyatékoság *önfegyelmi hiányára* vezethető vissza. Mindent *magunkon* kell kezdenünk, mert ezzel mások előtt bemutatjuk, hogy valamit miként képzelünk. *Azért kell legszigorúbbaknak önmagunk iránt lennünk, de nemcsak akkor, mikor a másokkal való érintkezés elkerülhetetlen, tehát azok önkéntelenül is ellenőriznek bennünket, hanem akkor is, mikor ezt az ellenőrzést kizárólag saját lelkiismeretünk gyakorolja.* Ha magunkkal szemben elnézők vagyunk, egészen bizonyos, hogy másokkal is meg fogunk alkudni, velük szemben is mindig fogunk találni egy mentő kifogást. Már pedig az is bizonyos, hogy a magunkkal való alkudozásainknak főként említett két hálás irányban Main különösen fogantja. A rend és pontosság terén követjük el a legsúlyosabb mulasztásokat. S mit látunk a közéletben? Ugyanazt, amit mi magunkon tapasztalunk. Az ok is ugyanaz, *önző kényelemből eredő fegyelem Monya.*

A lelkiismeret szerepét a tömeggel szemben a figyelmeztetés vagy tilalomtábla, házirend és szabályok képviselik. Ezek tehát semmi egyebek, mint a lelkiismeret ébresztői. Természetesen a figyelmeztetés annál több tilalmat fog tartalmazni, mennél szigorúbbak a rendről táplált fogalmaink s mennél lelkiismeretesebbek vagyunk a rend betartása tekintetében. E téren igen érdekes és jellemző összehasonlítást olvastam. Angliában i. i. minden szabad, ami megtiltva nincs; Németországban minden meg van tiltva, ami nem szabad: *nálunk pedig minden szabad, még az is, ami meg van tiltva!*

Most még arra, hívom fel becses figyelmét az olvasónak, hogy egy modern szállodát vagy fürdőt tekintsünk meg s hasonlítsuk össze ezek állapotát leépítésük után és két-három esztendővel ezután. Azt

hiszem, sok mindenre felesleges rámutatoom. A rend tekintetében tapasztalt különbség a *legélesebb bírálatot* hívja ki. Minden miért van így? A „borravaló rendszer” miatt. A szálloda vagy fürdőtulajdonos kiszolgáló személyzetét *nem fizeti kellőképpen*, arra az erkölcstelen és igazságtalan alapra támaszkodva, hogy a busás borravalóból annak *úgyis elég jövedelme van*. Sőt némely helyen még a személyzetnek kell fizetnie, hogy ott lehessen. Ily körülmények között elképzelhető-e az, hogy a személyzet mással, mint a *borravalóval* törődjön s a vendéget is a szerint szolgálja ki, amennyi borravaló „*kinéz*” belőle, vagy amennyit adni *szokott*? Innen van az, hogy sokszor a borravaló majd tiein annyira emelkedik, mint a szállodai lakbér vagy a fürdődíj. Íme a nehéz megélhetés egyik oka ebbeli a „tejjel-mézzel s *tisztességtelenséggel*” folyó országban.

A személyzet tulajdonképeni fizetését a *tulajdonossal* szemben vállalt kötelességeinek fejében kapja. Ezeknek a kötelességeknek „csak épen hogy” ellátása fizetésükkel egyenes arányban is áll, *természetesen a vendég rovására*.

Nem tehetek róla, *de* véleményem szerint a „*Balkán*”-nak ott van a *határa*, ahol a „*baksis-rendszer kezdődik*”. Ezzel egyszersmind a *kapzsiság* és az *önérzet hiánya* is ki van mondva.

A fürdőlelkiismeret *szégyenpírt borít* az önérzetes arcra, melynél a szem pillantása önkéntelenül is a földre néz. *Nálunk a lelkiismeretnek többnyire nincs meg ez a marcangoló hatása*. Viszonyaink azt is letéritették a megalkuvás útjára.

Úgy-e most már látjuk a rendetlenség eredetét az *önző kapzsiságban*, mely mindent a végletekig ki akar használni, mindent pénzzé akar tenni, ő maga ellenben az első befektetéseken kívül, az okve!-fenül szükséges javításoknál *többet* semmi körülmények között nem végeztet, vendégeinek pedig a meghatározott díjak fejében *alig*, vagy csak bosszúság okozása mellett ad valamit.

Hanem hol marad az *emberi önérzet*, melyet fokozatosan kiölünk abból a személyzetből? Ők nem vieszik azt észre, hogy tisztességes fizetéssel dolgozó.

önérzetes férfiak helyett a közönség kénye-kedvére bízott *rabszolgákká* sülyedtek le? *Itt tessék követelni előbb az emberi méltóságot és haladást s ne a kaszárnyákban, hol amúgy is megvan az arra való törekvés, ha talán az emberanyaggal a kívánatos eredményt, ennek műveletlenségénél fogva nem is sikerült mindig elérnünk úgy, miként azt szerettük volna.* Az úgynevezett militarizmus már régóta megvetette ezit a gaz rendszert. *Úgy látszik azonban, hogy az ilyen jeliennevelés a liberalizmus fogalmával egészen jól összefér . . . nálunk.* Nem joggal mondta-e tehát ezek után az idegen, hogy a Balkán tulajdonképen már Dévénynél kezdődik ?

De a *pontatlanságot* is bátran sorolom fegyelmetlenségünk *legfontosabb* okozatai közé. Mi mindent nagyban, körülbelül „à la vu” szoktunk végezni. Megelégszünk a jó szándékkal is. De hogy ezt a kedvező alkalmi önfegyelmzésünk javára akként használnók ki, hogy kötelességérzetünk képességeinknek minden irányban való kifejesztése által fokozódjék bennünk: *ezt már a magunk megnyugtatasain legalább is feleslegesnek tartjuk.*

E téren csak az iskolai előadások pontos megkezdésére utalók. Már az iskolában beleneveljük a gyermekbe a pontos megjelenés *szükségtelenségét*. Nem is beszélek valamely felolvasás, színház, hangverseny pontos megkezdéséről. Az „előkelőség” úgy kívánja, hogy pontosak *ne legyünk*, nehogy összeméressünk a kőművesmester eljárásával munkája *befejezésekor*. A munka megkezdésekor legtöbb esetben azt sem idézik. Az a benyomásom, mintha a munka kezdetét a lehetőség szerint kitolni, annak befejezését pedig siettetni *általános szándék volna.*

Igen! előkelőség. Megdöbrentően vakmerőnek tartom az előkelőségnek külsőségekben való keresését és utánzását. E magatartás nemcsak a szélhámosággal áll közeli rokonságban, hanem a félszepségnek is kirívó példáját mutatja akkor, mikor valamit nem a kellő környezetben és módon teszünk s mikor az a valami épen ezért másokra kellemetlen. *Az előkelőség fogalma gondolkodás, érzés, izlés és magatartás terén teljesen*

kizárja az ilyen ostoba majmolások lehetőségét és nevetségesség kockázata, illetőleg kihívása nélkül.

Ha most még felemlítem az emberek ügyes-bajos dolgai hivatalos elintézésének csigalassúságát, az iparosok ígéreteinek pontatlan betartását, munkáiknak igen sok esetben felületes, rendetlen, hanyag végzését és az annak fejében követelt díj aránytalan magas voltát: sok minden apró kellemetlenség, bosszúság, felesleges fáradság, súrlódás, egyenetlenség okára bukkanunk, amelyeket önző kényelmünk fegyelmetlenségére, kapzsiságára és pontatlanságára vezethetünk vissza. *Minden attól függött, hogy kinek az ügyét intézzük és hogy kinek dolgozunk?* Az elintézés, illetve munka sorrendjét is ez szabta meg. A paraszt mindenütt várhatott. Neki nem volt sietős a dolga. Azért nem volt a gyorsvonatokon nálunk III. osztály.

A különböző társadalmi osztályoknak ez a kölcsönös megbosszantása azonban, ennek mértéke szerint, a bosszú érzését váltotta ki és érlelte meg, amely csak időre és alkalomra várt, hogy kitörjön.

Úgy-e bár sarkalatos igazság az, hogy az igazság csak igazságon épülhet fel? Az ettől való eltérés következeiben annak megfelelő horderővel is bír. Így van ez az életben is, azzal a különbséggel, hogy azok a következtetések itt nem nyilvánulhatnak meg oly exakt alapon, mint pl. a matematikában. Itt könnyebben rábukkanunk a hibára, mint az emberek összekuszált érdekeinek zavaros kölcsönhatásában. Ott a hiba kitalálása csak, fejtörést okoz, az életben azonban az előidézett különböző hatás nyomán bukkanunk arra, sőt még akkor sem tisztán, hanem egyéb vonatkozásokkal kapcsolatban. A hiba kiküszöbölése itt már több fáradságba és időbe kerül. A természetben fegyelmetlenség, mely a törvények érvényesülését saját akaratunkhoz kötni tudná, nem létezik. Úgy látszik tehát, hogy a fegyelmetlenség kizáróan az emberi lélekben gyökeredző *akarat fogyatékoság*, mely még a tisztesség törvényeinek; megsértése árán is, első sorban önző érdekeinek kielégítésére irányul. Mindent nem lehet törvénybe foglalni. Vannak dolgok, *amiket nem lehet leírni*, miknek helyességét adandó alkalommal mindig *ki kell érezni*. Ez a finom érzék sok mindenféle ténye-

zótól függ, hogy t. i. ki, mikor, hol, milyen alkalombot, milyen körülmények között, kivel szemben alkalmazza. *A tisztesség szabályait ez a finom érzék diktálja és írja elő.* Ezt nem lehet megtanulni, csak belénk *nevelni* lehet. A tisztesség hiányát az elegáns ruha, tetszetős megjelenés ideig-óráig részben még leplezni is tudja. Ilyen leplező alkalmak a nálunk oly sok rejtett cél és utógondolat mellett a legnagyobb előszeregettel űzött korzózási sport, melynél hivalkodó hiúságunkat oly szíves örömet legyezgetjük a bámuló szemek olykor sokat jelentő tekintetével. Hiszen, ha csak még a vágyódó, meleg vagy csodálkozó tekintetekkel beérnök, de az a hangos beszéd egyrésztől, a fickándozó, vagyis a mindenáron észrevétni akaró hajlamosság másrésztől, melyekkel feltűnési viselkedésünket igyekszünk a világ előtt bemutatni: *rögtön elárulja finom érzékünk hiányát* s azzal együtt azt is, hogy akkor, mikor az kevésbé ellenőrizhető, mikor t. i. *annyiair csinálják ugyanazt*, saját önző érdekeink javára a tisztességről is oly hamar lemondunk — legalább átmenetileg—s véleményünk szerint „diszkrétén”.

Hát az ellen a magatartás ellen ne tiltakozzék, minden eszközzel a finom érzék, mely a dalszínházban éneklő tenoristát egy fél hanggal differáló borizú hangon kíséri? Pedig ezt egy a közelemben a földszinten ülő úgynevezett „nagyságos úr” mutatta be. Még a nyomatékosan és ismételtlen közvetlenül reá szegezett tekintetem sem volt elég részére a helyzet felismerésére. Csak azt csodálom, hogy az ilyen egyének miért nem produkálják magukat idegenek jelenlétében is hasonló kárívó módon? Hiszen megteszik azt, ha egymás között vannak, idegenben is. Az idegen közvetlen jelenlétében már kevésbé, mert imponál nekik, az pedig szó nélkül nem tűrné. Úgy látszik, az a mások rovására kifejtett egyéni szabadságot semmiképen sem respektálná.

A legtöbb tisztességtelenség azonban a házasság terén merül fel nálunk. Ez már sok esetben a leánynak a társaságban való bevezetésénél kezdődik az ezen alkalomra adott nagyobbszabású házi mulatsággal. Ugyan el lehet ezt képzelni cigány, pezsgő stb. nélkül, még olyanoknál is, kik ezt *adósságra* rendezik? Hiszen

épen ebben rejlik a *tisztességtelen félrevezető szándék*. Méltóztassék csak a kereskedőnél vagy a cukrásznál levő számlalapjaikat betekinteni. De olyan esetet is tudok, hogy a férfi csak azért vett el egy leányt, hogy *adósságait* kifizessék; és később elvált és feleségét két gyermekkel hagyta vissza. És ez az úr még magas állásba is jutott.

A házasságnak, az egyik fél érdeke szerinti ily fölbontása a családi élet és tiszta erkölcs mély lebecsülése mellett a *tisztességtelenségnek a becstelenségig való lealacsonyodását bizonyítja*.

A házasság terén elkövetett szédelgések *megtoralatlanul hagyása* a tisztességtelenség posványait íme még jobban kiterjesztette.

Azt, hogy a házasság terén a nyugati államokban ily közömbösen fogadott, tehát mintegy már *megszokott szédelgések folyjanak*, nem tudom elképzelni.

A *házasságtörés* pedig általában, de különösen nálunk, oly *megszokott dolog*, hogy rajta alig ütökzik meg már valaki, hiszen színházban, moziban, modern regényekben mindenütt találkozunk az erkölcsnek ezzel a betegesen izgató elfajulásával. E gondolattal megbarátkozni, az ahhoz való elhatározáshoz okot szerezni, ahhoz fölbátorodni, *számai a házasélethez kellőképen előkészülni* az ifjúságnak elég alkalma van. Emiitett színházi darabok és regények kétségen kívül dicséretes eredményre hivatkozhatnak mindkét nembeli fiatalság erkölcsének megrontása terén.

No de miért bocsátkozzam még jobban e szomorú jelenségek tárgyalásába? Azt hiszem, részint a saját tapasztalásából, részint az életből mindenki tudna idevágó példákkal tetszés szerint szolgálni.

Egy ismeretlen mindenekelőtt *tisztességtudásával kelt rokonszenvet*. Ez pedig olyan előleg, amelyen az egész jövőre is kiható fontos elhatározások és cselekmények nyugodhatnak, vagy épülhetnek föl. Pökhendi, kihívó viselkedésünkkel kár *eljátszani* ezt a rokonérzést. Emlékezzünk arra, hogy a rokonérzés egyéni benyomása helyzetünkön annál többet segíthet. mennél több érzéket mutatunk a tisztesség föladatai és kötelességei iránt. Sajnos, hogy külföldi magunktartásával erre a rokonérzésre *nagy súlyt nem helyez-*

nünk. Azt tartottuk, hogy ha megismernek bennünket, majd jobb véleménnyel lesznek rólunk. Mi pedig vadászatainkban és a dínom-dánomban bíztunk. Eredmény pedig: egy pár gyönyörrel teljes óra, mámoros fő, rontott gyomor... A *művelt* idegen ezzel aligha éri be. ha még oly kedvesek voltunk is. ő ezt készséggel elismeri, de ő másihoz van szokva, tehát mást is keres . . .

A tisztikar.

Tisztikarunk már békében — ezredek szerint — vagy agyon volt hajszolva, vagy a fegyelem kényszerűségéből s a beállt jó szeltem hatása alatt, *épen csak hogy elvégezte szolgálatát.* Alig tudok néhány ezredet, melyben annak kiváló parancsnoka az ezredben dívó hagyományos szellem bölcs kihasználása mellett, az ezred tisztikarának *tudományos továbbkésztését és igaz bajtársi érzületét fejleszteni fő feladatának tekintette volna.*

A tisztikar minősége nagyban függ a *család igazi műveltségétől, melyből az származik,* továbbá a nemzet műveltségétől, *vagyis, az iskolától,* melyeket azok tanárikara fejleszthet első sorban a nevelés helyes iránya és lelkiismeretessége által kifogástalanná. Minél több jó példát lát a gyermek otthon szüleitől, annál megbízhatóbb annak nevelési alapja is. Én tudniillik azt tartom, *hogy mindenki önmagát neveli.* Vagyis a szülők rakják le gyermekeik lelki képességeinek s jellemzilárdságának alapjait legelőször. Az anya ismeri gyermekét legjobban, ő tudja tehát a módot s eszközöket leghelyesebben megválasztani gyermeke lelki képességeinek kifejlesztéséhez; *ő képes legjobban individualizálni.* A helyes nevelési alap megteremtéséhez szükséges előfeltételeket tehát az anya képes leginkább megadni. Ez a *„gyermekszoba* nevelés. Ennek hatása alatt a gyermek a látott példák nyomán említett előfeltételeket a szülőik adta irányítások megszívlelése mellett, tehetsége és hajlama szerint, önmagában, feldolgozza, *azaz neveli önmagát.* Mennél szilárdabb és tartósabb ez az alap, a reá helyezkedő, iskolai nevelés és képzés is annál eredményesebb lesz. Mert, jól je-

gyezzük meg, az iskolai nevelés már inkább a tömeg oktatására, ismeretszerzésére állapított. A gyermekre nézve idegen egyén, a napnak bizonyos részében, főleg-pedig sok más gyermekkel közösen, nem: képes egy gyermekkel részletesebben foglalkozni; ő csak arra van utalva”, hogy a tanított elméletből a gyermek neveléséhez szükséges tudnivalókat levezetve, azokat nekik közreadja, *mindenkinek önmagára bízván azok értékesítését.*

Ha tehát az iskola nem téveszti azt szem elől, hogy a gyermeket elsősorban az élet forgatagában való megállásra, *vagyis jellemzilárd férfivá kell nevelnie* és az amúgyis felületes ismereteket csak annyiban kell figyelembe vennie, amennyiben csak ezen fő irányelv teljes érvényre emelhetését, a belőlük helyes érzékkel levezetett tanulságok révén elősegíthetik: annál inkább meg fog felelni céljának is. Most csak mellékesen jegyezni meg, hogy nálunk ezen a téren legtöbbször csak félmunkát végeznék. Az ismeretterjesztésre, adathalmozásra helyezik a fősúlyt, az azokból levonandó helyes következtetésekre, tanulságokra való kellő utalás és azok megfelelő értékesítése nélkül.

Minderről különben a tisztí sarjadék „Egységes nevelési alap”-jánál még lesz szó.

Így volt ez a katonai iskolákban is, azzal a különbséggel, hogy a fegyelmezett nevelés, mely a gondolkodásban és magatartásban egyaránt megnyilvánult, némileg ellensúlyozni tudta a tanárok fogyatékoságait. Ezek jó része pedig, sajnos, a csapattól való szabadulás erős akaratán kívül, sem a kellő tudás” sem az erkölcsi képesség megfelelő mértéket magával oda nem hozta s így hajlamosságot is csak a legritkább esetben érzett nevelő hivatásának betöltése iránt.

Ha tehát a tisztíkar már származásánál fogva a *legkülönbözőbb nevelési alappal* bír, nagyon természetes, hogy annak a katonai neveléssel való egységessé tétele is csak *látszólagos*, mi által ismét csak a csapatparancsnok hivatott arra, *hogy ezredében az egységes katonai szellemet, előkelő felfogást s nemes gondolkodást lelkiismeretes gonddal ápolja és fejlessze.*

Tapasztalásom szerint a tisztíkar vezetésére és továbbképzésére alkalmas egyének lelkiismeretes kivá-

lasztásánál már békében óriási hibák történtek. A már ecseteit s oly nagy mértéket öltő hátrányos tulajdonságoknak a tisztikarban aránylag oly nagy mértékben való kifejlődés is erre vezethető vissza. *Amilyen a csapat parancsnoka, olyan a csapat is.* Ha egy parancsnok beteges becsvágyból, kizárólag önző céljainak elérésére, protekció útján jut olyan állásba, hol szemfényvesztő szolgálata révén az elöljárót megtéveszteni sikerül; *vájjon lehet-e azon csodálkozni, hogy ez a példa a tisztikart is megmételje?*

Hangsúlyozom, hogy a szigora testületi szellem, mély a tisztikar tagjait összefűzi, éber figyelemmel örködik azon, hogy e mételj terjedése veszedelmes arányokat ne öltö. Mert a formát mindig kifogástalan módon betartják, sőt annak kedvéért még a szabályzat megfelelő határozmányaira is utalás történik, azonban a cselekmények lelki rugóit csak az *egyén* és az *összehelyzet* alapos ismerete (mellett lehet elbírálni, bizonyítani ellenben akkor és csak absztrakt, az *erkölcsi igazságok súlyával* lehet.

A tisztikar agyonhajszolása éppen onnan ered, hogy a feladata magaslatán nem álló elöljáró a lényeg *kendőzése* mellett oly jelentéktelenségekre helyezi a (főszlyt, amelyek betartása vagy begyakorlása az *erkölcsi és szellemi visszafejlődés* tüneteit viseli magán az *idő előtti kifáradás* minden jelenségével.

A parancsok egyszerű átutalása a hatalom erejénél fogva még oly esetben is, midő az illető parancsnoknak erkölcsi kötelessége lett volna azt végrehajtani, a parancsnoki tekintély kockáztatása, sőt feláldozása mellett is milyen gyakori volt.

Sok esetben az írásbeli teendők végzése körül az elöljárók részéről *felesleges módon* követelt jelentések, kimutatások, vázlatok tömege is fokozta a tiszték elkeseredését, mert megfosztotta őket családjaik körében töltendő szabad idejük egy részétől, másrészt pedig például vázlatoknak nagyítása és sokszorosítása fényképezés útján anyagi megterhelésüket is maga ulán vonta.

Amidő pedig a tisztikar nem produkált többel, mint amennyire okvetlenül szükség volt, ezt annak a bevált életelvnek a tiszteletbentartása mellett csele-

kedte, mely minden nem okvetlenül, szükséges, tehát *feleslegesnek látszó tevékenységet munkatervéből kizár.*

Megállapíthatjuk, hogy a tisztikar a legtöbb esetben *nem készült elő hivatásához abban az irányban és arányban, hogy ezáltal a háborúban, való sikerdús munkálkodása biztosítva lett volna.*

Kétségtelenül voltak a tisztikarnak általában kiváló tulajdonságai és képességei, amelyeket annál nagyobbra kell becsülnünk, mert bizony sokszor a legnehezebb viszonyok között kellett azokat kifejtenie. Katonai szíve sokszor kétségben volt, midőn a lelkiismeret szava, vagy a fegyelem követelte valamelyes magartás vagy parancs között kellett választania. Fegyelmezettség, kötelességérzet, hivatás szereteten alapuló katonai szellem s hivatásának betöltéséhez szükséges képesség és képzettség alapjában véve meg voltak benne, sőt olykor talán még a szükségesnél is nagyobb mértékben; csak tapasztalásomon alapuló véleményem szerint sok esetben a betartott kiképzési irány és eljárás nem kifogástalan volta miatt azok általában, nem fejlődtek olyan fokra, hogy a mi kiváló katonanyagunk célirányos felhasználása a felesleges veszteségek okvetlen kizárása, mellett elérhető lett volna.

Az írt leírtak inkább csak a volt honvéd gyalogságra vonatkoznak, melyet ismertem. Úgy tudom azonban, hogy e téren a volt közös hadsereg gyalogságánál sem voltak külön viszonyok.

Mintha igaz volna tehát a németeknek tisztikarunkról táplált az ta véleménye: „*Der Truppenoffizier ist nicht durchgebildet.*

A legénység.

Az ország földrajzi fekvése s a magyar faj egyedülállósága sokszor a tétért Való küzdelemre utalta ezt a nemzetiét. Bár népünkben a katonai pálya iránti érzett előszeretet és folyamatosság a fegyelem feszélyező hatásánál fogva hanyatlóban is volt, mindenazonáltal kellő nevelés és vezetés mellett azokat fel lehetett még benneébreszteni oly fokban, hogy igen sokan kedvvel, sőt lelkesedéssel is szolgáltak. Csak *erős kézzel, de*

jóakarattal és igazságosan kellett velük bánni tudni és alkalmas időben *a nyelvükön* kellett néhány jó szót szólani hozzájuk.

A magyar hadi dicsőségnek állandóan éber szellemenben vak fenntartása s annak élesztése, utalással őseink példáira, megteremtette a néplélekben a hasonlónak lenni akarás eszményét. A magyarnak ezt a természetes képességét célszerűen *kihasználni* s a módérai harciképzés által *megsokszorozni: a mi békemunkánknak volt a feladata.*

Ha békekiképzésünk módjáról; menetéről s abban a mi szereplésünkről magunknak lelkiismeretesen beszámolunk, azt kelj találnunk, hogy *erkölcsi képességeinket nem állítottuk* be ennek a munkának szolgáláiba a fontosságához mért fokban. Ez a hibánk pedig már az altiszti elem kiképzésénél kezdődik. A hivatásos altisztek és családjaik jólétéről való nem kellő gondoskodásunk okozta első sorban, hogy a tisztikart a szükséges mértékben támogatni tudó altisztikarunk *rendelkezésre nem állott.* Meglevő altisztikarunk sem katonai képzettség, sem szociális műveltség tekintetében a követelményeknek *alig* felelt meg. igen sokan *tényleges* *szolgálati idejük alatt* tanultak meg írni, olvasni. Fogyatékos műveltségüknél fogva tehát épen olyan tekintélyük is volt. Nem becsültük meg bennük kellőképpen azt, hogy ők, mint a legénységgel közvetlenül foglalkozók, erre, gondolkodásuk s érzésük hasonlósága folytán, legjobb hatással lehetnek; a legénységnek pedig irántuk a legnagyobb bizalommal kellett volna viseltetnie. Az tehát egészen bizonyos, hogy kedvet bennük nem igen keltettünk hivatásuk iránt való különös szeretetre és lelkesedésre. Már pedig jól tudjuk azt, hogy egyedül ez a kettő az az ösztönző erő, mely megbízható eredményeket hoz létre és ezeket tartósan biztosítja.

Ily körülmények között továbbszolgáló altisztjeink idő előtt egészségileg megviselve, mihelyt szolgálati kötelezettségük letelt, állásukat, otthagyták s inkább bármilyen alsóbbrendű polgári állást váltaltak.

Legénységi anyagunk egyébként vidékenként különböző volt. E tekintetben elsősorban a fajtól, azután

az iskolázottságtól igen sok függött. Mindenik fajtól egyéni képességeihez és tulajdonságaihoz alkalmazkodó bánásmóddal igen jó katonát lehetett nevelni. A jóakarát egyikből sem hiányzott. A kiképzésnél a nyelvi különféleség kétségen kívül nagy nehézségeket okozott. Mindenik fajnak meg volt azonban az őt különösen jellemző sajátossága, mely a kiképzés módjai és tartamát megszabta. Sajnos, a helyes, következetes és az érdeklődést felkeltő eljárásra a legtöbb ezrednél nem helyeztek kellő súlyt és így az elért eredmény sem állt azon a fokon, amelyet joggal remélhattünk volni. Az írni-olvasni tudás hiánya igen megnehezítette némely ezrednél az altiszti sarjadék nevelését. E tekintetben a hiba mélyebben fekvő okokban gyökeredzik. Mihelyt népnevelésünk nagyfokú hiányait orvosolják, e tekintetben is csak javulhatnak a viszonyok.

A csapatok szelleme általában — a csehet és talán a lengyelt, ill előleg a ruthént kivéve — *igen jó volt.* A virtuskodásra való hajlam különösen a magyar csapatoknál, azok vakmerőségét sokszor az ostobaságig, nem ritkán *az ellenség lebecsüléséig* fokozta. Ez alkalommal is hangsúlyozom, hogy az önállóságot, öntevékenységet, főként azonban az *önbizalomra* való nevelést a kiképzés *legfontosabb szempontjának* tartón;

Általában megállapíthatjuk, hogy legénységi emberanyagunk *kiváló*, úgyannyira, hogy ha ennek megfelelő kiképzésben és vezetésben, lett volna rész¹, sokkal *kevesebb veszteséggel még szebb sikereket érhetünk volna el*, mint aminőben részünk volt.

Sajnos, hogy az 1918. év október hava óta történt események az utóbbi bekezdésben foglalt állításokra rácsafolni látszanak. A főokát a bajnak a *népnevelés elmaradottsága* mellett a féktelen terrorban és a demagógiában lelem meg. Azt azonban még ezek ellenére sem hitte volna senki, hogy a „vörös” magyar, épen ősi el-lensége, az oláh előtt tegye le a fegyvert és ily módon nyisson kaput annak fővárosába való bevonulásához. Ez a magatartás mindvégig *szégyenfoltja maradna a magyar jellemnek*, ha nem tudnók, hogy abban a hadseregben *nem volt szív és lélek*; ott csak a horribilis zsold volt a belépés csalátke és hogy a magyar *nagy része* csak külső terrornak engedelmeskedve lett „vö-

rös” s végül, hogy annak a „magyar” hadseregnek vegyesnemű *internacionalista* jellege volt.

A meggyőződés és terror két ellentétes erkölcsi fegyver. Amíg *előbbi megsokszorosítja az erőt*, utóbbi *visszafelé* szokott elsülni.

A hadsereg fölszerelése.

Hadseregünket általában jól szerelték fel a legfontosabb kellékekkel. Azonban különösen tüzérség tekintetében, a háború kitörésekor nagy hiányaink voltak, melyeknek elosztatása keserves véráldozatok árán csak fokozatosan sikerülhetett. A hadsereg felszerelésének tökéletesítésére nézve évenként az újoncmegajánlási törvény előterjesztésekor, továbbá az országos bizottságok ülésekor az illetékes körök hangoztatta szükségletek kielégítése *a kívánt mértékben* következetesen késett. A kérdést mindég, csak részben sikerült megoldani, vagy valamelyes oly egyezséggel ideiglenesen elodázni, amellyel „a kecske is jóllakott, de a káposzta is megmaradt”. Igen. már évek óta ilyen volt a hadsereg ügyeiben követett eljárásunk. Hadseregünknek könnyűszerrel sikerült „ellenszenvesének lennie; ebből az okból tehát nemcsak nem szívesen áldoztak az ügynevezett „molochnak”, hanem érvágvát is csillapítani igyekeztek, valahányszor ezt megtehették.

Mennyi ilyen haszontalan üres jelszó röpködött a magyar közélet levegőjében s milyen drágán kellett azt később a magyar nemzetnek megfizetnie! Ez is csak a mi gondolkodásunk felszínességét, közszellemünk egészségtelen voltát bizonyítja, mely egy közeli háború lehetőségének balhítét terjesztette. Nem tudták a két „rossz” közül, t. i. a *háború és a hadseregfelkészítés szükségessége* közül a *kisebbik rosszat* választani, mely kétségen kiviül az utóbbi. Ez egyébként csak logikai szükségesség akkor, ha *a háború tényleg fenyeget*. De talán a tisztánlátás hiánya okozta a háború lehetetlennek tartásából önkéntelenül következő elhanyagolását a hadsereg életbevágó szükségleteinek? Ez az eredményen annál kevésbé változtat, mert hiszen a helyzet fonák megítélése épen abból az *elfo-*

gúltásból származik mely az öncsalásnak az ismerető jele s amelynek háborúelőtt épen *a hadsereg volt az áldozata.*

A háború elején a nagy ágyúhiányon kívül még különösen a *tüzérségi lőszer szállítása körül mutatkoztak nehézségek.* Ezek a nehézségek mind a lőszer mennyiségében, mind annak technikai kivitelében is mutatkoztak. Tüzérségünknek majdnem állandó panasa a lőszerhiány miatt, a saját gyalogságunknak az ellenséges tüzérség tüze elleni védtelenségét jelentette mindannyiszor! A szállított lőszernek technikai elkészítése pedig a löszabatosság terén mutatta a leghiheletlenebb eltéréseket. A tüzértisztek már mintegy a tapasztalásból tudták, hogy a különböző készítményeknél mennyi helyesbítést kell figyelembe venniök; ez pedig a lőszer vegyes alkalmazásánál eggyel több gondot jelentett a tűzvezetéssel amúgy is nagyon elfoglalt tisztre nézve, melyet a nem ritkán bizony tapasztalatlan fiatal ütegparancsnokok megfelelően figyelembe venni elmulasztottak. Többször hallottam, hogy a lőszer hiányos technikai elkészítése volt oka, hogy tüzérségünk a saját gyalogságunkba lőtt bele.

Egyébként a hadseregfelszerelésnél nálunk első sorban mindig az olcsóság volt a mértékadó. Ez arra vezethető vissza, hogy amit csak lehetett, *háziilag kellett* előállítanunk. Ez pedig azt jelenti, hogy a semmiből, vagy a meglevő fogyatékos készletből hiányos, a célnak kevésbé megfelelő eszközöket létesítsünk, amelyek épen csak hogy működnek. Hiszen csak a távbeszélő felszerelésünkre utalok, amelyet a németek vagy olaszok hasonló felszerelésével egy színvonalra helyezni azt hiszem még sem lehet. Ezeknek a harc-eszközöknek kifogás alá eső, vagy csak a lehetőségig is jó működésének hiánya pedig annyi bajt, zavart, félreértést, bosszúságot okozott! De mi közvetlenül a háború kitörése előtt lezajlott Balkán-háború tapasztalásait sem igyekeztünk saját javunkra értékesíteni, annak ellenére, hogy egyik ellenfelünk a Balkán-háborúban szereplő fél volt. Ahelyett, hogy a kézigránát bármely célszerű fajtáját még a Balkán-háború folyamán légénységünknek bemutattuk volna, ahelyett, hogy azt, vagy ahhoz hasonlót már a háború elején:

legalább egyik ellenfelünkkel széniben, mi is alkalmaztunk volna, tehát akkor, mikor a kezdet erkölcsi sikerére oly nagy súlyt helyeztünk: *kézi gránátjaink vagy egyáltalában nem voltak, vagy nem adták meg a kívánt módot és alkalmat az azok használatában való alapos kiképzéshez.*

Most még csak a hátizsákok anyagáról emlékezem meg. Idő előtti elkopásuk, kilyukadásuk már a háború folyamán alkalmazott posztóanyag silányságát igazolta. Ugyancsak itt tartom helyénvalónak még felemlíteni az első pótlások melegét nem nyújtó ruházatát és a papiros bakkancstalpokat, amelyek annak idején közmegebotráncokzást keltettek, s amelyeknek leleplezésében szerény személyeknek is volt némi része.

Ezeket a tényeket, kihatásaikkal együtt, minthogy általánosan ismeretesek, részletesebben leírni szükségesnek nem tartom.

A hadsereg felszerelése, illetőleg a hadseregszállítók körül általában azt tapasztaltam, amely egyébként egész közéletünkéi is jellemzi, *hogy hijján vagyunk a feltétlen megbízhatóságnak és hogy a réel munka nem tartozik annak erényei közé.* Nálunk iiein *a közönség érdekeit tartották szem előtt, hanem annak félre tolása mellett mindég a kapzsi önzés kerekedett felül.* Ennek, pedig sok-sok derék magyar ember esett áldozatául, *mert mikor olcsó az emberi élet, akkor még a lelkiismeret s sokakból kihál a becsület-érzés is.*

Íme a gyors meggazdagodás erkölcstelen alapja!

A kiképzés.

Én mindig a kiképzést tartottam volt hadseregünk Achilles-sarkának. Ahhoz, hogy valaki jó kiképző, azaz csapattiszt legyen, *okvetlenül szükséges, hogy azt, amit megtanítani akar, alaposan értse is.* De ne csak *elméleti* képzettsége legyen ehhez, hanem ne hiányozzék belőle az a helyes, *gyakorlatias* érzék sem, mely az elméletből, annak egy konkrét esetre való át-, vitelénél, a szükségeset kiválasztani tudja, egy szóval, azt szelleme szerint alkalmazni képes. Ehhez a helyes

felfogáson kívül még *nagyfokú képzelőtehetségre* is van szükség; de nélkülözhetetlen *a tér és idő befolyásának alapos ismerete és mindenek előtt az emberi teljesítmények megbírálásának képessége is.*

A háború előtt a háborút a hadtörtételemből ismerhettük meg. Igaz, hogy előbb a harceszközök kevésbé fejlettségé folytán a harcról való felfogásunk és képzelőtehetségünk nem mindég járt a helyes nyomokon. Innen magyarázható tehát meg, hogy a különböző időkben végrehajtott kiképzés sem lehetett egyformán jó. Az orosz-japán, továbbá a balkáni háborúk tapasztalásainak értékesítése a kiképzés javára a háború előtt csak részben volt még keresztülvihető a kellő alaposággal. Így történhetett meg, hogy a hadkötelesek különböző évfolyamainak kiképzési foka is nagyon változó volt, annál is inkább, mert különösen az idősebb, fegyvergyakorlatokra már nem kötelezett, ilyenekben részt nem vett tartalékos és népfőlkelő évfolyamokkal az említett háborúk tapasztalásai megismertethetők sem voltak. Azt meg egyenesen a hadvezetőség hibájának rovom fel, hogy például a balkán-háborúban már oly jelentős szerepet játszott kézi-gránát dobásának gyakorlását nem rendelte el. A kézi-gránáttal a háború elején sem a tiszt, sem a legénység bánni nem tudott. Ennek az lett a következménye, hogy az ellenség hasonló harceszközével szemben mi felesleges veszteségek árán mindig alul maradtunk. Különben lehetséges, hogy a kézi-gránátot a genfi egyezmény alapján nem is akarták meghonosítani a hadseregben s ép ezért a vele való bánást sem rendelték el a háború előtt.

Bár kevésbé a háború előtt óriási haladást tettünk a lövészetben való kiképzés terén, nézetem szerint ebben még sem követtük mindenkor a helyes gyakorlatias irányt.

A túltengett elmélet itt is lábrakapott. E kiképzési ágból is *tudományt* csináltunk, mely pedig a *jó szem, a nyugodt idegzet* s a *gyakorlat* dolga. Hiába igyekszünk a katonával a célzási szabályokat megértetni, ha azok helyességét bebizonyítva nem látja, mert puskája rosszul hord. Erre neki gyakorlat útján *önmagától* kell rájönnie. Az egyszerű ember minden elmélet iránt bizal-

matlanul viselkedik. Azért hát legfontosabbnak tartom, hogy a katona fegyverért a legalaposabban megismerje. Erre pedig úgy tesz szert, ha vele *minél többet* lö.

A lövészeiben való kiképzés fontossága megköveteli, hogy erre a célra *éles lőszer*, ez utóbbira pedig *költségvetési* fedezet a szükséges kiméretben *mindig rendelkezésre álljon*.

A lövő feladatok megemlítését ugyancsak most tartom alkalmoszerűnek. — Csodálatos, hogy a lövészetrel tisztán elméleti alapon foglalkozók *szórszálhasogató okoskodásai*, még ha helyesek és meg is valósíthatók egy *semmiféle hátrányos behatás alatt nem álló jó lövésszel szemben*, mennyire tért hódítottak s váltak *e* téren általánosságban mértékadókká. Az elméletileg leghelyesebb nem valósítható meg mindenkor a gyakorlatban, különösen pedig akkor nem, mikor a jó Jövés legfontosabb ismérve, a *léleknyugalom* hiányzik, vagy „legalább is nem a kívánt fokban van jelen. Ismét csak talányok többé-kevésbé kivihetetlen technikai megfejtésére törekedtünk. A lényeggel, *idegzetünk nyír galmának megóvásával* nem törődünk. Azt tartottuk, hogy mennél nagyobb erőfeszítéssel, küzdelemmel vagy fáradtsággal érünk el valamit, annak annál *jobb*nak is kell lenni. E közben pedig nem vettük, *x* vagy nem akartuk észrevenni, hogy az elméletek, a részletek tömkelegében szinte elmerülünk, a lényegesnek a lényegtelenről való megkülönböztetése iránti érzékünk mindinkább elfogy. Az erdőt nem láttuk meg a fáktól. Amíg a lövészet terén is váltig azt hangoztattuk, hogy háborúban csak az *egyszerűt* lehet megvalósítani, addig a gyakorlatiban mégis csak a nehézkes s mesterkéltséggel megoldást választottuk. Eképen tanultunk és tanítottunk tehát olyasmit, aminek hasznát. . . *csak a szemléken* vettük. Igen, a szemlékre s nem a háborúra készültünk.

A csapat egészséges, gyakorlatias érzéke azonban ezeket az elméleteket bizonyos idő múlva, t. i. egy újabb tetszetős, de erőszakolt elmélet felbukkanásakor teljesen kiselejtette.

Mindennel inkább foglalkoztunk tehát, csak a harcászati kiképzéssel legkevésbé, mely szerint a csapatot előbb az ellenséghez *kedvező helyzetbe kell hozni*, azaz azt *vezetni* kel tudni, minden egyéb e helyzetből adó-

dik, tehát a tüzelés eredménye (erkölcsi és anyagi hatás) is ettől függ.

A gyalogsági ásó használatával szemben pedig megokolatlan volt az a *félelem*, hogy annak beható alkalmazása a friss támadó szellem hátrányára szolgálna. Ez alapon tehát a vele való gyakorlás is csak afféle tessék-lássék munka volt annál is inkább, mert a gyakorlótérnek csak bizonyos helyén volt szabad ásni, a terepen végzett gyakorlatokkal kapcsolatban pedig a gyalogsági ásót, az okozott kár megtérítésének kötelezettsége mellett, használni szigorúan tiltva volt.

A kiképzés terén a legfontosabb mulasztást mégis csak a tisztikarnak nem egységes és szakszerűen alapos kiképzésében látom. *Tapasztalásból állíthatom, hogy a tiszt legkevésbé ért hivatásához.* Így már megértem azt a felfogást, mely a tanulni nem tudó vagy nem akaró fiukat erre az „improduktív” pályára szánta. Ott árthatnak a köznek legkevésbé. Ez a felfogás rendkívül megbosszulta magát. A magyar embernek, különösen pedig a természetiben foglalatkosodónak, mint ahogy azt már *kifejtettem, igen sok ösztönszerű harci érzéke van.* Egy okkal több tehát, hogy tisztjének a legalaposabb harcszerű gyakorlati kiképzése legyen. A hadtörténelem az a tudomány, amelyen ennek a kiképzésnek, az *akkori* viszonyok alapos tudása és elbírálása mellett nyugodnia kell. Nem arról van szó, hogy hasonló haditények ismétlődni fognak, hanem csupán annak a megértéséről, hogy azokon a tényeken alapuló eredmények miként fejlődtek és hogy ezek hasonló viszonyok között a modern fegyverek alkalmazása mellett *ma* hogyan fejlődnének. Ezt a megértési s ennek a mai helyzetre való alkalmazni tudását harci (harcászati) érzéknek nevezem, amely tulajdonképpen semmi egyéb, mint *pillanatszerű kiérzése ónna, amit alkalomszerűen cselekedni kell.*

Evvel a képességgel! keli a tisztnek bírnia, hogy legénységének a háborúnak, közelebről pedig a *harcnak lényegét* megismertetni képes legyen. Ezért kell annak kiképzésénél mindenkor a legénység *ily vonatkozású természetes érzékét és értelmét felébreszteni tudnia.*- így jut az teljesítőképességének tudatára, *vagyis így szerez önbizalmat. Az öntevékenységnek is*

ez a kiinduló pontja, mert először bíznom kell önmagamban, hogy valamihez hozzákezdhessek. Úgy-e ez természetes? Az öntevékenységnek helyes irányba terelése a harcászati értelemtől függ. Ez pedig Sohasem az elméletileg legjobbnak a konkrét viszonyokra Kierőszakolásából áll; ellenkezőleg abban, hogy, a megtevő viszonyokhoz alkalmazkodva, valamilyen célszerűt cselekedjünk. A célszerű pedig mindig a legegyszerűbb lesz. A tisztnek tehát nem szabad azzal a tudással megelégednie, amelyet az iskolában kizárólag elméleti alapon gyűjtött, hanem ezt a csapatnál önképzés útján állandóan fejleszteni kell. Nem szabad a minden emberben kisebb-nagyobb fokban egyaránt meglévő intuitív harcászati érzéket kizárólag elméleti tudományos foglalkozással eltompítani engedni. A parancsnoknak igyekeznie kell ezt az érzékét a katonák józan gondolkodásának és okoskodásának megismerése által, melyivel magatartásukat megokolni tudják, még jobban élesíteni. A józan ész egyszerűsége és tárgyilagossága oly szempontokat vethet felszínre, amelyek a helyzet képét más, eddig nem is ismert világításba helyezhetik. Csak az ilyen eljárással tudunk megbeszélésünkben a különböző lehetőségekre rámutatni s az azok feletti gondolkodást kikényszeríteni. A gyakorlatoknak különböző alapú tárgya, a legegyszerűbbtől az egyéni elhatározást és magatartást leginkább próbára tevőig, egyéb meglepetésekkel fűszerezve, teszik a gyakorlatot érdekessé és tanulságossá. Ez azonban csak féleredmény! Munkánk sikere teljessé lesz: megbeszélésünk jóakarattalag oktató és felvilágosító módjával, mely ellenvélemények iránt sem érzéketlen.

Egyedül ily eljárással képelem a kiképzés érdekeit azzal az eredménnyel szolgálni, mely a csapatot a parancsnok kezében öntudatos erőteljesítővé avatja, a vezetésnek pedig biztos, azaz a legcsekélyebb veszteséggel járó eszközévé teszi.

Csakis az ily irányú kiképzéssel vagyunk képesek az érdeklődést a tisztben s legénységben egyaránt felkelteni, amely azután munkakedvet is szül. Tapasztalásom szerint pedig épen ez az érdeklődés és munkakedv hiányzik nálunk a csapatnál. És ez idézte elő a

csapat harcserű magatartásában már a gyakorlatok alkalmából is sokszor azt a *nehézkességet*, mely a viszonyokhoz való azonnali célszerű alkalmazkodás képzetlenségében nyilvánult meg. Természetes, hogy ennek az ügyetlenségnek: árát az ellenség előtt, különösen eleinte, súlyos veszteségekkel kellett megfizetnie.

A tisztek egy részének a gyakorlótéren követett az a magatartása, hogy a gyakorlótér közepén csoportokba verődve cigarettázva beszélget, mialatt a leghétséggel, sokszor bizony a brutalitásig menő gorbosbasággal az altiszt foglalkozik: *minden józan gondolkodású egyénből nemcsak a rokonszenvetlenség érzését váltja ki, hanem a katonai hivatás lebecsülésének véleményét is.*

Arra pedig, ami a csapatnak *külsőleg jó benyomást keltő magatartására* vonatkozott, *aránytalanul sok időt és fáradtságot fordítottunk.* Ezt kétségtelenül előbbre helyeztük a mélyreható részletes harcikiképzésnél, melynél az *egyéniesség harcászati kiművelését* kellett volna főcélul kitűznünk.

A fegyelmet egyedül a sima gyakorlótéren megtartott zártrendű gyakorlatok gyönyörködtetően egyöntetű végrehajtásában és mindenféle ügyességgel kísérelt csinos öltözködésben véltük feltalálni. Kétségtelenül ágaz, hogy ez *is* fokmérője a csapat fegyelmének, *azonban korántsem a legfontosabb és egyedüli üdvöztető.* Azt teljesen figyelmen kívül hagytuk, hogy a csapatot előző nap rendesen pihentettük s étkezés feljavítása és a következő napi pihenő reményében a legjobb benyomás keltésére biztattuk. Ide való az a megjegyzésem, hogy a japán előjáró 20—30 km. menetel jelsitmény után szemléli meg a csapat harcserű magatartását. Azt hiszem teljesen felesleges az a kérdés, hogy melyik szemle a *reálisabb* és a tanulságosabb? Amíg az utóbbi a csapat *valódi* teljesítményének tudatára vezet s így annak *önbizalmát* kelti fel, addig előbbi *önámításon* alapulva, csak az *előjáró szemki-
törlésére* való.

Csodálatos, hogy a legtöbb elől járó mindazt, mit látott, *kézpénznek vette*, sőt még a dicséretekben sem fukarkodott. Hiszen már *ezért sem volt alkalmas* tiszteinek betöltésére!

Érdekes megfigyeléseket tehattunk végül még egy *szemle* alkalmából.

A szemléket többnyire az jellemezte, hogy az alárendeli sok esetben annak a kitalálásán fáradozott, hogy az *előljáró mit akar?* Ha pl. viszonyosság gyakorlatnál valaki félparancsnok volt, annak a legtöbb esetben önmagához intézett első kérdése az volt, vájjon mit akarhat az előljáró? (Was will er haben?) Tet-szeni) fog-e neki a követett eljárás? Nem neveltek bennünket *önálló* gondolkodásra, hanem formálisan „*gondolatolvasásra*, mert nem ritkán, ha í. i. nem úgy történt valami, miként az előljáró azt képzelte, aligha *lehetett* reményünk a meglepedésre. Már pedig ennek sokszor döntő jelentősége volt. Aki tehát az előljáró gondolatát vadászta, természetes, hogy gondolkozása is elterelődött feladata lényegétől. A gondolatolvasás ezen eljárásának az lett tehát a szomorú következése, hogy az elkövetett hibákat elfogadható módon megokolni sem tudta s így harcászati értelmi és ítélőképessége sem fejlődhetett. A gyakorlat után sok esetben az illető csodálkozott legjobban azon, hogy követett el ilyen ügyetlenséget?

Ilyen kiképzéssel és előkészítéssel ment a mi gyönyörű s kiváló emberanyagunk a háborúba. Bár mindennek ellenére az abban elért nagyszerű sikereinket a halhatatlanság fénykoszorúja övezi, mégis gondolkodóba ejt, hogy hadi dicsőségünk fényességét nem sikerülhetett volna-e sokkal kevesebb veszteségek árán is megóvni?

Összefoglaló vélemény.

Közéletünkben és hadseregünkben a háború előtt. uralkodó viszonyainkat *tapasztalásaim, alapján, híven az igazsághoz* iparkodtam leírni. Észleleteim alapján az a megingathatatlan meggyőződés alakult ki lelkemben, hogy *közéletünkben az erkölcsi világrend törvényeit cinikusan s következetesen lábbal tiporják aszerint, amint azt az önző érdekek követelik.*

E felfogásnak szinte a közélettel elválaszthatatlanul egybekapcsolt néphadseregben, is lassanként utat kellett törnie. Ez támadta meg annak legnagyobb ere-

jét s legszilárdabb támaszát, *az erkölcsét* és a legese kélyebb akarat s szándék ellenére, észrevétlenül gyökereket vert abban. *Ez tehát az a szű, mely hadseregünk életfáját már a békében kikezdte.*

Ebben látom én főökát annak, hogy a hadsereg teljesítő képességének leghatalmasabb fokára — egyseges szellem és a psychén alapuló kiképzésének hiánya mellett — emelkedni nem tudott.

A hadsereg a bomlás csiráit magában honrdta, melyet lelkiismeretlen elemek kifejleszteni igyekeztek. Mi pedig ölbe tett kezekkel, szintévesztett szemekkel bámultuk a szabadosságnak ezt a veszedelmes dúlásai, sem akaratunk, sem erőnk, sem képességünk nem lévén a megtorláshoz.

Majd meg fogjuk még látni, hogy ezt a gyengeségünket miként használják ki a kellő pillanatban ellenségeink, akiket saját keblünkön tápláltunk s neveltünk nagyra.

Azonban már itt vagyok kénytelen hangsúlyozni, liogy a háborúban *sohasem az abszolút jó teljesítmények* erőszakolják ki a kedvező döntést. Ehhez a *viszonylag jobb* is elegendő. Amiért tehát hadseregünkben hiányok voltak, ebből korántsem következik az, hogy a hadsereg *ezen hiányok* folytán vesztette volna el a háborút. Már kezdettől fogva sokkal inkább kialakult bennem *az a meggyőződés, hogy a hadsereg ellen a mögöttes országban céltudatosan megindított züllesztő folyamat nélkül a három és fél éven keresztül erős kézzel tartott győzelmi pálmái ellenségeink kezeinkből sohasem ragadták volna ki.*

A nagy háború.

A mozgósítás.

Az az általános kedv és lelkesedés, amely 1914. év július végén a mozgósítás alkalmával a nemzetben megnyilvánult, fényes-, bizonyosága volt annak a képességének, hogy a *nemzeti becsület* védelmére összes erkölcsi és anyagi erejét a legmesszebbmenő áldozatokra is készen rendelkezésre bocsátaná hajlandó.

örömmel győződtünk meg akkor arról, hogy az egységes akaratok az egyetértésben és összetartásban megnyilatkozó ez a hatalmas ereje mire képes. Minő nagy hazafiúi áldozatkészséggel teljesítette akkor mindenki hazája védelmének azt a szent kötelességet, hogy fegyelmezett öntudattal sietett csapatjához bevonulni, hogy a mozgósítás mielőbb s a legteljesebb rendben folyjon le.

Az általános lelkesedés hatása alatt — bár csak átmenetileg — kialakult egészséges közszellemnek az egyénre visszaható nemes öntudata milyen büszkeséggel váltotta ki minden magyar emberből faji önérzetét. Szóval önmagunkra találtunk ki.

Mindebből azt a meggyőződést meríthettük, hogy a haza odaadó szeretetében egyesülni is tudunk, felszabadulván az ősi magyar átoknak, a viszály kódosnak nyomasztó és erőt szétforgácsoló hatása alól.

Vajha e meggyőződésből származó tanulságot megszívélve, az jellemünknek az összetartásra irányuló, bár lassú, de fokozatos átalakulását vonná maga után!

Nem az a célom, hogy a mozgósítás keresztülvitelével kapcsolatos katonai tanulságokkal foglalkozzam e sorok keretében. De nem mulaszthatom el megjegyezni, hogy a harckészség legfőbb céljának *mielőbbi elérésében mindenki naponként annyit dolgozott, mint amennyire képes volt. Így hát a mozgósítási terv előírt foglalkozásaiban is a viszonyokhoz képest célszerű változtatásokat és eltolásokat kellett tenni.*

Hadseregünket tulajdonképpen négy ellenség ellen mozgósítottuk. Még szerencse, hogy ez a négyszeres, mozgósítás nem egyszerre ment végbe, hanem bizonyos időközökkel négy részletben, még pedig először Szerbia elften részlegesen, azután Oroszország ellen csekély kivétellel általánosan, majd 1915 májusában Olaszország és végül 1916 augusztus havában Románia ellen.

Egyáltalában nem váltak be azok a számítások, hogy az orosz hadsereg mozgósításának későbbi befejezésével legalább a háború elején hátrányban lesz velünk szemben. A közelebbi okokra nem akarok kitérni, csupán újságközleményekre támaszkodva állítom, hogy hadseregünk már az első harcokban Ázsiából származó foglyokat ejtett volna, ami megerősíteni látszik

azt a híradást, hogy az orosz hadsereg „próbamozgósítás” címén már április havában, elrendelte volna ázsiai haderejének vagy ennek egy részének hadilábra állítását.

Arra sem érzem magam hivatottnak, hogy volt szövetségesünknek, Olaszországnak ellenünk való mozgósításának okait megállapítsam. Ha azonban az *időt* és az *általános helyzetet* veszem szemügyre, amelyben ez történt, azt hiszem a valósághoz járok közel azzal az állítással, hogy Olaszország az antanthatalmak terrorjának lett áldozata. Mivel pedig végeredményben eljárását a siker koronázta, természetes, hogy azt startja magáról, hogy a „sacro egoismo” nemes hevületében helyesen cselekedett. Ha azonban vállalkozása nem végződött volna jól, általános lenne az a vélemény, hogy hitszegéséért Isteni büntetése érte. Ennek ellenére azonban a hitszegés vádját semmi körülmények között nem mossa le róla fegyvereinek idegen segítséggel létrehozott múlt sikere és fejlődésének útjaira és népének jellemére az mindig sötét árnyékot fog vetni.

Olaszország habozása délnyugoti határaink biztosítását, illetőleg megerősítését tette szükségessé, amelyet hadseregünk aránylag gyenge erővel hajtott végre. Románia magatartása hasonló az általuk hangoztatni szeretett fajrokonaik eljárásához azzal a különbséggel, hogy Románia nehezebben, de épen oly jellemtelenül határozott. Ha a monarchiabarát Carol király időközben meg nem hal, ez sem történik így. Utódjának felesége, Mária királynő azonban — ki származására nézve angol — az antant mellett való színvallásra kényszerítette az országot, minekutána semlegességét előbb velünk jól megfizettette. Románia amikor lépett a háborúba, mikor az osztrák-magyar hadsereg már két teljes esztendőn át hadban állott s oly időben, miikor nagyon óvatos hadászati szokásához híven majdnem védtelen vidékre egyszerűen bevonulhatott. Tudtommal Erdély határaitól még az annak biztosítására megalakított csendőrhadosztályt is kivonták, csakhogy a Brusszilov-offenzíva ellen az utolsó rendelkezésre álló erőt is latba vethessék. Ily körülmények között a majdnem nyitott határok mintegy provokál-

ták a betörést. Az „Ende gut, ist alles gut” elvén azok is jól cselekedtek. Azt hiszem azomban, hogy felfújtt sikereik tartósságában talán ők bíznak a legkevésbé. Egyébiránt minden magunktól és a jövőtől függ. Vede-reano !

A háború tartama.

Ha a háború kezdetén bármelyik fél csak sejtette is volna, hogy az még a pyrrhusi győzöre nézve is milyen áldozatokkal fog járni, azt hiszem, a háború nem tört volna ki. *) A háború tartamára vonatkozó téves felfogás azon a feltételezésen nyugodott, hogy

a) bármely állam anyagi ereje rövid időn belül kimerül s így a háború folytatására képtelen lesz;

b) hogy a döntő győzelemnek mielőbbi kiero-szakolása után az emberanyagban beálló rendkívüli fogyatékok egyik félnek teljes Leveretését fogják mielőbb maguk után vonni.

Midőn e két feltételezés nem vált valóra, Hindenburg tábornagnak az a felfogása kezdett lassanként féri hódítani a köztudatban, hogy „a háború az idegek dolga”, tudniillik az a fél fog győzni, amely idegeinek nyugalmát jobban meg bírja óvni.

Különféle befolyások révén, — melyekre később többször történik utalás — mi voltunk a sors végzése folytán arra rendelve, hogy a háborút majdnem ötöd-fél évi dicsőséges küzdelem után elveszítsük.

Amily téves volt számításunk a háború tartamát illetőin, épen oly, az ellenség harcképességére vonatkozó többé-kevésbé hamis, — nekünk azonban jóleső — felfogásokkal vívtuk meg a hadjárat első harcait a mi „legjobbaink”-kal.

És én azt hiszem, hogy a mögöttes ország úgynevezett „idegkimerültségéhez” ez a tény is hozzájárni!...

*) *Kitchener* lordnak a háború tartamára vonatkozólag tett azt a kijelentését, hogy az két évig, vagy még tovább is eltart, senki sem vette nálunk komolyan. Ez a megfélemlítés elég naiv módjának látszott.

A hírszerzés.

Mennél jobban ismerjük az ellenséget, annál nagyobb a valószínűsége is annak, hogy saját akaratunkat ráerőszakolhatjuk. Szándékainak idejekorán való felismerése csak annyiban fontos tehát, hogy megállapíthassuk, miként képes az ellenség saját akaratunk végrehajtását befolyásolni, esetleg keresztezni. A hírszerzést is az *önbizalom jegyében* kell megszervezni. Ehhez tartozik a saját szándékunknak, szervezetünknek és az újításoknak szigorú titokban tartása.

Nem követelem a magam számára azt a jogot, hogy a háború előtti hírszolgáltatunkra nézve véleményt mondjak, mert nem ismerem annak szervezetét a hozzá szükséges alapossággal. Ilyenkor — vagyis a háború után — a már megállapított tényekből vagy eredményekből visszafelé következtetünk. Ez pedig a diplomácia nyomán történhetik.

Hogy is vagyunk csak ezzel a testülettel és a katonai kiküldöttekkel, illetőleg meghatalmazottakkal? Úgy képezem, hogy ezek előkelő hivatásuk mellett nemzetüknek törvényes formák között működő kémjei is. Közelfekvő, hogy alapos képzettség, gyors áttekintés, helyes Ítéloképesség mellett fáradhatatlan tevékenység szükséges nehéz, de igen fontos hivatásuk betöltéséhez. Maradjon nyílt kérdés, hogy minden alkalommal s »mindenütt említett tulajdonságokkal és képességekkel bírókat alkalmaztak-e erre a szolgálatra?

Csak annyit kívánok megjegyezni, hogy ezeknek az uraknak vakon hittek, míg a nehéz viszonyok között fáradtsággal s kevés anyagi eszközökkel dolgozó kémtisztjeink jelentéseit lebecsülték, feketén látóknak minősítették, pedig — miként a következmények mutatták — ők tisztábban látták.

Annyi azonban bizonyos, hogy ellenségeink *sokkal könnyebb helyzetben* voltak, mint mi, kiknek figyelmét és erejét jórészen belső ellenségeink állandóan lekötötték. Általában megállapíthatjuk azt, hogy ellenségeink rólunk jobban tájékozottak voltak, mint mi róluk. Ezt pedig a nagyobb áldozatrakészségnek tulajdoníthatjuk, amelyben az ellenség az ő kémjeit

részesítette, amiből azután az is kitűnik, hogy ők a kémszolgálatnak összehasonlíthatlanul nagyobb fontosságot tulajdonítottak.

A kémszolgálaton kívül a hírszerzés és felderítés szolgálatára még a lovasság, gyalogság és a repülőgép állottak rendelkezésre.

A lovasság a hírszerző szolgálatban.

A lovasságot, mint ilyent, leginkább a háború *elején, továbbá a mozgó* harcban alkalmazták a hírszerző szolgálatban ott, hol a terep a lovasság ily irányú szolgálatára kedvező volt. Álló harcban természetesen nem volt célja a lovasság ily irányú alkalmazásának. Nincs módomban, hogy a lovasságnak ezirányú működéséről véleményt mondjak, mert minden harctéren való hosszas tartózkodásom és sokirányú alkalmaztatásom ellenére, nem érhettem meg, hogy felderítő szolgálatban csak egy lovas is láttam volna; sőt tovább megyek, nem is tudok arról, hogy azoknál a hadosztályoknál, amelyeknél be voltam osztva, a lovasságot felderítés, vagy üldözés végett előreküldték volna. Ennek okát kétségtelenül a nehéz terepben és az ellenség közelségében (álló harc) kell keresni.

Amit tehát most írok, az *szemtanúk előadása nyomán* szerzett benyomásaimból ered.

A lovasság vagy nagyon „schneidig”-an viselkedett, vagy túlságosan respektálta az ellenség tüzeit. Vagy neki ment még a drótakadályoknak is, vagy például egy másik esetben egy járőr „altiszt” parancsnokának jelentése szerint, egy hegyre „nem tud”-ott felmenni, hogy megállapítsa, hogy azt megszállotta-e az ellenség? Az első esetben éretlen energiával állunk szemben, amikor azt hisszük, hogy az Úristen csodát fog művelni velünk s a lehetetlenen is átsegít, a második esetben pedig önbizalom hiányából származó lankadt energiával van dolgunk, mely csak ösztönzés útján s idővesztéssel oldja meg feladatát, Lássuk mind a két esetet.

Békekiképzésünknek mindég a támadás volt az alapeleme. Sajnos azonban, hogy sokszor bizony min-

den különösebb ok nélkül is egyedüli a támadást tartottuk üdvözítőnek.

Kétségtelen, hogy minden támadásban, a kockázat mellett, *a kezdeményezés folytán, a lélekre gyakorolt sok öntudat és a megnyugvásból származó felsőbb-ség van*, ami a merész fellépésnek többnyire sikert jósol. A győzelem erős akarata *az erőket a hősiesség által jobban összetartja és megsokszorozítja*. Az a remény, hogy a látszólagos lehetetlenségeket is legyőzhetjük, e magasra nevelt *öntudatból származik*. amey kétségen kívül több sikert arat, mint amennyi kudarc jut osztályrészéül. A támadásra való elhatározás, melynek *éltető levegőjében nevelkedtünk, hevítette tehát valónkat mindenkor!* Ez szinte elválaszthatatlan a lovasság szellemével. Ez helyes is. A kérdés nehezebb része azonban *a modern tűzhatással szemben az időpont és hely meghatározásánál, továbbá a végrehajtás módjánál kezdődik*. Ezeket a szempontokat pedig nem vettük kellőképen figyelembe. A fegyvernem jellegéhez tartozik, hogy mindezen tekintetek mellett *gyors elhatározásra* jussunk. A gyorsaság azonban a minél biztosabb harcászati Ítézőképesség feltételéhez kötött, ez pedig a minél alaposabb tudást, vagyis a minél több elméleti és gyakorlati ismeretet követeli meg.

A lovastiszt harcászati kiképzésének tehát a *legalaposabbnak* kell lennie, mert csak így képes a fegyvernemét jellemző támadó akaratot a helyes merdebe terelni. Egyedül csakis ez az alapos kiképezés érleli meg az éretlen energiát; ez változtatja át a buta vakmerőséget józan merészséggé, azaz bátorsággá.

Amíg az ostoba vakmerőség az öngyilkossággal egyenlő, addig a bátorság nem egyéb, mint a hasznos életenergiáknak fokozott, szívos és rendszeres kihasználása a józanság határain belül.

A harcászati műveletlenséget a „schneidig” fellépés nem pótolhatja, csak a szerencse kedvezhet neki. Általában megállapíthatom, hogy a lovasság előnyomulásánál nem tartotta be kellőképen a szükséges elővigyázati rendszabályokat. Az ellenség ravaszágát ő is számításon kívül hagyta. Pedig a vele való

számolás a fegyvernem jellegével még egészen szépen összeegyeztethető lett volna.

Benyomásaim szerint talán célszerű lett volna, ha a nagyobb lovastestek jobban támaszkodnak a gyalogságra. A gyalogság ellentálló erejében keresett és talált oltalom a lovasságot sok hiábavaló veszteségtől óvta volna meg. Azt, amit a hírszerzés terén elért, azt hiszem kevesebb erő alkalmazása mellett is elérhette volna.

Ezek után mindenkinek belátására kell bíznom, hogy saját tapasztalása alapján mondjon véleményt lovasságunknak a háborúban a hírszerzés terén kifejtett működéséről.

„Egyéb javaslatok” című későbbi fejezetemben különben a lovasság jövő szervezésével röviden még foglalkozni fogok, még pedig a háborúban kifejtett teljesítményei alapján.

A gyalogság a felderítő és hírszerző szolgálatban.

Gyalogságunk a felderítő és hírszerző szolgálatban is beváltotta a hozzá fűzött legvérmesebb reményeinket. Szinte hihetetlen feladatokat oldott meg e téren is. Eleve is hangsúlyozom, hogy csak a kiválasztottak alkalmasak erre a szolgálatra, miért is csak önként jelentkezőket kell arra alkalmazni; sőt ezeket is a feladat nehézsége és a (kiküldetés tartama szerint külön ki kell még válogatni. E tekintetben a következőkben írom le igen érdekes tapasztalásaimat.

1915. február és március havában közvetlen az uzsoki szoros előtt galíciai földön állottunk a Byczoik magaslaton. Velünk szemben, a Turka-Drohobycz felé vezető műút mind a két oldalán, a következő hegyháton az oroszok állottak. A hegyhát védelemre berendezésén azok szorgalmasan dolgoztak. Azt óhajtottam megállapítani, hogy az ellenségnek hol van a tűzérsege, van-e mögötte tartalék és hol, mi van Turka környékén s a turka-uzsoki műúton miféle közlekedés folyik különösen éjjel. A feladatok megoldása végett 12 gyalog hírszerző-járórt küldtem ki a 30. honvéd gyalogezredtől, mint ennek parancsnoka. A kiküldés előre-

látható tartama 4—10 nap volt. Az önkéntes jelentkezésre való felszólításomra emlékezetem szerint körülbelül 150 ember jelentkezett. A századparancsnokoknak szigorú feladatává tettem, hogy hivatkozással a vállalkozás veszélyességére, a jelentkezőket alaposan megválogassák. Midőn az ekként kiválogatott embereket eligazítás végett az ezredparancsnoksághoz idéztem, újból hangsúlyoztam előttük, hogy a feladat nagyon nehéz s aki nem bízik magában, az még „most” lépjen vissza, nehogy magatartásával kerékkötője legyen járőre tevékenységének. Amidőn e felszólításom következtében még vagy 30-an visszaléptek, a következő módon fogtam hozzá a járőrök összeállításához.

Mindenekelőtt felszólítottam a katonákat, hogy ki akar parancsnok lenni; majd a jelentkező parancsnokok szerint a legénységnek saját tetszésére bízom, hogy ki melyik parancsnokkal akar menni, tudniillik, hogy kiben bízik a legjobban. Viszont a parancsnokoknak is szabadságában állott a jelentkező legénységnek a kiválasztása, óriási súlyt helyeztem arra, hogy lehetőleg *egymást jól ismerő, egyformán gondolkozó s egyforma képességű* emberek kerüljenek ugyanazon járőrbe, kik tehát egymásban és parancsnokaikban is *feltétlenül bíznak*.

Érdekes volt a parancsnokok szerint megnyilvánuló bizalom mértékét megfigyelni. Amíg a bizalom hatalmas hányada egy *Imhof* nevű szakaszvezetőben (polgári életben tanító) összpontosult, addig volt olyan tizedes és őrzető, kivel alig, vagy senki sem akart menni. Talán még nem ismerték az illetőket. Ilyenformán mégis tizenkét járőrt állítottam össze. A járőrök erejének meghatározásánál a parancsnokok véleményét is meghallgattam. A vélemények nagyobb része ellene volt a túlságosan erős járőröknek. Nyolc, legfeljebb 12—15 ember volt az a szám, amelyet a parancsnokok célszerűnek tartottak. A bizalom és a már előkészített feladatok előrelátható nehézsége szerint azután én válogattam ki a parancsnokokat, akiket az egész járőr hallatára személyesen igazítottam el, mindeniknek több példányban nyújtván át előnyomulási vonalának és felderítő körletének vázlatát.

A járőrök indulási idejét, úgyszintén az ellenség

védővonalának áttörési helyét előzetes szemrevételezés alapján a járőrparancsnokokra bíztam; én csupán a napot jelöltem ki, amelyen az indulásnak feltétlenül meg kell történnie. De előzőleg természetesen kifejtetem előttük nézeteimet mind az áttörési hely megválasztására, mind a feladatok végrehajtására, de főként a várható nehézségekre nézve.

A járőröknek adott erre a cselekvési szabadságra az a meggyőződés vezetett, hogy bármely veszedelmes vállalkozás végrehajtásánál kívánatos, hogy a végrehajtónak a feladat megoldása körüli minden akarata *lehetőleg* figyelembe vétessék, mert feltehető, hogy ez válalkozó kedvükre igen jó hatással van.

A felderítésnek lényeges eredményei a következők voltak.

A kiküldött 12 járőr közül kilenc visszaérkezett. Közülök *háromnak a parancsnokát az arany vitézségi éremmel tüntették ki. Imhof* szakaszvezető járőrével együtt nem érkezett vissza. Neki volt a legnehezebb feladata.

A három arany vitézségi érmes közül az egyik megállapította, hogy az uzsok-turkai műúton éjjel igen élénk közlekedés folyik, sőt, kapott feladata értelmében, egy löszervonaton is rajtaütött, amely a harc vonal felé törekedett. Ennek a járőrnek egy sváb tizedes (földműves) volt a parancsnoka, akit a járőr emberei súlyos karlövésével jóval az ellenség védővonala mögül hordágyon hoztak vissza.

A másik járőrnek a parancsnoka egy szakaszvezető (szobafestő) volt. Ennek sikerült megállapítanunk hogy a kérdéses helyen tényleg lovas csapat („csúnya, nagy szakállú fekete emberek”; valószínűleg kurdok) táborozik. A táboron éjjel tűzzel rajtaütött, amire benne óriási zűrzavar támadt. A járőr csak úgy menekült meg az elfogatás elől, hogy a nála levő ártatlan szüreti békákat és rakétákat az ellenség közé hajította.

A harmadik járőr parancsnoka — egy szakaszvezető (lakatossegéd) — az ellenségnek egy igen kellemtelen tüzerűtegét állapította meg. Két sebesültjét harcra küldte vissza. A járőr Sokodiki községben egy ellenséges járőrre bukkanva, ezt előbb visszavetette.

Valamennyi járőr többnyire éjjel menetelt, nappal pedig alkalmas helyen meghúzódva pihent. Be kell vallanom, hogy a járőrök parancsnokainak nevére már nem emlékezem, pedig megérdemelnék, hogy nevüket mély hálám és elismerésem kifejezése mellett itt is megörökítsem.

Érdekes annak a megállapítása, hogy a jelentkező emberek nagyobb része földművelő volt, míg a kiválói teljesítő parancsnokok az iparosok sorából (kerültek ki, bizonyságául annak, hogy a vezetőket mégis csak a fejlettebb intelligencia szolgáltatja, míg a gyakorlatias érzék, a bátor szív és a nagyszerű tájékozó képesség tekintetében a magyar paraszt szinte felülmúlhatatlan. Minden csapatnál vannak ilyen kiváló emberek, kik a felderítés terén majdnem emberfeletti teljesítményt érnek el.

Nem mulaszthatom el megállapítani, hogy a felderítő szolgálat ellátása a háború későbbi szakaszaiban majdnem kizárólag a gyalogságra hárult.

Minél hozzáférhetlenebb volt az ellenség, annál nehezebbé vált annak megközelítése és így annak erőszakos felderítése is annál szükségesebbé vált. Sokszor az is rendkívüli fontossággal bírt, hogy megállapítsuk, hogy milyen csapattal állunk szemben? Erre nézve nem volt épen feltétlenül szükséges az, hogy az elfogott ellenséges katona, élve kerüljön kezünk közé, hanem, hogy legalább vállszalagját szakítsák le, amelyen az ezrede számát viselte. Sokszor igen fontos volt ennek a megállapítása, mert megtudtuk, hogy történt-e felváltás, s ha igen, mely ezreddel, mert ilyen módon nyilvántarthatuk az ellenség hadrendjét és belőle messzemenő következtetéseket vonhattunk.

A foglyok azonban egyébként sokszor igen érdekes vallomásokat tettek, amelyekből az ellenség szándékára, erejére stb.-re igen helyes és értékes következtetéseket vonhattunk le. Ha a vállalkozások olykor némi veszteséggel is jártak, s ha a felderítés szempontjából a kívánt sikerre nem is vezettek, mégis megvolt az az erkölcsi eredményük, hogy bizonyságául szolgáltak támadó kedvünknek és a csapat erkölcsi értékének, még pedig minél nehezebbek voltak a körülmények, annál fényesebben. Ki kell emelnem az oroszoknak a

befagyott Szeréten, az olaszoknak pedig a Piavén át intézett több sikeres vállalkozását. Utóbbinak már a mögöttes ország aknamunkája volt az oka, amennyiben a megbízhatónak ismert magyar csapatok biztosító csapatait a közöny és lanyhaság fogta el.

A felderítés kívánta vállalkozásokat vagy teljes csendben, meglepőleg kell végrehajtani, vagy a tüzéség hatalmas támogatásával előkészíteni. E tekintetben a németek semmiféle áldozattól sem riadtak vissza; a legtöbb esetben célt is értek. Minél meglepőbben érik az ellenséget ezek a támadások, minél rosszabb erkölcsi állapotban van az ellenség (pl. többszöri sikertelen támadás után; nagymértékű anyagi veszteségek nyomasztó hatása), annál hajlamosabbá válik a „pánik”-ra, melynek következményei pedig kiszámíthatatlanok.

Természetes, hogy a foglyok vallomását nem volt szabad mindenkor készpénznek venni. Sok esetben csak megbízható jelentések összehasonlítása alapján következtethetünk értékükre. Tény, hogy a legtöbb fogoly, félve a megtorlástól, hűségesen elmondott mindent, amit tudott, tehát nemcsak azt, amit kérdeztek tőle. Ezt azonban a jobb elbánás reményében is tette, ami azonban a legtöbbször nem következett be.

Fel kell említenem néhány kiváló tisztünknek (zászlós, hadapród jelölt) a Piave medrének és mélységének megállapítására véghezvitt vállalkozását a májusi, szeptemberi és októberi hűvös éjszakákon. Mindannyian életük és egészségük kockáztatásával elszántan, szilárd *akarattal* és erős önbizalommal *fényesen* oldották meg feladataikat az összesség javára.

Gyakorlati szabályzatunk értelmében minden száznál néhány, a legnehezebb vállalkozásokra is kiképzett embernek kell lennie. Ez mintegy előre vetette árnyékát a rohamszolgálatban való kiképzés, szükségességének. Az ily nehéz szolgálatra való kiképzés azonban nem egyéb, mint fikció, ha az illető önmagát arra *alkalmasnak nem érzi*. Mindenképen kedvező alkalmul szolgál tehát újból annak hangsúlyozása, *hogy mindenkifelett állónak kell tekintenünk a szellemi és erkölcsi képességeknek kifejlesztését, vagyis az egyéniség kiművelését.*

A repülőgépek a felderítő szolgálatban.

A repülőgépekkel való felderítés a légi uralom biztosítását tételezi fel. A légi uralom birtoka soie és jó repülőgépet követel, illetőleg többet vagy jobbat, mint az ellenfélé. E tekintetben óriási haladást állapítottam meg repülő parkunknak a háború elején és végén elért állománya körül. Úgy értesültem azonban, hogy repülőgépeink mind minőség, mind mennyiség tekintetében általában ellenfeleink repülőgépei mögött maradtak.

Kétségen kívül igaz, hogy a Piave mentén a levegőben ellenségeink voltak az urak. Már maga az a tény, hogy repülőink a rendelkezésükre álló rosszabb és kevesebb gépekkel az erősebb ellenséggel szemben nemcsak felszállani mertek, hanem olykor kiváló szolgálatokat is tettek, azt bizonyítja, hogy nem repülőink képességein múltott a felderítés terén el nem ért nagyobb siker.

Mindenekelőtt hangsúlyoznom kell, hogy a repülő, különösen légi harcban, többszörös veszedelemmel áll szemben; azonkívül a repülőgépről a biztos megfigyelés, vagy a tiszta s áttekinthető fényképfelvétel igen nehéz és sok gyakorlatot kíván. De azt is meg kell ám állapítanom, hogy mi a repülők megfigyeléseitől sokkal több eredményt vártunk, miért is azokat a kelletténél jobban respektáltuk. Amikor egy alkalommal; egy repülőtszettel erről beszélgettünk, ő azt állította, hogy olyan magasságból, mint amilyen az ellenséges repülők felettünk járnak szoktak, a repülő egyes alakokat képtelen megkülönböztetni, különösen pedig akkor, mikor ezek nem mozognak. Ebből azt kell következtetnem, hogy a repülők megfigyelései elleni óvintézkedéseink túlszigorúak voltak s mint ilyenek talán nem is lennének szükségesek oly mértékben, amiként azokat a harctéren alkalmaztuk. (Azonnal lefeküdni stb.) Tapasztalásból beszélek, amikor azt állítom, hogy a katona a szélsőségek embere. Vagy nagyon respektál valamit, vagy sehogy! Valaminek túlzott nagybecsülése igen sok esetben az önbizalom hiányának a következménye. Már pedig mi

mindig csak támadásról beszéltünk s vak erkölcsi felsőbbiséget hangoztattuk, amit magunkban magasabb fokban képzeltünk el, mint az ellenségben. Vagyis miért engedjük tehát lerontani azokat az ilyen többé-kevésbé felesleges intézkedésekkel? Ennek az eljárásnak az volt egyszer az eredménye, hogy egy csapatunk, melynek a harctérre sietős volt az útja, egy „képzelt” repülőátadás miatt a közeli házakba futoti, *idejét szükségtelenül elvesztegette*, rendetlenül és csak későn, már a visszavonulás végrehajtása közben érkezett be a harctérre.

Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy magunkban bízunk előbb s az ellenség ártó szándékait csak oly mértékben vegyük figyelembe, amennyiben azok a mi akaratunk keresztülvitelét akadályozhatják.

Már maga az a feltételezés, hogy az ellenség repülőjének megfigyeléseit *oly hamar* értékesíteni képes, holott, ha a mi viszonyainkra gondolunk, be kell látnunk, milyen nehézségekkel van az összekötvé: elég annaik a magatartásnak a megokolására, hogy amikor bajtársaink támogatására *mielőbb* be kellene érkezniük, egy fenyegető ellenséges repülő támadás is elég, hogy ettől az egész sorsára *oly*, falán életbevágóan fontos törekvéstől egyszerűen *elálljunk*. Ez az ellenség magatartásához való alkalmazkodásunk kétségtelenül bizonyítja, hogy őt túlzottan nagyra becsülve, *erkölcsi elsőbbségét elismertük*. Már pedig egy hadsereg legyőzése az ellenség *erkölcsi felsőbbiségének elismerésével kezdődik*. Mennél kisebb a harci értéke valamely csapatnak, annál veszedelmesebb reá nézve, ha az ellenség erkölcsi felsőbbiségét minden kínálkozó alkalmal a saját eljárásunknak az ellenséghez való igazodásával emlékeztetébe idézzük. Ily módon azt a kevés önbizalmát is csakhamar elveszti úgyannyira, hogy megbízhatósága, tehát alkalmazhatósága is kérdésessé válik.

Ámde most ki kell térnem a repülők jelentéseinek, valódiságára. Ebben a dologban, sok más bajtársam egyező véleménye alapján, azt állíthatom, hogy azok sok esetben messzi eltértek a valóságtól. Mindennek ellenére, sajnos, hogy a gyalogság felderítésével szemben úgyszólván mindenkor mégis a repülők jelenté-

seinek adtak hitelt, csupa elfogultságból az új fegyvernem teljesítményei iránt, annak életveszedelemmel járó szolgálatot végző tagjaira való különös tekintettel. Ez az eljárás is egyik sajátságos faja volt az önámításnak. Vonzalmunk, vagyis subjektív érzésünk átvittele a szolgálati teljesítményekre. Úgy-e bár hihetetlen, de mégis így volt?! Az a tiszt, akit a repülő szolgálatban való kiképzésre elfogadtak, már felvételi idejétől kezdve *egészen másnak, mindenekfelett állónak képzelte magát*. Lehet, hogy a szigorú selektálás folytán, amelynek alávetették. Ezt az érzést kiképezésének tartama alatt nemcsak, hogy megerősíteni igyekeztek, hanem a többi fegyvernem tisztjeinek viszonylagos teljesítményei iránt viseltető lebecsülésszerű modorban nagyra is neveltek. Midőn pedig a jelölt a pilóta-vizsgát sikerrel letette s idővel valamely magasabb parancsnoksághoz a harctérre osztották be s így itt, valahol hátul, a repülőtelep körül épült valamely kastélyban a szabadabb élet gyönyöreivel barátkozott meg: majdnem minden érzékét elvesztette a földhöz tapadt többi fegyvernem teljesítményei és tagjainak rokonérzése iránt.

A hadseregnek ezekkel a folyton a halál torkában levő kedvenceivel szemben a magasabb parancsnokságok is megkülönböztetett szívességgel és részrehajlósággal viseltettek, sokszor bizony a fegyelem rovására. Velem is előfordult ilyen eset, amelynek feljelentése után, sürgetésemre, az ügy olyan tessék-lássék elintézését nyert. De egy magasabb parancsnok hasonló esetéről is tudok, amelyben egy repülő tiszt őt távbeszélő útján mintegy felelősségre vonta, valamely szolgálati dolog miatt. Ez a pökhendi modor s fegyelmetlen eljárás természetesen megtorlásban részesült, azaz megígérték, hogy abban részesülni fog.

Eszem ágában sincs, hogy a magasabb előjárónak a pilóta tisztiek iránt tanúsított előzékeny és szíves magatartása ellen szót emeljek, mert kétségen kívül megérdemelték, hogy ifjú életüknek oly önfeláldozó kockáztatása mellett végzett szolgálataik megfelelő méltánylásban részesüljenek. Azonban ennek az eljárásnak sohasem szabad a többi, és pedig érdemes tisztet is háttérbe szorító módon történnie s ily

módon is nekik alkalmat adni arra, hogy a magasabb parancsnokságok jóindulatával visszaéljenek.

Végül meg akarom említeni még, hogy a repülő-tisztek hírszerző szolgálatának fontos tartozéka a fényképezés, ami értékes kiegészítőjük. Az ilyen fényképlapnak helyes megértése nagy gyakorlottságot s a fegyvernemnek alkalmazása iránti ügyes gyakorlatias érzéket tételez, fel. Ezeknek a fényképlapoknak szorgalmas tanulmányozása, különösen valamely vállalkozás előtt és az adatoknak megfelelő értékesítése, a jövő vállalkozás vagy támadás célszerű megtervezésénél és végrehajtásánál igen becses szolgálattal járhat.

A jelentések igazsága.

Közvetve közéletünk egyik igen tiszteletreméltó tagjától hallottam: „Sohasem hazudnak az embereik annyit, mint követválasztás előtt, háború alatt és vadászat után!” Stílszerűen időrendben a másodig változattal kívánok foglalkozni.

Szolgálati szabályzataink a jelentésekre és állításokra *nézve még* külön is hangsúlyozzák, *hogy azok „igaz”-ak legyenek*; sőt írásbeli jelentésekben kifejezésre kellett juttatnunk még azt is, hogy miről győződünk meg személyesen, hogy mit hallottunk mástól, vagy hogy mi az, mit csak sejtünk, illetőleg következtetünk. S mind ennek ellenére mégis mit tapasztalunk? *Nagyban és egészben ezeknek ellenkezőjét, a kivételeknek juttatandó nagy tiszteletem kifejezése mellett.* íme a szabályt tehát csak a *kivételek* (tartották be. Hát az ellenség előtt nehezebb az igazságot megmondani? Dehogy! *Csak megállapítani nehezebb.* Hiszen épen erre való tekintettel) különbözteti meg a szabályzat a fenti fokozatokat. Itt tehát csak ezeknek a fokozatoknak betartásáról vagy be nem tartásának *okairól* lehet szó.

A legtöbb esetben önzésről, közönyről vagy beteges becsvágyról! külön-külön, vagy egymással kombinálva lehet szó.

Az önzésnél a kényelem, a közönytől a felületesség, a beteges becsvágnál az önmaga iránti megté-

veszteni akarás, fontoskodás vagy előtérbetolakodás a helytelen jelentés rugói. Itt ismét csak a már béke idején megszokott és az előjárók által hallgatagon annyira méltányolt „slendrián” magatartásnak további gyakorlatáról lehet szó.

Az alaposság és a realitás hiánya jellemezte magunktartását az egész vonalon. A szabályt már béke idején is csak kivételek képviselték. Nem becsültük meg az alapos munkát kellőképpen, sőt azzal, hogy a léha felületesség munkáját jobban méltányoltuk, azt le is becsültük. Így neveltük nagyra az értéktelen embereket, viszont az értékesekben fejlesztettük csiráit az elkedvetlenedésnek és elkeseredésnek.

Valamely nekünk tetsző jelentésben kéjelegve gyönyörködtünk, ha az nyilvánvalóan *a valóságnak nem is felelt meg*; szerzőjét idő előtt nagyra tartottuk. Amikor azonban kitűnt, hogy csak ügyes hasbeszélővel van dolgunk, készen tartott okadatait azzal a jó akaratú megjegyzéssel fogadtuk el, *hogy hát nehéz is olyan viszonyok között az igazságot megtalálni, tévedni pedig emberi dolog*”.

Az az előjáró pedig, ki a fiatal tiszt ily magatartását hátrányosan bírálta el, a „rosszakaratú” vagy „rosszmájú” melléknévre tett volna szert. (Már pedig a legtöbb előjáró különösen súlyt helyezett arra, hogy őt „jó emberinek” tartsák, mert különben veszélyben forgott volna a „népszerűségbe. Irtózott az alárendeltjeivel való minden konfliktustól. De vájjon az előjárók egy része nem maga nevelte-e alárendeltjeit a hamis jelentéstételre amikor, mikor — megengedem jóhiszeműleg — valamely jeleni éktelen semmiség szándékos felfűvészával s a tényeknek tetszetős csoportosításával hiúságát legyezgető olyan jelentést fogadott el, mely a *hazabeszélés* jól ismert módja szerint saját személyére különös hangsúllyal! hívta fel a figyelmet. Sajnos, olyan eset is volt, amelyben az ilyen hivázkodás a szomszéd csapat rovására esett, de csakis azért, mert ez a valósághoz híven jelentett valamit.

De vájjon nem közismert-e a beugratásnak az a különös módja, hogy a szomszéd csapat teljesítményének a valóságnak kevésbé megfelelő beállítása mellett, egy másik csapatot előbbihez hasonló, különös

tevékenységre sarkalt és megfordítva? Milyen burkolt vád ez az utóbb említett csapatok és ezeknek parancsnoka ellen és mennyi felesleges veszteségbe került ez! Különösen a németek példáit szeretteik felhozni ezen a téren. Pedig ők kevésbé vettek részt az „ilyen” versenyben, azt tartván: *lassan, de biztosan*. Minek is áldozzanak haszontalanul, amikor kellő előkészítés és kitarás mellett iaz eredmény önként az ölükbe hullott? Ezt mi nem akartuk megérteni, még akkor sem, mikor a „virtus” és a „buta golyó” versenyében az eredmény kétségen kívül az utóbbi javára hajtott.

Ilyen körülmények között nem lehet csodálkoznunk a felett, hogy ha a felderítő szolgálatban működő tiszt életének kockáztatása mellett, a viszonyokkal megalkudva s előjáróinak példáját követve hasonlóképen jelent vagy informál. Az előjárónak ily esetben semmi „erkölcsi jogcíme nincs az ilyen eljárás megakadályozására. — Ha akarná is ezt, elérni nem tudná.

Nagy baj továbbá, hogy a legkevesebben jelentenek *személyes meggyőződésük* alapján. A legtöbben másoktól szerzik be az információikat. Ezek a „mások” pedig végeredményben egy altiszt vagy honvéd benyomásai alapján jelentenek, természetesen kiegészítve szubjektív, talán hamis: érzéseikkel, olykor pedig kiforgatva az információkat, illetőleg jelentéseket eredetiségükből, *mindenkor azonban a valóságot igazoló határozottság jegyében*. Sokszor pedig milyen fontos lenne, ha legalább bizonyos részleteket *a meggyőződés hangján szabatosan fejeznének ki*. Mert egészen más az, mit mások észlelete alapján írunk s az, miről személyesen győződünk meg. *A meggyőződés hangja találhatóbb s hívebben ecseteli a helyzetet, mint az elmosódó-információ*. Végeredményében jelentésünk a valóságot ismét csak nem fedi.

Még csak a „Harcjelentés”-ekről akarok írni. A csapat hősiességét megéneklő ezek az okmányok egyzersmind *saját kitüntetésünk előkészítőjéül is szolgálnak*. Ha valamely harccselekményt oly módon vittek volna végbe, mint ahogy azt utólag szépítve és logikusan leírták, mert az ellenség előtt csak minden inkább *kényszerítő szükségből, mint logikai következetesség-hői történik*, különösen akkor, ha mi alkalmazkodunk

az ellenséghez: *bizony mondom, hogy felényi veszteség sem ért volna.* A saját lelkiismereten kívül — az igaz, hogy ennek kellene a legszigorúbb előjárónak, lennie — azonban legtöbbször egy előjáró sem lehetett annál jelen, így hát a harcjelentés valóságát sem ellenőrizheti senki. Sokszor a meglevő parancsok és tények, az idő és (hely egybevetése mellett, valamint a végrehajtás részletei a valószínűség törvényei szerint utólag állítatnak össze a legtöbbször olyképen, *hogy a kitüntetésre felterjesztett szereplése abból megfelelően kitűnjön.* — Az eredmény elvégre megvan és ez a fontos. A többé-kevésbé eltérő részletek csak a szereplőkre bírnak érdekléssel; ha pedig ezek kötelességüket híven teljesítvén, életüket áldozták fel, vagy egészségüket kockáztatták, ne irigyeljük (tőlük azt a kitüntetést, mely az életbenmaradottak önbizalmának és önérzetének nagybecsült támasztéka marad mindenben. Bár a halottaikat nem támaszthatjuk fel, azonban a magunkra nézve okosan, de szerényen levont tanulságok értékesítése által kitüntetéseinkre még büszkék is lehetünk.

Legmegbízhatóbbaknak látszanak a hitelességét magukon egyáltalán nem viselő magán feljegyzések, naplók, hadi levelek stb.-ek, mint pl. *Kretschmann* „Kriegsbrijefe 1870/71”-ből. Ezeknél különösen az a fontos, hogy ki írja, s milyen nézőpontból tárgyalja az eseményeket? Subjektív érzések, vélemények, szempontok túlságos kidomborítása, említett okmányoknak tehát többé-kevésbé egyoldalúsága, azok tárgyilagos értékéből sokat levon.

A hadi történetet említett harcjelentések s minden rendelkezésre álló, hitelesnek látszó egyéb okmányok alapján írják meg. Ezt a feladatot a hiányzó hiteles, sokszor ellentmondó adatok szerint, esetleg a már nem; létező szemtanúk folytán utólag sem tisztázható, tehát többnyire meddő eljárás miatt, a valóságot legalább híven megközelítő módon teljesíteni, a legtöbb esetben igen nehéz feladat.

Innen magyarázható meg, hogy bizony sokszor még a „hiteles” okmányok alapján megszerkesztett vezérkari munka sem tárgyalhatja, mindenben a valósághoz híven az eseményeket. Ennek eredete pedig

sok esetben a mi kétes értékű harcjelenteseinkben van, így pl. 1908-ban a német-francia háborn csataterit bejárván Weissenburgban a gaisbergi kastélynál egy öreg francia paraszttal beszélgettem, ki 1870 augusztus 4-én a weissenburgi ütközetben jelen volt. Egyik kérdésemre a vezérkari munkában foglalt leírással szemben ellenkező választ adott. Midőn pedig én állításaim igazságaképen a nálam levő (szakmunkákra hivatkoztam, kezével legyintve, azt a megjegyzést tette, hogy „minden, ami az írásban van, hamis”.

De hiszen sokszor talán nem is igen fontos, még a legapróbb részleteknek is a valóságnak kétséget kizáróan megfelelő felderítése. De határozottan hátrányosnak látszik az nevelési szempontból oly esetekben, midőn a köztudatba mintegy már beleél *legendszerű vitézség és kötelesség-hűség példáinak* a további fenntartásáról és ápolásáról van szó.

Mit is mondott Moltke? A dicsőséges haditettek végrehajtásának kíméletlen leleplezése által nem szabad magunkat megfosztani engednünk olyan erkölcsi értékektől, melyek említett haditettek dicsőségéhez tapadva, bennünket hasonló tettekre ösztönöznek.

A mozgó harc keletkezése.

Az, akinek nagyobb az önbizalma; aki érzi magában a képességet, hogy elhatározásaival az esetenkénti viszonyokhoz célszerűen alkalmazkodni tud; kinek a kezében a csapat olyannyira megbízható, hogy az parancsait kellő időben s oly jól, miként azt a parancsnók gondolta, végre is hajtja; aki tehát mind a vezetés, mind a csapat harcászati érteke révén abban a meggyőződésben él, hogy a mozgás által a másikat, akár a kedvezőbb földrajzi helyzet (terep), vagy a mozgósítás gyorsabb végrehajtása folytán, meglepheti; tehát már a háború első harcaiban *az erkölcsi túlsúlyt önmaga számára biztosíthatja*: mielőbb igyekezni fog az elleniséget felkeresni és azt megtámadni. Ha mind a két fél egyformán gondolkodva, magát a másiknál eresebbnek tartja, azaz mind a kettő támad, keletkezik a mozgó (találkozó) harc.

A mozgó harc azonban akkor is létrejön, amidon mind a két fél huzamosabb időn át egymással szemben erős állásban lévén, az állásnak megtámadása még óriási veszteség árán sem járna az óhajtott sikerrel s így az egyik fél szándékosan, csak azért vonul vissza, hogy a reá nézve kedvezőtlen harcteret elhagyva, az ellenséget üldözésre kényszerítse s így a harcot reá nézve alkalmasabb viszonyok között oly terepen válassza, mely a visszavonulóra kedvezőbb esélyeket rejt magában. Sőt nem is szükséges, hogy ezek a kedvezőbb lehetőségek meglegyenek, csupán az, hogy a harcot oly terepen keresse, amelyen a parancsnokok vezetői képességüket, a csapat pedig harcászati fölényét érvényre tudják juttatni.

A háború elején az északkeleti hadszíntéren mind a két fél a mozgó harcot választotta, míg a déli hadszíntéren, mivel a terep az ellenségre nézve kedvezőbb volt, az ellenség a védelmet, mi pedig felsőbbségünk tudatában ott is a támadást választottuk.

A támadás.

Jogosultság — előkészítés.

Az északkeleti hadszíntéren más résztvevők tájékoztatásai, úgyszintén saját tapasztalásaim, a déli hadszíntéren pedig kizárólag saját tapasztalásaim alapján állíthatom, hogy kiképzésünknek az a rendszere, *mely általában minden elhatározásunk alapjává elvileg a támadást tette*, bár helyesnek bizonyult, azonban annak *időpontjára és végrehajtási módjára nézve inkább személyi érdekek* döntöttek s nem az érett *harcászati ítélőképesség* s ennek kapcsán *a csapat jól felfogott érdeke*.

A támadásnak erőszakolása oly időben és helyen, amely a viszonyoknak kevésbé vagy sehogy sem felelt meg, *vagyis a támadó szándéknak az elhatalmasodása sok felesleges veszteségnek lett a kútforrása.*

A támadásnak tüzéséggel való *alapos előkészítésére nem helyeztük a kellő súlyt.* Egyébiránt, mintha a tüzéségi tűzhatás elbírálásában *ítélőképességünk fo-*

gyatékos is lett volna! A német csapatokkal való együttműködésünk alkalmával, csupán tekintélyi többség kérdéséből folyólag, mi az eredmények egy-szerű nekimenéssel — élan — való kierőszakolását kerestük akkor, *mikor az okosság alapos tüzérségi előkészítést ajánlott volna*, amiként ezt a németek cselekedték. Erre az ostoba versengésre is sokszor bizony: elég lelkiismeretlenül ráfizettünk.

A tüzérségi tömegtüzet nem ismertük oly mértékben, amint azt az orosz, vagy akár a szerb is alkalmazta eleinte. *Tüzérségünknek állandóan kevés volt a löszere!* De — különösen a háború elején, sőt az olasz fronton később is — *lövegeink száma tekintetében* is határozottan mögötte maradtunk ellenségeinknek. Ha tehát sem ágyúink nem voltak megfelelő számban, sem lőszerünk elegendő mennyiségben, ezeknek a tényeknek megfelelőleg a józan észnek nem a *kellő mér-séklésre* kellett volna-e inteni bennünket a támadó szellem gyakorlati érvényesítése terén? Vagy legalább is a lőszerpótlást kellett volna akként szervezni, hogy a *kevesebb ágyúk részére legalább is megközelítőleg hasonló lőszermennyiség* álljon rendelkezésre, mint az ellenségénél?

Továbbá, ha a helyzet kissé megszilárdult, vajjon nem lett volna-e könnyen végrehajtható az, hogy a lövegek állásukat gyakrabban változtassák, hogy ily módon is legalább a látszatát mutassuk *megtévesztő* szándékunknak? A szerbek ezt megcselekedték. Arra azonban nem tudnék elfogadhatóan válaszolni, hogy mi ezt miért mulasztottuk el? Én azt hiszem, hogy ebben a kérdésben az önző kényelmi szempontok nagy szerepet játszottak. Ezt a nehézkességünket is drágán fizettük meg emberéletben.

A tüzérség alkalmazására nézve általában az a véleményem, hogy az technikailag összehasonlíthatatlanul jobban volt kiképezve, mint *harcászati*lag. A gyalogság és tüzérség összműködése, különösen eleinte, *igen hiányos* volt, mi igen sok esetben a gyalogság *nem kellő támogatásában* nyilvánult meg.

A harc vezetése.

A harc vezetése terén az elveik alkalmazásában magy *makacsságot* és *merevséget* észleltem. A harc vezetéséről azonban sok esetben egyáltalán nem beszélhetünk, mert a harc tulajdonképeni vezetése *az előliem parancsnokok kezébe siklott át*; ezeknek pedig a parancsok közvetítésére sem a kellő törzsek, sem. az eszközök rendelkezésre nem állottak.

A csapat harcászati kiképzése terén követett *nem eléggé alapos eljárásunk* is bosszút állt rajtunk. Az elveket a korikrét esetre oly képen igyekeztük vonatkoztatni, amint az nekünk kedvezőnek látszott. Sok esetben nem volt meg az a helyes érzékünk és ítélőképességünk, amely az adott helyzet találó megbírálása alapján valamely célszerű eljárást parancsolt volna.

Mindég az *elméletileg leghelyesebb megoldást kerestük*, inert a legtöbb esetben nem tartózkodtunk ott, ahonnan lehetőleg az *egészet* áttekinteni tudtuk volna. Ily módon inkább *elméleti alapon diszponáltunk*. Már pedig az élveket nem lehet az adott esetekre ráérőszakolni, hanem igenis azokból kell *helyes bírálat és kiváló harcászati érzék alapján* levezetni tudnunk azokat az intézkedéseket, amelyek a viszonyokhoz mért *célszerű eljárást* tartalmazzák. A vezetés pillanatokon múlik s épen ezek ügyes kihasználásában rejlik a művészet.

Nem tartottuk szem előtt azt, hogy az *elméletileg legjobbnak* — imely a gyakorlatilag legjobbal sokszor nem egyezik meg — végrehajtani akarásával *rendesen elkésünk*, miért is már elég, ha az ellenségnél csak *viszonylag valamivel jobbat* is produkálunk. Ez az akármilyen *kis különbség* is már a mi javunkra dönti el a harcot. Ugyanez az elv vonatkozik az alparancsnokok tevékenységére is. Az ő cselekvési szabadságukat is meg kell óvni a hatáskörükbe való beavatkozás teljes kizárásával. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az előljáró az előllevő viszonyok felől való kellő tájékozás nélkül, tisztán sematikus parancsot adjon ki, míg a részleteket az elől tartózkodó alparancsnokra bízza. Hiszen sokszor épen ezek a részletek *különösen fontosak*, amelyeknek kellő ismerete talán azt a

„sematikus” parancsot is a helyzethez alkalmazkodó Jellegetes intézkedéssé változtatta volna.

Tapasztalásból beszélek, amidőn a *konkrét viszonyok ismerete nélkül*, csupán elméleti alapon, már napokkal azelőtt kidolgozott, illetőleg[^] elméletileg megálapított írásbeli parancsot kaptam a támadás továbbvitelére nézve, mely teljességgel nem volt végrehajtható, sőt a megváltozott helyzetre egyáltalán nem volt ráilleszthető. Vagyis csak jámbor óhajtaást fejezett ki, hogy imaként képzelik hátul a betonfedezékből, tehát teljes biztos helyből, mintha „hadijáték” volna, — a feladat megoldását.

Az olasz mélyföld okozta előnyomulási nehézségek között, — tehát nem gránátálló fedezékben, hanem közvetlenül a csapat mellett — úgyszintén a közelben becsapódó gránátok robbanásának, — a vérző sebesültek látása, tehetetlen vergődésének és jajgatásának, — továbbá még sok más zavaró pszichikai tényezőnek hatása alatt *nem lehet hosszú parancsokat olvasni*. De nem is célszerű ilyen parancsokat kiadni, különösen akkor, hogy ha a követeltek általában amúgy is ismeretesek az alparancsnokok előtt, de *a konkrét viszonyok ismeretének hiányában* akkor nem is aktuálisak, hanem csak egy későbbi időben valósíthatók meg. Az alsóbb vezetés úgy is csak a lehetőség szerint, *fokozatosan* küzdheti ki az előhaladást a megjelölt cél felé. A támadást tehát *kitűzött óra szerint szabályozni nem lehet*. Ez a túlzott önbizalom már az ellenség *lebecsülésével* határos. Az ilyen ingó talajra épített támadás terve a legtöbb esetben kivihetetlennek fog bizonyulni.

Minden parancsnoknak bíznia kell alparancsnokaiban, hogy ezek feladatuk szellemében legjobb belátásuk szerint helyesen fognak cselekedni.

A harc tulajdonképeni vezetői és talán a legnagyobb nehézségeknek hordozói az előllevő szakasz-, század-, zászlóalj- és ezredparancsnokok. A közvetlen veszedelmek középpontjában ezek állottak, jelesen az olasz mélyföldi harcokban. Az ezek kiverekedte helyzethez kellett alkalmazkodni.

A tiszt és csapat harcászati megbízhatóságának óriási jelentőségét különösen a Piave-offenzívánál ta-

pasztaltam. Amidon a felsőbb parancsnoksággal való összeköttetés megakadt, a bare, az elképzelhető leg-súlyosabb viszonyok között, a Piave túlsó partján levő, fentemlített parancsnokok vállaira nehezedett.

A csapatot ily *válságos helyzetben* való rendületlen *kitartásra* csak *szellemének* és *jegy elmének* leg-gondosabb s legkövetkezetesebb nevelésével *lehet* és *kell előkészíteni*.

Harc közben csak a józan ész praktikus cselekvési elveit lehet megvalósítani. A helyes gyakorlati érzék épen ezeknek a cselekvési elveknek a keletkezését és végrehajtását segíti elő. Ez pedig a nyugodt jfdőkben megtartott gyakorlatok, alapos átgondolása, végrehajtása, éles megfigyelése, a cselekmények kölcsönhatásának elbírálása és a kellő tanulságok levezetésének képessége nélkül el sem képzelhető. Az elméleti képzettség csak támpontul szolgál a gondolkodáshoz. Hiszen minden eset más és más. Mindenre lehetetlen külön szabályt alkotni.

Az elvből a célszerűen megvalósíthatót a gyakorlati érzék választja ki. És épen azt tapasztaltam, *hogy ez a gyakorlati érzék fajult el az elhatalmasodott elmélet folytán.*

Az elvek alkalmazása terén a legtöbb parancsnoknál fennálló ez a merevség a csapat magatartására is kétségtelenül kihatott. A csapat sokszor csak nehezen törődött bele a konkrét helyzetbe. Közvetlen előjáró parancsnokának magatartása félreismerhetetlenül meglátszott rajta. Ruganyosságot a magatartásban csak a parancsnok és az egyes emberek öntevékenysége hoz létre. Ez okból *kell* tudnia mindenkinek, *hogy miről van szó*, mert csak abban az esetben tud célszerűen és öntudatosan dolgozni, *ha a célt is ismeri*.

Különösen a háború elején történt meg az, hogy a magasabb parancsnokok mindazt, *mit az ellenségről tudtak*, ami tehát az alparancsnokok elhatározásaira, működésére, tehát öntevékenységére is befolyással lehetett volna, az alparancsmokoknak *nem* adták tudtára, azt mondván, hogy „*úgy is többet tudnak, mint amennyire szükségük van*„ nekik tehát csak a *parancsot kell végrehajtaniok*”.

Ez a kijelentés magán hordja a *merev gondolkodás* és a csapat iránti *érzéketlenség* minden feltételét.

Egy azonban mindenkor szükséges, hogy a csapat legalább közvetlen előjáró parancsnokának példáját és a sa ját tüzéségének előkészítő munkáját lássa és bízzék is benne.

Nem mulaszthatom el még azt az eléggé el nem Ítélnhető felfogás veszedelmességét is ostorozni, melynek értelmében: „*A gyalogsághoz mindenki éri.*” Ebből az okból! a gyalogság vezetésével sok esetben olyanok bíztak meg, kik intézkedéseikkel a harcot nemcsak célszerűen mem vezették, hanem maguktartásával a csapatra a kellő befolyást nem is gyakorolhatták.

Ez az eljárás azt a felfogást látszik igazolni, mely azt tartja, hogy az emberrel a „*legkönnyebb*” bánni s azt pótolni. Ló, ágyú, repülőgép már sokkal nehezebben pótolhatók. S íme . . . mégis az emberből fogytunk ki legelőbb s az . . . hagyta ott a „front”-ot.

A csapat együgyűsége.

A háború, annak kitörése *előtt* egy évtizeddel sokat kísértett ugyan, de annak veszélyét a diplomáciának mindenkor sikerült eloszlatnia. A legtöbben úgy gondolkodtak tehát, hogy ha a háborút ilyen fenyegető veszély mellett is mindég el tudtuk kerülni, bizonyára most is találnak majd valamiféle módot, hogy az 1914-ben se törjön ki. Azonban ekkor oly súlyos okok és aggodalmak merültek fel, amelyekre való figyelemmel a háború megakadályozásának további lehetőségét mintegy kizártnak kellett tartanunk. Ez a felfogás azonban a köztudatba nem ment át. A legtöbb ember el sem képzelhette, hogy békés foglalkozását otthagya, hónapokon, sőt éveken keresztül családjától távol, a kulturailag annyira szükségesnek vélt és ezáltal szentesített vérontással „hivatalosan” foglalkozzék.

A csapatnak a harctéren több alkalommal tanúsított magatartása sokszor azt a benyomást tette reám, mintha „*őszi gyakorlatok*”-on volnánk. Csupán a halottak látása és a sebesültek jajgatása keltette fel olykor az ember lelkében a veszély tudatát; ilyenkor

is azonban szinte lenetietiennek tartotta, hogy ő is azok közé a „kiválasztott”-ak közé kerülhet. Ez a magatartás egyrészt *vasidegzetre mutatott*, azonban benne, a fentieken kívül, az *egykedvűség* jellemvonása is szerepet játszott

Békegyakorlataink kaptaszerű lefolyása, az a hiányzó képességünk, hogy gyakorlatainkat harcszerűvé, érdekessé tudjuk vagy akarjuk tenni és együgyű feltételezésünk az ellenség várható ellenhatásáról: *idézték elő a fentebb említett egykedvűséget, a végzet akarataiban való megnyugvást s mindenek előtt azt a jámbor felfogást, amely az ellenség részéről is a nyílt és egyenes harcmodort feltételezi.*

Mi, különösen a háború elején, a legtöbb esetben a legrövidebb úton, tekintet nélkül a terepre és az ellenség helyzetére, egyenest nekítámadtunk. Azért egyenest, *hogy a támadásnak mielőbb eredménye legyen.* Ennek a célnak minden más szempontot alárendeltünk. Nem az volt a fontos, hogy a támadás *minél kevesebb* veszteséggel járjon, mert hiszen „vér nélkül nincs eredmény”, hanem sok esetben a vitézül végrehajtott támadás egyedüli kritériumának tekintették a veszteség nagyságát. A támadás alatt mindenki türelmetlen volt, azaz csak azok az előljárók, kik a támadást biztos helyről nézték. Így azután a tüzérségi előkészítés ritkán történt meg oly mértékben, hogy az állás megrohanásra érett lett volna. Miután pedig a gyalogság a sok várakozást holmi (gyávaságnak tartotta, mert hiszen akkor a tüzérség érdeme lett volna az eredmény, idő előtt nekiment. A „virtus” ezt követelte tőle. Szinte el sem tudta képzelni: a meglepetés, megfélemlítés, törbecsalás, lesállítás, rajtaütés gyakorlati kivitelét az ellenség részéről. Hát még a fedezékek oly mesteri kihasználását, vagy megépítését, amit különösen a háború elején tapasztaltunk?! A kémszolgálatnak oly szétágazó s minden részleteiben alaposan átgondolt megszervezettsége igen sokszor adott okot a csodálkozásra, ha azt a saját viszonyainkkal összehasonlítottuk. Hát miért volt ez így? Mi talán képtelenek voltunk rá? Nyílt jellemünk, erőnk tudata, egy kis kényelemszeretet, no meg talán a szükséges pénznek örökös hiánya is — ezt csakugyan lehetetlen volt „házi-

lag” előállítani, illetőleg mégyszörvezni — volt az oka aninaiak, hogy a kémszolgálat nálunk nem volt úgy megszervezve. Ugyebár természetes, hogy a gyengébb minden olyan kínálkozó eszköz kihasználásához jobban ragaszkodik, ami erejét; fokozhatja s amely a tárggyal való szakszerű és beható foglalkozása leleményessé és körültekintőbbé teszi úgynnyira, hogy ezt a szolgálatot, jobban is fogja érteni, különösen, ha jellemében ahhoz támasztékot talál.

Sohasem, vagy épen csak felületesen érintettük azokat az elősorolt fontos szolgálatokat vagy gyakorlatokat *jellemző* s az azok helyes végrehajtásához nélkülözhetetlen *tulajdonságokat*, amelyeket kiképzésünk érdekében kiművelni és értékesíteni pedig elsőrendű *kötelességünk* lett volna. Meg voltunk elégedve, ha az ily gyakorlatot tálán egyszer végrehajtottuk — csak hogy épen „neve legyen a gyermeknek” !

Rámutatok továbbá a védő vonalnak az erdő szegélyén, illetőleg a magaslat legmagasabb, legjobban észrevehető részein való együgyű elhelyezésére. E téren is sokat tanultunk ellenfeleinktől, de igaz, *hogy előbb jól megfizettük a lecke költségeit!*

Minden feladatot *elemeire kell szétbontanunk* s ezeket ezután a kellő ügyességgel akként kell átdolgoznunk, hogy az egyes cselekmények *a meglepni akarás ravasz szándékából folyólag* szinte szokásszerűen következzenek egymás után mindaddig, míg célt érünk. Ezzel az eljárásunkkal egyidejűleg fel kell ébresztenünk a legénységben a ravaszság, a furfang érzését is és ezeket kizárólag *harcászati szempontból nagyra kell nevelnünk*. Meg kell vele értetnünk, hogy *nem akkor kell valamit tennie, mikor az természetes és mindenki várja, hanem természetesen a legnagyobb kiméletlenséggel akkor, mikor arra az ellenfél legkevésebbé van elkészülve*. A „valaminek” helyes gyakorlati érzéssel való kitalálása és ösztönszerű biztossággal való végrehajtása jellem, *ügyesség és kiképzés dolga*.

A kiképzés tehát épen abban álljon, hogy a csapatot együgyűségéből kiemeljük a saját tapasztalásunk alapján *minden elképzelhető harchelyzet gyakorlatias megismertetésével*, mert így legalább, a reájuk való visszaemlékezéssel, módot nyújthatok neki, hogy a vi-

szonyokhoz képest valamely célszerű eljárást alkalmazzon. Ezt azonban annál nehezebb elérni, mennél inkább *különbözik a harc terepe attól a tereptől, amelyen a kiképzés történt.* — Egy alföldi ember például, ha mihamar le is győzi a hegyes terep nehézségeit, csak fokozatosan szokja meg a hegyvidék jellegzetességét, amely misztikus rejtelmében és ezeknek a lélekre és a kedélyre való hatásában nyilvánul meg. Ez a lelki befolyás pedig *sokszor elfogultságra és hamis előítéletekre* vezetett.

A magunk gondolkozását tehát összhangba kell hozni a terep jellegével. Ha ez az összhang nincs meg, vagyis ha a terep követelte harcmódot «alkalmazni képeik nem vagyunk s azt is hisszük, hogy az ellenség is hasonlóképp gondolkozik, *akkor joggal beszélhetünk a csapat együgyűségéről.*

A mozgó harc változatossága.

Bár a mozgó harc fáradtságosabb és érettebb harcászati érzéket és ítélőképességet tételez fel, mindazonáltal változatosságánál s több lélekjelenlélet követelő természeténél fogva a magyar jellemnek jobban megfelel. A nagy háborúban a mozgó és az állásharc váltakozva követte egymást aszerint, amint valamely támadó hadműveletre félkész ültünk, vagy abban kifáradtunk, tehát erőseknek, vagy gyengéknek éreztük magunkat.

Semmi sem képes jobban fejleszteni a csapat *harci érzékét és szellemét, mint az elért siker.* Ez szüli és fokozza az *önbizalmat*, mely messzebbmenő célok elérésére sarkal. Mivel pedig a mozgó harc változatosságánál fogva mindig újabb és újabb eredményekkel kecsegtet, a csapat szelleme is aszerint változik, amint kitűzött célunkhoz közeledünk, vagy eltávolodunk. Az az egy azonban bizonyos, hogy az *előremenet mindig emelkedettebb* szellemmel, hangulattal jár, míg a *viszszavonulás*, vagyis a már egyszer megszerzett területnek elvesztése mindig nyomasztó érzéseket vált ki. Már most csak az a kérdés, hogy az emelkedett szellem csekély ellenséges ellenhatás következtében nem

fajulhat-e el *mámorra*, amiként a csüggedt visszavonulás is „páni félelemmé” fokozódhat?

Mindkettőnek közvetlen előidézője a fegyvelmezetlenség.

Az életben is úgy vagyunk, hogy *önbizalomra* csakis a magunk kipróbálása, vagyis *küzdelem* révén teszünk szert; a kevés, vagy éppen semmi fáradtsággal, illetőleg áldozattal megszerzett, mintegy ölünkbe hulló eredményeket *nem tudjuk kellőképen megbecsülni*. Hasonlóképen a harctéren is azt tapasztalhattuk, hogy nagy erőfeszítés árán, drágán megszerzett területeket vagy pontokat éppen oly szívóssággal is védelmeztük, csakhogy azok végleg birtokunkban maradjanak; míg a könnyű szerrel, majdnem semmi veszteséggel megszerzett területek megtartása többnyire nem a mi érdemünk, hanem az ellenség gyengeségének a bizonyítéka volt, akkor, ha azokat visszaszerezni nem tudta. Aszerint, amint az erőt összpontosítani vagyunk képesek, azzal vagy takarékoskodhatunk, vagy elpazarolhatjuk, avagy szétforgácsolhatjuk. Minden az elhatározásunktól függ; ennek pedig alapjául a *csapat erkölcse szolgál*, mert csak ez adja biztosítékát annak, hogy az elhatározás testet is ölthet. Ez az erkölcs pedig a mozgó harcban különösen érintve van, de leginkább akkor, ha az hosszan tartó nehéz állásharc után ennek minden borzadalmát kiáltotta s megújult energiával fejlesztheti ki erejét. — Ebben a pillanatban a Bainsizza szikláira gondolok, amelyeket az 1917. évi őszi eső csapdos, amelyeken a Karszt hideg szele végigsivítva, az embert csontig megreszkettette úgy, amiként a nehéz olasz gránátok megremegtették a sziklákat. Az elernyedtt akarattal szinte fellángolt, amikor október hó 27-én hajnalban a Tomiéin felől halítható tüzérségi tűz a nagy támadás kezdetét jelezte. A zord kavernák büzhödtt levegőjében eltespedtt emberi lélek felszabadult és a magasba szállt, és a szabadság visszaadta 2 és fél éve elrablott cselekvő erőnköt, amely megkezdte hódító munkáját. Micsoda számba nem vehető erő az ellenség bármily hatalmas tüzérségének visszaszítató ereje *az emberi lélek, akaratával szemben?* Miként a gyertyavilág, is elenyészik a napnak életet adó fényessége mellett. A terepakadályok

leküzdésében az emberek versenyre keltek egymással. Az előbbi Isonzó-csaták területét borító zord sziklatömegek lassankint mögöttünk maradtak, míg a humi magaslatokról Friaul mélyföldje integetett felénk. A Cornions felől hallható hatalmas löszerraktár-robbanások az ellenség ellentálló akaratának végső megsemmisítését jelezték. Nem lehet ott fáradtságról szó, ahol a lélek és test annyi sóik szenvedés után a regenerálódás perspektívájába tekint.

Minden jó lett volna addig, míg a támadó tetteje az egészséges önzés határait át nem lépve, a józanul mérséklő fegyelem korlátjai között megmarad. Most láttám a szertelenségben csapkodó energiát, amely a fegyelem korlátjait is áttörve, szabad folyást engedett az önző akaratnak. Ezzel szemben bizony gyöngének bizonyult az előjárók minden megtorló intézkedése. Mert nagyon nehéz ott csupán egynéhányak a rendet és fegyelmet fenntartani, ahol *az összeség nincsen áthatva* az előbbiekre irányuló *következetes törekvés szükségességétől*. Azt a legfőbb akadályt pedig, amely ennek a törekvésnek a kerékkötője, én *a szesz mértéktelen élvezetében látom*: Hihetetlen, hogy ennek a szenvedélynek milyen dúlóan átváltoztató hatása van az emberre. Kielégítésének mindent alárendelni képes; nem riad vissza semmitől; a fegyelmi megtorlástól a legkevésbé, mert hiszen annak csak enyhe formáját tapasztalhatta, mikor a Karszt sziklái közt állandóan a halál torkában élén, szenvedéseivel minden bűnét már eleve levezekelte.

Ebből is láthatjuk, hogy a nép a szesz élvezetének erkölcsi és szellemi romboló hatása tekintetében mennyire tájékozatlan, mennyire nincs vezetve! Azzal ne vigasztalódjunk, hogy más népek talán még jobban hódolnak e szenvedélynek. Mások, különösen pedig alacsonyabb kultúrával bírók hibájával való vigasztalódat csak annál nagyobb gyengeség bizonyítéka, s önérzetünk, önfegyelmünk hiányára mutat. Jelen alkalommal sem késem annak megállapításával, hogy megmérhetetlen az a kár, mit népünk a szesz mértéktelen élvezete által mind a szellemi, mind az erkölcsi javakban elveszít. Nem mulaszthatom el tehát ez alkalommal, is kifejezni *az állam részéről e téren*

kifejtendő nagyobb nevelő és értelmező tevékenységnek a szükségességét.

E kérdésre egyébként később még rátérek.

Természetes, hogy az ivás szenvedélyével fölkellett alacsony érzések különböző szabadosságai a fegyelem mély sülyedését is maguk után vonták.

Ezzel kapcsolatban pedig ismét csak az alsóbb parancsnokok jó részének képtelenségére és parancsnoki hatáskörüik betöltésére való alkalmatlanságukra¹ akartam rámutatni.

Mindezekkel azt is akartam bizonyítani, hogy *nem elég*, ha a parancsnok a saját személyében vitéz az ellenség előtt. A csapatot a harchoz előkészíteni kell tudni. Ez pedig azt jelenti, hogy *abban jó szellemet és fegyelmet* kell megteremteni és fenntartani tudni, mert az alapos kiképzés mellett csakis úgy fog az az ellenség előtt *vezethetőnek* bizonyulni. Ehhez pedig a személyes vitézségen kívül még sok más is tartozik, ami a parancsnokot *talpig férfivá* teszi. Szükséges lett volna a fegyelmet *a legkíméletlenebb eszközökkel* is fenntartani, de nem attól a pillanattól kezdve, *amikor az már elfajult, hanem mindjárt az első alkalommal*, mely mintegy előre vetette árnyékát a bekövetkezendő állapotoknak.

A leírottakból tehát azt látjuk, hogy a jó szellem fenntartásához szükséges kellékének az állásharcban huzamosabb ideig való elmaradása miként ássa alá a fegyelmet úgyannyira, hogy még egy győzedelmes támadás rákövetkezése sem képes az elvesztett egyensúlyt helyreállítani a csapat lelkén erőt vett kicsapongások hatása következtében.

Minden megtorlás *csak a maga idejében jár azzal a hatással*, amelyet tőle a humanizmus, az emberi lélek nemesítése terén elvárunk. Ha nem élünk a megtorlással, vagy, ha csak későn, illetőleg rosszul alkalmazzuk azt, módot nyújtunk a fékevesztett erkölcsnek, hogy az magát az összesség rovására kitombolhassa. A meg nem felelő időben alkalmazott orvosság nem pusztítja el a kórokozó baktériumokat, hanem a szervezetet támadja meg.

Most pedig megpróbálom ecsetelni egy szerencsétlenül bevezetett mozgó harc súlyos viszonyok kö-

zött nem mindenütt bekövetkezett kezdetleges eredményeinek a harcoló csapatra való visszahatását. Első esetben *a győzelmi mámor a csapatot megfosztotta a józan ítélőképességétől s lebecsülte az ellenséget*; a második esetben részben a saját, illetőleg sajnos, az illúziókra alapított elméleti mérlegelések hibái folytán be nem következett eredmények *gyengeségének tudatát ébresztették benne*, az ellenség erejét pedig *felette nagyra becsültették vele*.

Amíg a győzelmi mámoroknak a hirtelen beállott anyagi jólét az egyik előidézője, addig a kishitű csüggedésnek az épen oly hirtelen bekövetkezett anyagi szükség egyik alapoka. Az 1918. év június derekán lefolyt Piave-offenzíva egyes jelenetei jutnak eszembe amidőn a legsúlyosabb viszonyok között végrehajtói I folyamatkelés után a csapatnak minden összeköttetése a túlsó parttal megszűnt úgyannyira, hogy a löszert idejében pótolni nem lehetett, az élelmezés pedig csak repülőgépek felhasználásával történhetett. *A fizikai erő hanyatlása a lelki életre kétségtelenül hátrányos kihatással van*. Az ellenállás érzetének fokozatos sülyedése beteges képzelődésre vezet s csak egy alkalmas pillanatnak kell bekövetkeznie, hogy azt kiváltsa. A beteges képzelődés hatása alatt álló lélek pedig nagyon érzékeny minden kívülről jövő befolyásra s azt fokozott mértékben adja tovább. Ilyen viszonyok között mindig a magára nézve kedvezőtlenebb esetet hajlandó elhinni, olykép azonban, hogy az már be is következett. Ekkor pedig a legtöbben elvesztik öntudatukat, józan ítélőképességükkel együtt s csak a maguk értékes életének megmentésével törődnek. Ekként keletkezett június 15-én este egy kisebb, 16-án este pedig egy nagyobb „pánik”, amelyeket csak a legnagyobb eréllyel és kíméletlenséggel sikerült elfojtanom.

Az azonban minél megbízhatóbban fegyelmezett a csapat, annál később, vagy egyáltalában nem következik be nála a vakrémület. Tehát ennek is *a megbízható fegyelem az egyedüli ellenszere*.

A csapat erkölcsének megjavítására szolgáló állapotot első sorban annak *öntudatra* való ébresztésével hozzuk létre. A határozott, kíméletlen fellépés megtor-

pantja a visszaözönlő csapatot s ez épen elég, hogy magához térjen. Ha csakugyan sikerült megállítanunk, már nyert ügyünk van. Csodálatos, hogy még a tisztek között is akadtak olyanok, kiket — nem lévén urai a helyzetnek — a tömeg magával ragadott. A tömeg maga pedig olyan ilyenkor, mint a mozgásba hozott nyers anyag, mely tehetetlen eleven erejénél fogva mindent legázol, ami útjában áll. Csak *az elszánt, erős akarat képes* ennek a tovagördülő anyagnak megállításra kényszerítő akadálya lenni. A csapat erkölcsi értéke sülyedésének ez a másik véglete! E két véglet között ingadozik az a mozgó harc alatt. *Mennél megbízhatóbb és öntudatosabb a csapat fegyelme, annál egyenletesebb és bizalomgerjesztőbb annak erkölcsi tartalma, és annál inkább fékezője is lesz az minden elvakult szenvedélynek.*

Nagy bajnak bizonyult, hogy a Szolgálati Szabályzatban a hadicikkek megszegésére irányuló, sőt axokat nyíltan megszegő magatartás elbírálásának ponitozatai közé a szükségesnél több emberies érzést vegyítették, mert általa a legénységnek az azok (komolyságába veieit hite megrendült. — Erős a meggyőződésem, hogy, »a az ily bünteteket mindjárt kezdetben megfelelően szigorúan bírálták volna el, «azok meni harapózhattak volna el oly mértékben, mint ahogyan a háború negyedik évében oly általános megdöbbenést keltett. — Természetesen alig képzelhető az, hogy valamit gyengeségből három évig következetesen elnézzünk, s a negyedik évben pedig hirtelen a legszigorúbb eljárással megtoroljunk.

Most pedig még egy általános jelenségre hívom fel az olvasó figyelmét, nevezetesen a megbízható derék parancsnokoknak és csapatodnak a többiekhez képest aránylag nagyobbfokú kihasználását. Ha abból a szempontból indulunk ki, hogy ily módon a célunk elérését jobban biztosítjuk, akkor alig tehető ellene komolyabb kifogás. Ha ellenben vele a derék parancsnokokat és vitéz csapatokat aránytalanul jobban tesszük ki minden veszélynek, sőt életükkel vagy egészségükkel is ráfizethetnek csak azért, mert kötelességérzőik és lelkiismeretesek: jogosan felmerül az a kérdés, vajjon az emberiség és igazság szem-

pontjából nem követünk-e el valamelyes erőszakosságot sa hatalom képzelt jogánál fogva az önzés javára? Kétségtelen, hogy a kötelességérzet a halálfélelemnek, legnagyobb ellensúlyozója s az a lelkiismeretességtől hajtva, nem nyugszik addig, míg esküjéhez híven mindazt végre nem hajtotta, mit a kapott meghagyás szellemében jónak vél. Azonban ennek a jellemvonásnak *minden parancsnokban* egyaránt oly fokban kell aneg-lennie, hogy (képesseivel karöltve *minden rá háramló feladat végrehajtására alkalmas legyen!*

Épen így vagyunk a csapatokkal is. — Minden csapatnak *mindenféle szolgálatra* egyaránt alkalmasnak köll lennie. Ha nem így van, akkor a csapat *vezetésében van a hiba* s annak parancsnoka sem állja meg a helyét. Mindebből pedig az következik, *hogy mindenkít a neki való alkalmazásba kell juttatni s nem szabad megtűrni azt, hogy bármilyen parancsnoki állást erre képtelenek töltsenek be.*

Épen a mozgó harc az, melynél a parancsnokok vezetőképességének fajsúlya leginkább szembetűnik. A mozgó harc változatosságánál és jellegénél fogva pedig lehetetlen, hogy a parancsnokokat és a csapatot a helyzethez képest kínálkozó feladatok szerint kiválogassuk. Ha tehát valamely parancsolok nem állja meg a helyét, az illető parancsnoksággal való (megbízatas vétkes könnyelműségért sok ártatlan ember bűnhődhet.

Látjuk tehát, hogy a mozgó harc, jellegénél és változatosságainál fogva, mind a parancsnokok vezetői ügyességének, mind a csapat harci értékének megállapításához a legbiztosabb (támpontokat szolgáltatja. A csapat erkölcsi képeségei, ezek (között első soriban az *önbizalom nagysága*, azok a tényezők, amelyeket nemcsak nagyrabecsülnünk, hanem épen elsőrendű fontosságuknál fogva, magunkban teljesen ki is kell művelnünk. Ezen az alapon íá mozgó (harc többnyire az „erős”, vagy az „erősebb” harcmódja. A nagy háború azonban megmutatta, hogy a gépek harcának idejében a csapat erkölcsi képeségeit figyelmet keltő eltolódás érte. — Első sorban tehát az idegek nyugodtságának a megóvása az a feltétel, amely a holt erő hatásos működésének a biztosítóka s így szükséges, hogy az „erős” elmaradhatatlan tulajdona legyen. Az idegek nyugodt-

ságát *csak erkölcsi megrázkódtatással lehet* megzavarni. Az értelmi szerző azonban mindég *az emberi lélek és szív marad*. Vagyis az tehát az „erősebb”, aki ebben a tekintetben felsőbbségben érzi magát. — Erre pedig a mozgó harc nyújt módot a *kezdeményezés* soha el nem vitatható előny-éneik megragadásával és szívós megtartásával.

Az állásharc.

A világháború sajátos jelensége, hogy a kölcsönösen keresett döntés a háború megkezdése után csak négy és fél év múltán következett be. A több száz kilométer hosszúságú, — sőt ezerén felüli kiterjedésű, — arcvonalaik áttörésére időközben tett többszöri kísérletek sohasem végződtek azzal az eredménnyel, hogy létrehozzák: a döntést.

Amikor tehát a mozgó harc bármily okból folytatható nem volt, mindkét fél (50^x — 1000^x , vagy még nagyobb távolságra) egymással szemben alkalmas állásban *pihent* (?). A végkimerülésig folytatott kölcsönös erőfeszítés után következő nyugalom, illetőleg várás egyiknél a *csalódás*., a másíknál a *bizonytalanság* jegyében történt. A nyugalom ideje alatt egyik fél sem tétlenkedett, hanem erőt gyűjtött és állásait a lehetőségig megerősítette, *hogy meglepő támadás ellen védekezhesék*. Ez a *kölcsönös védelem* tehát tulajdonképen nem volt egyéb, mint *további várakozás a döntő támadáshoz*.

Ez alkalommal nincsen szándékomban magával a harccal, az erődítés módjaival, azok keresztülvitelével stb.-vel foglalkozni, hanem csupán azokra a benyomásokra és hatásokra óhajtok rámutatni, amelyeik a csapat szellemére, harckészségére és harcképességére különösebb befolyással voltak.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy az állásharc *A háború meghosszabbítására vezetett*. Már ez a tudat maga is nyomasztó hatással volt az emberre a szerrint, amilyen *biztonságban* érezte magát az állásban s mennyi ideig tartott az otléte.

Nagy különbség volt például a Karszton állásban lenni 50^x -re az ellenségtől, esetleg még közelebb, vagy

ettől 1000— 1200^x-nyire állani egy mocsár vagy folyó által lelválasztottan a keleti fronton,

Azok a csapatok, amelyek derekasan verekedtek, amelyek iránt tehát *nagyobb volt a bizalom*, itt is hátrányban voltak azokkal szemben, amelyek helyüket kevésbé állották meg, amennyiben azokat csak huza-mosabb idő után küldték hátra nagy pihenőre (retablírozásra). Már pedig sokan igen jól tudják azt, hogy mit jelentett „sokáig az állásban lenni”. A rendetlen élet, különösen a (munka, alvás és étkezés terén, igen megőröli még a legegészségesebb idegeket is. Súlyosbítja a helyzetet, ha még az időjárás sem kedvező, mert ilyenkor a tisztálkodás a lehetetlenséggel határos. Mindezekhez még a halál torkában levő életünk állandó bizonytalansága is járult. (A csapatnak t. i. tehetetlenül túrnie kellett az ellenséges tüzéség tűzhatását.) A fedezéket ért teli találat erkölcsi hatása, mély történetesen a bennlevők halálát is okozta, sokáig ült a lelkeken.

Mindebből csak azt látjuk, hogy az állásharc alatt, főként *a csapat szelleme szenvedett*, ami az emberek elfásult türelmében, (mindenre elkészülő szenvedőlegességében és a bármily formában elkövetkező vég utáni közönyös, vágyódásban nyilvánult meg. Máskor meg a hosszas egy helyben lét *tespesztő nyugalomának* hatása alatt szenvedett a csapat szelleme. Ez a nyugalom azonban a csapat akarat és cselekvési szabadságát sokszor a legszűkebb körre szorította. Az idegeket épen ez a tudat őrlí meg legjobban.

Ez a végnélküli egyhangúság szükségképen a tisztikar magatartására is hátrányosan hatott. Ilyenkor békebeli kívánalmaink is a lehetőséghez képest majdnem minden téren feléledni lláitiszottaíuk. Olykor bizonyos békebeli szokásaink érintetlen meghagyása nélkül .munkakedvük is nehezen jött meg. Sőt a viszonyok ernyesztő hallása alatt néha csak a helyzet sürgető kényszere erőszakolta ki belőlünk képességeink kívánt fokát. Bár az igazi nyugalom idegzetünket fesziteleníthette volna, azonban azt az a sok — olykor bizony felesleges — írás, olvasás és rajzolás még ilyenkor is olykor oly kemény próbára tette.

A legénység *szórványos elhelyezése* folytán a parancsnok többnyire abban a kedvezőtlen helyzetben volt, hogy még ellenőrző befolyását sem fejthette ki oly értelemben, amint az kívánatos lett volna, nevezetesen, hogy a legénység szellemét és fegyelmét rontó ártalmas befolyások ne érvényesülhessenek. Főként a szakasz- és századparancsnokoknak lett volna igen fontos feladatuk az, hogy a csapat *szellemének állandó frissen tartásával* annak harci készségét emeljék, *fegyelmét megszilárdítsák és így azt megbízhatóvá neveljék.*

Rendkívül sokat tesz e téren, ha a harctéri jelentéseinket a lövészárkok alkalmas pontjain, nemcsak kifüggesztjük, hanem ha azokat a legénységnek *meg is magyarázzuk*, továbbá, ha *jó újságok szétosztása által a legénységet a világban történekről állandóan tájékoztatjuk.* Természetesen, hogy ezt okosan kell vezetni, hogy az ember a saját sorsával kapcsolatos minden eseményben megnyugvást találjon.

Sohase tévesszük szem elől, hogy bárhol elért sikerünk csak *öntudatunkat emeli*, vagyis azt az erkölcsi erőforrásunkat gyarapítja, amellyől reményt és kitarást meríthetünk a túlerő ellen folytatott küzdelemben.

A legénységnek éreznie kéli, hogy a lövészárookban nincs elhagyatva és hogy tisztjei jólétéről állandóan gondoskodnak. Mindenek előtt, a tehetőséghez képest, 3 kiadós étkezés az, amelyet részükre biztosítani soha el ne mulasszunk. Arra törekedjünk, hogy étkezésüket a rendes időben és élvezhető állapotban mindenki meg is kapja. Ha azonban másként nem megy, *naponta legalább egyszer okvetlenül adjunk meleg ételt.*

Igen fontos, hogy *a szakasz parancsnoka naponta* minden ember öltözetét és fegyverzetét — ez utóbbit *okvetlenül* — *megvizsgálja.* Az embernek meg kell értenie, hogy *puskáját* állandóan *kifogástalan* állapotban kell tartania. Minden kellékről, amely ezt lehetővé teszi, a századparancsnokinak féltétlenül gondoskodnia kell. Egy alkalommal román foglyokat hoztak és csodálatos, hogy amíg ezeknek utánuk hozott puskái csak úgy fénylettek a tisztaságtól, a magyar kísérő örök fegyverei minden kritikán aluli állapotban voltak. — Ugyan hogyan használták volna ezek fegyverüket, ha

a szükség hirtelen tüzelésre kényszeríti őket? Hiszen például a Kárpátokban 1915. év tavaszán oly harc-helyzetek is voltak, hogy az emberek nem tudtak *elég gyorsan és elég sokat tüzelni*. Ha pedig most az ember a puskájával kénytelen verekedni és ha pl. fegyvere záródugattyúja berozsdásodott s ennél fogva ezt csak nehezen tudja kihúzni, tehát csak lassan bír ismételni fegyverével: vajjon ki tudja-e megfelelően használni kitűnő ismétlő puskáját? És miközben a katona rozsdás puskájával ily haszontalanul foglalkozni kénytelen, addig ugyebár az ellenség szakadatlanul tüzelhet, vagyis nagy a valószínűség, hogy őt is eltalálja. Mindez pedig azért történhet meg, mert puskája kifogástalan állapotban nem lévén, ez megbízhatóan nem is működött, vagyis ismétlő puskáját, mint ilyent, ki nem használhatta.

A katonának nemcsak bíznia kell a puskájában, hanem ezt *szeretnie is kell*; ahhoz, *mint élete meg megmen tőjéhez* ragaszkodnia is kell.

Sokszor szomorúan tapasztaltam azt, hogy ha egy katonát a fedezék célja és értéke felől megkérdeztem, elsőnek és legfontosabbnak azt tartotta, hogy arra való, *hogy az ellenség tüze elől elbújjon* és hogy az ellenség meg ne lássa, — nem pedig azt, hogy a fedezék *a szabatosabb lövés érdekében a fegyver alátámasztására szolgál*.

Minden embernek meg kell a felől győződve lennie, hogy egy állás erőssége nem az előtte levő akadályokban, hanem a szívünkben rejlik, amely nem rendül meg a leghevesebb pergőtűz pusztító hatása alatt sem, hanem ellenkezőleg lehetővé teszi, hogy abban nyugodtan kitartsunk mindaddig, míg kitűnő puszkánk visszautasító erejét kihasználhatjuk.

Meg kell a legénységgel értetnünk, *hogy a puska a legjobb fedezék*, mert ha az ellenséget harcképtelenné tudjuk tenni, akkor nem lesz, aki visszalőjön. Ezt pedig nekünk kell előbb megtenni, nehogy ugyanazt az ellenség tehesse meg.

A modern háborúban a megerősített állás ellenintézett támadás előkészítéséül alkalmazott tüzérségi tömegtűznek első sorban épen az a célja, hogy a védelem élő ereje előbb erkölcsileg megrendíttessék s ezzel

egyidejűleg az akadályok szétlövésével a gyalogság betöréséhez út nyitassék. Természetes, hogy ha minél előbb és minél biztosabban felismertük, hogy nem kisebb vagy nagyobb terület megtartásáról: van szó, hanem az élő erő megsemmisítéséről, akkor annál inkább kellett a saját embereink életéről is gondoskodnunk, úgy, hogy első vonalunkat az ilyen tűz hatása doit kiürítettük, hogy azután az állásba tört ellenséget ellentámadással dobjuk ki.

Mindig az a harcászat a helyes, mely eljárásával az erkölcsi erők teljes kifejlesztését engedi meg. A harcoló katonának egyedül ehhez van bizalma. Minden embernek meggyőződésévé kell válnia, hogy a bennük levő ezeknek a magas képességeknek az ereje és hatása a legnagyobb kaliberű ágyúinknak is felette áll. Ez az erő tesz képessé bennünket arra, hogy harceszközaink hatását célszerűen kihasználjuk. Ezeket a képességeket tehát érintetlenül megőrizni, sőt a lehetőség magas fokára kifejleszteni *a legjobb felkészülés a harchoz, amely minden parancsnoknak elmulaszthatatlan kötelessége.*

Mindenkinek éreznie kell, hogy az ellenség előtt. Kíváncsi hatalmas erő küzd lelkében, u. m.: *a kötelességtisztesben megnyilvánuló akarat mindent lenyűgöző ereje és az élni akarás hatalmas ösztöne!* Amíg utóbbi velünk született, addig előbbit jellemünk következetes kiművelésével *a lehető legmagasabb fokra kell kifejlesztenünk, hogy dacolva a halállal, ezen is diadalmaskodjék.*

Ezt az elvet kell nemcsak katonai kiképzésünk, hanem ifjúságunk nevelésének is alapjává és központjává tennünk. Hozzá azonban nem a rövid katonai kiképzés ideje alatt kell az első lépést megtennünk, hanem már a gyermekeknek minden iránt annyira fogékony s a legszebb sikereket ígérő idejében.

Az ezredparancsnoknak gyakran kell az állásokba kijárnia, hogy alparancsnokai tevékenységéről s a künn folyó munkálatokról személyesen is meggyőződjön. Minden szemle nyomot kell, hogy hagyjon mind a katonák lelkében, mind az állásnak védelemre való fölkészítésében. Ne akarjunk egyszerre nagyon sokat megnézni, de figyelmünket semmi se kerülje el; min-

den katonához legyen egy pár vigasztaló és buzdító szavunk! Érdeklődjünk családi viszonyaik iránt s amit megtehetünk, azt ne mulasszuk el megtenni. Minden jó érzésű embernek annyi lelkére nehezedő apró ügyes-bajos dolga van, hogy harcképessége bizony észrevehetően csorbul.

Ne csak ígéressünk, hanem csakugyan segítsünk is elviselhetővé tenni az állapotokat. Az ember csakis így lesz bizalommal; parancsnokához, csak *ekképen fog ragaszkodni hozzá*. Igen célszerűnek vélem, ha a századoknál és minden szakasznál olyan bővített szakasz, — illetőleg századlajstrom-félét vezetnek és tartanak nyilván, amelyből az illető személyére, családjára s életviszonyaira nézve minden jellemző adat kivethető. *Ez azonban ne csak alakilag legyen meg, úgy mint legtöbb eljárásunk, hanem tényleg megbízható képét is nyújtsa* a katonák emberi és katonai értékéről, anélkül, hogy az illetőt minden alkalommal¹ szemtől-szembe látni is kellene. Az állásban időzés merev egyoldalúsága sok esetben lehetetlenné teszi a századnak, sőt némely esetben még a szakasznak is a gyülekeztesítését azért, hogy *a parancsnok arra mindennap személyesen befolyást gyakoroljon*. Csak úgy leszünk tehát képesek embereinket helyesen alkalmazni, azokat tehát ekkor is *vezetni*, ha az emberekkel való bánás *individuális* lesz. Ha így járunk el, lehetetlen az olyan eset, mint a következő: Az ezred 1918. januárjában pihenés végett Rivarottán van, mely alatt az egyes kiképzés átgyakorlását rendellem el. A kiképzés menetét figyelve, észreveszem, hogy az egyik sorban egy katona a testfordulat végrehajtásánál mindig elkésik. A szakasz parancsnoka, aki ugyancsak ott van a sornál, eltűri, hogy a sor parancsnoka az egész sort büntesse azért, mert az a katona mindig késik. Kénytelen voltam beleavatkozni, de olyanformán, hogy mindenek előtt a késedelmeskedés okát óhajtottam megtudni. Megállapítottam pedig, hogy az a katona lábán esett megsebesülése folytán képtelen a fordulatot gyorsabban végrehajtani; megtudtam továbbá, hogy az illető katona 43 éves, öt gyermek atyja, földműves, Bereg megyébe való, 1914. óta a harctéren van, karján, lábán és hátán súlyosan meg-

sebesült, *egyetlen kitüntetése sincs s egyetlen egyszer sem volt szabadságon*. Bámulatomban akkor csupán egy szemrehányó pillantással illettem századparancsnokát s meghagytam, hogy amennyiben a katona állításai a valóságnak megfelelnek, azt nekem sürgősen jelentsék. Az illető honvéd még ugyanazon a napon megkapta a bronz vitézségi érmet s azonnal elküldtem szabadságra.

Az igazság kedvéért meg kell jegyeznem, hogy a sebesült katonák felgyógyulásuk után többnyire, vagy legalább is sok esetben, idegen ezredhez kerültek, hol őket senki sem ismerte. Annak idején pl. idegen egészségügyi intézetbe is kerültek, ahol sokszor bizony még beszélni sem tudtak velük. Innen azután a legkülönbözőbb irányításokban volt részük, vagy egészségi okból szabadságra, vagy ezredükhöz küldték őket, amely azonban időközben már máshova került, de hogy hova, azt senki sem tudta. Így hát sokszor bizony, több heti céltalan bolyongás után, valamely személygyűjtő állomásra került a katona, onnan pedig a legközelebbi ezredhez. Mert úgy tessék ám elképzelní a dolgot, hogy hátul, a hadtápkörletben, a személygyűjtő állomáson, illetőleg a legtöbb pályaudvar-parancsnokságon, — vagy tudom is én hol — ilyen röviden bántak mindenkivel, főként pedig a legénységgel. Hiszen ezeken a „fontos” helyeken csak nem lehet idejük az ott beosztott tisztelők és altiszteknek ahhoz, hogy ilyen emberekkel *behatóan foglalkozzanak*, különösen akkor nem, ha az illető katonának is kedvére van ez a ténfergés, mert hát azért ott mégis csak biztosabb; ameddig pedig pénze van, a magával hozott élelme pedig elegendő, vagy az étkező áldomásokon ennivalót kap, addig nagyon jól esik lézengenie. Sok esetben csak az éhség, vagy a lerongyol ódás kényszerítette az ezredéhez, ha tudta, hogy hol van, vagy valamely más csapattesthez való bevonulásra. A legtöbbször tehát az egészségi okokból kapott szabadság letelte után a katonának a pótzászlóaljához kellett bevonulnia s így kevéssé állott módjában, hogy volt csapatjához visszakerüljön.

Ugyebár ezek után könnyen belátjuk, hogy, milyen lelkiállapotban lehetett az a katona, aki az em-

lített gyakorlatoknál késlekedett? Ezt az egyszerű esetet csak annak bizonyítására említtem fel, hogy a század parancsnokának minden embert a legpontosabban nyilván kellene tartania. Ki szolgáljon felvilágosítással az emberekről, ha nem ő? Ha az az ember tudja és érzi, hogy mindent nyilvántartanak róla, én azt hiszem, hogy a szélhámosságoknak és gázságoknak fele sem történik meg. Csakis így lehet az emberekkel *érdem szerint igazságosan bánni, mi minden fegyelemnek és jó szellemnek alapfeltétele.*

Egy másik alkalommal az állásban való szemlém alkalmával egy fiatal tót legény felső zsebéből imádságos könyvét húztam ki. Kinyitván az imádságos könyvet, *benne tíz ellenséges repülőök által ledobott tót röpiratot találtam.* Midőn azt kérdeztem tőle, hogy ez az írás hogyan került az imádságos könyvébe, felvilágosítást adni nem tudott. Mit bizonyít ez? Azt, hogy a legénység érzésének ellenőrzésével épen azok nem törődtek, kiknek pedig az nemcsak módjukban állott, de kötelességük is lett volna.

Nagyon fontosnak tartom, hogy az állásban levőket, amennyire a viszonyok azt megengedik, lehetőleg gránátmentes fedezékben helyezték el. Ez azonban az anyag hiánya miatt a legtöbb esetben nemcsak hogy- kivihetetlen volt, hanem pl. kátránypapír. deszka stb. hiányában bizony még a víz elleni védelem is lehetetlenné vált akkor, mikor hátul, némely magasabb parancsnokságnál, külön étkező helyiséget, egy másiknál pedig fából épült halastavat rendeztek be.

Megvetésre méltó volt némely csapattestnek az az egoismusa, hogy pl. amikor a Piave-mentén 4—5 hónapig volt állásban, s a legénység elhelyezésére szolgáló *ólszerű üregeken kívül*, — ámenek inkább a faluvégén levő cigánysorhoz hasonlítottak, — és néhány célszerűtlenül elhelyezett drótakadályokon kívül *semmit a világon nem készített*, azzal a megokolással, hogy „ő úgy is elmegy”. Azzal tehát nem törődött, hogy ott egy másik csapat esetleg tönkre megy.

Egy alkalommal a Piave mentén egy magyar hadosztálynak egy cseh hadosztályt kellett felváltania. Az átadott „vázlat” szerint az állás kitűnően ki

volt építve; *a valóságban azonban még egy öt centiméteres árkot sem ástak ott.*

Eltékintve minden egyébtől, ugyan hol van itt a bajtársias szellem?

Több alkalommal feltűnt nekem, hogy a felsőbb parancsnokságok, tehát már a hadosztály sem adott ki az erődítő munkálatok egységes végrehajtására irányelveket. Amiket az ezredek kaptak, azok vagy későn érkeztek, vagy az erődítő munkák tervezésére nézve csak amolyan *általános* irányelveket tartalmaztak. Még a különböző harcövek műszaki berendezésére sem nyújtottak kellő útbaigazítást. Nem arról van szó, hogy az ezredparancsnokok ezredeiken belül a helyesnek vélt műszaki berendezések elkészítését el nem rendelték volna, hanem igenis arról, hogy ezek az övek a különböző ezredek harckörleteiben már a hadosztályon belül sem voltak egységesen, — sőt nagyon is eltérően egymástól — berendezve.

Minden hadosztálynak egy vezérkari főnöke, továbbá egy úgynevezett műszaki előadója van. Ezeknek iett volna tehát kötelességük, hogy *a hadosztályon belül egységes erődítő eljárást létesítsenek.* Ehhez azonban előbb szükséges lett volna, hogy az állást az illető ezredparancsnok, a vezérkari főnök és a műszaki előadó is szemrevételezze. Az utóbb nevezettek azonban az állásba (csak azokról a hadosztályokról beszélhetek, amelyekben szolgáltam), csak akkor jártak ki — ha egyáltalán kijártak — amikor a gyalogság a kijárást, illetőleg a künnléteket már meglehetősen biztosította. Természetesen, hogy akkor nem szűkölködtek a kritikában. Így történt meg azután, hogy egy és ugyanazt legalább kétszer-háromszor kellett kidolgozni, amíg az végleges lett.

Nálunk semmit sem hajtottak végre *jól átgondolt, a viszonyokhoz célszerűen alkalmazható egységesen megállapított terv szerint.* Az örökösen foltozó inunk»... mely a symptomatikusan jelentkező szükséghez igazodott, mindég a kapkodás benyomását keltette.

A területi védelmi rendszer megértése iránt mind a tiszt, mind a legénység feltűnően csekély érzéket mutatott. Mindenek előtt nem a saját szívükben és puszkájukban bíztak, hanem a drótkadályban. De a

Piave mentén senk helyen még ez iránt is oly kevés érzéket mutatta, lőfegyverük kihasználására pedig annyira nem gondoltak, *hogy még a drótakadályig sem volt kilövésük. A támpontoknak kölcsönösen tüzzel való támogatása* sok parancsnok előtt megfejt-hetetlen talány maradt. Mindennek pedig az olasz ikul-turában alkalmazott területi védelmi rendszer mellett óriási fontossága volt. Másrészt azonban nem csodál-kozom rajta, mert először a vonalvédelem rendszere szerint kellett dolgoznunk, azután pedig a terü-leti védő-rendszer szerint, amennyiben a háború ta-pasztalásai szerint ez a rendszer az élő erők kimelési elvének és a tüzelő harci eszük özök hatása kihaszná-lásának jobban megfelel. E különféle védőrendszerek alkalmazásának eredménye természetesen a terep-nek olyan zűrzavaros össze-vissza drótozására veze-tett, amelynek áttekinthetlenségét az olasz kultúra még jobban fokozta úgyannyira, hogy utoljára már a csapat sem ismerte ki magát.

Vájjon az ilyen „bedrótozott” terepen milyen eredménnyel járt volna egy ellentámadás végrehaj-tása? Ennek sikeréhez a felesleges drótakadályok el-távolítása okvetlenül szükséges volt.

Az olasz kultúrában kétségen kívül fontos volt «ők tüzérségi megfigyelő hely létesítése. Mit ért azon-ban ez, ha a tüzérségi megfigyelő nem használta azo-kat, merít az üteget — akár közvetve is — nem kötötték össze távbeszélővel. Könnyen megtörtén-hetett, hogy az egyik megfigyelő helyiét össze-lőtték, mire a másikba kellett volna mennie a megfigyelőnek. Ha azonban az nem volt összekötve, mi célja lett volna ennek? Az eredmény, a tűzvezetés megszűnése volt. De az ilyen megfigyelő állásokat harc közben először elfoglalni azért sem látszik cél-szerűnek, mert az onnan látottakra, megfelelő előjegy-zések hiányában, ellenséges tűzhatás közben, a saját tűzünket szabatosan irányítani és vezetni szinte kivi-hetetlennek látszik.

Nem volt elfogadható az az ok, hogy elegendő vezeték¹ rendelkezésre nem állott, mert az ellenség visszahagyta vezeték nagy mennyiségben rendelke-

zésre állott s elvégre esetleg a gyalogságnak kellett volna kisegítenie a tüzéséget.

Szükségesnek tartom még, hogy az- ellenségnek főként közlekedő vonalai napközben, sőt éjjel is szabálytalan időközökben hathatósabban tűz alatt tartassanak. Egy ilyen útnak véletlen telitalálása a közlekedést nemcsak megnehezíti, hanem nyomasztó lélektani hatással is van a csapatra. Ezt ismét tapasztalásból állítom, mert többször nyílt alkalmam megfigyelni,» hogy egy ilyen, az úton, vagy közvetlenül az út mellett látható tüzéségi becsapódás helyét a csapat nagy respektussal bámulta és némelyek bizony deprimált lelkiállapotukat eláruló megjegyzést fűztek hozzá.

Ennek a zavaró tüznék azonban az időjárásra és napszakra való tekintet nélkül, de természetesen ennek figyelembe vétele mellett kell megtörténnie. Erre a célra lőszernek okvetlenül rendelkezésre kell állania. Szomorú benyomással volt reám mindenkor, ha a tüzéség állandóan a lőszer hiányát hozta fel kellő tűztevékenységének elmaradása miatt. De még szomorúbb benyomással volt reám egy alkalommal a saját tüzéségünknek az az állítása, hogy az orosz állásokra nemcsak a kimaradhatatlan lőszerhiány miatt mulasztja el a naponkénti zavaró tüzet, *hanem mivel az ellenséges tüzéségnek e provokálásával ennek tüzét magára vonja.* Ez pedig annál kínosabban érintett, mert néhány nappali előbb helyettük német tüzerek voltak ott, akik elemükben érezték magukat olyankor, amidőn ütegeiket megszólaltathatták. Jól tudom, hogy ez csak kivétel volt nálunk is és az említett magatartás más elintézészt vont volna maga után, ha tovább is azon a hadszíntéren maradok.

A csapat harckésztsége érdekében még egy igen fontos jelenségre hívom fel a figyelmet, t. i. hogy az állásharcban lehetőleg az álláshoz közel főzzünk. Az a szempont ne legyen döntő, hogy a konyhák füstöltsége elárul (?) bennünket, hanem ellenkezőleg az, *hogy a csapat rendes időben lehetőleg meleg ételt kapjon.* Természetesen, hogy a terep alakulása nagy szerepet játszik e fontos kérdés szerencsés megoldásánál. Én mindig künn főzöttem és sohasem történt

semmi baj, pedig a konyhák füstölgése az asztalsima terepen ugyancsak látszott.

Az a tény, hogy mi bizonyos jelenségeknek az ellenség tűzhatása szempontjából túlnagy jelentőséget tulajdonítunk, csak a mi erkölcsi inferioritásunk bizonyítéka.

Szükséges, hogy az alparancsnokokat, le egészen az utolsó katonáig, rendszeresen előkészítsük a nekik előreláthatólag kijáró feladatok megoldásához. Ahol csak lehet, hajtassuk is ezt végre a csapattal, ahol pedig nem lehet, elégedjünk meg az, alkalmazó megbeszéléssel. Ezekkel a valószínű feladatokkal minden csapatvezetőnek és minden katonának is tisztában kell lennie. E tekintetben érdekes volt egy magasabb rangú német tábornoknak a szemléje, amelyen egy csapat harckészültségéről és a tartalék beavatkozásának módjáról óhajtott meggyőződni a helyszínén adott feladat keretében. Ez után a mély lelkiismeretre valló szemle után az illető ezred parancsnokának egynémely intézkedését célszerűen módosítania kellett, különösen ami a tűzéség belövését és a zárótűz adásának idejét illette. — Az ily feladatoknak hátul, a tartaléknál való megbeszélése végett célszerű lesz állásunkat és ennek előterepét egy lehetőleg nagy mértékben készületi terepasztalon szemlélhetővé tenni, hogy az elől álló csapatok felváltására induló tartalékok a területi védelmi-rendszer módjáról és előrelátható feladataikról is megfelelően tájékoztathatók legyenek. Én mind a tisztek, mind az altisztek, sőt ínég a részt venni óhajtó legénység részéről is e tekintetben a legnagyobb érdeklődést tapasztaltam. Az azonban fontos, hogy konkrétan beszéljünk és ne mindig azt hangsúlyozzuk, *hogy az ellenséges tűzhatás milyen lehet vagy lesz.*

Ellenkezőleg, az legyen az irányadó, *hogy mit akarunk*; az ellenség magatartását, főként pedig ennek tűzhatását tehát csak oly mértékben vegyük figyelembe, — amennyiben az szándékunk végrehajtását befolyásolhatja. Az ellenséges tűzhatásnak *mindenkor fokozott mértékben való respektálása a csapatot a maga hátrányára nagyon elfogulttá teszi.*

A tartalékok egyébként a terepen rendszeresen

azt gyakorolják, amire előrelátható feladataik végrehajtásánál szükségük lesz.

Teljesen sík, áttekinthető terepen, mint pl. Romániában a Szeret mentén, célszerűnek látszik az egész védő terület lejtősödési viszonyait szabatos szintezéssel előzőleg pontosan megállapítani, hogy egyrészt a víz levezetéséről megfelelően gondoskodhassunk, másrészt pedig, hogy a parancsnokok harcállását oly ponton lehessen megépíteni, amely a víz ellen kellően biztosítva van. Így például megtörtént, (hogy egy ezredparancsnok a harcállását a hóval borított területen olyképen választotta meg, hogy a nagy nehézséggel és utánjárással megépített fedezékét a hó *olvadásakor* már el sem foglalhatta, mert a víz teljesen elöntötte azt.

A terep szintezésének a végrehajtása a hadosztályon belül nem sok időbe kerülne, amihez a szükséges magas-ságmérő készülék (theodolit) úgy tudom íá hadosztályhoz beosztott műszaki csapatnál (árkász, utász) rendelkezésre is áll. A szóban forgó ezred egyik tisztje ugyanis, aki polgári életében építési vállalkozó volt. elkérte ezt a készüléket a hadosztály műszaki csapatától. A készülék teljesen új volt, *még egyetlenegyszer sem használták.* Ilyen körülmények között nem tudom megmagyarázni magamnak, hogy minek rendszeresítették a magasságmérőket? Bizonyára *még* nem volt alkalom azt használni . . .

Még néhány szót az ezred műszaki századáról.

Az erődítés jelentőségének emelkedésével kapcsolatban! Szükségesnek tartom kiemelni azt, *hogy az ezred műszaki századának harcbevételére a legelhibázottabb eljárás.* Ez a század az állásharc idején, de még egyéb alkalommal is nehéz szolgálatának végzése közben *úgy is nagyon ki van téve az ellenség tüzének.* Ha már most még felesleges módon tűzbe is vetjük, megérhetjük, *hogy állományának nagyobb részét elveszti S az ezred műszaki század nélkül marad.*

Ehhez hasonló esetet többet tudok.

Az állásharcból merített tapasztalásaim alapján leszűrt eredményként megállapíthatom, hogy a jól megválasztott s a területi védelmi-rendszer elvén ki-

épített állás a védelem ruganyosságát és szívósságát rendkívül előmozdítja.

A különböző támpontokban elhelyezett s külön feladatok alapján (harcoló kisebb egységeik önállóvétele parancsnokaiktól nagy erélyt és lélekjelenlét követel, *miért is a csapat erkölcsi megbízhatóságának és rátermettségének nevelésére óriási súlyt kell helyezniünk. Meg kell értetni a csapattal, hogy a védelem lényege nem a holt anyag ellentálló képességében, hanem a csapat szilárd erkölcsi erejében rejlik, — amely akkor sem rendül meg, ha az ellenség két; támpont között a térközbe tört s a támpontot körülfogta. Igaz, hogy az ily nehéz helyzetben való kitarás rendszerint csak átmeneti s az ellentámadás keresztülvitelére kedvező előfeltételeiket van hivatva teremteni, mindazonáltal az a tudat, hogy csapatjuktól el vannak vágva, a megszálló csapat hősiességét arra a rövid időre is kemény próbára teszi.*

Ha tehát a legénység megérti azt, hogy a védelem sikere első sorban is a szív helyénvalóságában, az önbizalomban és a szívós, elszánt kitarásban rejtik;

ha a csapatok kezdeményező és erélyes lelkű parancsnokok kezében vannak, akik egymásban kölcsönösen megbíznak;

ha a védelmi berendezéseket célszerűen tervezték és végrehajtották; végül

ha elegendő anyag áll rendelkezésre: akkor a védő bármilyen erős támadást is a legteljesebb bizalommal várjon a biztos visszautasítás reményében.

A vezérkar.

Különös, sóik tekintetben megokolt előítélet fűződik ehhez a fogalomhoz. Az előítélet a *tisztelet, az irigység és a gyűlölet forrásából táplálkozik.*

Már most előre kell bocsátanom, hogy a vezérkari tisztek közül sokat ismerek, *akiket csak nagyrabecsülés és tisztelet illethet meg;* akik kiváló képességeik és egyéni rátermettségük mellett talpig férfiak s akik azt a helyet, ahová állították őket, becsülettel be is töltötték. Sajnos azonban, hogy a nagyobb részük nemcsak hogy feladatuk magaslatán nem állott, de magatar-

tásukkal és erkölcsi képességeikkel ezt az előkelő és tiszteletreméltó testületet az őt megillető piederasztárlól lesodorni engedték.

Hiba nélküli ember nincsen a világon! Amiig azonban az egyik elkövetett hibájára önmaga rájön, vagy örül, ha erre más figyelmezteti, hogy ekként okulva mind a maga, mind a rája bízott ügy érdekében még jobbat hozzon létre, — addig a másik megsértődik, a következmények okát másra tolja, ő maga pedig hibájában megrögződik.

Hangsúlyozom, hogy az első csoport előtt tisztelettel hajlok meg; a nagyobbik csoporttal azonban, okulás szempontjából a jövődöbeli magyar hadsereg érdekében, azzal a tárgyilagossággal kívánok közelebről s rövidesen; foglalkozni, melly a hibákra leplezetlenül rámutatva, egy egészséges fejlődési alap megteremtésére látszik alkalmasnak.

Okos emberekben sohasem volt hiány nálunk *de nagy jellemekben mindég*. Sőt azt hiszem, inkább az volt a baj, *hogy sok volt az okos ember*. Különösen igen sok a kávéházi „genie”. Talán nem jutottunk volna ennyire. A sok okos ember *nem akarja* egymást megérteni, mert mindegyik *önmagát tartja a legokosabbnak*. Nincs meg jellemüknek az az ereje, melly az okosabblenniakarás *hiú vágyát* megfelelően fékezni bírná. Nincs meg jellemüknek az *önzetlensége*, amely kizárólag az ügy érdekét tartja szem előtt. Nincs meg *világos judiciumuk* az emberi teljesítmények iránt az *idő, tér* és az ellenséges *tűzhatás* egymásra való hatásának szempontjából, mert *gyakorlati tapasztalás hiányában* a rideg való iránti érzékük fogyatékos.

Vájjon lehet-e csodálkoznunk sok esetben azon a gyűlöletig fokozódott rokonszenvetlenségen, amely a csapattisztet elfogja, midőn látja, hogy egy vezérkari tiszt a háború egész tartama alatt ugyanabban az irodában mindig ugyanazt csinálja? Midőn hallja, hogy a háború utáni időre miféle nagyszerűnek ígérkező állásokat igyekeznek maguknak biztosítani? Midőn kiköti, hogy egy csapattiszt addig valamely *magasabb kitüntetésben* nem részesülhet, míg ő azt meg nem kapja? Midőn a csapatot sötét, esős *éjjelen rajtaütés-*

szerűen a hegyek között, út nélkül a térképen levő valamely; írás „egyik betű”-jéhez irányítja? Midőn a csapattiszt valóban csak elvétve, de többnyire egyáltalán nem látja, hogy a veszélyesebb terepövekbe valamikor is előrement volna, hol az ellenséget közvetlenül megfigyelheti, a csapat helyzetéről, állapotáról, a neki kijutó feladatok végrehajtási módjáról a helyszínén tájékozódjék? Midőn a csapat elöl a legsúlyosabb helyzetben küzd, ő pedig hátul a betonfedezékben tisztán elméleti alapon hadijátékot űzve, a csapattól lehetetlenségeket követel, annak parancsnokai pedig, ki emberfelettit teljesített, a parancsnokságtói való megválásra utalja?

Természetesen mindezt parancsnokának pártfogó oltalma alatt cselekszi.

Nem lehet céloom még több hasonló tárgyi alappal bírós a csapattiszt csodálkozására okul szolgáló kérdést felvetni. Az ebbe a csoportba tartozó vezérkari tisztek saját gyakorlatukból bizonyára tudnának ilyeneket még felhozni, ha magukba szállnak és önvallo-mást tesznek. Nem ők egyedül a hibásak, hanem az a rendszer, mely bennük az önzést, a hiúságot, a képzelődés alapján álló önbizalmat, az elméleti túltengést s a gyakorlatiasság hiányát oly nagyra nevelte. De hibásak a magasabb parancsnokok is, kik saját kényelmük megóvása miatt, beosztott vezérkari tisztjeiknek igen nagy önállóságot és cselekvési szabadságot engednek, amivel azok a csapat javára élni nem tudnak. De hogyan is éljenek azok a csapat javára, mikor azt nem ismerik?

Amíg a németeknél a háború későbbi folyamán vezérkari tiszt hadosztály-vezérkari főnök csak akkor lehetett, ha az ellenség előtt század és zászlóalj vezetésében kitűnően megfelelt, addig nálunk olyan vezérkari tisztek működtek hadosztály-vezérkari főnöki minőségben, kik a háborúban csapatot még egyáltalában nem vezettek.

De az is érdekes jelenség volt ám, hogy vezérkari tiszteket egy nyugodt frontra osztottak be csapatszolgálatra, amidőn itt állásharcon kívül semmi egyéb a világon nem történt. Természetes, hogy ily módon is érdemet szerzett olyan minősítésre, amely szerint olyan

egységet, amilyennek a parancsnoka volt, „*kitűnően*” tud vezetni. Azt hiszem azonban, hogy a kardokkal díszített kitüntetések megszerzési vágya az ilyen csapatvezetési beosztásnál lényeges szerepet játszott. Mert bár a kitüntetéseknek most nincs sok értékük, ezeknek agiója idők multával mégis növekedni fog és ami a fontos, *mégis csak az ellenség előtt bebizonyított ügyes csapatvezetés és vitéz magatartás kifejezője marad.* A vezérkari tisztek kiválasztásánál s kiképzésénél a jövőben *a jellem legyen első sorban az irányadó, mely önmaga iránt a legszigorúbb.*

Gondoljuk meg, hogy szellemi képességeinknél gyümölcsözőbbek, *mennél megbízhatóbb erkölcsi alapjuk van egyéniségünk tiszteletében.* A szerénységet ne tekintsük gyengeségnek, viszont a nyegleséget ne tartsuk férfias erénynek.

Sohase mondjunk valakiről elítélő bírálatot, *mielőtt be nem bizonyítjuk, hogy hasonló esetben mi azt jobban tudtuk volna végrehajtani.* Nincs oka és joga a vezérkarnak a csapattisztet lesajnálni, vagy működését lebecsülni, mert tessék elhinni, *hogy legtöbb esetben a csapattisztnek gyakorlatias érzéke és halált megvető kötelességérzete volt az, mely a csaták sorsát eldöntötte.*

A helyszínén úgy tájékozódtam, hogy a 11. isonzo-i csata után (1917. augusztus végén) az ellenség által a Bainsizzán áttört saját csapataink *parancs ellenére* állottak fel az októberi nagy áttörő offenzíva kiinduló helyzetében a Ciepovani völgy védelmére. Ugyan mi történt volna, a visszavonulásukat a vezérkar által kijelölt vonalig folytatták volna.

Tanulja meg a vezérkari tiszteknek az a csoportja, amelyről szó van, azt a francia közmondást: „*Parancsolni annyit lesz, mint kétszer jobban tudni!*” Ez pedig természetesen nemcsak az elméleti, hanem a gyakorlati tudásúikra is vonatkozik.

Meg vagyok győződve, hogy ha a vezérkari tisztek kiképzése ily alapon s az általam későbbben kifejthető terjedelemben és módon fog megtörténni, még a német magasabb prancsnokoknak sem lesz okuk azt tartani róluk, hogy: „*der östr.-ung. Generalstab steht rächt auf der Höhe seiner Aufgabe!*”

A zsákmány.

Az ejtett foglyok száma, a visszamaradt harceszközök, élelmi- és felszerelési-cikkek értéke, a feladott terület terjedelme határozzák meg a győzelem nagyságát. Ezzel szemben meg természetesen a másik részről is tönkrement erkölcsi és anyagi javak nagysága. *Ha az elért eredmény a hozott áldozatokkal helyes arányban áll*, akkor a harc nem volt felesleges, ímert kitűzött célunkat elértük, vagy legalább is közelebb vitt hozzá bennünket. A zsákmány, főként a *fogolyejtés* vezető gondolata, igen sok célszerű és céltalan harcot eredményezett. .

Foglyok ejtésére mind a két fél pályázott mind a mozgó-, mind az állásharcban. Az eredmény mindég a kezdeményezőé, vagyis a támadóé volt.

Ha a harc az ellenség, vagy legalább is ennek nagyobb része megsemmisítésével végződött, akkor ebben az esetben a visszahagyott zsákmány mennyisége és értéke is óriási. Ebben a nagy háborúban mind a két félnél fordultak elő oly balsikerű esetek, amelyekben egyik fél nagyszámú foglyokon kívül hadifelszerelésének, nagyobb részét is elvesztette. — Én csak az 1917. évi nagy olasz visszavonulásra akaróik (rámutatni, melynek (közvetlen tanúja lehettem. Nem kívánom, részletezni azokat a benyomásokat, melyeket Mortegldano és Codroipo közt a nagy műúton, továbbá ezzel párhuzamosan a Passariano-n át vezető (műúton sok kilométer hosszúságban több egymás mellett visszamaradt kocsis- és autó-oszlop értékes rakományai reám tettek. Ezeknek a vonatoszlopoknak torlódása néhol olyan nagyméretű volt, hogy az embereknek az utat kissé meg kellett tisztítaniuk, hogy csak egyenként szakadozva is tovább mehessünk, pedig a műút szélessége az oldalárokokkal — melyek kocsikkal, ágyúikkal stb.-ekkel szintén tele voltak — legalább a 12—15 métert okvetlen meghaladta. Csupán csak arra kívánkozom szorítkozni, hogy ez a több száz milliót, sőt talán milliárdot is megérő hadianyag mindenkinek szabad zsákmánya volt. — Amire valakinek szüksége nem volt, azt a földre dobta, hogy a másik azt a sárba ta-

possa. — Az út pályateste igen sokhelyen terjedelmes hosszúságban egészen ruganyos volta sárba taposott fehérneműktől és ruházattól. Az útmenti olasz lakosság apraja-nagyja kézitaligaszámra hordta a neki (megfelelő mindenféle készletet, és pedig mindenki annyit, amennyit és ahányszor bírt. Természetes, hogy a mi katonáink is felhasználták a kedvező alkalmat a teljes átöltözködésre. A szomszédunkban előnyomuló németek is illetéktelenül kiterjesztették zsákmányoló körletüket. Miként a hadvezetést, *úgy ezt is kiválóan értették úgannyira, hogy nézeteltérésekben sem volt hiány.*

Hogy a nagy boroshordókat úgy nyissák meg, hogy beléjük lőjjenek mieink nagy szakértelemmel sajátították el tőlük és azután jobb ügyhöz méltó buzgósággal többnyire önállóan, folytatták. Bizony az is megtörtént, hogy a szövetséges; társak a pincében találkozáskor, a közös nagy győzelem örömeire annyira lerészegedtek, hogy a kiömlő bor tengernyi hullámaiban lelték „hősi” halálukat.

Mindezek az adatok: mindenekelőtt a szervezetlenség kérdését vetik fel. Otthon fehérneműinket, ruháinkat kellett beszolgáltatnunk, hogy a hadseregnek legyen; a harctéren pedig ugyanaz a hadsereg ily halatlan módon elfecsérelte a milliókat képviselő értékeket. Mert úgy kell ám elképzelnünk az állapotokat, hogy minden hadosztály-, hadtest- és hadseregarancsnokságnak volt hadbiztossága, tábori csendőrsége, törzs lovas és gyalog csapatja, amelyeket igen célszerűen megbízhattunk volna, habár egyelőre mással nem is, de legalább a készletek anyagának nagyban való megállapításával és a polgári lakosság felhasználásával az eldobott ruhák és szerelvény cikkek összegyűjtésével és felügyeletével. Csakis a szervezethez hiányának tudható be, hogy ezek a nagymennyiségű és óriási értéket képviselő javak hónapokon át az úton heverték szabad zsákmányára mindenkinek. Természetes, hogy sok mindent, hozzá nem értés folytán, elkótyavetyélték, amiket pedig kellő őrzés mellett a hadsereg javára meg lehetett volna menteni. Itt vetem fel azt a kérdést, hogy ilyent alkalmakkor nem volna-e célszerű a fentiekben kívül még szakférfiakból álló bizottságokat (ve-

gyész, gyógyszerész, gazdász, gyáros stb.) is előreküldeni s a legértékesebb javak elhelyezése tekintetében ezeknek tanácsai szerint eljárni?

E fejezet alatt nem mulaszthatom el végül még felemlíteni, hogy 1918 október végjén, illetőleg november elején, a hadsereg félreismerhetetlen bomlását bizonyító visszavonulás alkalmából mind Tirolban, mind az olasz mélyföldön szinte felbecsülhetetlen értékű ihadijavak, ruházati-, felszerelési- és élelmicikkek kerültek ellenségeink birtokába. Ezt pedig azért, teszem, hogy mindenki ismerje meg azt a gazdálkodást, mely a hadtápkörletben folyt. Egy szemtanútól hallottam, hogy a Palmamova-n át visszavonuló csapataink az ott levő óriási tisztkészletet megsemmisítés végett elszórván, több helyen bokáig érő tisztben gázoltak akkor, mikor a Piave mentén harcoló csapataink számára a kenyér (de az is milyen volt) teljes adagban kiszolgáltatható nem volt. — Pedig minden csapattiszt és hadbiztos tudja azt, hogy a katonának a kenyér a főtápláléka. Azután meg hogyan lehetséges az, hogy elől majdnem mezítláb járnak az emberek, nincs sem alsó, sem felső ruhájuk, a rongyokon keresztül csupasz testük is kilátszik, hátul pedig — csak egy raktárt említek, a brandolinoit (Dél-Tirol), melyben 140.000 pár bakancs, hegyicipő volt felhalmozva temérdek egyéb készleten kívül. Vájjon (milyen gondolatokat ébresztett ez az Etsdh völgyében:, a műút mellett fekvő óriási raktár hatalmas élelmiszerkészlete a műúton közlekedő csapatban, amikor ezekkel a készletekkel szemben szomorú szívvel állapítja meg, hogy az első vonalban harcolók bizony sokszor igen-igen mostoha elbánásban részesültek.

Azt azonban saját szemeimmel láttam 1918. november elején, a nagy visszavonulásiunk alkalmával, hogy Haidenschaft mellett egyik óriási nagy lőszerraktárunkban mennyi gyalogsági és tüzérségi lőszer maradt vissza még 1917. év őszéről, holott a harcoló csapatokat — tehát még a gyalogságot is — a lőszerhiányra figyelmeztették, *olasz offenzívunk óta pedig épen egy teljes esztendő telt el.*

Ha az ilyen óriási közönyre valló eljárást látjuk, nem szabad csodálkoznunk, hogy mindén emberben a

gyűlölet és elkeseredés érzése kerekedik felül azok iránt, *akik első sorban a harcoló csapatok szükségleteit vannak hivatva kielégíteni*, nem pedig hazabeszélő gondosságuk révén a szemlélő előljárók dicséretét kiáltani.

Azt hiszem, hogy még a hadtápkörletbeni alkalmazottaik is be fogják látni azt a kétségtelen igazságot, *hogy ők vannak a csapatért, nem pedig a csapat a értük!* Már pedig mintha fordulva alkalmazták volna ezt az igazságot...

Én azonban még tovább megyek az okoskodásban. s remélem elég közel járok a valósághoz azzal az állítással, hogy a lólábat a kitüntetésekben látom.

De vájjon az akármilyen egyszerűen gondolkodó emberek is megelégedtek-e az óriási raktárkészletek egyszerű megállapításával és nem fűztek-e ehhez, a megállapításhoz *a maguk módja szerint olyan magyarázatokat*, amelyek bizonyos elemek malmára hajtották a vizet?

Én abban a biztos meggyőződésben éleik, hogy ezt ők megtették és csak valljuk be őszintén, nem minden alap nélkül. Mert jegyezzük meg jól, hogy a hirtelenül fellépő bomlás számtalan titokban áskálódó erő következetes hatásainak félremagyarázhatatlan eredménye.

A találmányok.*

A középponti hatalmagnál a blokádnak következtében beállott nyersanyaghiány a háború folyamán mindjobban éreztette hatását. A szakférfiak tehát azom gondolkodtak, hogy mi módon pótolhatnák kémiaiilag a hiányokat kizárólag a rendelkezésre álló anyagokból. Különösen Németország virágzó kémiai vegyi iparának tekintélyesebb képviselői és mérnökei siettek képességeiket a hadsereg, illetőleg a haza szolgálatára rendelkezésre bocsátani. Ennek a szaktudásnak, képességnek és hazafias áldozatra készségüknek köszönhető, hogy a beállott nyersanyaghiány folytán fenyegetett veszély,

Dr. Istvánffy Gyulának „A német kémiai ipar a háború után” című cikke nyomán. Megjelent a „Természettudományi Köz-
löny” 1919. február 28-iki számában.

a hadsereg teljesítőképességének megbénulását megakadályozó, kiváló horderejű találmányok által elhárítható volt.

A német kémiai tudomány és ipar a háború alatt oly rendkívüli arányban fejlődött, hogy több nevezetes találmányról számolhat be, mint az utóbbi 20 év alatt.

Ilyen fontos találmány volt például a *salétromnak előállítására mesterséges úton*. A németek a háború előtt mintegy háromnegyed millió tonna salétromot vásároltak Chiléből. Óriási jelentőségű, hogy most jóval olcsóbban készíthetik a salétromot odahaza, sőt üzemüket e téren annyira is fokozhatják, hogy a mezőgazdaságban műtrágya gyanánt elfogyasztott mennyiségén kívül a feleslegből még a külföldre is szállíthatnak.

Óriási előhaladás történt Németországban a *mesterséges kaucsuk* gyártása terén is úgyannyira, hogy nem telik bele sok idő, hogy a természetes kaucsukkal egyenértékű, sőt valószínűleg még jobb, főleg pedig egyenletesebb terméket fognak előállítani. Ma kémiai úton évenként már mintegy 2000 tonna puha (kaucsukot állítanak elő a németek. A kemény (kaucsuk mesterséges előállítása is teljesen sikerült úgyannyira, hogy ma általános a hit, hogy a szintetikus úton előállított kaucsukot saját szükségletükön felül is elő fogják állíthatni, különösen, ha a mesterséges kaucsukot sikerülni fog olcsón gyártani. — Az erre való törekvés pedig kétségtelenül megvan már csak a földművelés szolgálatában álló automobils hajtású gépeknek a kaucsukgyártással való szoros összefüggésénél fogva is, mert ily módon a hiányzó igás állatok pótlása is sokkal könnyebb lesz. A kaucsuk-iparnak jövője azonban igen kecsegtető kilátásokkal biztat, ha meggondoljuk, hogy a pályaudvarok, mozgalmas utcácsék burkolata, házak padlója stb. is ebből az anyagból készülne, mert a kopást illetőleg igen kedvező tapasztalatokra jutottak.

Óriási munka folyik Németországban a *folyékony fűtőanyagoknak* gazdaságos módon való előállítására terén. Itt elsősorban a kőszén folyékonytételéről lehet szó, amelynél sikerült mind a kőszén, mind a kevésbé értékes visszamaradt (anyagokból, a kátrányból

stb.-ből benzint, petróleumot, kenő- és hajtóolajokat előállítani. Ennek pedig a kevés helyed kívánó, kazán nélküli gázmotorok hajtásánál van nagy fontossága úgyannyira, hogy a gőzgépek évei már már meg is vámnak számlálva.

Sikerült továbbá a elemieteknek a kémiai nagyipar legfontosabb termékének, a *kénsavnak* gyártásához szükséges *pyritnek* gipszből való előállítása is, sőt ebből ma már ként is tudnak gyártani, minél fogva bizonyossággal reménylik, hogy jövőre a siciliai behozatalt mellőzhetik.

A fémkohászat terén a réznek sok esetben alumíniummal való pótlása igen fontos. Az alumíniumot pedig ma már az újabban keletkezett nagy alumínium: kohók oly mértékben termelik, hogy nemcsak a külföldnek juttathatnak a németek, hanem a hiányzó ónt is helyettesíthetik.

Szövésre és fonásra alkalmas rostok pótlása dolgában a németek folyton új rostotadó növények után kutatnak; azonban nem igen remélik, hogy a gyapot és gyapjú terén fennálló óriási szükségletet ily úton pótolni lehessen. Szó lehetne a papírrost vagy a kiváló csalánrostról is, mely utóbbinak ruhaszöveitek készítésére való felhasználása állítólag magyar találmány volna. A csalán termeléséhez azonban televényben gazdag talaj szükségei, ez okból tehát a csalán óriási arányokban nem termelhető. A kutatás terén sorra kerültek még: a csillagfürt,- lucerna- stb. rostok is.

Amily érdekes, épen oly jelentékeny is az az újabb eljárás, melynek segítségével elektromosság felhasználása mellett *calciumkarbidból* *alkoholt*, sőt mész, szén és elektromos energia felhasználásával *ecetsavat* is lehet termelni. Svájc például összes alkoholszükségletét ily módon óhajtja fedezni. Az eddig szeszgyártásra leginkább használt nyersanyagok, mint elsősorban a burgonya, fontos néptáplálék lévén, óriási közgazdasági jelentőségüket ismét vissza fogják nyerni, ha ezen legigazibb rendeltetésüket fogják szolgálni.

Látjuk tehát, hogy a kémiai gyári ipar nemcsak a táplálkozás terén foglalkozik igen fontos termékek előállításával, hanem az emberi eleség termelésének az időjárástól, talajtól való függetlennétételére is törek-

szik, ami által a nép ellátása, élelmezése is könnyebb és biztosabb lesz.

A németek ma minden erejükkel arra törekszenek, hogy a szükséges anyagok behozatala terén magukat a külföldtől teljesen függetlenítsék. E törekvésük közvetlenül a háború előtt a mesterséges indigó feltalálására, továbbá az asnilin festékek előállítására vezetett. Mind e téren, mind az orvosszeripar, elsősorban a szérumkészítmények terén is, sikerült Németországnak magát a külföldtől nemcsak függetlenítenie, hanem ezt kénytelen adózójává is tette az által, hogy ez említett készítményeket tovább is kényszerítve lesz: Németországtól vásárolni.

A német kémiai ipar jelenleg egyébként abban a bizonytalan helyzetben van, hogy a világháború következtében megváltozott viszonyok között egyelőre még alig tudja megállapítani, hogy a külföldi nemzetek mit hódítottak el nagyszámú utánozhatatlan s nélkülözhetetlen termékeinek féltve őrzött titkaiból.

Nemzeti szellemi erőinknek a hadvezetés segítségére sietéséből nálunk édes keveset láttunk. Nem tudom, hol van a hiba? A hadvezetőségben-e, vagy a feltaláló szellemi kapacitásokban? Én azt hiszem, mind a kettőben. Mindegyik bizalmatlan a másik iránt és mindegyik kényelmes is talán. Egyik sem akar, vagy tud talán kockáztatni. Tény az, hogy hatalmas szövetségesünknek e téren felmutatott nagy arányú teljesítményei nálunk is irányadóknak tekintettek, sőt az anyagi lehetőségek határain belül utánoztalak is. Egy szóval kullogtunk a németek után, hiszen az ő magasabb fokon álló iparukkal és gazdagságukkal nem is versenyezhattünk.

Azonban nem tudom, hogy a felsőbb parancsnokságok részéről tanúsított magatartást miként minősítem, amidőn például a csapat részéről felterjesztett találmányt még csak válaszra sem érdemesítették, annál kevésbé adtak módot hozzá, hogy az illető találmányát tökéletesítve, a harcoló csapatnak azt rendelkezésére bocsáthatta volna. Ezredemnél történt, hogy egy őrmester a rómaiak kőhajító gépeinek (katapulta) mintájára egy kézigránátokat hajító gépet szerkesztett, úgy, hogy egy kerékpárnak kerekeit akként alkal-

mazta, hogy a nagy kerék centrifugális ereje a kézigránátokat messze dobta. A kis keréknek emberi erővel való hajtásával annyira vitte, hogy a gép a kézigránátot 90—100 m-re el tudta hajtani. A nagy kerék kerületére több kézigránátot is fel lehetett szerelni, minek az volt a következése, hogy a szándékolt irányban és távolságra több kézigránát kivetésével és úgy szólván egyidejű felrobbanásával az esetleges anyagi, veszteségen kívül az ellenségre még nagy erkölcsi benyomást is gyakorolhattunk volna. A találmányt rajzokkal együtt a hadosztályparancsnoksághoz terjesztettem fel, ahonnan azonban még csak válasz sem érkezett. Amidőn pedig a német csoportparancsnok szemléje alkalmával a találmányt működni látta, szerkesztőjét nemcsak hogy megdicsérte, hanem a találmány szerkezetét és működését vezérkari főnöke által még fel is jegyeztette. Nem lehetetlen, hogy a németek ezt a gépet, — mint természetesen az ő találmányukat — tökéletesebb kivitelben később alkalmazták is.

Több ehhez hasonló sorsra jutott, sőt még nagyobb jelentőségű találmányról is hallottam, amelyeket hadseregünknek bár felajánlottak, azonban még csak válaszra sem méltatták.

Lehetetlen *egészséges becsvágyat* felébreszteni és nagyravenelni, ha kizárólag a hadsereg javát célzó *jószándékot és becsületes törekvést felsőbb helyen ilyen méltánylásban részesítenek.*

A fentebbi példák azt hiszem épen eléggé megvilágítják azt a gondolkozásmódot, amely nálunk és a német hadseregben honolt. Részünkről a közöny és az önzés, ott pedig a hadsereg javát kereső, a tehetségnek elismerését célzó önzetlen eljárás. Azt hiszem ezeknek a csapatra gyakorolt hatása tekintetében nem kell egyéb magyarázatot fűznöm a példához.

A kitüntetések.

A legtöbb tettnek az a jutalom a mozgató ereje, *mely a jól elvégzett kötelességnek nyomán egyszerűsmind hiúságunkat is kielégíti.* Etikailag már akkor meg vagyunk jutalmazva, ha lelkiismeretünk nyugalomát megszereztük!

Minden nép, de a magyar különösen, hiú. Bár sokat ad lelkiismeretének nyugalma, azonban jói esik neki, ha ezt más is tudja róla, hogy annál jobban becsülhesse.

Az a külső jel, melyet a tiszteltetre való érdemeség különböző fokozatához képest igazság szerint csak a *méltóknak* adnak: *kitüntetés*.

Ha a kitüntetéseket igazságosan adományozzák, akkor azok az *egészséges becsvágy* felkeltésére nemcsak alkalmasok, hanem a becsületes, férfias tett vágyának és a csapat harcias szellemének hatékony lendítő kerekei voltak mindenkor. Ilyen értelemben azok viselőjét is tisztelet illette meg.

A hosszú háború azonban nemcsak az anyagiak terén végzett pusztítás, hanem sóikkal *nehezebben pótolható erkölcsi rombolásokat* is végzett az erkölcsi értékeknek teljes vagy részbeli megsemmisítésével. Mennél könnyebben tehette ezt, annál kétségesebbek voltak az említett értékek.

Az erőszak, a hatalom jellemzéséhez tartozik, hogy mindent szolgálatába szegődött, mi céljának előmozdítására szolgál. Így ébresztette fél és fejlesztette ki bennünk azokat a szunnyadó magas képességeket, melyeknek a kellő alkalom kínálkozása nélkül talán sohasem ébredtünk volna tudatára, annál kievésbé bocsáthattuk volna tehát a hatalom rendelkezésére. Ezzel szemben azonban az is áll, hogy épen az erőszak által előidézett *zavaros helyzet* azoknak az alacsony érzéseknek és ferde felfogásoknak is meleggáya volt, amelyek abban önkéntelenül is kifejlődtek és megerősödtek. Én csak arra a lehetetlen felfogásra utalok, *mely a kitüntetésre való érdemeség kritériumaként az eredménynek minél nagyobb veszteség árán való elérését fogadja el, holott jelen esetben inkább vétkes mulasztásról, vagyis megtorlásképpen büntetésről lehetne szó.*

Mi oly szellemben nevelkedtünk, *amely a haza védelmét mindenekfelett állónak tekintette.* Ha tehát valaki ennek érdekében *kiválót* teljesített, méltányos volt, *hogy azt külsőleg is megjutalmazzuk.* A kiváló teljesítmény külső látható jele növelte az illető tekintélyét és tiszteletet szerzett neki.

Így lett volna ez rendjén, s mondjuk, hogy a háború elején e téren alkalmazott rigorózusabb eljárás falán megfelelt a célnak. Később azonban, talán azoknak a nagy sikereknek hatása alatt, melyekben a hadsereg révén részünk volt, enyhült a teljesítmények bírálata is. — Hiszen lassankint már az is érdemszámba ment, hogyha valaki a harctéren időzött. Ilyen módon a kitüntetés „flastrom.” számba kezdett menni. Erkölcsi értéke (kétségtelenül hanyatlott. Most nyílt megfelelő tere a beteges becsvágnak. Az igazmondás terén kitágult a lelkiismeret. Most, vagy soha! Mit tudják azt a korzón, hogy valaki kitüntetését miként szerezte? A fontos az, hogy meglegyen, hiszen érdemesnek tartották rá. A leányok és asszonyok fenntartás nélkül elhiszik a vitézség terén szerzett érdemeiket, hiszen ő mindig oly „sneidig”-an viselkedett körülöttük, hogy a harctéren sem képzelhették el őt másként.

Ha pedig — maga sem tudja hogyan — egy jóindulatú sebesüléshez jutott, ez feltétlenül jogcím volt az ő vitézségének, immár habozás nélküli elismeréséhez, hiszen a korzózás felkötött karral, vagy botra támaszkodva, kivált az ápolónő társaságában, vagy lehetőleg nagyított formában a lefényképeztetés, még a legszigorúbb kritikát is kiállotta. Azt azonban csak a legbizalmasabbjainak vallotta meg, hogy a harctérről legalább egy időre való ilyen távozása programjába teljesen beleillik. Bizonyos, hogy kitüntetéseikre ép ezek az „urak” voltak mindig a legbüszkébbek. A hátsó országban mindig teleaggatott mellett járkáltak, nehogy azt tételezzék fel róluk, hogy ők állandóan otthon tartózkodnak; ellenkezőleg harctéri érdemeik iránti bámulatot kiváltani volt a legfőbb becsvágyuk.

Kétségen kívül helyes az, ha valaki *jogosan* büszke a kitüntetésére. A pökhendi büszkeség azonban nemcsak ízléstelen s mint ilyen visszatetszést szül, hanem a kitüntetésre jogosan rászolgált megvetését is kihívja, ha az — tájékozva lévén a dolgokról — a teljesítményeket összehasonlítja. Ebben az irányban annyira fejlődtek a viszonyok, hogy sokan a kitüntetések viselni már szégyennek tartották, nem akartván ily módon összehasonlításokra alkalmat adni.

Vájjon milyen érzéseket és vágyakat váltott ki a kitüntetéseknek ily könnyelmű osztogatása azok telikéből, kik vallóban nehéz, önfeláldozó módon jutottak azokhoz? Az elkeseredés érzésén kívül még a „*ki nem tüntettség érzését*” is.

Hát még ha arra gondolok, hogy a kitüntetések átadása némely helyen hogyan történt? Vagy az ezredküldönc hozta kézbesítő könyvvel, vagy a postán küldték. Ez ugyebár eléggé stylszerű volt? Hálátlan vagy, ha még ezek után sem érzed magadat kitüntetettnek! Ez mindenesetre azt bizonyította, hogy a legtöbb előjáró a másokat ért kitüntetés iránt nemcsak *nem viseltetett a megbecsülés kellő érzésével*. — azaz csak magával törődött — hanem még a látszat megóvását sem kísérletté meg. A lényeges csak az volt nála, *hogy megvan-e az már neki?* A kitüntetések átadásának fenti módját két esetben magamon is tapasztaltam. De *ez az undok önzés némely előjárónál (vezérkari főnöknél) annyira ment, hogy addig, amíg neki valamely kitüntetés nem volt meg, addig egyik alárendeltjét (csapattisztet) sem hozta arra javaslatba. Micsoda elfajulása ez a kicsinyes önzésnek s dégenérait okoskodása az igazságérzetnek!*

A németek magatartása e téren is (követésre méltónak látszik. Hadosztályparancsnokom javaslatára Litzmann német gyalogsági tábornok, hadseregparancsnok a német II. oszt. vaskeresztet a maga és a saját hadosztályparancsnokságom törzse előtt az oirosz támadások visszaverése után nem is 48 órával szép beszéd kíséretében tűzte mellemre, ami után mind ő, mind törzsének minden tisztje melegen üdvözölt. Az átadásnak ilyen körülményei mellett jogos büszkeség töltött el ennek a szép érdemrendnek a viselése iránt. De vájjon ezzel a kitüntetéssel szemben nem a neveltségessel határos legtöbb magasabb parancsnok ságnál, különösen eleinte alkalmazott az az eljárás, hogy az irodaszemélyzet tisztjei között osztotta szét az összes átutalt ilyen kitüntetések, míg ez az eljárás az illetékes német helyen tudomásra jutván, beszünttetett?

Ebből is csak azt láthatjuk, hogy a két hadseregnek a kitüntetésekre vonatkozóan fennálló erkölcsi

felfogása között a német javára mégis csak nagy különbség van.

Mínekután pedig a kitüntetések értéküket idők múltán — amidőn t. i, az emberek nem emlékeznek azok keletkezésére nézve — újra visszanyerik, másrészt pedig mind ritkábbak is lesznek: nagyon sokan — főként a tényleges tiszték — úgy gondolkodtak, hogy azoknak későbbi előmenetelüknél *még igen fontos szerepe lehet*, A konjunktúráknak ily kihasználását a jövő előkészítésénél! milyen természetesnek tartották és tartják, gondolván, hogy ez. még a jövőben is kamatozni fog.

Egy igen érdekes okoskodást hallottam a kitüntetések megszerzésére nézve a vezérkari tisztáknál. A háború alatt állítólag azért tették ki őket csapatszolgálatra, *hogy kitüntetésekert szerezzenek*. Tehát — tiszteletem illesse a kivételeket — nem azért, hogy a gyakorlati, illetőleg *harctéri csapatszolgálattal mégis merkedjenek*, hogy a csapat teljesítményeit értékelni tanulják meg, *hanem hiúsági okokból*. Ez a gondolkodás teljesen a mi önző, szemfényvesztő magatartásunkra vall. Mintha az a vezérkari tiszt olyannyira járatos lenne a csapatszolgálatban, hogy azalatt a rövid idő alatt, melyet a harctéren — *lehetőleg állásban* — a csapatnál töltött, a kitüntetésre okvetlenül rászolgált volna? Mindenre jogcímet szerezhettek. Erre nézve különben még a „Jelentések igazsága” című fejezetre utalok. Volt alkalmam ebben az irányban is némi tapasztalatot szerezni.

Ezek után egyébiránt tessék még egyszer elolvasni az előző bekezdésben foglaltakat.

Végül még fel akarom említeni, hogy én, mint ezredparancsnok, a kitüntetésekert mindig lélekemelő módon, *lehetőleg az egész ezred jelenlétében* tűztem fel, különösen kedvezőnek vélvén ezt az alkalmat az ezred kötelességérző, hősiesszellemeének hangsúlyozására és emelésére. Először megsemléltem a csapatot, majd a kitüntetendők lépíttek elő, az ezred dalárdája pedig a Himnuszt énekelte el. Utána beszédet intéztem hozzájuk, majd mindenkinek személyesen tűztem a mellére a kitüntetést. Eközben a dalárda harcias és magyar nótákat énekelte, én pedig mindegyik kitün-

tettet kézszorítással további kitartásra buzdítottam, Végül a dalárda hangjai mellet díszmenet volt.

Sohasem felejttem el sokaknak azt a ragaszkodó, büszke tekintetét, amellyel illettek, amikor jó kívánságaim kifejezése közben erősen a szemükbe nézve, velük kezét szorítottam.

Meg vagyok győződve, hogy az erkölcsi érzék fejlesztésére kedvező ezt az alkalmat a legtöbb ezrednél hasonló ünnepélyességgel — vagy talán még díszesebben — használták ki.

Mindezekből azt a tanulságot vonom le, hogy a kitüntetések értéke — sajnos — ezeknek jó részt könynyelmű és lelkiismeretlen adományozása által a tisztikar azon elemeinél emelkedett, kik gondolkodásukkal és teljesítményükkel a hadsereg, illetőleg a csapat szellemét csak lohasztani képesek. Míg a komoly és számottevő elemek munkakedvét és egészséges becsvágyát nem serkentvén, ezekben csak elkeseredés! idéznek elő.

A kitüntetéseknek *a beteges becsvágyra, személyvesztésre alapított igazságtalan osztogatása tehát épen az ellenkező hatást idézi elő, mint ami annak az eredeti célja, t. i. mindenkit legjava cselekvő képességének kifejlesztésére bírni, hogy ily módon erkölcsi, szellemi és fizikai erejük hatványozott latbavetésével valamely nagy eredményt minél kevesebb veszteséggel érjünk el.*

Ezt a kétélű fegyvert tehát úgy kezeltük, *hogy önmagunkban tettünk vele kárt!*

A rémlátás.

A jelenségeket saját képzeletünk szerint, *hátrányunkra kiszínezve észlelni és továbbadni: rémlátás.* Ezzel a háború folyamán igen-igen gyakran találkoztam. De annál többször, minél jobban közeledtünk a háború végéhez, illetőleg idegrendszerünk kimerüléséhez és elnyűttségéhez. És ez érthető is. A rémlátásnak a szervezeten alapuló lélektani alapokai vannak. Kétségtelen, hogy a *kevésbé ellentálló idegzet* hajlik feléje első sorban. Ebben a hypersensibilis korban pedig bőszéggel akadnak olyanok. De szükséges hozzá

még az *önbizalom hiánya* is. Mindkettőt a rémlátás alapfeltételeként kell elfogadnunk.

Minden kissé tanult ember tisztában van azzal, hogy az emberi szervezet idegrendszere a túlságosan fokozott vagy pihenés nélküli munka következtében ingerlékenyebb lesz a környezet benyomásaival szemben. A modern élet sokirányú lekötöttsége, különösen ennek a világháborúnak a lelki élet minden terére mélyen kiható benyomásai, *az idegrendszerre óriási hatással voltak*. Igaz, hogy a megszokás révén még a megrendítő benyomások elviselése is könnyebb. Mert úgy képzelm, hogy mind a lélekre, mind az idegrendszerre *a még nem tapasztalt, tehát nem ismert benyomások hatása a legmeggrázóbb*.

Az is közelfekvő dolog, hogy mennél váratlanabban érnék azok bennünket, hatásuk is annál nagyobb. A harctéren levők ezen benyomásait pedig úgy distingválánám, hogy azok hatásai aszerint váltakoznak, amint a harctéren levők életüket veszélyeztetve gondolták. Természetes, hogy a rémlátás jelenségeivel, mint a szokatlanságból és meglepetésből eredőkkel, főként a háború első fázisaiban s később a harctéren jövő új alakulások számához képest a harctéri események borzalmainak és a harci kimerültség arányában találkozunk.

„Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy a benyomások megszokása által a harctéri borzalmak iránt később érzéketlenek maradtunk. A gyakorlat vagy tapasztalás nem annyira edzi, *mint inkább finomítja, érzékenyebbé teszi idegrendszerünket*. Az idegek gyengülése nem azok fájdalmasságában, hanem azok *érzékenységében* jelentkezik, amit a megszokás közömbösíthető ugyan, de a közvetlen veszély nagysága még fokozhat, mert a halálveszedelem iránt senki sem közömbös.

Ha tehát lelkiéletünknek ezek a közvetítői nagyon érzékenyek, az arra ható legcsekélyebb benyomásokat is képesek lesznek közvetíteni agyunktól. Már most intelligenciánkítól függ, hogy mit fogadjunk el azokból a benyomásainkból. Mennél többet foglalkoztunk az életben komoly gyakorlati tudományokkal és *mennél jobban kifej-*

lesztettük ítélőképességünket: annál tárgyilagosabban fogjuk megítélni a külső élet idevágó jelenségeit, jelen esetre alkalmazva pedig az ellenség viselkedését. Önbizalmunk is tehát annál nagyobb lesz. Mert mi szokott bennünk különös tiszteletet kelteni? Aminek megértése, utánzása vagy megfékezése nekünk nagy nehézségeket okoz.

Azonban nézzünk csak végig közéletünkön ebből a szempontból s figyeljük meg azt. Vájjon nem látunk-e sok olyan embert, ki az életet csak könnyű oldalairól fogván fel, annak nehéz helyzeteiben magát ki sem próbálhatta, tehát nem is tudja, hogy mire képes? Az ilyennek az Ítézőképessége is kevésbé kiművelt ahhoz, hogy a fellépő új jelenségek horderejét felfogni képes lenne. Túlfeszült képzelete a valóságtól lényegesen elütő megvilágításban látja az eseményeket, amelyeket önbizalmának hiányánál fogva mündig estik — és ez a jellemző — *magára hátrányosan szeret felfogni és magyarázni.* Az ilyen a közelgő veszélyt már bekövetkezettnek hiszi s ennek megrendítő hatása alait áll. A pánikszerű rémülések többnyire az ilyen felhevült képzeletben fogant hamis ítéletekre és hallucinációkra vezethetők vissza. Az ilyen lelkiállapot rendkívül hamar átragad a tömegre, különösen ha ásztt olyan parancsnokánál látja, kiben eddig megbízott. A lihegéstől beszélni alig tudó, feldúlt, verejtékes arcú (sipkáját rendesen elveszti), sápadt színű, izgatott hangú, hanyagul öltözöten jelentési hozó a rémhírt hozó prototypikus alakja. Egy nyugodt szó, vagy ha ez nem használ, bármilyen eszközzel való öntudatra ébresztés a környezetre a legjobb hatással van s minden nagyobb bajnak elejét venni alkalmas. A pánikszerű rémülés csirájában való elfojtásának ezt a módját minden parancsnoknak el enged h θ tét len kötelessége alkalmazni, nehogy az olyan méreteket öltön, ihogy megszüntetése emberi hatalomnak immár módjában nem állhat.

Most még egy csodálatos jelenségre óhajtok rámutatni, amelyet a háború folyamán többször tapasztaltam. Ez pedig a rémlátásnak az a szelídebb faja, mely szerint valamely elhatározásunk előtt, midőn tehát mind a saját, mind az (ellenség hely-

zetét előbb mérlegelnünk kellett, *a magunkét mindig hátrányosabban bíráltuk el.* Nem gondoltuk meg azt, hogy míg mi helyzetünket egész valójában, annak minden nyomorúságával együtt ismerjük, addig az ellenségnek csak a jobbik felét látjuk, holott e mögött talán még nagyobb nyomorúság lappang. Elfogultak voltunk s ebből folyólag nem arra gondoltunk először, amit mi tenni akarunk, hanem arra, *amit az ellenség valószínűleg cselekedni fog vagy akar.* Ez más szóval a kezdeményezés átengedése. Bármennyire helyes az, hogy először önmagamat kell megismerni tudnom, hogy az ellenséget megismerjem: ezzel azonban nem azt mondjuk, hogy önmagunk iránt elfogultak legyünk s magunkat az ellenséggel szemben lebecsüljük. Sokkal helyesebb az a gondolkodás, mely úgy okoskodik, *hogy amit az ellenség tud, azt legalább is oly jól én is tudom.*

Nem jó azonban sem mindent hinni, sem makacsul bizalmatlankodni. *Csakis az erőkbe vetett hitünk* képes minden rémlátásnak elejét venni, a *kölcsönös helyzet józan mérlegelése* pedig célszerű elhatározásra vezetni.

Sokszor voltam olyan helyzetben, hogy a rémlátó jelentésekkel szemben *csak a kitartást* alkalmazhattam egyedüli ellenszer gyanánt, nem engedvén annak a benyomásnak, melyet az ellenségnek látszólagos fölénye csapatjainkban előidézett. Néhány perc múlva az ellenségnél észleltük azt, amit mi akartunk megtenni, tudniillik visszavonulni. *Az erősebb akarat tehát győzött!*

Ha csapatom értékét ismerve, *abban bízom, ez a tudat minden rémlátásnak gátat vet.*

Végül még felemlíteni szükségesnek tartom, hogy a frontról érkezett, bármilyen szelíd formában tovább adott, *de tudatosan elferdített hírek* sok esetben a leg-lehetetlenebb hatásokat idézték elő a hátsó országban. Az ilyen rémhírterjesztők szinte kéjelegtek a kedvezőtlen híreik okozta hatásban. Tisztán áll előttünk az a szándék, amellyel ezeket terjesztették. Céljuk volt oly hangulatot kelteni, amely az „ő” malmukra hajtja a vizet. És ezt a legtöbb esetben el is érték. Mi azonban olyan együgyűek voltunk, hogy nagyobb jelentőséget, ennek nem tulajdonítottunk. Nem gondoltuk meg,

hogy egy kedvezőtlen híradás *félremagyarázott értelemmel* a szervezés folytán tömörített erő kezeibe olyan fegyvert ad, amelyet az alkalmas pillanatban a hadsereg ellen használ fel.

Aki az orránál nem lát tovább, az olyan intézkedések meghozatalára sem képes, amelyek *az orrán túl következetesen jelentkező destruktív törekvések megsemmisítésére*, vagy legalább is alapos megrendszabályozására alkalmasak.

A liberalizmusnak, vagy a humanizmusnak okul vaio felhasználása visszaélés e két fogalom igaz értelmivel; a hallgató eltérés pedig a₇ közöny, vagy a« egyetértő cimboraság félreismerhetetlen bélyegét viseli magán.

Úgy tudom, hogy az álhírek következetes terjesztése miatt *senkit, vagy csak nagyon kevés embert büntettek meg példásan*. Én legalább nem hallottam felőle, pedig a hivatásos rémhírgyártók száma meglehetősen nagy volt.

Csakis így nőhetett meg a szúnyog elefánttá.

Az áruulás.

Hadseregünkben a különböző néptörzsek szét-húzó akarata és kifelé gravitáló hajlandósága miatt *egységes, megbízható szellem már békében sem alkalmazható ki*. Hált még a háborúban, amidőn már kezdetben különböző *titkos befolyások érvényesültek* a hadsereg szellemiének és fegyelmének *következetes elzüllesztésére*. Csak megfelelő Júdás-pénz kellett, hogy a készséggel vállalkozók lelkéből az *áruulás érzését* kiváltva, biztos adatok birtokában azok vagy ellenségeinkhez átszökjenek, vagy gyáva magatartásukkal önként módot nyújtsanak az ellenségnek arcvonalunk áttörésére s ily módon a szomszéd csapatoknak oldalában, vagy hátban való megtámadására, megsemmisítésére vagy foglyul ejtésére.

Most látjuk csak igazán, hogy bizonyos elemek nélkül, — melyek a hadsereg megbomlasztására már békében is szívósan törekedtek s melyek a háborút becstelen tervük megvalósítására alkalmasnak vélték, — mennyivel erősebbek lettünk volna.

Mi magyarok szenvedtük miattuk nemcsak a *legtöbbit*, hanem nekünk jutott még osztályrészül *vérünk árán* kiköszörülni az ő becsstelenségüknek csorbáját is. Ímé, most a mit sem sejtő s teljesen az ő információik szerint ítélő „hálás” utókor előtt tisztán álltainak; azonban a magatartásukat *közvetlen szemlélőnek* elivítázhatatlamil az igazság ingatlan talaján álló felvilágosításai nevüket *örök gyalázatra és kárhozatra méltóknak* fogják bélyegezni mindaddig, míg megvetésre méltó fajzatuknak egyetlen egyede is él.

Ott valahol túl a Kárpátokon, Lengyelország lankás virányain, avagy a Piave mentén és az (Alpok nyúlványain *kiontott tengernyi magyar vér liheg bosszúért és sok ezer magyar özvegy és árva átka kíséri az orgyilkosok ezen alávaló gaz fajzatának még a magyar haza testéből jutalomképen való kielégítési vágyát is!*

Mert különbséget kell ám tenni az „*árulás*” árán szerzett *érdem* és csak 3 ½ év múlva, mint „elismert szövetségesnek addig *becstelen*, utólag azonban meg gondolatlan amnesztiával felfogásuk szerint, mintegy „*szentesített*” és úgynevezett „hadi dicsősége” között.

Az erő és hatalom alkotásai (mindaddig *efferner jellegűek*, míg azoknak az erkölcsi világrend törvényei *tartalmat* nem adnak.

Kár volna azonban erre egy szóval is többet vesztegetni!

Az utánpótlás.

Az utánpótlás aszerint működött, amint a vonat a harcoló csapathoz alkalmazkodni tudott, vagy az élelmi készletek beszerzése, illetőleg utánszállítása a hátsó országból lehetséges volt. Ez az alkalmazkodás, illetőleg beszerzés, a mozgó háborúban természetesen nehezebb volt, mint az álló harcban. Voltak idők, midőn a csapat a szó szoros értelmében szűkségben, máskor pedig bőségekben volt.

Nem lehet céлом megvitatni az utánszállítás végrehajtása körül *némely hadosztálynál* felmerült sikereiket vagy hibákat, mert ez ennek a fontos kérdésnek *na-*

gyon is egyoldalú felfogására és kezelésére vezetne. Hanem igenis, az a céloom, bizonyos kétségbevonhatatlan olyan igazságokat megállapítani, amelyek a csapatnál, a hadtápkörletben és a hátsó országiban lefolyt gazdálkodásra vetnék fényt vagy árnyékot.

Először is azt a kérdést vetem föl, hogy a hadbiztosságnak ilyen állapon és számban való szervezése megokolt-e, amidőn hadbiztosaink — tisztelet a nagyon csekély kivételnek — nagyon kevés gyakorlati érzékkel, majdnem tisztán elméleti alapon működtek és így feladatuk magaslatán nem is állhattak. Vajjon néhány kiváló, gyakorlatias érzékkel bíró élelmező- vagy gazdasági-tisztnek ebbe a testületbe való beosztása s ezeknek *a magasabb parancsnokságoknál való alkalmazása nem válna-e előnyére mind a testületnek, mind különösen a csapatnak?* Ily módon lehetővé válna mindjárt *a hadbiztosok számának apasztása is.* Néhány széles látókörű, feltétlenül megbízható, már polgári alkalmazásukból folyólag is gyakorlatias érzékű, ügyes, derék élelmező- (gazdasági-) tiszt jut eszembe, akik bár tartalékos csapattisztek voltak, de mint élelmezőtisztek ebben a szolgálatukban is *kiválót teljesítettek.* Fenti tulajdonságaik mellett, *meg volt még bennök a felelőség örömet vállalásának a készsége is. Nem lovagoltak az előíráson, mely a gyakorlatban úgy sem vált be, hanem józan eszük szerint idejében cselekedni is mertek.*

Azt hiszem, nem állok egyedül azzal a felfogással, hogy amíg hadbiztosok nélkül egészen jól meglehettünk volna, addig élelmezőtiszt nélkül — ha ez kevésbé praktikus is volt — bajosan. Ha azonban az utóbbi a helyén volt, akkor az ezredparancsnokot sok gondtól mentesítette. Mert tapasztalásból beszélek, amikor azt állítom, hogy voltak olyan élelmezőtisztek, akik a hadosztály hadbiztosát gyakorlati tanácsokkal is ellátták, sőt egyes rendelkezéseknek célszerű megváltoztatására is felhívták annak figyelmét

Úgy a gazdasági- mint az élelmezőtisztnek a legbőségesebb alkalma volt szabálytalanságok elkövetése révén tekintélyes vagyona szert tenni, avagy körültekintő és szabályszerű eljárásával a csapatnak óriási hasznára lenni. Példának csak a harcban ért veszte-

ségek (sebesültek, halottak, eltűnteik, foglyok) következtében fennmaradt illetékekkel való elbánást említem meg, amikor ugyanis a már több napra előírányzott illetékek felhasználhatók nem voltak. Hiszen ezeknek csat egy napi illetéke is már „ezrekre rúgott. De viszont megengedem, hogy gyakran még a maximális áron sem voltak bizonyos szükséges cikkek beszerezhetők, amelyeket azonban csakis ilyen áron számolhattak el. Ez viszont kizárólag csakis a megtakarított pénzből volt lehetséges.

Egy szóval: az állományingadozások folytán megtakarításoknak okvetlenül kellett lenniök.

Mire fordították ezeket? Úgy tudom, hogy többnyire élelmicikk eket (szalonna, túró sitb.), de főként szeszt vásároltak rajtuk. És itt megjegyzem, hogy *az utóbbira mind a tiszték, mind a legénység nagy figyelemmel volt.* Azt mondták sok helyen, hogy „Rum nélkül nincs roham!” Megengedem, hogy bizonyos esetekben, főként támadáskor, a roham előtt, *talán kívánatos a csapatnak szeszt adni, hogy az „a tüzet jobban bírja és elszántabb legyen”, ha már a csapat szelleme és a népnevelés nem tudta megadni azt az erkölcsi erőt, amit a mámorban öntudatlanul kifejt.* Azonban mintha hallanám azt az elcsépelet ellenvetést, hogy hát nem kisebb ember, mint Napoleon is szükségesnek tartotta, hogy bizonyos alkalmakkor szeszt adjanak a katonáknak, hogy *így legalább átmenetileg* érzett elszánt állapotukban, kíméletlenebb energiát fejtsenek ki s a sikert biztosabban eléghessék.

Tudja Isten, hogy mai napság a puskák és ágyúk modern hatásával szemben mennyiben állja meg a helyét ez az okoskodás? A mi kíméletlenül feláldozó methodusunk mellett még talán értem, de nem értem a józanul számító eljárás és a gépek hatásának bevéárása”, *tehát nem a „kost was kost” elvének hangsúlyozása mellett.*

A legénységnek a mámora egyébként már a harc-terre való kijövetelükkor kezdődött. Hazulról részegen indult el s ezt a mámoros állapotát *a harctéren is állandóan fenn akarta tartani.* Kétségtelen, hogy a szesz mértéktelen élvezete folytán *igen sokan szívbjajt szereztek.* Tudok eseteiket, hogy itató vedrekben szál-

lították fel az állásba a legénységnek az úgynevezett „Grock”-ot, melynek $\frac{1}{3}$ része rum, még pedig milyen káros anyagokból készített gyalázatos rum, amelyet tudomásom szerint egy osztrák gyáros szállított. Vájon az embernek *ilyen állandó idegzisibbasztó állapotban tartása mellett lehetett-e tőle öntudatos cselekvést követelni?*

Akár a bornak, akár a rumnak illetéktelen kiadását tehát be kellene szüntetni.

Ezzel nem azt mondom, *hogy nem kell a katonának szeszt adni, hanem csak előírva ne legyen, hogy ne követelhesse.*

Erős a meggyőződésem, hogy az erkölcsi erők, főleg az akaratnak meggyengítése által sokkal többet veszítenek, mint amennyit a buta elánnal nyerünk.

Meggyőződésből állítom továbbá, hogy ha az előírt szeszmenyiség helyett az odahaza is annyira kedvelt és megszokott szalonnát, vagy más valami tápláló élelmicikket adnánk pótlék gyanánt a katonáinak, az az ő erejét jobban fenntartja, tehát harcképességét is jobban megóvhatnók. Persze ezen a téren az államnak kellene mindent elkövetnie, *hogy az ifjúságnak megfelelő helyes nevelése által ezt a józan és mértékletes élethez szoktassa, amiből annak is következnie kellene, hogy a bor- és pálinkaméréseket legalább szombat estétől hétfő reggelig bezárják.*

A szeszgyártásnak és fogyasztásnak állami monopóliumként való kezelésével *nem szabadna az államnak jövedelmi forrást nyitnia. Hiszen az állam legnagyobb vagyona az ő fiai szellemi és erkölcsi értékének teljessége és nagysága. Sokkal többet veszít az állam ezeknek az értékeknek a szeszfogyasztás révén való elfecsérlésével, mint amennyit azzal a néhány koronával nyer, melyet a szesz után fizetendő adó jövedelmig.*

De inég nagyobb szerencsétlenségnek tartom a mértéktelen szeszivást a tisztikarban. A konyaknak, édes pálinkáknak, pezsgőnek mértéken felüli élvezete a fiatal embert *olyan életmódhoz szoktatja, amely később őt a romlásba sodorja. Hogy mennyire nem szükséges az még a betegségek elleni védekezéshez sem, — ezt szeretik t. i. jól eső vigaszként felhozni — ennek bizonyosságára csak magamat hozom fel, aki 1905 óta*

alkoholt *sohasem iszom* s háborúban bár körülbelül 4 évig az első vonalban voltam, *de soha annak hiányát vagy szükségét nem tapasztaltam, beteg pedig sohasem voltam.*

Illő szerénységgel most csak azt kérdem, hogy vajjon ezek az urak és mindazok, akik ezt megtúrték, nem-e járultak hozzá a mai helyzet kialakulásához?

Egy igen fontos élelmicikknek, a kenyérnek kiszolgáltatásáról akarok még egyet s mást megjegyezni... Tény, hogy az emberek az előírt napi kenyéradagjaikat nem kapták meg mindenkor, sőt a kiszolgáltatott kenyér is sokszor élvezhetetlen volt.

Nem tartom szükségesnek azt hangsúlyozni, *hogy a katonának fő éelme a kenyér.* Ha ez jó és teljes kiméretben megvan, meg is van elégedve. De mindjárt elégedetlen, ha a teljes adag nincs meg, sőt ha a meglevő rossz.

Az amolyan általános jelenség volt, hogy a magasabb parancsnokok egynémelyike a legénység élelmezésével keveset, vagy épen semmit sem törődött. Az igaz; hogy nem is az ő dolguk volt az. Így egyszer azt parancsolták meg, hogy a nagyban bevásárolt élelmicikkeket, pl. a burgonyát, bár a csapatok azt jelentették, hogy az élvezhetetlen, okvetlenül fel kell vételezni. Egy másik élelmicikket pedig a maximális árnál jóval magasabb áron *kell* átvenni, annak ellenére, hogy ezt a napnál is világosabban kimutatták. Mindez természetesen a legénységi étkezés rovására esett. Ily módon azok árdrágítóként is szerepeltek. Több mint bizonyos, hogy ezekben az esetekben valami mulasztás történt, amelyet ilyen módon hoztak helyre. Az ezredparancsnokok a határozott parancs ellen cselekedni nem mertek, a hadosztályparancsnokság pedig eltúrní volt kénytelen, hogy az eljáráshoz mindenki a neki tetsző magyarázatot fűzhesse.

Még a harctéren is arra az eléggé nem kárhoztatható *szemfényvesztő eljárásra helyezték a fősúlyt,* hogy a kitűnő gazdálkodást a hadtápkörlet raktárainak teltségében és rendezettségében kell keresni.

Nagyon kevés magasabb előjárónak jutott eszébe, hogy a csapat ellátása és a rendelkezésre álló

készlet között összefüggést keressen. És ahol ezt megtették, alig hiszem, hogy az előllevő csapat legalább a legfontosabb ruházati vagy, felszerelési cikkben feltűnő módon szűkölködött volna. Első esetben a hadbiztosok vagy raktárkezelők azt jelenthették, amit akarlak, mert jól tudták, hogy jelentésük hitelességéről „meggyőződni” sohasem fognak.

Egyébiránt „A zsákmány” című fejezetben már felhoztam néhány oly jellemző példát, amelyekből tiszta képet alkothatunk magunknak egyes seregteknél a hadtápkörletben folyt gazdálkodásról.

Ebből a kínálkozó alkalomból csak azt kérdezem még, hogy mik épen volt az lehetséges, hogy az ország területére betört oláhok, szerbek s talán még a csehek is, *de főként az oláhok toprongyos hadseregüket* az itthon talált óriási készletekből (ruha, bakancs stb.) szerelhették fel, míg a harctéren küzdő saját katonáink sók helyen bizony mezítláb, alsómba nélkül és még rongyos felsőruhában is jártak? Természetesen, hogy sem cérna, sem foltnak való szintén nem volt.

Ha „a bécsi, budapesti és lemergi ruharaktárból a tisztikar részére tiszti szövetet adtak ki, ennek jó részét már a hadsereg- és hadtestparancsnokságoknál lefoglaltak. Mire az a hadosztályparancsmoksághoz érkezett, már alig volt belőle valami. Így történhetett meg az, hogy a magasabb parancsnokságoknál levő tisztéken kívül — nem tekintve a soffőröket — sok helyen még az altisztek is bőrkabátban jártak, míg az első vonalbeli tiszték minderről csak utólag értesültek, holott természetszerűleg ők tarthattak volna arra első sorban számot, már csak szolgálatuk révén is.

Nem céлом, hogy további példákkal a hadseregnél folyt gazdálkodást még szembetűnőbben bemutassam. Azt azonban, mini tanulságos tény megállapíthatom, hogy mindazok, kiknek kötelessége lett volna a csapat harc-késztségéről gondoskodni s ebben az irányban minden lehetőit elkövetni, *nagy egyáltalán nem, vagy korántsem kielégítő mértékben gondoskodtak* s így módot nyújtottak nemcsak az ilyen helyeken alkalmazott tisztieknek és tisztviselőknek *mindenféle szabályellenes és szakavatatlan eljárásnak megtorlatlan gyakorlására*, hanem arra is. ami fontosabb, hogy az első-

vonásban harcoló csapatok a legtöbb esetben *szűkölködtek oly kellékekben*, amelyek harcképességüket és harckészségüket biztosítani hivatva lettek volna. *Mindez pedig újból csak saját önző kényelmünk, beteges becsvágyunk, a csapat iránti közönyünk és a csapat iránti érzékünk fogyatékoságára vezethető vissza*, ami élelken tanúsítja azt a tétovgató úrt, mely főként a magasabb csapatvezetők, azok közegei és az agyonhajszolt csapat között nálunk — sajnos — állandóan fennállott. E tekintetben *a kétségen kívül meglevő kivételek* csak az általam hangsúlyozott tanulságok *igazságát* bizonyítják.

Vannak dolgok, amiket bizonyítani már nem lehet, különösen pedig akkor nem, amikor az elvesztett háború minden keserősége, sőt gyalázata is mardossa szívünket; midőn csak arra szorítkozhatunk, hogy a megesezt hibákon valóban okulva a jövőbe tekintsünk, egy felsőbb hatalom kezébe adván a méltatlanok feletti igazságos ítélkezést.

A pótzászlóalj.

A működő hadseregnél beálló fogyatékok pótlása a pótzászlóalj feladata volt. Természetesen ehhez a feladathoz tartozóid az alkalmas pótlások kiválasztása, kiképzése és felszerelése is. öt és fél hónapig voltam parancsnoka az egyik pótzászlóaljnak, ahova a rend megteremtése végett küldtek. Mindenek előtt két jelenység ragadta meg figyelmemet. Az egyik: a pótzászlóaljnak körülbelül *kettő száz helyen való elhelyezése*: a másik a tisztek és legénység *alkalmazhatóságában fennálló óriási különbségek*. Ha most még hozzáfűzöm, hogy ia pótzászlóalj székhelye az ország egyik legnagyobb ivófészke volt, világosan állhat mindenki előtt, *az ott uralkodó rend és fegyelem mértéke, a menetalakulások kiképzési foka s így a harctérre küldött pótlások harci értéke is*.

Első és legfőbb törekvésem volt mindenekelőtt, *hogy a szétszórta elhelyezésem javítsak valahogyan*. Kéthárom héten belül sikerült a pótzászlóaljat hat helyen elhelyezni, megszüntetvén ily módon a városban a lakosságnál az elhelyezést. Ez alkalommal láttam tulaj-

donképen, hogy miben áll némely — bár dúsgazdag — városnak és sok embernek az úgynevezett hazafias áldozatra készsége?! Nem szégyenletes-e, hogy ha azokat, kik néhány nap, vagy hét múlva fegyverrel a kezükben hazájuk iránti legszentebb kötelességüket kénytelenek teljesíteni, tehát közvetve annak a városnak és lakosságának védelmére is szolgálnak: pinceodúkbán elhelyezni, *hol egész éjjel lámpának kellett égnie, hogy az egerek és patkányok ne zavarhassák az alvók nyugalmát?* Ugyanilyen dolgot tapasztaltam a tisztek iránti előzékenység tekintetében is. Megtörtént az, hogy tartalékos családos tisztek, *akik keresetüket bevonulásuk folytán elvesztették* (pl. ügyvédek), minden képzeletet felülmúló magas bérösszeget voltak kénytelenek fizetni olyan szobáért, amelyben mégis lakni lehetett. De milyenek is voltak azok a város által kiutalt lakások és kiknél voltak ezek? Vagy a környezet, vagy a berendezés, vagy a tisztaság, valóban a lakhatóság legszélsőbb alacsony fokán volt; másrészt pedig kivétel nélkül olyanoknál voltak a lakások, kiknek a küszöbön álló *polgármesterválasztásnál szavazatuk nem volt. Tehát még akkor is önző szempontok kerelkedtek felül a hazafias érzéssel és gondolkodással szemben.*

Az igazság kedvéért azonban azt is meg kell jegyez-nem, hogy a legtöbb „tiszt úr” a háborút a tisztesség iránt tartozó kötelességeinek teljesítése tekintetében is „vis major”-nak minősítette s mint ilyen a kiutalt lakást is hasonló értelemben kezelte.

Be kell vallanom, hogy aránylag rövid idő alatt a tisztí lakás-kérdést a városnak és a lakosságnak a hadsereg, de főként a tisztikar iránt táplált „jó indulata” folytán a „Beszállásolása törvény” értelmében *rendezni nem sikerült.* A jóindulatot pedig úgy értsük ám, hogy igen sok lakás állt üresen, akiknek tulajdonosai inkább bezárkóztak vagy eltávoztak s így megközelíthetetlené tették magukat.

Persze a „voks” többnyire ezek sorából került ki!

A legénységi elhelyezésnek a viszonyokhoz miért szerencsés megoldása folytán elértem azt, hogy a pót-századok immár *együttesen* lévén elhelyezhetők, a parancsnokok befolyása is könnyebb lett a rend és

fegyelem *ellenőrzése* tekintetében. Mert úgy kell ám elképzelnünk légy ilyen pót századot, hogy az a menet-es harckészség foka szerint három kategóriából állott, nevezetesen *menet-, gyakorló- és újonc-századból*.

A pótzászlóaljhoz tartozott még a *segédszolgálatosok* százada és a *lábbadozók* magy csoportja. A pótzászlóalj (a németeknél Reserve-Regiment) állománya sokszor bizony 8—10.000 emberre rúgott.

Mielőtt a tisztek és a legénység kiképzési fokára térnék át, eleve meg kell már jegyezni, hogy nem *vált be* az az eljárás, hogy a tényleges tisztek és a kiváló tartalékos *tisztek túlnyomó része* a kivonuló csapatnál a harctérre ment. Nem pedig azért, mert a pót századok többnyire kevésbé alkalmas és tapasztalatlan tisztek kezén maradtak, akik azokat képtelenek voltak továbbképezni, illetőleg az újonckiképzést akként vezetni, hogy azután a tábori alakulások számára *kitűnő pótlásokat* küldhessünk. Ez akkor — azt hiszem legalább — abban a reményben történt, hogy a háború *rövid időn belül* véget ér. Elvül szolgáljon, hogy a pótzászlóaljnál bizonyos méltányos felváltás mellett, mindig *a legmegbízhatóbb és legderékabb kiképzők* alkalmaztassanak, hiszen a csapatnak *elsőrangú érdeke az*, hogy pótlásai minden tekintetben megfelelőek legyenek. Altaluk a csapat harci értéke csak javuljon, de semmi szín alatt se süljedjen.

De a követett eljárás nemcsak a kiképzés, hanem a század szelleme és fegyelme szempontjából is szűkségessé teszi, hogy pót századparancsokul *minden tekintetben rátermett tiszteket alkalmazzanak*. Mert ugye bár aránylag rövid ideig marad égy ilyen század kijelölt parancsnokának vezetése alatt? Az emberek megismerése és helyes megítélése után ezek alkalmazása tekintetében tehát rövid idő alatt megfelelő befolyást kell gyakorolnia. Mennyi és mindenféle hájjal megkent, furfangos, ravasz ember vonul be ilyenkor, akiknek már kezdettől fogva minden tevékenysége odairányul, hogy valami úton-módon mielőbb megszabaduljanak. Az ilyen törekvéseket éles szemmel észrevenni és megfigyelni, a ravaszságon rajtaütöni, a gázságot leleplezni és megtorolni, még mielőtt az elharapodznék: mind oly feladat, mely

helyes katonai érzéket, gyors áttekintést, jóindulatú igazságszeretetet és nagy munkabírást tételez fel.

Ezt a feladatot célirányosan tehát csakis energikus jellemű, tapasztalt s magatartásukkal is jó példát mutató és századparancsnokká feltétlenül alkalmas tisztek teljesíthetik.

A pótzászlóaljnál alkalmazott alantos tisztek katonai kiképzése tekintetében színiben érdekes tapasztalatokat gyűjtöttem. Nagy befolyással van a tartalékos tisztek alkalmazhatóságára az ő polgári (hivatásuk). Igen sok, végtelenül derék, szolgálatát (komolyan fel-fogó s lelkiismeretesen teljesítő, készséges és magatartása által nagy rokonszenvet keltő tiszt van, különösen az idősebb «tartalékos tisztek között, akik dolgozni akarnak és csak a megfelelő irányítást várják a parancsnoktól, hogy miként fogjanak hát munkába. Mert ők már nagyon régen voltak utoljára bevonulva és azóta pedig igen sok megváltozott. Nemde száznál-mas szerepet játszik az a kevés, vagy közepes értékű századparancsnok, aki a hozzáutalt tisztnek a kellő útbaigazítást megadni nem képes úgy, almként az utóbbi azt remélte és egy modern századparancsnoktól feltételezte? Ez pedig előfordult.

Viszont sok olyan tartalékos tiszt van, aki a katonai pályát sohasem becsülte, aki azt (komolyan sohasem fogta fel, hanem mindig csak felületesen, annak csak léha oldalát látta, ahol alkalma nyílik egyszer eszét is jól kihenyéltetnie; egyébként pedig alaposan léhaskodhat a korzón, a kávéházban és a vendéglőben. Természetes, hogy az ilyen gondolkodást és magatartást már a pót század parancsnokának kellett volna kiirtania és lehetetlenné tennie. Igazságérzetem tiltja, hogy teljesen elítéljem őket akkor, midőn tudom, hogy a legtöbb milyen kiképzésben részesült. Már a béke idején sem helyezték kiképzésükre a kellő súlyt, és pedig nem annyira a katonai ismeretek megszerzése, mint inkább a katonai erények, de jórészt a *megbízhatóság* nagyra nevelése terén. Hát még a háborúban!? *Minden boldog-boldogtalan tiszti rangot nyert. Ezzel az állítással én természetesen és kizárólag a honvéd gyalogsághoz jutó tartalékos tisztekre gondoltam.* Tisztelet illesse a kivételeket.

Már az ő érdekükben is mennyivel kívánatosabb lett volna tehát, *ha épen ilyenkor állítanak a tartalékos tisztképzés élére egy nagy haditapasztalással bíró, erélyes s mindenekfelett igazságosan emberszerető törzstisztet*, aki a saját tapasztalatain (alapuló példák-
kal világosíthatta volna fel őket *kötelességeikről és feladataikról*. Én azt hiszem, hogy ez csak természetes. Pedig dehogy van ez így! *Magyarországon mindig a protekció volt a természetes!* Miért ne maradtak volna meg tehát ennél a mi viszonyainkra nézve oly kitűnően bevált „jó szokás”-nál! a háborúban is? Hiszen ha valiamikor érdemes vele élni, úgy épen akkor kívánatos, amikor az élet komolyan veszélyeztetve van. A csapat érdeke, a mások élete. ..? az hekuba! . . . csak ő éljen ... s *húzza át a háborút itthon annak lehetőleg egész tartama alatt*. Természetes, hogy mint tényleges tisztnek néhány napra vagy talán hétre is, illő volt mégis kimenni. Ezt pedig az *a néhány „kardokkal díszített háborús kitüntetés* eléggé bizonyítja. Hiszen amit más oly nehéz küzdelmek árán, véresen szerez meg, azt a „magyar methodus” szerint igen olcsón, vagy sokkal olcsóbban meg lehetett szerezni.

Csak próbálja meg valaki ezek után kétségbevonni, illetőleg állítani, hogy mindössze néhány napi, talán heti harctéri szolgálatról van szó!? ... A több kitüntetés mindenestre sokkal több harctéri szolgálati időt tételez fel...

Az első hibát tehát a tartalékos tisztek nem megfelelő *előkészítések*or követtük el; a másodikat — talán a fontosabbat — a pótzászlóaljhoz, vagy a kiképző csoporthoz, illetőleg a harctérre (kijövő önkéntesek gyakorlati kiképzésének folytatásaiban és *azoknak további előléptetése körül követtük el*. Talán igen-igen csekély kivétel mindenki előlépett, amikor az a bizonyos — ha jól tudom — három hónap letelt. Nem azt nézték, hogy *megfelelt-e az illető*, hanem, hogy letelt-e már a „próbaideje?!” Sőt annyira is /mentek egyesek, hogy kihallgatáson kérték előléptetésüket, mert *egy másik ezrednél szolgáló bajtársuk*, aki pedig az iskolában *mögöttük volt*, már előlépett s így

eléjbük is kerül. Az előléptetésük azután meg is történt.

Az ezredparancsnokok nagyobb része tehát eljárásával mintegy szentesítette azt az általános felfogást, hogy a tartalékos tisztjelöltek — minden egyébtől eltekintve — *minden gyakorlati megvizsgálás nélkül is alkalmasak a tiszt állás elnyerésére.*

Hogy az altisztek és a honvédek néhányja azonban minő véleményt táplált róluk, nem lett volna jó megkérdezni. Én csak azt állapíthatom meg, hogy alig tudok el is képzelni *nagyobb tudatlanságot és gyámoltalanságot, mint amelyet én az ilyen gyakorlati megvizsgálásoknál sokaknál tapasztaltam ...* Vájjon milyen keserves érzésekkel teljesíthette az ily szakaszparancsnoknak parancsát a szakaszhoz tartozó idősebb és többszörösen kitüntetett altiszt? *Mert nem természetellenes-e annak engedelmeskedni, akinél magunkat jobbnak és okosabbnak tudjuk?*

Vájjon nem az lett volna-e a helyesebb, ha ezek helyett a tisztjelöltek helyett minden tekintetben kiválóan megfelelt altiszteket nevezettünk volna ki *legáltalán csak a háború tartamára hadnagyokká?*

Ezek után elképzelhető az a fonák helyzet, mely a fegyelem terén az előjáró és az alárendelt között kifejlődött s amelyben az előbbi csak a nyers hatalom révén érvényesíthette akaratát, ha egyáltalán képes volt erre? Azt kérdezem továbbá, hogy *a tiszt állás ily mértékű lejárata* nem készítette-e elő lényegesen *a közelmúlt s a ma undorító viszonyait?* Bizony mondom, hogy idegeinket nemcsak az ellenség gránátja, hanem a mi, *minden képeletet felülmúló közönyünk és önzésünk folytán előidézett állapotok is kikezdték.*

Nem mulaszthatom el ebből az alkalomból is hangsúlyozni, hogy a tisztekkel és a legénységgel való gyakorlati foglalkozás *milyen hálás munka,* ha ez teljes rendszerességgel s az elkövetett hibáknak általános megbeszélése és közreadása mellett történik. Hogy ez azonban ilyenné is alakuljon, ahhoz természetesen a parancsnok kezdése szükséges. Mindenekelőtt a közönvt kell megölni azzal, hogy a gyakorlatok iránti *érdeklődést* keltjük föl; másodszer pedig *a jó példával* ösztökélni kell az alárendeltet arra, hogy *foglalkozásá-*

ban a rendszerességet és az alaposságot következetesen hozza be. Mert a közönyösség az unalommal kezdődik: ez pedig eredetét a *gyakorlati tapasztalatlanságból, azaz a tudatlanságból meríti.* Ha tehát én egy gyakorlatot alkotó elemeire szétbontva, előbb ezeket külön-külön, azután mozzanatszerűen egy adandó harchelyzetre alkalmazva dolgozók át, melynél arra törekszem, hogy *mindenekelőtt a lényeget értessem meg* s ebből *a célszerű formát levezessem:* nem tudom elképzelni, hogy valakiben annyi érdeklődés és kötelességtudás hiányoznék, hogy az útmutatásokat, *már csak saját érdekében is,* meg ne szívlelje és ne kövesse a viszonyossággal végrehajtott gyakorlatnál? Már pedig az ily módon átdolgozott harcászati ténykedést ellenséges ellenhatás kifejtése mellett (jelzőkkel vagy viszonyossággal) különböző viszonyok! között, (különböző parancsnokokkal újból és újból át kell vennünk, mert ezek mindig újabb és újabb szempontokat vethetnék felszínre aszerint, amilyen a parancsnok, a csapat, a terep, az ellenség, az időjárás, a napszak stb.

A gyakorló században való létei ideje alatt, kellő beosztás mellett, minden fontosabb harcászati művelet áigyakorlásához módot kell nyújtani. *Persze következtéseknek kell lennünk. A következetesség hiánya pedig egyik óriás hibánk.* Többnyire megelégszünk, ha valamit egyszer, csak úgy tessék-lássék módjára, és inkább csak elméletileg átvesszünk és akkor már azt hisszük, hogy többször azt nem kell gyakorolniuk. Pedig már elég baj lehet az is, ha csak néhányain hiányzanak, különösen a tisztek és az altisztek közül, mert ha a következő alkalommal ezek történetesen szerephez jutnak, egészen bizonyos, *hogy nem a szerint járnak el.* amint annál a gyakorlatinál a helyes eljárást kifejtettük; a legénységet pedig helyes magatartására nézve zavarttá (konfúzzusá) teszik. Innen származik a fogalomzavar, a kételkedés és a bizonytalanság, amely a legénység fellépését a legtöbb esetben jellemezte. Ez az oka annak is, hogy mi már békében egész idő alatt állandóan csak kiképez tűnik, vagyis kizárólag arra szorítkoztunk, hogy *mindenki az elveket felfogja* és velük tisztában legyen, mert hiszen azoknak az *alkalmazására* már nem volt időnk, vagy legfeljebb csak

annyi, hogy nagyon felületesen foglalkozhattunk: ily irányban. Ebből magyarázható meg *az a nagy kapkodás és felületesség is*, amely a mi gyakorló-, illetőleg menetszázadaink kiképzését oly nagy fokban jellemezte. Igen sokat követeltünk tőlük ahelyett, hogy *csak a legszükségesebbet gyakoroltuk volna, de alaposan*. A tisztektől ellenben keveset kívántunk s azt is eltűrtük megtorlás nélkül, hogy egy részük még. e kevés iránt sem mutatott kellő értelmet és hajlandóságot.

Most azt is kérdezheti valaki, hogy melyek hát azok a *legszükségesebb* dolgok, amiket *alaposan* át kell gyakorolnunk? Úgy-e bár ezt csak olyan mondhatja meg, akinek *bőséges harctéri tapasztalatai vannak*. De viszont mit használ az, ha a pótzásztóaljparancsnoknak a hadi tapasztalatai megvannak, de a pót századok parancsnokaiban nincsenek meg, holott ezek hivatottak begyakorolni, illetőleg oktatni a legszükségesebb dolgokat. Ebből azonban az következik, hogy nemcsak a pótzászlóalj, hanem a pót századparancsnokokat is bizonyos idő — mondjuk egy év — múltán fel tellett volna váltanunk. Előbb a kiképzés stabilitása szempontjából talán nem lett volna célszerű.

De semmi körülmények között nem lett volna szabad eltérni, hogy egy tényleges állományú törzstiszt 3 ½ évig legyen pótzászlóaljparancsnok még abban az esetben sem, ha megsebesülés folytán azt félbe is szakította. Megtörtént ugyanis, *hogy egy ilyen. pótzászlóaljparancsnok mindössze 52 napot töltött a harcén.*

Egy parancsnoknak pótzászlóaljparancsnoki minőségben túlhosszú ideig való meghagyása alatt történtek leginkább a szélében-hosszában megtárgyalt különféle szabályellenességek, melyeknek megvizsgálása bizonyára megtörtént, vagy legalább is folyamatban van.

A másik kérdés, amit felvethetnek, talán az lehetne, hogy minek gyakoroljanak olyan harcászati ténykedéseiket, amelyek végrehajtásához ilyen kis kötelékben úgy sem kerül a sor? Ezek tehát mintha feleslegesek volnának. Erre meg az a feleleteim, hogy azt soha sem tudhatjuk, hogy a csapat milyen helyzetbe jut, így tehát alig állhat meg az az állítás, hogy „arra úgy sem kerül

a sor”. Ez az önámítók álláspontja. Azokra az értékes, lelki képességekre azonban, mint az erély, határozottság, elhatározó képesség, a felelősség vállalása, — amelyek az egyén vezetői értékét szabják meg — mindenkor nagy szükségünk van már csak azért is, *hogy magunkat kipróbálhassak s így képességeink tudatára ébredjünk*. Ezeket a képességeket tehát bármikor alkalmazhatjuk. Hiszen épen az volt a baj, *hogy önmagunknak ily irányú kiművelésével nagyon keveset törődtünk*, minek az a szomorú következése lett, hogy a mi kiváló katonanyagunkat megfelelően ki sem használhattuk.

A gyakorlatoknak fentebb vázolt szellemben való megtartásával azonban a tisztben és a legénységben *egyaránt* képesek leszünk a kellő harcászati érzéket és azt a megbízható harcászati fegyelmet is belenevelni, ami által a csapat harcászati ruganyossága és alkalmazhatósága, *tehát harcászati megbízhatósága is emelkedik*.

A pótzászlóaljparancsnoknak mindennap délelőtt künn kell a gyakorlótéren lennie, hogy a századokkal foglalkozva, felfogásai és észleletét kifejtse. Ezeket azonban nemcsak azoknak a századoknak kell tudomására hoznia, amelyeknél időzött, hanem minden alkalommal a pótzászlóalj napiparancsban is közzé kell tétetnie, mert más mód a megjegyzések *azonnali álülnössé tételére* nem kínálkozik.

A menciaalakulásokinak — addig, míg azok kizárólag csak a pótzászlóaljnál készülnek elő — kevésbé jó kiképezését én az elősorolt szempontok kellő figyelembe nem vételének tulajdonítom.

Mindég igazán nagy öröömre szolgált, ha a fiatal tisztelnél a gyakorlatok iránt fokozódó előszeretetet, cselekvési kedvet, a legénységnél pedig megbeszéléseim iránt érdeklődést tapasztaltam. Ilyenkor az volt a meggyőződésem, hogy ez az egyedüli helyes út, mely sikeres eredményre vezet, *mert ha minél többen győződtek meg arról, hogy valaminek úgy kell történni, mint ahogy az lefolyik, ez a tudat azok akaratenergiáját is célirányosabban fogja egyesíteni és kihasználni tudni. Az öntudatosságot csakis így nevelhetjük akaratunk szolgálatára.*

A csapatnak a *harcra való kiképzésénél e téren követtük el a legtöbb és legnagyobb hibákat.*

A pótzászlóaljoknak sok esetben helytelen irányban való munkáját azonban felsőbb közigazgatási rendeletek is előidéztek, amelyek folytán a már huzamosabb ideje működő tapasztalt pótzászlóaljparancsnokok gyakorlatias irányú javaslata kivételre nem kerülhetett! Így pl. annak a miniszteri rendelkezésnek, *hogy a szakmunkásokat egy helyen összegyűjtsék*, ahelyett, hogy azokat szabadságolva, csak akkor hívták volna be, ha rájuk szükség lesz: az lett a következménye, hogy több ezer munkást központosítottak, akiket azonban képességeiknek meg nem felelő módon alkalmaztak, így pl. Debrecenben erdő vágásra, illetőleg fahordásra. Ez a legnagyobb elkeseredést okozta közöttük, mert hiszen ily módon nagy keresettől estek el s a köznek is kára származott abból, hogy sok szükséges szakmunkát idejében be nem fejeztek, mindannak ellenére, hogy az iparigazolvánnyal bíró szakmunkásokat turnusonként még szabadságotlák is.

Az pedig mindenkor tipikus jelenség volt hadsergünkben, hogy az egyént soha sem a képességeinek és tudásának megfelelő munkakörben alkalmazták.

Ha ilyen sok elégedetlen munkás együtt, van, s e mellett őket még hivatásuknak meg nem felelő módon is foglalkoztatják, amikor egyébként ez mind a köz, mind a maguk javára nézve is jobban lehetne: akkor úgy-e bár elégedetlenségüknek egymás között is megfelelők épen kifejezést adnak, sőt elkeseredettségükben még meg is szöknek. Ez pedig *a kedvező hangulat emelésére* semmiképen sem alkalmas.

De hasonlóképen jártak el az őrszolgálatos írnokokkal is, akiket ugyancsak Debrecenben központosítottak s addig amíg elvezénylésük megtörtént, mindenféle szakmájukkal összefüggésben nem álló munkára alkalmaztak. Az a kritika, ami a minden alaposág és körültekintés nélküli intézkedés felett közöttük elhangzott, bizonyára nem szolgált a felsőbbség tekintélyének javára.

Azonban a hátsó ország hadkötelesei türelmének kipróbálására szolgáljon még a következő eset is: 1917. év nyarán az újonckiképzés végett behívottakat

öt heti kiképzés után a termés betakarítására szabadságot kaptak, egyidejűleg azonban elrendelték, hogy még az egyéni szabadság rovására is munkás osztagok állíttassanak össze. Ily módon a legtöbb katona nem kapta meg az ígért szabadságot, hanem munkás osztagokban alkalmazva a nagybirtokosok gabonáját kellett betakarítani. Ideig-óráig még meg lehetett nyugtatni őket azzal, hogy három hét múlva szabadságra mennek, hogy a saját termésüket is betakaríthassák. Azonban még a három hét letelte előtt az a felsőbb rendelkezés érkezett, hogy szabadságot nem kapnak, ellenben még két heti kiképzés alá vonják őket, amely után a harctérre (kiképző-csoporthoz) indulnak útbá. Azt hiszem, hogy az egyszerű földműves ember érdekeit *ennyire háttérbe szorító rendelkezések* után alig lehet okunk a lábrakapott *elkeseredésen és elégedetlenségen* csodálkoznunk, úgyszintén azon sem, hogy az ilyen állapotban levő lélek a sorsát enyhíteni, célzó minden izgatás által *könnyen hozzáférhetővé válik és bosszúra készséggel kapható*.

Igen sok bajt okoztak még a pótzászlóaljknál levő felülvizsgálatra rendelték is. Mennyi időt és erőt fecséreltek el azzal, hogy ezek részint a kórház mulasztása, részint pedig önhibájukból folyólag egészségi állapotukra vonatkozó leletüket nem hozták magukkal, vagy lehazudták, illetőleg ha az hadiszolgálatra való alkalmasságuk szempontjából reájuk nézve hátrányos volt, eleinte még el is sikkasztották, vagy megsemmisítették, és ennek következtében a pótzászlóaljknál ténferegtek, ahelyett, hogy leletüknek megfelelően vagy elbocsájtathók, vagy megfelelőleg foglalkoztathatók lettek volna.

A legnagyobb zavarokra vezetett az, hogy a felülvizsgálati leleteket a kerületi parancsnokság, illetőleg a minisztérium *csakis az okmányok alapján, tehát a törődött ember látása nélkül esetleg megváltoztatta*.

Ezáltal egy ember egyazon bajával többször is felülvizsgálat alá került s végeredményben az is előfordult, *hogy a többszörösen rokkantnak talált katonát fegyveres szolgálatra mégis alkalmasnak minősítették*. Ilyen körülmények között valóban megrendült a bizalom az orvosi vélemények helyessége és komolysága

íránt. Másfelől pedig az is igaz, hogy minden attól függ, hogy *a különféle szolgálatokra való alkalmasság feltételeit* időnként, a szükséghez képest, *miként szigorították?*

Ha meggondoljuk, hogy mindez mennyi munkaszaporulatot, idő- és erőfecsérlést jelentett, úgy be fogjuk azt is látni, hogy a munkaerőnek célszerűtlen alkalmazásával és kihasználásával a hadsereg is hozzájárult az általános drágaság rohamos emelkedéséhez.

A felülvizsgáltatások körüli bajok nagszokasága folytán végre a pótzászlóaljok hatáskörébe utalták azoknak az emberéknek a *végleges felülvizsgáltatásai, kik eddig is csak terhére szolgáltak annak.*

De természetes volt az is, hogy az ily anódon hazaküldött rokkantak ellen részint irigységből, részint rosszakaratból és tudatlanság folytán a falujakból a feljelentéseknek egész garmadája érkezett a pótzászlóaljhoz. A legtöbb esetben a feljelentő nem tudta megérteni, hogy ha a férje, vagy a fia a harctéren tud lenni, miért ne lehetne ott az a rokkant is, aki „egész nap vadászik s a nyulat nagyszerűen lövi. Persze pőrére vetkőzve s több szakember által megvizsgálva, végigkopogtatva és hallgatva: másként fest az ember, mint vadászati kedvtelése közben!

Az alkalmatlan mesterembereknek az alkalmasok helyett való besorolása, úgyszintén a női munkaerőknek kiterjedtebb mértékben való alkalmazása mind arra szolgál, hogy *az ily módon felszabadult és fegyveres szolgálatra alkalmas egyének fokozatosan inind az első vonalba jussanak.*

Sok pótzászlóaljnál a kórházból kiszabadultakkal szemben a szabadságok engedélyezésében követeit eljárás szintén alkalmas volt arra, hogy alászálljon, illetőleg csökkenjen a közhangulat és közmegelegedés. A pótzászlóaljnál ugyanis gyakorlatban volt, hogy a kórházból kijött emberek automatikusan két heti szabadságot kaptak. Ámde megtörtént, hogy épen akkor kellett meghatározott erejű menetszázadokat összeállítani, vagyis sokszor bizony a szükség úgy kívánta, hogy a kórházból bevonuló azonnal az üdülőfélben levő „menet”-be osztassék be annak ellenére, hogy az illető talán épen harctéri sebesülésé-

ből gyógyult fel s így megérdemelte volna, hogy kissé kíméltessék. Ahol mármost a szolgálatot nem kezelték a megfelelő szigorúsággal, ott az altisztnek alkalma nyílhatott, hogy a neki rokonszenves embert bizonyos ellenérték fejében nem osztotta be a menetszázadba. Természetes, hogy az felderíthetetlen titoktartással történt és csakis a katona egészséges érzéke szimatoltgatótt a gyanúsítgatással telített levegőben . . . bűz után. Ily körülmények között nagyon nehéz az embert meggyőzni a jogosságról, vagy az igazságról. A gyanú makacssá teszi meggyőződésében s sokszor bizony neki volt igaza.

Az emberanyag teljes kihasználására vonatkozó intézkedések, amelyek részben a fentebb leírt eljárás némelyikére vezettek, *tagadhatatlanul hozzájárultak a közelkedés és elégedetlenség növeléséhez.*

Az izgatott kedély és a türelmetlen lélek pedig nagyon fogékony minden olyan benyomásra, mely felköltötte igazságérzetének felháborodását váltja ki. Íme a bürokratizmus hivatalosan is hozzájárult, illetőleg előkészítette a talajt a bekövetkezett felforduláshoz.

Az emberi lélek megsanyargatása elkeseredésben tör ki, akkor pedig halomra dönt minden logikát s önös érdekei szerint cselekszik, mely a legtöbb esetben szökésre bátorította az illetőt, vagy a bosszú érzését növelte benne.

A kiképző-csoport.

Miután közelfekvő okoknál fogva a pótzászlóaljnál a kívánatos mértékben mindent oktatni nem lehetett amire a harcoló csapatnak szüksége volt, *igen okosan* elrendelték azt, (hogy a pótzászlóaljnál *csak az újonckiképzést* hajtsák végre, míg a *harciasati, illetőleg harc kiképzést* a harcoló csapatok mögött, erre a célra alkalmas, jól kiválasztott helyeken Ihdosztályonként egyesítetten az úgynevezett „*kiképző-csoport*”-nál hajtsák végre. Ennek kétségtelenül igen sok előnye volt. Mindenek előtt, hogy a terep, amelyen a kiképzés történt, az előrelátható harc terep jellegéhez hasonló lévén, *a harci kiképzés is realisabb alapokon*

történhetett. Az emberek távol lévén otthonuktól, figyelmüket jobban összpontosíthatták a kiképzésre és képességüket és készségüket a szolgálat érdekeinek inkább alávetették, szóval kiképzésük megfelelő vezetés mellett alaposabb lett azáltal, hogy a jövőendő állapotokhoz lassankint hozzászoktak, tehát lelkileg is mintegy megkönnyebbültek. Bár hátránya a gyenge élelmezés volt, amely azonban az előnyökkel szemben elenyészett, mert hiszen talán nem is volt az úgy mindenütt. Tudom azt például, hogy az emberek néhány napra „kenyérért mentek haza”. Ez minden esetre eléggé jellemző nem is annyira az élelmezés, mint inkább *a fegyelem és szellem szempontjából.*

Csődálatos az is, hogy mennyire szűkkeblűek voltak a csapatok a kiváló és haditapasztalásokban gazdag tiszteknek a kiképző csoporthoz való vezénylése tekintetében. Pedig *a kiváló tiszteknek oda való beosztása elsősorban is a csapat érdekeit szolgálta.* Hiszen csakis így vált volna lehetségessé, hogy az ezred rendszeren kiképzett pótlásokat kapjon. De még a kiképző-csoportoknál levő tiszték is *igen gyakran változtak* s így vagy egyáltalán nem lehetett, vagy csak mindenféle álutakon sikerült *megfelelő számú s begyakorlott kiképző személyzetet fenntartani.*

A kiképző altiszteknél is ugyanez volt az eset.

A kiképző-csoportok parancsnokainak e tarthatatlan helyzet megszüntetésére irányuló jelentéseinek és javaslatainak csak ritkán volt meg a kellő eredménye. Hogy pedig a csoportnál a kiképzés terén észlelteket is ecsetelhessem, a következőket említem fel.

Megtörtént az, hogy egy *tartalékos hadnagy zászlóaljparancsnok volt;* sőt tovább megyek, mert volt rá eset, hogy *több ilyen zászlóalj kiképzésének vezetésével főhadnagyot vagy kapitányt híztak meg.*

Sok kiképző-csoportnál a tiszték vezényeltetésüket *pihenésnek vagy üdülésnek* tekintették. Tehát ismét csak *az önző kényelem* körül forgott a csapatkiképzés fontos érdeke. Csoda-e, ha ilyen viszonyok között a szemfényvesztés különböző bevált módjaihoz folyamodtak, ami különösen a szemlére való készülődésben jutott kifejezésre? Némelyik szemlére hivatott előljáró ugyanis már előzetesen „*Szemle tervezet*”-et

adott ki, hogy miképen fogja a kiképzett csapatot megvizsgálni. Ily módon a különböző századok, szakaszt, sőt még rajok is csupán a „Szemle tervezet”-ben megjelölt s részükre már eleve meghatározott kiképzési ágazatokban fejtettek ki *beható munkát* s ezt mutatták be az előjáró előtt, úgy gondolkodván, hogy a pótlás legénysége úgyis megoszlik a harctéri ezred századai között, tehát a katonák kiképzetlensége kevésbé, vagy egyáltalán nem fog feltűnni. Ez a felfogás keserves bosszút állt a csapatot ért veszteségekben!

A kiképzés zavartalan folytatását különösen az orosz hadszíntéren főként a ruházat hiányossága akadályozta meg. Mélyreható harc kiképzést folytatni szinte lehetetlen volt, mert ezt teljesen megakadályozták, a szemlélő előjárók *megelégedésére irányuló munka*, az emberek *kímélésének* szempontjai: az uralkodó időjárás, a rossz élelem, a hiányos ruházat és a kevésbé kielégítő elhelyezés.

Már most vizsgáljuk meg közelebbről azt a kérdést, hogy mi leheteti az oka araiak, hogy a kiképző-csoportnál oly *kevés* tiszt volt? Egyik oka kétségtelenül a *csapat szűkkeblűsége volt*, mely a rosszul felfogott *csapategoizmusból folyólag a kiválókat nem adta oda*; a másik ok ellenben az volt, hogy bizony a csapatnál sem volt elegendő számú tiszt. Így pld. utoljára nem volt ritkaság, hogy tartalékos főhadnagy zászlóaljparancsnok, százados pedig ezredparancsnok volt. Ugyan hát hol volt az a sok tiszt? Csak egy esetet említek fel. Egyszer szabadságon lévén, felhasználtam az alkalmat, hogy a pótzászlóaljjal való érintkezést keresve, attól néhány tisztet kérjek. A pótzászlóaljparancsnok mintegy 600 nyilvántartott tiszt jegyzékéből csupán egyet vagy kettőt ajánlhatott, mert a többinek olyan törődöttsége volt, vagy szabadságon időzött, hogy rendelkezésre nem állhatott. De bezzeg, ha leánynézőbe ment valaki, a „snájdig” melléknévre mindenképen rá akart szolgálni és erélyesen tiltakozott, minden „testi törődöttség” ellen. Egyébként a mi felületes, csupán szemlélődésre alapított kívánalmunk egyelőre a „fess” ruhával is beéri, az egészen mellékes neki, hogy az milyen nyomorékot takar.

Mi sem természetesebb azonban, hogy ez alól az állításom alól is igen sok derék kivétel is volt.

A kiképző csoport tisztí hiányának igazi okára, azonban az „Összeomlás” című (későbbi fejezetemben kívánok még rámutatni.

Fel kell még említenem azt az igen érdekes jelenséget, hogy a „Deutsche Südarmee”-hoz beosztott osztrák-magyar csapatok kiképző-csoportjait a németek hasonló csoportjaival egyesítették, miután a németek egyidejűleg a mi pótlásunk harci kiképzésére is befolyást óhajtottak gyakorolni. A németek például a legnagyobb ellenségei voltak annak a felfogásnak, hogy a kiképzés alá vont csapat *már előre meghatározott idő után* az első vonalban harcoló ezredhez osztassék be. Náluk főszempont az volt, *hogy csakis teljesen kiképzett, „kampfreif” csapatot küldenek harcolni, még akkor sem bocsátották ezeket rendelkezésre, ha a változott harci helyzet azoknak rögtöni beosztását követelte. A németek nem a nyers számerőben, hanem a pótlásnak a harcoló csapattal legalább is egyenlő minőségében találták a pótlás igazi értékét. Hiszen csak így kímélhették meg csapataikat a felesleges veszteségektől. Oly esetekben pedig, amidőn a harctéri helyzet a pótlások azonnali besorolását tetette volna szükségessé, és nekik harchoz érett csapataik még nem voltak, inkább visszavonták az első vonalat, de embereiket hiába nem áldozták fel, mert ez helyzetükön amúgy sem változtatott volna.*

Megtörtént például, hogy az említett német kiképzőcsoporthoz utalt egyik honvédezredünknek egy zászlóalja tönkrement. Az ezrednek tehát csak két zászlóalja volt. Bár az ezrednek módjában volt a tönkrement zászlóaljat csonkán felállítani, azonban a kiképző-csoport a zászlóalj részére szánt pótlásokat mindaddig visszatartotta, míg a 3. zászlóalj *teljes hadilétszámmal és igen jól kiképezetten* készen állt.

A súlyos pótlási viszonyok miatt inkább 11 hónapot vártak, minthogy a pótlások fokozatos besorolása által állandóan egy tökéletlen egységgel dolgoztak volna. — És nevezetes még az is, hogy a kiküldés előtt a pótlások minden egyes emberét kiképzése minőségének szempontjából külön-külön megvizsgál-

ták. Aki nem volt alkalmas, azt visszatartották mindaddig, míg teljesen kész harcos volt. A németek még a harctéren is individualizálták a kiképzést. A tömegkiképzés ismeretlen volt náluk.

Ellenben nálunk némely pótzászlóaljnál nemcsak az újonckiképzés alaki részét végezték el a kijelölt nyolc hét alatt, hanem a kiképzést szabályozó rendeletek mellőzésével különösen ott, hol a pótzászló aljparancsnok *túlságosan kímélte* magát és a gyakorlótérre csak nagy ritkán járt ki, vagy ahol a kiképzőtiszteik fiatalok lévén, a kellő tapasztalással nem bírtak: még a harci kiképzésre is áttértek. A nyolc hétig tartó egyes kiképzésnek épen az lett volna a célja, hogy alaposan átgyúrt, fegyelmezett katonát bocsásson a kiképző-csoport rendelkezésére, amely így! a harci kiképzést megfelelő szilárd alapra helyezhette volna. Ezen eljárás mellett az újonckiképzés alaki része kellő gondossággal és alapossággal átvehető nem volt, amely felületes eljárás a harci kiképzésnél bosszulta meg magát úgyannyira, hogy a legfontosabb kiképzési ágazat az előírt tíz hét alatt befejezhető sem volt s ily módon ezeknek az alakulásoknak *harcra való érettsége sem voll elérhető*. Bár ezt a körülményt bejelentették a csapatot, mint harcászatiilag még nem teljesen kiképzettet mégis az első vonaliba sorolták be.

Az emberanyagnak eszélyes kímélését, annak alapos harci és harcászati kiképzésében kell tehát első sorban keresnünk.

A kiképző-csoportoknak, a harctéri csapatokhoz való közeli felállítására épen ezt a helyes célt szolgálta. Ha azonban a szükséges és alkalmas *kiképző személyzetet nem adjuk meg neki, vagy a pótlásokat még kiképzésük előtt a harcoló csapat megerősítésére alkalmazzuk: akkor ez a kétségtelenül igen helyes intézkedés is céljával ellenkező értelemben érvényesül, ami első sorban a harcoló csapatoknak volna, illetőleg volt is érdeke ellenére.*

A menetszázadok.

A pótzászlóaljnak a legnagyobb harc készséggel bíró századai a menetszázadok voltak, amelyeknek a menetkészség napjáiig teljesen kiképezve és felszerelve kellett lenniök. A menetszázadok összeállítása, főként azoknak ellátása tisztekkel, a pótzászlóalj parancsnok legfőbb gondja kellett, hogy legyen. A menetszázadok összeállítása terén azonban a legsúlyosabb s legtöbb visszaélés történt. Igen sokan voltak olyanok, akik kitűnően értettek ahhoz, hogy uni módon meneküljenek meg az oda való beosztásukból, illetőleg, hogy késleltessék ezt. E tekintetben semminemű áldozattól vissza nem riadtak. Némely pótzászad szolgálatvezető és más befentes őrmestere igen sokat tudna erről mondani. A pótzászadparancsnoknak a menetszázad állományát, fegyelmét és felszerelését, egy szóval harci készségét a legélenkebb figyelemmel kellett kísérnie. A menetszázadok igazságos összeállítása és a bujkálók leleplezése a pótzászad- és pótzászlóaljparancsnok tekintélyét igen emelte. Semmi sem hatott a fegyelemre hátrányosabban, mint az, ha valakinek álnok utakon sikerült a „menet”-ből »kimaradnia.«

Igen jól bevált az az eljárásom, hogy a tiszteket a menetszázadba való beosztásukról csak 24 órával az indulás előtt értesítettem, így a „notórius panamázók”-nak nem volt idejük ellenintézkedéseket tenni.

Menetszázadba büntetésként való beosztás hátrányos hatással volt a menetszázad szellemére. Ezt a „büntetésszerű” beosztást más címen kellett volna megtenni.

Sajnos gyakran oly esetek is előfordultak, hogy betegek és kiképzetlenek is bejutottak a menetbe. Tudok például oly esetet, hogy a kiküldött menetszázad háromnegyed része tüdővésztes volt. Amidőn az illető csapaltest parancsnoka emiatt a hadosztályparancsnokság útján a hadtestparancsnoksághoz jelentést tett, az volt a válasz, hogy a menetszázadot be kell bár osztani, de „fel kell etetni”. Azzal azonban adósak maradtak, hogy a „feletetés”-hez szükséges élelmicikkeket is rendelkezésre bocsássák.

Máskor meg teljesen kiképzetlenek kerültek az

első vonalba, akik éles töltennyel még egyáltalában nem löttek. Megengedem, hogy lehetnek esetek, amidőn a helyzet sürgőssége a meglévő összes pótlások azonnali felhasználását követeli, *de hogy olyan elemeknek sürgős latbavetése a helyzeten keveset, vagy semmit sem javít sőt talán arra katasztrofális hatással van, illetőleg volt:* ezt is szintén tapasztalásból állíthatom. 1916. júliusában a Liniewnél (Voliniában), augusztus havában pedig a Selvow—Vojnin-nál álló egyik ezred legénységének egy része például éles töltennyel vagy *egyáltalában nem, vagy csak nagyon keveset lőtt,* úgy, hogy kénytelen voltam elrendelni, hogy ezek az emberek rajparancsnokaik felügyelete alatt naponta húsz töltenyt lőjjenek ki az orosz állásba tetszés szerint választott céltárgyra. Mind a két helyen az ellenség támadásával állásunkat áttörte!

Az is megszokott panasz volt, hogy a menetlegénység egy része az indulása előtti felállításakor és amidőn még egyszer esküt tett *részeg volt.* Ugyan milyen hatással lehetett ezekre a hazafias buzdító beszéd, az eskü és a zene?

Itt kívánom felemlíteni azt, hogy amikor a menetalakulásokat megszemléltem, sokaknak batyuját személyesen néztem meg s az azokban talált teli szeszes üvegeket rendre a földhöz vágattam.

Káros hatással volt a fegyelemre az, ha a hozzátartozókat a menetszázad közelében megtűrték. A menetszázadokat azért kísérték a pályaudvarokhoz szuronyos őrség között és azért zárták el a pályaudvarokat, hogy megakadályozzák a szökéseket, fegyelmetlenségeket és rendetlenkedéseiket.

De természetes, hogy olykor *az emberiség és « fegyelem, bár ezek akkor egyébként nehezen voltak összeegyeztethetők, nem ütköztek össze,* ha nyomós okból az egyiknek a másik hátrányára engedményt kellett tennem. Mert például nem tudtam mereven elzárkózni az elől, hogy egy öreg tartalékos, aki a családjának talán egyedüli támasza volt, gyermekeitől az utolsó percekben még el ne búcsúzzon, amidőn felesége síró kicsinyeit megcsókolásra a vasúti kocsijában álló apának felnyújtotta. Talán ekkor látták egymást utoljára!

A zene pedig szólt. . . a vonat fűtyült. . . és azután megindult . . .

A nélkülözhetetlenek.

A „nélkülözhetetlenek” alá első sorban is azokat. foglalom, akik a háború folyamán bármily okból a hátsó országban voltak, a harcteret egyáltalában nem látták, vagy csak igen rövid ideig tartózkodtak ott. De hangsúlyozom, hogy a sebesülésük folytán megrokkantak, betegek, további a hadifoglyok: ebbe a kategóriába nem tarozhatnak.

Soha sem hittem bárkinek is a nélkülözhetetlenségében a halhatatlanság elvének tagadása miatt; de a háborúban még egy elkerülhetetlen mellékgondolat is erőt vett rajtam, ha ezt a kifejezést hallottam. Miért lehet, vagy legyen valaki épen háborúban „nélkülözhetetlen”?

Ezzel nem azt mondtam, hogy a háborúban a fontos tevékenységek *kizárólag a harctéren* folynak, tehát mindenkinek ott kell lennie. Igenis vannak olyan ágazatai a szolgálatnak, amelyek gyakorlatlan, vagy kellő áttekintéssel nem bíró személyzet mellett *hátrányára lehetnek* a működő hadseregnek. Az ilyen helyeken alkalmazott gyakorlott egyéneket tehát addig, ízig megfelelő helyettesítésükről gondoskodni lehet, *felváltani nem célszerű*, tehát egy ideig valóban nélkülözhetetlenek. Ahhoz azonban, hogy valaki — főként pedig tényleges állományú tiszt — három éven át, sőt még hosszabb időn át is kivonhatta magát harctéri szolgálati kötelezettsége alól: *magasabb erkölcsi felfogás hiányán kívül a protekciónak oly mérhetetlen foka is szükséges, amely csak a mi korrump viszonyaink között volt lehetséges.*

Így már jól megérthetünk egyet s mást a háborús csapattisztek és tisztjelöltek kiképzése, a tisztli létszámviszonyok folytán egyes fontosabb parancsnokságok betöltése tárgyában, a csapat élelmezése, ruházata és felszerelése körül a helyszínén felmerült (közvetlenül szerzett?) tapasztalások értékesítése terén. Az is igaz

viszont, hogy a harctértől iszonyodókból a csapatnak nincs sok haszna.

A harctérről való huzamosabb távollét hátrányos hatását különösen majdnem a háború eleje óta orosz, vagy szerb fogságba esett, de azután visszatért tisztelen tapasztalhattuk. Ezek közül az egyik egy harcgyakorlat után megtartott megbeszélését pl. azzal kezdte, hogy a gyakorlat közben ismét egy olyan tiszti háttaslovat látott, amelyet egy katona az úton keresztben állva tartott és az úton a közlekedést zavarta önkénytelenül is a 4—5 év előtti múltba képzelte magát mindenki, aki ezt a tipikus békegyakorlati megjegyzést hallotta.

A „nélkülözhetetlenség” fogalma a magas hivatalok, sajátosan öntelt s fontoskodó levegőjéből, mint valami ragály, áttért a szerényebb hivatalok és alkalmazások nem kevésbé önhitt légkörébe. Bizonyosság volt erre, ha például egy tisztet vagy altisztet huzamosabb idejű harctéri szolgálat után és annak rendje és módja szerint pótzászlóaljához jutalomképpen visszavezényeltek, ez a jutalmat ismeretlen jogcímen élvezők részéről bizony *nagyon is nem szíves fogadtatásban részesült*. Sőt mintha csakhamar lépéseket tettek volna, hogy újból a harctérre túrják ki a betolakodót. A nélkülözhetetlenség monopóliuma egyedül csak őket illette meg. Nem is lehetett érzékük a protekció nélkül tengődő, többszörösen sebesült és a háborúnak majdnem egész idejét a harctéren töltött csapattiszt iránt. Hiszen még válaszra sem méltatták levelét, amelyben állapotának és családi viszonyainak, figyelembevételét kérte! Egyet azonban megjegyyezhetnek ezek a „nélkülözhetetlen” urak, nevezetesen, hogy az irodai gyakorlat az ügyesség mértékén felül joggal még senkit sem emelt. Ők is legfeljebb csak ezt hihetik magukról. Azonban háborúban, különösen a tényleges katonára a *harctéren* van leginkább szükség. Itt stílszerű annak ellenében, amit kapok, leróni azt, amit adhatok. Az *élet kockáztatásánál* többet itt sem tehetnek. Továbbá, hogy a harctér keserőségei nem feledtetni, hanem még jobban eszünkbe véteni alkalmasak *eljárásuk* eléggé nem kárhoztatható *emlékeit*.

Nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy az új magyar

hadsereg szervezésében, sőt még talán annak kiképzésében is örök hangadó, vagy hasonló szerepet fognak követelni, — mert hiszen, amit tudni akarunk, azt az önök nézete szerint nem okvetlenül szükséges a gyakorlatban is végig csinálni. Még csak azt kérdezem, hogy mit óhajtának velünk elkezdni, *kiknek a hosszú habomból legalább egy értékes tanulságunk van, nevezetesen, hogy edzett szívvel akarni tanultunk meg?*

És nem találják ki önök, hogy mit mit fogunk „akarni” akkor?

Reményilem illően szerények lesznek! Higgyék meg, hogy mi a szerénységet nem tévesztjük össze a gyengeséggel, miként azt önök a múltban velünk szemben akarva és akaratlanul, de következetesen összetévesztették.

A jövődő magyar hadsereg erkölce *csak az Önzetlen jó példán épülhet fel, E példaadók pedig nem a minél több kitüntetéssel bírók lesznek, hanem alárendeltjeik bizalmával jogosan dicsekedő talpig férfiak!*

A mellveregetők.

A mellveregetők olyanok, kik valamely bizonytalan kimenetelűnek látszó vállalkozás előtt, még abban az esetben is, ha a siker összes feltételei megvannak, minden *más* okból folyólag *inkább* mint előrelátásból — úgy-e bár most már lehet sejteni, milyen okból — az abban való részvételüket a helyzet ügyes kihasználása által megíúsítják és ezen eljárásuk okait *utólag* a szerint állapítják meg, amint a vállalkozás kedvezően vagy kedvezőtlenül végződött. Ha kedvezően folyt le s az abban való részvételük reájuk nézve *előnnyel* járt volna, akkor ők a „véletlen”-nek, a „*pech*”-nek áldozatai; míg ha kedvezőtlenül végződött, kibúvásukért *bölcs előrelátásukat* dicsőítik s ezt *mellüket verve büszkén* is hirdetik.

Mindkét esetre volt példa. Az utóbbi jellemtanulmány szempontjából érdekesebb. Ezek rendesen olyan emberek, kiknek hihetetlenül kevés lélektani ismeretük van, mert a kizárólag *tapintatból* hallgatókat semmi esetre sem képzelik maguknál okosabbnak. A naivság azonban mást leplez. Célja is más, mint csak

megnyugvást kelteni, büszke mellveregetésük pedig mindég öntudatosságuk *nyomatékos* kifejezője akar lenni, sajnos . . . csak *utólag*.

Az emberek akkor szoktak *különösen naivak* lenni, soikszor bizony, az együgyűségig — ha egyébként a legkőrmönfontabb szélhámosok is — midőn céljuk ezt megkívánja. A naivság ügyes játszása már szerepükhöz tartozik. Én különösen harcok előtt, vagy azok közben tapasztaltam, — mikor némely parancsnoknak különleges feladatot adtam, — hogy azok a *legelembb fogalmak megértése iránt is mennyire érzéketlenek*. Túlzott és megokolatlan aggodalmaskodásukból folyóan csodálatraméltóan *naiv* kérdéseket intéztek a parancsnokhoz. Ez az eljárás sokszor az alkudozni akarás benyomását tette reám. Maradjon nyílt kérdés már most, hogy szándékosság-e ez náluk, mellyel feladatuk elől kitérni igyekeznek, avagy hogy a kellemetlen eshetőség előérzete, tehát annak remélt bekövetkezésétől irtóznak, azaz a sejtett események rémképe őket tisztán gondolkodni nem engedi: vagy végül, hogy gyengeségük tudakiban a feladat megoldása iránti véleményt akarják a parancsnokból kierőszakolni. Az mindég az illető alparancsnoktól függ, hogy ezt a naivságot minek a leplezésére használja.

A legtöbb esetben az élethez *túlzott mértékben való ragaszkodás* az oka ennek a naivitásnak. Márpedig annak a halál képzetével való természetes társítása legtöbbször említett rémképeknek, is előidézője, mely az agy működését megköti.

Ha az élethez *túlzott mértékben való ragaszkodásunkat* tettetett nyugalomba öltöztetett naivitással *leplezni akarjuk*, úgy-e akkor *félrevezetés a szándékunk*.

A nyugalom látása megnyugvást kelt még akkor is, ha a nyugalmat magunkra erőszakoljuk. Épen ez az erőszakoltság szokott azonban a félrevezető szándék *elárulója* lenni. Az *összbenyomás* t. i. olykor jelentékteleneknek látszó mellékkörülményeivel együtt az igazsághoz sokszor célszerűbben rávezet. Hiszen eddig minden rendben is volna. Az érzés és gondolkodás lélektani vonatkozásai még ilyen beállításban is megérthetőkké válnak, ha az *utólagos mellveregetés* nem következnek be. Ez, mint a bevégzett tényeknek más,

magunkra nézve természetesen kedvezőbb és enyhébb világításban való felidézése valahogy nem illik ide. amennyiben az élethez való túlságos ragaszkodásunknak öntudatos anellveregetéssel nem *igen* szoktunk nyomatékot adni. Ez azonban *nem egyidejűleg* történik naivságunk színlelésével, hanem utólag és nem is mindenkor, de nem is fenti okból. A mellveregetés tehát nem vonatkozhat öntudatos vagy színlelt nyugodtságunkra, helyesebben az abból kifolyó önbizalmunkra, hanem kizárólag arra az esetre, midőn a következők az azok alól való szándékos kibúvásunkat igazolják, melyeket mi bár rendszerint csak *utólag tapasztó-lunk*, mégis mindég *előrelátunk*.

Bizonyára tudja az olvasó, hogy milyen messze van Makó Jeruzsálemtől? Úgy hát fogalmat alkothat mindenki ennek az *előrelátásnak* igaz volta felől akkor, ha azt állítom, hogy az a lényektől *még meszszebb* esett.

Mi az „Ende gut, alles gut” elvén a tények rovására sokszor megbocsátottunk és megbocsátunk még akkor is, mikor a *kíméletlen leleplezés* volna, vagy lett volna helyén.

Majd nem veregetnék sokan mellüket! Nem pedig a kommunista-világ ideje alatt *teljes biztonságban* kifejtett *néző* kényelmes szerepe után.

Bocsánat! ... ők előre látták! ... Az más ... Ugyan ki próbálná meg ezt el *nem hinni*”?!

Bizonyára láttunk, vagy hallottunk már olyan inkább harctéri maga jártaságban, mint társaságbeli kijelentéseiben „óvatos” katonát, ki alig időzött a harctéren s mégis csodálatosan „*mindent* látott, hallott, és tapasztalt”, szóval *mindenben* részt vett. Ugyan miért kapta volna a vitézségi kitüntetést, vagy legalább a „Károly csapatkereszt”-et ha nem ezért a szemfülességért? Arról azonban laikusok előtt legkönnyebb meggyőződészerűen beszélni, minek azonnali bebizonyítása módunkban nem áll, de többnyire tapintatból arra nem is kíváncsiak. Azért hát óvakodjunk a nagyhangú mellveregetőktől. Ez mielőtt beszélne, óvatságból előbb körülnéz. A leleplezés lehetőségének foka szerint beszél. Szinte hallom az erős veregetéstől zengő mellett. Ne tessék azonban tévedésbe esni. Az nem a

meggyőződés nyomatéka. A szív hangja csak akkor szokott kongani, amidőn azt a *lelkiismeret* s a *szerénység* kiűritették. Erre azok lassanként önmaguktól is rájönnek, ha az ilyen mellveregetőt egy sokat jelentő mosoly kíséretében . . . agyonhallgatjuk.

Az öncsonkítók.

A pótzászlóaljoknak mind a legénységben, mind a tisztekben fennálló magas létszáma (több száz tiszt, 8—10.000 legény), a munkának nagy széjjelkülönbözését követelte meg. Így épüli ki az lassan az eredeti határokon túlnöve, *hatalmas szervezetté!* Nagy volt ebben a szervezetben *a segédszolgálatosok csoportja*, azoké tudniillik, kik testi fogyatkozásaiknál fogva harctéri, sőt kiképző szolgálatra sem voltak beoszthatók, akiket tehát csak irodában, raktárban, küldöncül stb. lehetett alkalmazni. — Természetesen olyanok is akadtak ezek között szép számmal, kiknek érdekében állott volna „segédszolgálatos” minősültségüket a végtelenségig meghosszabbítani. De a gyengélkedő szobákban több öncsonkítóval, bajuk gyógyulását mindenféle mesterséges eszközökkel késleltetni akarókkal is találkoztam. A javasasszonyok e téren elismeréreméltó tevékenységet fejtettek ki és hadbíráink különös engedékenysége folytán sokszor bizony célt érő eredménnyel. Azért említem ezt így fel, merít egy alkalommal, midőn valakit egy altiszt kíséretében azzal az üvegecskével együtt küldtem fel Budapestre, melynek anyagával — ha jól emlékezem — szemét „akarta” trachomagyánússá tenni, mint ahogy azt sok más cimborája sikerrel megtette, mindannak ellenére, hogy az említett üvegecskét gyanús körülmények között találták meg nála: nem találtak eléggé súlyos okokat az illető példás megbüntetésére. Jól tudta azt a katona, hogy a hadbírák mit akarnak, így hát aszerint intézte is a dolgát, hogy amit akarnak, meg ne tudják. Szilágyi Dezső mondása jut eszembe, ugyanis: „A gazemberek ravaszágának fejlődésével lépést kell tartania a törvényhozásnak és a bírák éleslátásának.” Meg kell tehát azt állapítanom, hogy hadbíráink éleslátása nem min-

denkor volt egy színvonalban az ilyen „svindler”-ek; ravaszságával és még kevésbbé multa azt felül.

Ez az engedékenység igen sok bajnak lett a kútforrása s nagyban hozzájárult a fegyelem súly édeséhez. Szinte hajlandó vagyok megérteni azi az állítást, melyet a háború későbbi éveiben pertraktáltak, tudniillik, hogy: „A fronton csak az ostobák vannak!”

A volinai fronton történt, hogy álláspontom közelében, egy erdőből, fényes nappal puskalövést-haljtottam s rövidre rá egy csendőr egy katonát kísért felém. A csendőr azt jelentette, hogy a lövés zajára útjáról letérvén, egy gödörben a bekísért katonát találta, aki nyilván akkor lőtte ál a balkeze fejét. A tény oly tiszta volt előttem, hogy azonnal jegyzőkönyvet véttetem fel s még azon a délelőttön az ügyet az emberrel együtt a hadosztályhadbírósnak adtam át. Az ügyet a következő napon letárgyalták és a katonát fel men tették.

Én nemcsak a hadbírákat hibáztatom, hanem a haditörvényszéket is, amely szavazásával a hadbíró ítéletét vagy helybenhagyja, vagy megváltoztatja. Azt állítom, hogy egy érdemtelennel szemben való jószívűségünk sok derék emberre nézve válhat végzetessé a viszonyoknak a jó szív megokolatlan irgalma folytán előidézett elfajulása miatt. Hiszen csak a un ai viszonyok kialakulására utalok. Nem azt bizonyítja-e ez, hogy „Elhunytának legjobbaink a hosszú harc alatt”, a kétes elemek pedig felülkerekedtek.

Erős a meggyőződése, hogy a szökésekkel szemben mindjárt kezdetben alkalmazott kiméletlen megtorlások megakadályozták volna azoknak oly nagyfokú elharapódzását, vagyis ha a megtorlással idejében élünk, kevesebb emberélet eseti volna áldozatul.

Mindebből pedig azt a tanulságot merítem, hogy a háborúban minden ügyet különösen szigorú igazságossággal kell elintézni, mert az irgalmassággal visszaélni nagyobb érdeke az embereknek, ami pedig sok ismételment sodorhat ártatlanul a veszedelembé.

Akkor már késő megjavítani az embereket, de igenis kettős kötelesség a tisztességeket megóvni nem annyira az ellenségtől, mint inkább az otthon bujkáló . . . gonoszoktól.

A háborús tisztikar.

Ide első sorban

a) azokat a tiszteket számítom, kiknek a háborúban olyan előléptetésben volt részük, amilyenre ők maguk sem számítottak sohasem, továbbá azokat

b) kik a csapatnál a háború folyamán lettek tisztekké. De ide tartoznak még

c) a háború tartamára ténylegesített nyugalmazott tisztek, továbbá

d) a lelkészek és

e) az orvosok és

a)-hoz. Feltűnő, hogy éppen a hadvezetőség becsülte le a különböző parancsnoki állásokat annyira, hogy ezek betöltésére minden kipróbálás nélkül, *pusztán a rangsorra támaszkodva*, azaz a hivatalos okosság rendje szerint léptette elő azokat is, kik különben remélni sem merték a *békében*, hogy valaha is ezt a rendfokozatot elérhetik.

Hogy vergődjön tekintélyre egy rendfokozat, amikor ennek viselője ezt megszegyeníti? Az ilyenek legtöbbszörre siralmas szerepet is játszottak. Csak egy mentségük van, hogy a háborús konjunktúráknak köszönhetik előléptetésüket, maguk sem tehetvén róla, hogy a rangsorban, különböző okoknál fogva, annyira előre jutottak. *Jobban észre kellett volna venni ezeket az ember életével oly házárdul játszókat.*

De semmi kedvem sincs ezekről többet írni!

b)-hez. A háború elején tisztikarunkat ért nagy veszteségek, valamint azután az új alakulásokhoz megkívántai a tisztek előteremtése fiatalságunknak tisztekké való tömeges kiképzéséhez és előléptetéséhez vezeteti. Amikor tehát komoly, erőskezü, szakavatott és erélyes parancsnokokra volt szükség, hogy a csapat harci értékének a többé-kevésbé *meglazult fegyelem* által mindjobban előidézett sülyedését *ellen-súlyozni* kellett volna és amikor a háborúnak sejtető közeli vége minden erőnknek legteljesebb megfeszítését követelte volna: *akkor bár végzett, de állás nélküli „semmi”-knek és éretlen tanulóknak majdnem, kivétel nélküli tisztekké való kiképzése és alkalmazása vált rendszerré.* Miért kellett éppen azokat tisztekké kiké-

pezni és kinevezni, kiknek nagyobb része nem rendelkezett olyam képességeikkel és jellemtulajdonsággal, hogy a tiszti állás elérésére(alkalmasoknak ígérkeztek volna? Ha a *szükség* volt az a döntő ok, mely a tisztkar e kényszerítő kiegészítését követelte: akkor fokozott felelősségének tudataiban miért nem gondoskodott a hadvezetőség ennek a tisztkarnak *szakavatott erők felhasználásával való alapos előkészítéséről*, hogy így legalább be nem válásuknak a valószínűsége csökkenjen? Jól tudom, hogy az elméleti kiképzés egymagában koránt sem elegendő egy gyakorlati pályán való sikeres működéshez. Sokkal inkább szükséges a gyakorlati oktatás és vezetés, még pedig annál inkább, mennél kevesebb kiképzési idő áll rendelkezésre. A gyakorlati oktatást és vezetést pedig természetesen csakis a pótzászlóaljnál, illetőleg a kiképző-csoportnál hajthatták: volna végre, illetőleg tanulhatlak volna meg. Azok a szomorú tapasztalásaim azonban, amelyeket e téren tettem, arról győztek meg, hogy a pótzászlóaljnál, illetőleg a kiképző-csoportoknál sem uralkodtak olyan viszonyok, amelyek alapján azt lehetett volna jogosan remélni, amit én már kifejtettem. Ha léhát a többnyire amúgy is hiányos erkölcsi felfogással és magatartással bíró ifjú most még sem a pótzászlóaljnál, sem a tiszti iskolában, sem a kiiképző-csoportnál elméleti, illetőleg gyakorlati oktatásban nem részesült, vájjon elhithető-e, hogy majd a csapatnál hozzák helyre az e téren elkövetett mulasztásokat/ Ugyan kicsoda? Talán a inég alkalmatlanabb hadnagy századparancsnok»? Hihetetlen, hogy a különböző alsóbb parancsnoki állásoknak minő lebecsülése uralkodóit épen azoknál, kiknek nyomatékosan inteniök kellett volna a különben is felületességre hajló fiatal-ságot a komoly és lelkiismeretes munkára. Hiszen mikor megokoltabb ez, ha nem akkor, mikor emberéletről van szó?! Épen ebből a szempontból vájjon nem lett volna-e célszerű a harctéren régóta szolgáló és itt kiválóan be is vált altiszteket legalább a háború tartamára tisztekké előléptetni?

Egyébiránt erről a kérdérről már a „Pótzászlóalj” című fejezetiben nyilatkoztam.

Csodálatos, hogy a háborús lélek megismerése mi-

lyen távol állott ezektől a „tiszjtjelölt”-ektől és „tiszt urak”-tól. Képtelenek voltak felfogni, *hogya a csapatnak harcra való legjobb előkészítése éppen annak lélektani megismeréséből áll* és hogy mindenki a maga helyére kerüljön. Még csak a hozzájuk (szakaszukba) beosztott legénységet sem ismerték; annál kevésbbé ismerte a szakasz a parancsnokát! Talán nem is volt rá kíváncsi! De miért is lett volna, ha nem látta benne azt a parancsnokom, ki embereivel törődik. ki velük foglalkozik, akihez, szívesen fordultak volna m widen szükségükben és akihez így bizalommal és ragaszkodással is viseltettek volna.

Ha az ilyen tiszt vagy tiszjtjelölt a legénységet elméletileg oktatta, előadását végighallgatni valóságos kín volt számomra. Mindent csak azért és akként tartottak meg, vagy hajtottak végre, hogy az időt kitöltésék. Úgy cselekedtek, amint ők ezt talán eddig látták. De talán még sem így láthatták ezt mindenütt? És ha nem, akkor miért nem ihlette meg őket a jó példa? Azért, mert gondolkozásuk önző volt, az alájuk rendelt legénység iránt pedig hiányzott bennök a lelkiismeretesség, ami következetesen az ő kényelmüket szolgálta.

Az önző kémjeiein és a felületesség mérgező patinája vonja be a mi köz- és társadalmi életünknek majdnem minden intézményét. Ezek azoknak jegyében születnek, működnek és pusztulnak el.

Bizony nagy baj, ha valakiben az önbizalomnak oly csekély mértéke van meg, vagy ha azt gondolja, hogy ő oly kicsiny szerepet tölt be, hogy szinte felesleges, tehát kötelességét sem teljesíti azzal a buzgó odaadással, amint az az egész gépezet akadálytalan működése érdekében beesés és szükséges volna. Nem gondolja meg azt, hogy a leghatalmasabb szikla is apró szemecsek boi áll, amelyek a tapadás révén szorosabb vagy lazább összefüggésben vannak egymással. Mennél nagyobb ez a tapadás, annál tömörebb és ellentéltőbb a szikla, és mennél lazább a részek összetartozandósága, annál porhanyóbb lesz a kő, míg végre nagyobb természeti erő befolyására teljesen szétmállik.

A kötelességérzet és a fegyelem az az összefogó erő,

amely a kis részekéi egymással összetartja s félelmes erővé tömörül!

Így kellett volna ennek lennie a hadseregben is a nagy erőpróba idején! És tessék elhinni nekem, hogy ha mindenki, mind az első vonásban, mind bálul, *önző kényelmének keresése helyeit, kötelességei teljes odaadással teljesítette volna, a nagy háborút már régen befejezzük*, még pedig akként, amint azt a háború folyamán okunk volt feltételezni.

Az erőeknek tömörülniük, de nem széjjelkülönbözőniök kellett volna. Minthogy pedig a széthúzás a magyarnak már alaptermészete, szükségképen ennek annál jobban is kellett érvényesülnie minden oly alkalommal, *amidőn több erőnek összehangzó megnyilatkozásáról volt szó*. Képtelenek voltunk egygyek lenni a nagy veszély idején. Szinte elbizakodottakká lettünk a már elért sikereink hatása alatt; s a fanatizinus erősödött a hitünk az elért eredmények megváltozhatatlansága iránt.

Talán ez a tudat is közrejátszhatott annak a felfogásnak a kialakulásában, *hogy a kicsiny szerepet betöltők munkája immár felesleges*.

Azt hiszem azonban, hogy a tiszték e kategóriájának magatartásában annak a léha és felületes felfogásnak volt a legtöbb szerepe, amely a *könnyen szerzett értékek meg nem becsülésében jut kifejezésre*. — amely a magasabb rendfokozat elérésében csakis *a nagyobb anyagi jövedelmet tartja fontosnak és beesésnek*. — *azonban minden ellenszolgáltatás nélkül!* Amilyen kevésre becsüli valaki a hivatását és — jól megértett nézete szerint — minél improduktívabbnak is tartja, akkor ilyennek is találja. Elfogult előítéletünknel magasabbra akkor sem tudtak emelkedni. *Eszményi törekvéseik még a haza védelme terén sem voltak*. Egy részük már így is nevelődött, tehát nem csodálkozhatunk, ha abban semmiféle magasabb erkölcsi szempontot bele vegyíteni nem tudtak és ha a haza iránt! magasabb rendű kötelességeiknek teljesítését szolgáló érzékük ennyire megrokkant.

Meg vagyok győződve arról, hogy nagyon sokan lelkükben magukkal hozták a csiráját annak a veszedelmes és elfajult gondolkodásnak, mely a magyar

nemzetet az elpusztulás végzetes lejtőjére sodorta. Vagy lelke már el volt fásulva a haza jövője iránt táplált kishitúségtől és közönytől? Annyira nem bízott már önmagában a szerencsétlen végű Piave-offenzíva óla?

A kitartásnak csupán szükségből és kötelességszerű vállalása és követése *meggyőződés hiányára vall*; ennek pedig *a szenvedőleges magatartás a következőképpen*. A szenvedőleges tűrés azonban még nem kitartás, *mert hiányzik belőle az akarat éltető ereje*. t. i. az elért eredményt meg is tartani.

Mit láttunk pedig e téren majdnem kivétel nélkül mindenülit? Ennek az akaratnak fokozatos elsenyvédését, *a közöny, a jólét és kényelem utáni olthatatlan vágy ernyesztő hatása alatt*. Ilyen volt az. utolsó évben a harctérre kijött tiszték és tisztjelöltek magatartásának a jellege. Kivételek, sajnos, mind ritkábban fordultak elő. Némelyik még attól sem riadt vissza, hogy, közönyét és fegyelmezetlen gondolkodását *még hazugsággal is tetézte*. Ugyebár szomorú az, amikor egy tisztről így kell nyilatkoznom. De ha ez az igazság! Mert például én az egyik „ilyen” tisztnek világos parancsot adtam, hogy egy bizonyos munkát a Piave partjain végeztessen el. Mielőtt ellenőrzés végett kimentem, volna oda, megkérdeztem tőle, hogy kész-e az elrendelt munka? Ő, — nyilván abban a reményben, hogy úgy sem fogok kimenni, — azt állította, hogy készen van. Amikor pedig kimentem, meggyőződtem, hogy a munka nem kész, pedig öt napi munkaidő állott rendelkezésére, mely alatt az egészet játszva el lehetett volna végezni. Hozzá kell tennem, hogy a munka egyedül a legénység jólétét és biztonságát szolgálta volna.

Már most az a kérdés, hogy milyen bizalommal és ragaszkodással viseltessen ennek a tisztnek a legénysége a parancsnokához, akiben a jóakaró előjáró helyet! alárendeltjeinek érdekéi szívében nem viselő, csak önző kényelmét kereső és csupán tiszti ruhába bujtatott hatalmára támaszkodó ficsurat lát?

Egy másik példa.

Egy nagyobb eső utáni szemlém alkalmával az egyik táboriörs fedezéke mellett két fa között kifeszí-

lett zsinigre aggatottan mintegy 28 darab kézi gránátot találtam. Azzal a gyanúval élve, hogy ezek az esőben is künn voltak, tehát átázásuk folytán nem működnek: meghagytam a parancsnoknak, hogy az egyik gránátot gyújtsa meg és dobja el. A gyújtás megtörtént, a gránát nem robbant. Mivel azt hittem, hogy ez csupán véletlenség, meghagytam, hogy egy másikat gyújtsanak meg. Ez sem robbant. Már most azt kérdeztem a parancsnoktól, hogy lehet-e a legénységnek bizalma hozzá, ha egy ellenséges támadás bekövetkezése esetén állását csak azért nem képes tartani, mert hanyagsága folytán a kézigránátok hasznavehetetlenek? A kérdésre választ nem kaptam!

Így-e bár ezek után tisztán áll előttünk a szenvedőleges türés és a kitartás közötti különbség? Ez amolyan „amerikázás” a hadsereg részéről a haza rovására! Aki tehát hivatását az „amerikázásban” látja, az joggal nevezheti pályáját „improduktív”-nak — de nemcsak a katonai pályát ám . . . Mert én úgy képezem, hogy ez még mindég produktívabb, mint *a leproduktívabbnak kikiáltott pályák cégére alatt folytatott termelése a destruktív eszméknek.*

c)-hez. a *háború tartamára ténylegesített nyugalmazott tisztekre nézve* csak aforizmákban van néhány megjegyzésem.

Mindenekelőtt közülük néhányan *alaposan rációfolak* arra, hogy többnyire rosszakaratú előjáróik véleménye alapján, a nyugalomba valók.

A legtöbbjükön azonban segíteni kellett, tehát ténylegesítették, sőt mi több, csapatparancsnoksággal is megbízták őket. Az a legnagyobb dologban, hogy *békében valakit mondjuk nem tartanak alkalmasnak egy zászlóalj vezetésére, a háborúban azonban* előléptetik s a zászlóaljnál nagyobb egység vezetését bízzák reá! Még hagyján lett volna a dolog, ha ezeket valahol hátul, a hadtápkörletben alkalmazzák, ahol talán nem tűnt volna annyira fel a logikának ez a feje tetejére állítása!

Egy azonban bizonyos, hogy a halottak nem panaszkodhatnak! Hősi emléküek egy büszkén viselt rendjelről sugárik vissza, úgy mondják, hogy a hábo-

jában vér nélkül nincs eredmény. Azt pedig már nem lehet bebizonyítani, hogy a szükséges és a hiábavaló áldozat között hol volt a határ? . . .

Igen! A hadtápkörlet! Mert az itt alkalmazottak egynémelyikén nagyon is meglátszott a hosszas nyugdíjas lét *feledtető hatása* a tiszti állás hagyományai iránti. Némelyik csak most fedezte fel önmagában, hogy tulajdonképpen nagyobb „üzletember” mint katona!

A mostani magasabb nyugdíjat sokan nem érdemlik meg annyira, mint a régen viselt egy-két rendfokozattal kisebbet.

d)-hez. Ha az ezrednek jó lelkésze van és ha ez megértő ezredparancsnokára támaszkodik, akkor a lelkész az ezred szellemének nagyra nevelése terén igen sokat tehet. Sajnos azonban, hogy ez a magasztos hivatás is elanyagiasodott .. a papi reverendába bujtatott némely közönséges ember gondolkodása, tette és példája miatt. A harctéren erre sajnos sok alkalom volt. A sok jóbarát rábeszélésére az ő lelkiismeretük is tágabb lett. Érvényre jutott az a szállóige, hogy hiszen ő is csak egyszer él!

A harctér különben a legalkalmasabb az ember lelkültének és erkölcsi érzületének a fejlesztésére. Mikor a veszély a legnagyobb, akkor még az is az Úristen oltalmaiba ajánlja magát, aki egyébként megragadni, vagy szidalmazni szokta őt.

A harctéren tartott istentisztelet alatt az emberek a legáhitatosabbak. Illő tehát, hogy az istentiszteleteket *mindig ünnepélyes módon tartsák meg.* Így a lelkész beszédének a hatása is annál nagyobb. A dalárdák vagy zenekarok részvétele csak emeli azok hatásai, mert a lelkeket a köznapiasságon való felülemelkedésre segíti.

Szinte hallom azt a megjegyzést, hogy a legtöbb ezrednél lehetetlen volt dalárdát, vagy zenekart létesíteni. Az még érthető, hogy nem mindenütt akadnak zenészek, de hogy dalárdát ne lehessen felállítani, ezt tagadnom kell, csak törödni kell vele. Minden ezredben vannak jó énekesek, csak a kedvet kell felébreszteni

bennök. A szervezésre a lelkész hivatott, akinek erre bőven akad ideje.

Helyénvaló, ha az ezredparancsnok a lelkésznek minden alkalommal tudtára adja, hogy beszédébe miket szőjön bele. Az elmúlt napok eseményei mindenkor bőséges anyagot szolgáltatnak bármely tanulságos erkölcsi oktatáshoz. A fontos az, hogy az ember tudja, miről van szó. A vasárnaponként előírt vagy kiválasztott szentírási részletek magyarázasi körébe mindenféle erkölcsi kérdés fejegetése belevonható. Csak ne elvont fogalmakról beszéljünk, mert ezeket a legtöbb ember nein érti meg, hanem ásitózik a beszéd alatt s alig várja az istentisztelet végét.

Nagy baj, ha a halálfélelmet nagyon kiemelik. Sőt előfordult, hogy e kérdéssel kapcsolatiján a fedezékek különös értékét hangsúlyozták. A katona *vigasztalódn*i akar az istentisztelet alatt. A rideg valóság eléggé eszébe juttatja az elmúlás gondolatát.

Igen nagy hatással vannak a katona lelkére a temetések és a gyászistentiszteleteknek lehetőleg megindító módon való megtartása. Az ének- vagy zeneszámok megfelelő előadása itt is megadja azt az ünnepléses keretet, mely az emberi lelket hozzáférhetőbbé teszi a valláserkölcsi igazságok és a magasabb eszmények átérzéséhez és megértéséhez.

Különben a lelkész az ezred harctéri életében nagy szerepet játszik. A jó katonai szellem fenntartásához ő igen sokat tehet ha pl. igen gyakran felkeresi az embereket és más alkalommal is ügyes-bajos dolgaikat elintézni segíti, azokban tanácsot ad e vigasztalást nyújt. Az ily alkalmakkor szerzett benyomásait a legközelebbi istentisztelet alatt beszédjében értékesítheti is, hogy így azok általános tudomásra jussanak és megnyugvással szolgáljanak.

A lelkésznek a vitézség terén tündökölnie kell. Mert hogy higye az ember azt hogy „Aki az istenben bízik, azt az Isten nem hagyja el”, ha a lelkész, az Isten szolgálja, nem igen mer kijárogatni a katonákhoz az első vonalba? Az Isten talán ott véletlenül mégis elhagyná?

A lelkésznek a harctéren is úgy keli viselkednie, hogy az összhangban álljon beszédjeivel, mert a visel-

kedése nyomatékot ad tanításainak. Vigyáznia kell, mert őt mindenki megfigyeli s beszédei alatt épen erkölcsi tanításainak kapcsán éles kritikában is részesítik.

e)-hez. Nem szándékozom most arról beszélni, hogy a segély- és kötözőhelyek túlságos lemaradása miatt bizony sok emberünk pusztult el idő előtt, mert hisz ezzel szemben áll az, hogy ha az említett helyeket nagyon exponálták, mint ahogy az talán a háború kezdetén sok esetben megtörtént, az egészségügyi személyzet ment tönkre idő előtt. Ebben az esetben pedig a csapat nélkülözte őket és még több veszteségünk volt.

Tény az, hogy a sebesültvivők egy része sokszor a leghősiesebb munkát teljesítette, amely előtt ez alkattommal is bámulattal és hódolattal adózom. Így pl. a júniusi Piave-offenzívánk alatt sokszor bizony igen heves ellenséges tüzéségi tűzben a megáradt Piave ágain át éjjel-nappal sebesülteket átszállítani, valóban bámulatot érdemlő teljesítmény volt. Az már azután az ott működő hidász-csapat lelkét terheli, hogy a hátrahozott szegény sebesültek nagy része a folyó nagy ága előtti szigeten vérzett el azért, mert az ellenséges hevs tüzéségi tűzben további további átszállításuk lehetetlen volt a szükség es számú utász legénység és parancsnok hiánya miatt.

A hidász csapatnak a Piaven való éjjeli visszavonulásunk alkalmával *meggyőződésem* alapuló hasonló helytelen magatartását annak idején kénytelen voltam bejelenteni. A hidászparancsnokot ugyan igazolásra hívták fel a szolgálat lelkiismeretes végzésénél azonban sem veszteség, sem kimerültség nem lehet ok a hanyagságra, még ha többnyire csehek is az illetők.

A sebesült vivők egy másik része azonban semmiképpen sem felelt meg és nem tette tiszteltté magát emberbaráti nemes szolgálatában.

Az orvosoknál csak egy körülmény tűnt fel nekem különösen, nevezetesen, hogy voltak olyanok, akik a háború kezdete óta majdnem állandóan, vagy legalább is régóta a harctéren tartózkodtak. Sohasem sikerült csak egyszer is hátra kerülniük, bármennyire

is kívánták ezt. Inkább orvostanhallgatókat alkalmaztak az orvos helyén, de orvosokat nem küldtek, *mert nem voltak*. Meg vagyok győződve, hogy közülök igen sokan kamatoztatták tudományukat saját jól felfogott *anyagi érdekükben*, mely őket orvosi gyakorlatuknak odahaza való folytatására utalta.

A magyar orvostanár urakról pedig talán jobb ha nem beszélünk; úgy tudom, hogy az újjam is sok azoknak a megszámlálásához, kik a harctéren időztek. Akik pedig közénk a harctérre jöttek, azoknak őszinte hálánk és igaz tiszteletünk legyen továbbra is osztályrészük.

Természetes, *hogy legnagyobb részük itthon nélkülözhetetlen volt*. Nem tudom, hogy mi volt nagyobb bennük: az önzetlenség-e, az emberbaráti szeretet-e, a hivatás iránti tisztelet-e. vagy a hazafiúi készség a hadseregnek szolgálatot tenni ott, *ahol a szükség kívánja a leginkább?* Egyet azonban állítok, hogy privát praxisuknak még egy időre való abbahagyása is oly áldozatot követelt tőlük, amelyet fenti szempontok egyike sem volt képes ellensúlyozni.

Önző pénzvágyuk volt a legnagyobb!

Mintha más „kultur” államban nem egészen így történt volna.

Értékes tanulságként megjegyezhetjük, hogy bár a háború a legtöbb és úgynevezett „produktív” foglalkozás terén „vis major”-t, vagyis az anyagi teljesítmények terén bizonyos megokolt fennakadásokat idézett elő, azonban a katonai hivatásnak, sokak által talán lekicsinylőleg „improduktív”-nak nevezett életpályának épen a „vis major” az eleme, amely lelki képességeinket volna alkalmas kifejleszteni és nagyra nevelni.

Az eszményi élethivatás produktivitását mindenki a lelkében érzi és érezte különösen akkor, *mikor többszörös túlerő ellenében diadalmasan megállotta helyei*. Ez bár láthatatlan erők folyamánya, *mindazonáltal felér bármily más produktív életpálya nyújtotta anyagi jóléttel*.

Az emberi lét kérdéseit kutató előtt talán *nem* érdektelen e tanulság létjogosultságának a megállapítása.

A tényleges tiszttek.

A háborúnak kétségtelenül legszomorúbb áldozatai a tényleges tisztikarnak különösen azok a tagjai, kik legtöbb idejüket a harctéren töltötték. Már említettem, hogy e tekintetben a méltányos váltakozásról a hadvezetőségnek, illetőleg a visszamaradt kerületi parancsnokság javaslatára a régi honvédelmi miniszternek kellett volna gondoskodni, Mert így nem történi volna meg az a különös eset, hogy egyesek egész idejüket, künn töltik, míg mások aránylag alig egy pár *hétig*, napig voltak a harctéren. Sőt előfordult, hogy egyesek azt a néhány hetet, illetőleg napot is nyugodt viszonyok között állás-harcban töltötték el s tulajdonképen ütközetben ténylegesen rész nem is vettek.

Meg vagyok győződve, hogy ezek az urak önelhatározásukból folyólag nem kívánnak szolgálni az a hadseregben, sőt a magasabb parancsnokságoknak legyen a feladata őket mielőbb félreállítani.

De a tényleges tiszttek között is a gyalogsági tiszttek azok, akik legtöbbet szenvedtek, ők azok, kik az ellenséges tűzhatásának legközvetlenebbül ki voltak lève: aránylag tehát nekik volt a legnagyobb vesztevgük is.

Az igazság úgy kívánja, hogy az ezen fegyvernembeli tiszttek a többiekkel szemben minden tekintetben elsőbbségben részesíttessenek,

A tényleges tisztteknek irigylésre sehogy sem méltó szomorú helyzete azonban akkor kezdődött, amikor a harctérről való visszavonulásuk közben *az ország határát lépték át*. Ugyanis ahelyett, hogy a magyar hadsereget a haza szent földjének védelmére alkalmazták volna, valami Lindner nevű tüzérezredes, a hadügyminiszternek „Nem akarok többé katonát látni” bornírt kijelentésére szélnek eresztették, majd az agitátorok oly hálásan tudták e kijelentést pénzzel megfizetett „eszményük” javára kihasználni, hogy az orvul le-selkedő ellenséget az országba való betörésre csábította. A lábrakapott antimilitarista és pacifista szellem pedig, elvakult dühében, a hadsereget, főként ennek tisztikarát, amikor csak tehette, minden alkalommal gyalázta.

Ily viszonyok között önkéntelenül felbukkant bennünk az a kérdés, *hogya mi, akik eskünkhez híven hazánk ügyét ezer és ezer veszélyben hűséggel szolgáltuk: most a hálának ezt a különös és szokatlan fáját érdemeltük meg?* De anyagi szempontok miatt tovább szolgálni lévén kénytelenek, neki indultunk kálváriánknak.

Nincs az a toll, mely átéli lelki kínjainkat a valósághoz híven ecsetelni képes lenne.

Kétségtelen, hogy voltak közöttünk olyanok is, kik főként a kommunizmusért túlságosan síkra szálltak. Ezeket az új hadseregből ki kell szorítani.

Ebből a szomorú időből nem kívánok részletekkel szolgálni. Jó ízlésem tiltja, hogy az undort gerjesztő esetekkel bővebben foglalkozzam. Elég volt azokat közvetlen tapasztalásból látni, hallani és megismerni. A tisztességes eszmék kompromittálásán és kivitelükre való képtelenségükön kívül, különösen megbotránkoztatató volt a tényleges tisztekkel szemben érzett és kimutatott gyűlölettel teljes s bosszútól lihegő magatartás.

Ámde mit tesz az, ha tisztán illetékeinkre vagyunk utalva? A megaláztatások keserves útját végig kell járni. Önmegadással, összeharapott ajkakkal és ökölbe zárult kézzel túrni és várni kell, mert hiszen az „övék” volt a hatalom!

Meg vagyok azonban győződve, hogy ..köztük is voltak jó *érzésű* emberek, akik csupán a mérhetetlen terror hatása alatt voltak kénytelenek szerepet vállalni. Ezek a természet igazságaival szemben mindig hajlandók voltak a megértésre és engedékenységre. A többit az a „Haza” fogja megvetni, amelyet ők vetettek meg.

Jelenleg a magyarok ősi ellenségének fogságában vagyunk.* Családjaink ismét magukra vannak hagyatva. Nem volt elég az eddig átélt megpróbáltatás; még nehezebb is várt rájuk. Átélik ők ezt is hősi szívek.

A szenvedésekre való visszaemlékezés keserősége pedig csendben hősi sarjadékot nevek *Ez a látszólag*

*A román megszállás ideje.

egyhangú munka a hűség elszánt kitartása és egy viruló boldogság előkészítése ...

A hűséges férfiszív örök hálájának és elismerésének babérja illesse őket!

Te, tényleges állományú tiszt, ismét itt állsz *illetékek és oh) sok időnek keserves fáradságával megszentelt munkád megbecsülése nélkül*. Amikor már-már azt hitted, hogy fáradságos és nemes mimikád gyümölcseit élvezheted, nemcsak megaláznak, hanem a magad és családod megélhetését is bizonytalanná teszik. Akik veled törődni lennének hivatottak, röviden azt mondják, hogy „*most fontosabb dolgaik vannak!*”¹ Akiknek hatalmi körében élsz, azok azt válaszolják, hogy bár még csak meg sem Mutogathatnak, mégis „csak internálva vagy”. Ha pedig a hadi dicsőségről kell beszámolni, akkor reád mint a „fogoly”-ra büszkén hivatkoznak, azonban még csak fogolyilletékeket sem adnak. Nem gondolod, hogy a laktányában, hivatalban vagy az ágyban való elfogadás az olcsó dicsőségeik legdicsőbbik fajtája?

Vigasztalódjál. „Aki a mezők liliomait táplálja” az majd rólatok is gondoskodni fog. A „burzsoáziahoz való tartozásod még nem vonta el a jogodat az élettől, mert mintha a turul már bontogatná szárnyát és Budapest felől pedig már hallható lenne:

„Mea maxima culpa!”¹ ...

Az összeomlás.

A sokáig tartó háború miatt először a mögöttes ország kezdett türelmetlenkedni. A türelmetlenkedem két fontos okra vezethető vissza, úgymint:

- a) a nagy veszteségekre;
- b) a nehéz megélhetési viszonyokra.

a)-hoz. A nagy veszteségek miatti türelmetlenség csak részben bizonyult megokoltnak, mert aránylag kis erővel nagy tömegeket kellett főként a háború első időszakában feltartóztatnunk, amit pedig *harc-eszközeink elégtelensége folytán nagy veszteségek nélkül alig tehattünk meg.*

Ezzel nem akarom különösen a *háború elején* — amikor a *legnagyobb veszteségek* érték bennünket —

haditapasztalatok hiányán nyugvó vezetésünk hibáit mentegetni, de viszont igazságtalan volnék, ha magát a *nemzet képviselőjét vonnám ki a felelősség terhe alól akkor, mikor a hadsereg kellő felszereléséről idejében nem gondoskodott.*

Egy-egy kedves hozzátartozónk időelőtti elmúlása kétségtelenül fájdalmasan hat vissza lelkünkre és sorsunkkal való eléged ellenségünk et annál inkább növelni alkalmas, *mennél lazább bennünk a haza iránti szeretetünk és áldozatra készségünk erkölcsi érzése.*

És én azt hiszem, hogy az utóbbi 20—25 esztendőben sem a családban, sem az iskolában, sem a társadalomban *a hazafias nevelés, gondolkodás és magatartás terén nem történt meg oly mélyrehatóan mindaz,* ami lelkünket ily fájó veszteségek esetén *idetzetté és állhatatossá tenni tudta volna a kitartásra.* Ellenkezőleg, a már csüggeteg, elégedetlen és kishitű magatartásra még az épen akkor különösen lábrakapó destruktív irányzat is káros hatással volt.

Nem óhajtom a japán anya példáját részletesen felemlíteni, aki a háborúban elesett fia halála felett sírni és búsulni szégyelt, hanem csak arra a sors kegyetlen csapásaiba is állhatatos lélekkel méltóságosan belenyugvó német anyának komor, de nem csüggeteg hangú gyászjelentésére kívánok utalni, amely így kezdődik:

„Mein achter und letzter Sohn . . .” Ugyebár átlagosan is nagy különbség van ezen a téren köztünk és a németek között? Bár nagyszívű magyar anyát is ismerek, aki nemesapród zászlós fiának elesét eljegyzési lapon közölte.

Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy a német nemzetnek a háború folyamán felmutatott teljesítőképessége és jövő nagysága ezen a hatalmas erkölcsi erőn nyugszik!

b)-hez. A nehéz megélhetés hazánkban, e tejjel-mézzel folyó Kánaánban, természetszerű következménye volt a megfogyatkozott munkaerőnek és a takarékoság nélkül folytatóit megszokott békeéletrendszerünknek. Kívánalmainkat nem bírtuk fokozatosan lejjebb szállítani, hanem ellenkezőleg jövedelmün-

ket iparkodtunk szaporítani, csak hogy megszokott életrendünkön ne változtassunk.

Amikor a kormány a legtöbb véradót fizető parasztságot az élelmi cikkek árának méltányos fel-emelésével segíteni akarta, ugyanakkor a meghatározott fizetésre utalt hivatalnok-osztályt a fizetésjavítás többé-kevésbé illuzórikus rendezésével vélte megvédeni.

Az élelmezés terén az arra hivatott közegeknek az ádrágítókkal szemben tanúsított erélytelensége *oly tarthatatlan állapotokat hozott létre*, amelyek előbb-utóbb ideges visszahatást szülnek. A magyarnak zabolátlan természete türelmetlen elkeseredettségben tört ki, mert épen azokat látta megjutalmazva, kik a haza védelmének nehéz szolgálatából részüket *nem* vevén ki. *Itthon könnyűszerrel jól élek és nagy vagyont gyűjtöttem.* Ez igen jó alkalom volt bizonyos elemek régen táplált ama szándékainak megvalósítására, hogy a hadsereg fegyelmét aláásva, annak további működését megbénítsák s így a háború mielőbb véget érjen. Az egészen mellékes volt nekik, hogy „hogyan?” Céljaik elérése szempontjából igen kívánatos volt, hogy a háborút elveszítsük, *mert így legalább a hadsereget okolhatták a veszteit háború minden további következményéért.*

Az 1918. évi júniusi „Piave”-katasztrófa épen kapóra jött nekik. Az itt történt események anyaga, kiegészítve a szabadságon tartózkodók, főként azonban a sebesültek (eleinte még a dédelgetett hősök”) nagyított *meséivel szinte szállóige lett:* „Hazudik, mint egy sebesült!”): *kétségtelenül kedvező alkalmul szolgált a hadsereg elzüllesztésére megindított tevékenységük legesélyesebb folytatására.*

Tulajdonképen mit is mesélhettek azok a sebesültek? Természetesen, elsősorban is a velük történt *méltánytalanságok* hosszú sorát, mert a legtöbb ember azt szereti, ha részvételt viseltetnek iránta. A „naiv”-ak, a mit sem sejtők ilyenkor annál jobban szokták *dicsérni* az illető férfias *állhatatosságát*, szívós *kitartását*, de a „beavatottak” már „ostobaság”-nak nevezik azokat.

Talán nem lesz egészen érdektelen, ha azokat az

ügynevezett „méltánytalanságokat” kissé jobban szemügyre vesszük és azt is megvizsgáljuk, hogy azok tulajdonképpen kiknek a szájából származtak?

A méltánytalanságokra nézve vájjon elképzelhető-e az, hogy ezek az *anyagi jólét* és az állítólagos *rossz bánásmódon* kívül más körül is foroghattak volna? Hiszen már volt alkalmam kifejtteni, hogy bizony egyik téren sem volt mindég minden kifogástalan. A tisztnek állítólagos „jó módja” mindig kedvenc okadat volt az ő viszonylag rosszabb sorsuk bebizonyítására. A „jó mód” pedig a jobb *elhelyezésre és élelmezésre* vonatkozott. De vájjon rossz néven lehet-e venni a tisztikartól, ha e téren nagyobb kívánalmi vannak? Hiszen a tisztnek szállásán írnia, olvasnia és rajzolnia kell. Hol végezze ezeket zavartalanul? Azután meg talán parancsnoki tekintélye is megköveteli, hogy *ne tartózkodjék állandóan* alá rendeltjei körében. Ez alárendeltjeinek sem volna kedvére. Azért azonban még mindég népszerű lehet valaki, ha erre különösebb súlyt helyez. Mert aki népszerű, azt még nem mindenkor szeretik és tisztelik is. *A népszerűség rendesen olcsóbb értékeken épül fel!*

Ami pedig az élelmezést illeti, itt is figyelembe kell venni a józan ész szavát, mert a legtöbb tisztnek nincs olyan szervezete, hogy a katona kétségtelenül egyszerűbb élelmezése mellett *a tőle követelt szellemi és testi munkát felelősségének tudatában lelkiismeretesen végezhesse, mikor egy egész életen át máshoz volt szokva.* Természetes, hogy ez alatt nem a lakomázást és inyenckedést értem. Ott, ahol az ilyen eljárás *rendszerre* vált volna, ez mindenesetre *megrovást érdemel.* De lessék azt is figyelembe venni, hogy bizony olyan idők is voltak ám, amikor a tiszt *szívesebben* ette volna a legénység étkezését a magáé helyett.

Általában így festett az a „jó mód”, ha közelebről vizsgáltuk meg.

Ami pedig a legénységgel való utólagos *rossz bánást* illeti, erre vonatkozólag csak azt vagyok bátor megjegyezni, hogy kétségtelenül előfordultak egyes esetek, amikor az előjárók az ügyek helyes elintézésének módjait és eszközeit nem találták meg. Meg kell azonban azt is fontolni, hogy e túlkapások nagy része

olyanoktól származott, *kik a nép lelkét nem ismerték s hogy a háború a maga sokszor bizony? borzalmas jeleneteivel előtte is ismeretlen volt!*

De vizsgáljuk meg a kérdést arról az oldaláról is, hogy az, aki a *rossz bánásmód miatt panaszodik*, mindenkor helyesen viselkedett-e és hogy apróbb mulasztásait hányszor nézte el az előljáró? Hányszor bírálta el csupa jóindulatból enyhén a szolgálat hátrányára és bajtársainak rovására elkövetett cselekményeit? Sőt hány esetben mellőzte a büntetőjogi eljárás megindítását, amikor ez megokolt lett volna? Hányszor nem élt a szabályzatban biztosítóit jogával az ellenség előtti helytelen magatartás megtorlásául?

Én azt hiszem, hogy az előljáró az ő megtorló jogaival kevésbé élt, mint ahányszor az alárendelteknek a rossz bánásmód miatt panaszkodni okuk volt.

Ámde lássuk most már, hogy kiknek a szájából származtak a panaszok? Azt hiszem nem járok messze a valóságtól, ha azt állítom, hogy azok az *antimilitaristák*, vagy pedig a *szabadgondolkodók* szájából eredtek. Közöttünk sok ilyen él. Mind a kettő egy húron pendül. A különbség csak az, hogy az úgynevezett „szabadgondolkodók” egyszersmind antimilitaristák is, míg az „antimilitaristák,” mindegyike még csak szabadon gondolkodni sem tud. Számuk a harctéren, a pergőtűz alatt, ijesztően növekedett és a halál torkából szerencsésen megmenekülve, a jól megérdemelt szabadságra jött. Ime, ez már egy olyan hírnök, aki bosszútól lihegve mesél. Hogy mit és hogyan? — azt a rémlátásról írt fejezetben már leírtani. Ha azonban szabadsága leteltével mégis oly „ostoba” volt, hogy elvei ellenére újból kiszállt a harctérre, tette e/ azért, mert itt most már végre *nyugodalmassabb időt remélt, amely alatt jól ismert élőinek terjesztésére bőséges alkalmat remélt.* És valóban ott künn a helyszínen volt azoknak a legtöbb hatása és *az állásharc unalma oly mételeyzőleg is hatott a lélekre.*

Ne tessék azonban azt gondolni, hogy *ezek az alakok* szabadságuktól minden körülmények között a harctérre be is vonultak. Voltak divatos betegségek amelyek eminenter a harctérről származtak. Ilyen volt például a „gránátnyomás”. Az ebben szenvedő ha egy-

szersmind antimilitarista is volt, már nem óhajtotta hallani az ágyút még távolról sem. Olyanformán nyilatkozott, hogy az „kein Kafféhaus für mich!” Az ilyennek ugyan hol nyílt hálás tere „megváltó” elveinek hirdetésére? A pótzászlóaljnál. Hogy került oda? Nem azért kapott gránátnyomást, hogy még oda se kerülhessen. Ha pedig még sem kerülhetne oda, amikor a Budapesthez való szívós ragaszkodás gondolatával kezdett alkudozni, a legrosszabb esetben pedig beérte *egy vidéki emporiummal* is elveinek decentralizálása szempontjaiból. Magyarországon az elvek mindenütt fogékony és hálás közönségbe ütköznek és a párthívek száma ekként megnövekedett a hadseregben minden „gránátnyomás” nélkül is.

De az összeomlás egyik okául még azt a törekvést is föl kell említenem, mely a magyar hősiességet mintegy jogcímül használta föl arra, hogy általa levitézlett idegen ezredek elhomályosult hadidicsősége újból fölelevenítéssék. Vájjon nem jár-e közel a valósághoz az a fölfogás, hogy ily módon az „izgága” magyar nemzet egyidejű kiirtása is sikerül? Tehát két legyet egy csapásra. Akarva vagy nem akarva tényleg előidéztek. A magyar csapatok pótzászlóaljainak székhelyét ezért cserélték föl a cseh ezredek pótzászlóaljaival. Így *történt meg, hogy az 1916. évi tiroli offenzívánkban a prágai VIII. és leitmeritzi IX. hadtest nagyobbrészt magyar csapatokból állott. Afölött pedig nem lehet kétségünk, hogy ott aztán ki is használták őket!*

A politikában a becsületesség az éleslátás és a hiúságot kihasználó ravaszság után kullog. *Mi mindig a becsületes hiúságot képviseltük, az élesen laté) ravaszságot ellenben ellenfeleink.* A magyar hiúságnak csak a hősiesség révén kellett kissé hízelegni s a magyar rögtön hajlandó volt vérével azt a paraszt is eloltani, amelyből az immár hódítóként föllépett „jó barát” hadi becsületének gesztenyéjét kapartatLt ki a maga számára.

Ha már most az antimilitaristák az állítják, hogy a magyar ifjúságnak ily módon való egykedvű fölléte csak a militarizmus keretében lehetséges; e megdöbbentő igazsággal szemben csak az a megjegyzéseim

lehet, hogy a militarizmusnak idegen érdekkörbe való bevonása annak hazafias értelemben vett *lényegét* nem érintheti. Ne tessék a csecsemőt a mosdóvízzel együtt kiönteni. (A militarizmus fogalmának külön fejezetet szentetek.)

Ha azonban a „hazafias” szót törölni tetszett volna a szótárból, akkor e fölött valóban nincs többé vitatkozni valónk.

Még csak a Piave-offenzívánkról akarok megemlékezni, mint ennek olyan részese, aki sok másához hasonlóan hónaljig érő vízben gázolt, — még pedig azért, hogy az ott lezajlott események és a hadsereg összeomlása közötti összefüggést tisztán láthassuk.

Piave-offenzíváinkat röviden a következőképen jellemezhetem: Egy alkalmatlan időben választott, beteges becsvágytól hajtott, minden különösebb hadászati érzék nélküli, fölösleges nagy veszteségekkel végrehajtott, szerencsétlen: olyan vállalkozás, amelynek csak a zöld asztal mellett ülő taktikusok véleménye szerint kellett volna jól sikerülnie.

Az idő azért volt alkalmatlan, meri köztudomás szerint az Alpokból a későn olvadó hó vize csak júniusban folyik le a felsőolaszországi tárfolyókba.

Úgy értesültem, hogy a Piave hosszában álló hadseregünknek addig, míg déltiroli haderőink a begyekből kibontakozhatnak, *csak a Piave vonalát kellett tartania és csak azután kellett volna az átkelést kierőszakolnia, amikor az ellenségnek az Alpokkal szemben álló erői már meginogtak.* Azonban a hadsereg parancsnoka, Boroevic tábornagy állítólag a dicsőségei *a maga számára kívánta* — megengedem, . hogy talán több jóakarattal, mint éleslátással — *és a habáréinak kétségén kívül a legnehezebb haditényét akarta végrehajtani, pusztán csak azért, hogy a németekkel szemben hadseregünk kiválóságára mindenkor büszkén hivatkozassunk.*

Különösebb hadászati érzék nélküli azért volt ez a hadművelet, mert minden hadosztálynak *egy időben kellett volna feladatát végrehajtania, tekintet nélkül a hatásosabbnak ígérkező tiroli offenzíva lassanként kialakuló eredményeire.*

A tiroli haderőt a Piave-had sereg rovására talán még jobban meg kellett volna erősíteni s ha mással nem, de tüzéséggel okvetlenül. Mert hiszen az ellenségnek a Piavén át szándékolt esetleges előtörése úgy sem ért volna semmit a tiroli haderőnek Velence irányába való ténygerése esetén.

Felületesen pedig azért volt előkészítve a hadművelet, inerte az első vonalban levő hadosztályok mögött nem voltak olyan csapatok, amelyek azokat felválthatták volna s így az offenzívának erővel teljes folytatását lehetővé tették volna.

A rendelkezésre álló átkelési anyagot szétforgácsolták, ahelyett, hogy az átkelést csupán, bizonyos alkalmas helyeken erőszakolták volna. Ebben az esetben bizonyos mennyiségű átkelési anyag visszatartható lett volna, hogy az esetleg tönkrementet pótolhassa. A Piaven áí szolgáló távbeszélő összekötőits anyaga úgyannyira nem volt előkészítve, hogy a kéznél levő eszközök elégtelenségét csak akkor állapították meg, amikor a távbeszélőnek már működnie kellett volna.

A felesleges veszteségek a leírtakból önként következnek.

Valószínű, hogy a támadás nem így folyt volna le, *ha nem történik árulás*. Hogy azonban árulás történhetett, annak ismét csak a magasabb vezetőség volt az oka, amennyiben a támadás titokban tartásáról nem gondoskodott eléggé. A támadás körülbelőleges idejét én már május elején hallottam. Az eltérés mindössze 5 napi időkülönbség volt.

Ha most még a szerencsétlen vállalkozásnak a magyar képviselőháziban való szóvátétele nyomán a magyar közéletre gyakorolt hatását mérlegeljük, valószínűnek kell tartanom, *hogy a balsikernek az antimilitarizmus szempontjából kiaknázható összes tanulságait* mohó vággyal és kettőzött eréllyel iparkodtak értékesíteni az antimilitaristák a fegyveres erő elzűtlesztésében.

Az olasz d'Annunzio költőnek és repülőnek Bécs utcáira leszórt röpcédulái ezt a katasztrófát fordulópontnak jelölték meg a háború történetében. És mintha igaz lett volna!

Amíg egyik részen a morális depressio lidércnyomása ült a lelkeken a rémlátó képzelet minden látomásával, addig a másik részen a legnagyobb erkölcsi ható erő, az önbizalommal párosult akarat emelkedően volt csak a kellő alkalomra várt.

A hadsereg elzüllesztésére irányuló aknamunka pedig a legnagyobb energiával és szemérmertlenséggel folyt tovább. Nem hiszem, hogy az ellenség erről ne tudott volna. Ha tudott, csak örült neki, mert ez az ő érdekeit szolgálta a legjobban.

Bebizonyult tehát újra, hogy a magyarnak — ellenségeivel titkon, vagy akaratlanul is szövetkezve — a magyar a leg nagy obi ellensége!...

A Piave-katasztrófa után gyorsan, örölt az antimilitaristák malma. Vizet eleget bocsátottunk reá. A helyzet rohamosan érett. Az „ő” szemükben az „ostobák” száma mindegyre *kevesbedett*. Mindenki „okos” ember akart maradni. Tehát aki csak tehetett, otthon maradt. *Szinte szégyen számba kezdett menni, ha valaki tábori ruhában járt.* Titkon mindenki „lesajnálta” az „ostobá”-t. Még az is megtörtént, hogy egy, szabadságáról a harcterre bevonuló zászlós az utazása előtti éjjelt Budapesten egy utcai padon töltötte, mert nem kapott szállást. A legénység ugyancsak „megdolgozva” jött vissza, a fegyvelemről majdnem homlok-egyenest ellenkező fogalommal, mint annakelőtte. Aki pedig az első vonalban maradt, annak megmételtyezéséről a repülők gondoskodtak. Soha annyi röpcédulát még le nem dobtak, mint ebben az időben. Mindegyik hemzsegett a haza iránti hűtlenségre csábítás bombasztikus frázisaitól. A boldog jövő biztos reménye volt a jutalom. A boldogságot pedig különösen a nemzetiségek áhítoztak. Az aknamunkások telebeszélték fejüket a boldogtalanságuk felől. És ők ezt készséggel el is hitték. De miért is ne hitték volna el, amikor ily módon kilátásuk volt haza jöhetni. Ugyan kinek tetszett négy év után a háború? Imperialista célok, idegen célok, kapitalista uralom, a haza hamis fogalmának jelszava, vágóhídra hajtás, ágyútöltelék, henye tisztok stb. stb. jelszavak röpdöstek a levegőben. Mindenki, de legalább is a legtöbb, lassanként hinni kezdett abban, hogy ő csak „áldozat”. Miért legyen

épen ő az, holott négy esztendeig sikerült sorsát elkerülnie?

A legtöbb harctérre jövő szaturálva volt a fentebbi, eszméktől. Nem látott tisztán. Tisztje iránt bizalommal nem viseltetett. Ez sem törődött vele. Sőt ez anyyira ragadtatta magát, hogy egy alkalommal nyíltan megtagadta zászlóaljparancsnokának az engedelmisséget. Midőn emiatt ezredparancsnoka az ezredkihallgatáson felelősségre vonta, cinikusan tagadott! Büntetése elől készen tartott rögtönös betegségével tért ki. Hogysisne! Majd ő még „ostoba” lesz egy pillanatra is ott maradni, ahol még a régi szellem és fegyelem dívott. Ilyen volt tehát az a szellem, mely a hadsereg fegyelmét elpusztította. *Az önző erő eme kisszerűség e és mérgező hatása.*

Ezek után csodálkozhatunk-e azon, hogy az el-lenségnek aránylag kicsiny nyomása is elegendő volt ahhoz, hogy arcvonalunkat áttörje?

Pedig ott, ahol az egyik ilyen áttörés megtörtént, színmagyar ezredek állottak. Úgy hallottam, hogy az egyik már azzal az erős elhatározással ment ki az állásba, hogy az engedelmisséget mindjárt az első alkalommal megtagadja.

Egy másik hasonló helyen álló magyar ezred: *tisztikara* pedig nagyobbreszt olyan antimilitarista szabadgondolkodófélekből állott. Ugyebár megért a t. olvasó, hogy kiket gondolok ezek alatt? A jövődöbeli „Kis-Magyarország”-nak elmosott határokkal való megalapítóit . . . Csak nem mondhatok ellene a lényeknek !?)

Ezekről írta a „Pesti Hírlap” egyik novemberi számában, hogy a felállítandó magyar hadsereg szervezése körül előreláthatólag nagy szerephez jutnak azok a fiatal tiszték, kik életük kockáztatásával a forradalom kitörését előkészítették. A tények különös, de azért még sem véletlen összetalálkozása.

Az áttörés után egyes ezredek még mindig kifogástalan rendben és fegyelemben kezdték meg a visszavonulást. Nem volt semmiféle „pánik”! *Nem is lehet az ott, hol mindenki tudja, hogy mi következik.*

Más ezredek ellenben parancsnokok híján megrohanták a vonatokat. Még a vagonok tetején is zsúfoltan, ültek az emberek, akiket Dél-Tirolban az első alagút egyszerűen lesepert. Néhol az alagutakat hóekével tisztították meg a halottak százaitól! Ez mind a szabad szellem hatásának volt az eredménye. Nekik sehogy sem kellett a fegyelem. Ez csak szolgásgot jelent. Csak mielőbb haza! . . .

A magasabb parancsnok urak *egy része* már régebben elutazott, még pedig részint szalon-kocsiban, részint előkészített autón. Megmentették a még megmenthetőt. Az a csapat, amely gyalog ment, a vasút látásakor eszével együtt még a megmaradt kis fegyelmét is elvesztette. A legénység egy része gépfegyverét, fegyverét, lőszerét az út árkában hagyta vissza. Nagyon csekély kivétellel még a legmegbízhatóbbaknak hitt emberek is megszöktek. Egy részük azonban előbb tisztjeit lopta meg.

A jugoszláv parasztok boldogan mutogatták egymásnak az elharácsolts, vagy potom áron megvásárolt siementhali ökröket. Az egész útvonal mentén, ahol egy csapat ment, gazdátlan lovak szanaszét legelésztek. Egy ló ára Nagykanizsa környékén 15—30 korona volt, mert már nem kellett senkinek. Mikor az első hó a legelőt betakarta, a kimúlt lovak épen úgy heverték szanaszét, mint amikor legeltek. Egész vonatoszlopok voltak kocsisok nélkül. Lovat, kocsit, a rajta levő javakat mind szabad prédára hagyták. A tekintély akkor már nem parancsolt.

A határra küldött agitátorok munkájukat valóban derekasan elvégezték és a több milliót, sőt milliárdot érő nemzeti vagyont pedig visszamaradt.

Ez volt a független Magyarország beköszöntője!

Mindebből jegyezzük meg jól, hogy a hadsereg elzüllesztésére irányuló ösztönzés a hátsó országból indult ki s szívós következetességgel már régóta dolgozott.

A hadsereg, *sok hibája ellenére is sikerrel kiállotta volna még ezt az utolsó, döntő erőpróbát is.* Szent meggyőződése minden becsületes katonának,

hogya hadseregünk a legeszményibb teljesítményekre nem is volt már képes, *de viszonylag még mindig elért volna legalább is olyant, sőt jobbat is, mint ellenfelei.*

Bármely hadsereget is először lelkében kell legyőzni. Ezt kétségen kívül nagy sikerrel végezte el a hátsó ország. A megromlott szellemnek s a megposhadt erkölcsnek a gyarló test már könnyen engedelmeskedett ...

Dante poklának mélységes fenekén a Tudásról elnevezett kilencedik kör negyedik a körében vannak a hazaárulók, ide a három arcú Lucifer mellé valók ök is ...

A tisztikar anyagi helyzete.

A háború a tisztikar anyagi helyzetének kérdését is előtérbe állította, A mérhetetlen drágaság talán senkit sem sújtott annyira, mint a tisztnek (különösen századosnak vagy alantos tisztnek) otthon maradt családját. Mert amíg a tiszt a harctéren küzdött s több esetben vért is hazájáért, addig családjá — hacsak magánvagyonra a tisztnek nem volt — csak okos besztás és ennek legszigorúbb betartásával menekülhetett meg az ínségtől s a nélkülözésektől.

A drágaság a háború tartamával és az illetékes köröknek a drágaság elleni védekezéssel szemben tanúsított erélytelenségével és lehetetlenségével egyenes arányban áll. Vagyis mennél tovább tart a háború, mennél inkább elvonják a munkaerőt tulajdonképeni rendeltetésétől és mennél tovább javadalmazzák a *munkanélküliséget* az új időknek a népen kívül álló osztályait gyalázó jelszavainak szent nevében, mennél jobban *kirabolnak* bennünket és mennél *gyámoltalanabbak* vagyunk a drágaságot növelő mohó kapzsiság, nyereszkesedés, a *közvetítő* kereskedelem *gaszágaival* szemben: a drágaság is annál nagyobb.

Igen sok tanulságot meríthetünk mindebből! Először is a közellátás célszerűtlen szervezetét, vagy hogy ha az elméletileg célszerűnek is látszik, az a gyakorlati

életben nem válik be a *végrehajtó közegek erélytelensége* és *alkalmatlansága* következtében. Tanúság még közállapotainknak általános *elkomiszosodása* a népnek a legnagyobb *műveletlenségben* kedvét leelő magatartásánál fogva és végül a népnevelés *elmaradottsága*.

Mindenik külön egy-egy tanulmány, amelyek, sajnos. A mi közviszonyainkra nézve csak a leghátrányosabb eredménnyel végződhetnek.

Afelett azonban azt hiszem senkinek sem lehet kételye, hogy a drágaság a fix fizetésre utalt testületet sújtotta a legérzékenyebben. A baj *tulajdonképeni oka* tekintetében azonban mily tájékozatlanságra, illetőleg felületességre vall a segítségnek az a módja, amely csupán *drágasági pótlékkal akarja* ennek a testületnek anyagi helyzetét enyhíteni. Mert a drágasági pótlékei a közszükségleti cikkeknek *legalább is olyan aránya drágulása* szokta nyomon követni úgyannyira, hogy az *anyagi segítség illuzóriussá válik*.

Ha tehát a helyzeten tényleg javítani akarunk, szükséges, hogy a termelőnek, illetőleg eladónak *tulakapásait* a legérzékenyebben megtoroljuk. Az a néhány száz korona pénzbírság, mit reá ilyenkor kiróni szoktak, az eladói egyáltalán nem retenti el jól jövedelmező üzérkedésének félbenhagyására, hiszen már rövid idő múlva „behozza” eljárásának kitanultabb és ravaszabb folytatásával. Vájjon nem lenne-e célszerűbb az ilyen orgyilkost, aki nézetem szerint a rablógyilkosról semmiben sem különbözik, minden liberalizmusunk és humanizmusunk ellenére kötél vagy golyó általi halálra ítélni? Hiszen csak néhány emberről volna szó, viszonyítva ahhoz a sok száz és ezer ismeretlenhez, kik a nehéz megélhetés okozta rossz táplálkozás folytán gyógyíthatatlan betegségbe estek, vagy mint ilyenek idő előtt elpusztultak. Ki kéri ezt számon? Hiszen „természetes” halállal haltak meg. Úgy vagyok tájékozva, hogy a tudóvész nálunk jelenleg kérleletlenebbül dühöng, mint valaha.

Most pedig a „liberalizmus-t és a „humanizmus”-t annak kijelentésére kérem, hogy a haszonlesésből eredő kapzsiság okozta halál természetes-e? Vájjon nem lett volna-e kevesebb a halálesetek száma a megtorlás fentebb javasolt módja esetében, mintha azok

a kapzsiság áldozatai? Hol van hát az igaz liberalizmus és humanizmus? Persze „nincs közvetlen bizonyíték”, mondja a jogász.

Ha azonban így bánunk el a kérdéssel, akkor valóban kár erre még csak egy szót is vesztegetni.

Ennek ellenére azonban egyet nem hallgathatok el, azt t. i., hogy a mérhetetlen drágaságnak s ily módon az emberek közötti vagyonskülönbség nagyobbodásának a mai helyzet felidézésében nincs-e óriási része? És a mai helyzettel kapcsolatban számon kérte-e már valaki 1918. november 1-től kezdve a bénák és hatoltak számát? *Vagy ez nem erre a lapra tartozik?*

Kissé eltértem ugyan tulajdonképeni tárgyamtól, de szinte lehetetlennek tartottam, hogy a drágaság kérdését legalább nagy vonásokban ne érintsem, amikor a tiszték anyagi helyzetéről esik szó.

A tisztikar anyagi helyzetének közelebbi megvizsgálásánál én csupán két főcsoportot akarok megkülönböztetni, ú. m. a *harctéren volt* és az *otthonmaradt tiszték csoportját*.

A harctéren volt tiszték szempontjából a kérdést ismét kizárólag az *ő saját személyükre* és *otthonmaradt családtagjaikra* vonatkoztatva kell elbírálnunk, *különös tekintettel a századosi és alantos tisztí rendfokozatokra*.

Általában állíthatjuk, hogy a harctéren voltak nem szűkölködtek, a családtagokat ellenben a drágasági pótléknak és étkezési pénznek 1917-ben való *rendszeresítése után is bizony elég mostohán látták el*. Mert pl.

a családi-pótlék a századosnál havonta	. 90 K.
„ „ „ az alantos tisztnél havonta	. 70 K.
a gyermeknevelési-járulék pedig fejenként volt”.	. 20 K.

Az otthon maradt tiszték közül különösen a *pótzászlóaljtorzsnél* és a *hadtáp szolgálathoz beosztottak* a többiekkel szemben *általában igen sok előnyben részesültek*. Ez is egyik oka volt a pótzászlóaljnál, illetőleg a hadtápkörletben való buzgó kitartásnak.

A harctéren volt tiszték *családjáról* pedig bizony sok esetben *teljesen megfeledeztek gondoskodni*.

A tényleges tiszték anyagi helyzetének szempontjából azonban ennek a kérdésnek a jelen viszonyok közötti megoldása épen oly fontossággal bír, mint annak a *jövőben* várt alakulása.* Mert ha a tényleges tiszték jelenlegi helyzetét megvizsgáljuk, úgy találjuk, hogy azok egy része a kommunista kormány szolgálatában áll, másik része részint a fehér hadseregnek a tagja, részint pedig oláh, olasz és orosz hadifogságban van. Miután jelenleg szovjet uralom van, természetes, hogy ez azokról gondoskodik, akik szolgálatában állanak.

Talán a „fehér hadsereg” tagjainak is módjában áll, hogy az ellenkormánytól havi díjaikat megkapják, — ha t. i. van miből.

Mit szóljanak azonban az állomáshelyükön összefogdosott, tehát nem a harctéren elfogott, csupán „kihallgatás” végett előreláthatólag két hétig tartó „internálás”-ban részesültek, kik immár 3. hónapja *hadifoglyok* s mint ilyenek *havidíj nélkül vannak?* Mert valahogy ne tessenék ám azt gondolni, hogy mint „*hadifoglyok*”-at az oláh kormány bármilyen illetékben is részesítette. Fogolykoszton kívül egyebet nem kapunk. ha azonban illetékről van szó, akkor csak „*internáltak*” vagyunk. Egyébként pedig a bolsevistákkal együttes elbánásban részesítenek.

Tessenék már most elképzelni *családjaik helyzetét*, különösen, ha azok már kilencedik hónapja *menekültek*, állandó tartózkodási helyükre vissza nem utazhatnak, pénzük pedig nincsen! Ez a tényleges tiszték egy részének és, családjaiknak mostani szomorú sorsa. Csupa kétség és bizonytalanság az ő jelenlegi helyzetük és jövőjük.

Nem akarom a hazának szemére vetni, hogy milyen „hálás” irántunk, mert az is több sebből vérzik saját fiainak hűtlen megtagadása és elárulása folytán.

Kölsönösen tovább tűrünk és szenvedünk tehát egy jobb jövő reményében.

Milyen lesz azonban ez a jövő? Legalább is a közvetlen jövő? Erős a meggyőződésem, hogy az iránta

1*. A következő részeket a szerző még abban az időszakban írta, amelyekre ázól; vonatkoznak.

táplált aggodalmaink is el fognak oszlani. Talán csak be fogják látni, akiket illet, hogy ha csak ezt a nemzetet el nem akarják pusztítani, illetőleg az magát elpusztítani nem engedi; *hadseregére szüksége lesz annak a jövőben is!*

Ezzel pedig kimondtuk azt is, hogy tényleges tisztikarunknak is kell lennie. Ennek a tisztikarnak, úgyszintén a nyugalmazott tisztikarnak is *gondtalan anyagi megélhetését biztosítani a legkevesebb*, amit. azoik a hazától hála fejljen elvárhatnak s amelynek vállalása az államhatalom különös gondját kell, hogy alkossa. Csak ily módon teljesíthetik azok a hazával szemben önfeláldozóan kötelességüket.

Nem kívánok kiváltságokat a tényleges tisztikar számára, hanem csak oly fizetés megállapítását, amely a házasági óvadék kötményezése nélkül is gondoktól mentes tisztességes megélhetést biztosít.

Mennél *bizonyosabban* számíthatunk erre, annál *önfeláldozóbb* munkát várhat el tőlünk a haza, már csak az iránta tartozó *hűségünkből* folyólag is.

Az öltözet.

A tábori öltözet kérdésének gyakorlatias megoldása még a háború előtt szükséges volt s így hadvezetőségünk a csukaszürke szín mellett döntött. Nyilván hagyományokon alapuló szempontok is vezethettek elhatározásában, amennyiben 1878-ban ez a szín Boszniában a vadászászlóaljok ruházatának színe a hasonló színű Karszt sziklás tájain igen célszerűnek bizonyult. Azonban már a háború elején kitűnt, hogy ellenségeink ezt a kérdést gyakorlatiasabban oldották meg.

A csukaszürke szín jól válik be: szürke háttérben, tehát sziklák között, vagy ha hó van, továbbá nyílt terepen, ha a látóhatár szürke, felhős vagy kék, amilyenre az Oroszország elleni háborúban számíhattak.

A változatos terepen, a legkülönfélébb viszonyok között, több éven keresztül vívott háború azonban a hadvezetőséget arról győzte meg, hogy az ellenségeink által használt, a mellékterepről kevésbé elütő sárgás-vagy barnászöld szín mégis csak a legpraktikusabb.

A hosszú háború tapasztalásai nyomán minden számottevő hadseregben a *gyakorlatiasság* szempontjai ilyen tábori öltözet-modellekét kívántak meg, amelyeknek bizonyos egyformasága a minden valószínűség szériáit legcélszerűbbnek bizonyult megoldást, vagyis az előreláthatólag rendszeresítendő mintát képviseli.

Mindenek felett tehát *kizárólag a célszerű tábori öltözet* kívül, — amelyet a tisztnek szolgálati alkalmakkor kell használnia — azonban a tisztnek még kétféle ruhára van szüksége, u. m. egy olyanra, melyet szolgálaton kívül *bárhol* viselhet, mondjuk *társaságbeli ruházatra*. Ennél az aesthetikára kell figyelemmel lennünk s amellet elegáns, egyszerű, *azaz drága ne legyen*. Végül szüksége volna még a tisztnek egy úgynevezett *gála* ruházatra is, amelyet nemzeti ünnepek alkalmával öltene fel. Ennél pedig csupán a nemzeti szempontoknak szabad érvényesülniük.

A gyakorlatiasságot, az aesthikát és a nemzeti szempontokat azonban egymással összekeverni nemcsak célszerűtlen, de határozottan az izlés rovására esik, *amennyiben e szempontok többé-kevésbé összeegyeztethetetlenek*. A háború előtt használt társaságbeli, illetőleg díszruhánk a *semmiféle jelleget magán nem viselő ruházatnak prototipikus példája volt*.

Meg kellene gondolni és nem látom semmiféle akadályát annak, hogy ha a társaságbeli egyenruha elmaradna s így a tiszteknek megengednék, hogy *szolgálaton kívül állandóan polgári ruhában* járhassanak. Ebben az esetben a tisztnek csak kétféle egyenruhája volna. u. m. szolgálóban: a tábori egyenruha, ünnepeknél: a *gála*. Ez a megoldás a demokratikus irányzatnak is kétségen kívül jobban megfelelné, azonban pénzügyi tekintetben határozottan nagyobb terhet róna a tisztre, amelyet illetteiben megfelelőképen ellen-súlyozni kellene.

Végül, háborús tapasztalataim nyomán, nem tartom érdektelennek megállapítani, hogy összes számottevő barátaink és ellenségeink között a mi tisztikarunk öltözködött a legrendetlenebb és leghanyagabb módon. Mintha az e téren alkalmazott különlegességekkel *tüntetőleg* túl akarta volna tenni magát, az előíráson nem azért, mintha eljárása talán szebb vagy praktiku-

sabb lett volna, avagy különlegesebb találékonyságra vallana, hanem mert az a szabálytól elütött. Itt azonban a *fegyelmetlen gondolkodás* is már lényeges szerepet játszik. Ez pedig sajnos nemcsak a harctéren, hanem még most is jellemzi tisztikarunknak *még egy jó részét*.

A militarizmus.

Amilyen divatos, olyan gyülölt szó is. *Legtöbben csak a hangzása után ismerik*. Gyűlöletéhez ennyi is elég.

Ha ezt a hadsereggel kapcsolatos kérdést épen akkor *elfogultan kezeljük*, amikor annak viszonyaink szerint való megoldása előtt állunk, jobb, ha abba bele sem kezdünk.

A tisztességes s reális gondolkodás még a legjelentéktelenebb kérdésekben sem tűr meg *részrehajló felületességet*, hanem meghallgatja a másik felet is, mert annak is igaza lehet; azután a két vélt igazságot összeegyezteti s a legtöbb esetben kénytelen lesz saját eredeti álláspontját módosítani, szelídíteni.

Mit is értünk tulajdonképen a „militarizmus” alatt?

Ezt a kifejezést az ántánt-államok igen gyakran használták Németországgal szemben a háború folyamán, amidőn kijelentették, hogy addig nem nyugszanak, míg Németországban a „militarizmus”-t le nem török. Ez alatt pedig a hadseregnek az állami élet különböző terein megnyilvánult *elhatalmasodó befolyását* értették, amely nézetük szerint a világháborúra vezetett.

Talán érdemes lesz ennek az elhatalmasodó befolyásnak néhány szót szentelni.

Miután a monarchikus államokban az államfő rendszeren a hadsereg feje, a legfelsőbb hadúr, tehát egyszersmind emberileg megérthető, ha ennek kegye az ő hatalmának legszilárdabb és legmegbízhatóbb támaszát, a hadsereget fokozott tekintélyben és becsülésben részesíti.

A hadsereggel szemben táplált ez a különleges elbánás az államhatalom majdnem *minden ágazatában* érezte befolyását úgyannyira, hogy annak ily módon

való érvényesülése az „állam az államban” elnevezésre vezetett.

Az is érthető tehát, hogy a hadseregnek a dédelgetése a hadseregen kívül állókból bizonyos *ellenérzést, féltékenységet* váltott ki.

Ez volna felfogásom szerint általában a militarizmus mibenlétének a lényege.

Nálunk a kérdésnek méregfogát abban látom, hogy a hadsereg képviselői, a tisztek t. i. *nagyobbára nem voltak magyarok. Ezeknek az elemeknek kiváltságos megbecsülése* tehát a magyar hiúságot érintette első-sorban igen kellemetlenül, ami inkább a magyarság háttérbe szorítása val jutott kifejezésre annál is inkább. mert ilyenkor a tisztnak oly nagyon hangoztatni szeretett „egyoldalúságá”-val szemben sokan kevesebb türelemmel, de annál több méltatlankodással az úgynevezett „diplómá”-jukra szerettek hivatkozni. Valljuk be tehát őszintén, hogy a hiúság ikertestvérének, *az irigységnek is volt a kérdés elmérgesedésében némi befolyása.*

Meg vagyok győződve, hogy a hadseregen belül az államhatalom majdnem *minden ágát képviselő* különböző fontos *katonai szervek* vezetőivel szemben (vezérkar irodái, hadügyminisztérium fontosabb osztályai stb.-ek) a személyi vonatkozású érdekek csak annyiban játszanak szerepet, *amennyiben véreink sorsát nem vérei intézték.* Ezek pedig *idegen* voltuknál és- egyéb okoknál fogva a hadsereget nemzeti intézménnyé átalakítani soha nem voltak képesek. *A hadsereg idegen szerv volt és maradt is mindég a nemzet testében.*

Mindez régen volt így. A megváltozott viszonyoknak e téren is éreztetniök kell jótékony hatásukat. *A nemzet immár függetlenül intézi a maga sorsot; a i hadsereg kérdésében is meg fogja találni tehát a megoldásnak azt a helyes módját, mely jól felfogott érdekeire való különös tekintettel fennállását és jövő fejlődését biztosítja.*

Azzal az érvel szemben, hogy a militarizmus *imperialista politikára vezet, a habom pedig ennek a következménye,* a következőket jegyzem meg.

Mind a kül-, mind a belpolitikát a nemzet *önmaga* intézi, amelyeknél azonban a *hadseregre kell támaszkodnia*, mint olyanra, mely e politikának végső, azaz végrehajtó exponense.

A nemzetnek tehát oly hadsereget kell fenntartania, *mely politikájának érvényt is tud szerezni*. Látjuk tehát, hogy minden a követett politikától függ; *a hadseregek pedig a politikához semmi köze nem lévén, annak ettől teljesen távol kell állania*.

De nehezen érthető, hogy a militarizmus épen *nálunk vezessen hódító politikára* különösen most, midőn a közel múlt tanulsága szerint még saját hazánkat sem vagyunk képesek megvédelmezni sem a külső, sem a belső ellenség ellen.

Egyébként a háborúnak nem kell mindig imperiaalista célokat szolgálnia, hanem a történelem tanúsága szerint *a legkülönfélébb okokból* is indítható.

Ami pedig a katonai pálya *improduktív* voltát illeti, vagyis hogy a rajta működők idejüket és tehetőségüket a közérdek szempontjából haszontalan célokra pazarolják, erre nézve csak arra utalok, hogy amióta a hadsereget tönkretették, tehát ilyen az országban nincsen, *azóta soha nem sejtett züllött viszonyok közé jutottunk*. Idegen csapatok tapossák az ország földjét. és rabolják a nemzet vagyonát. Személy- és vagyonsbiztonság a még birtokunkban levő területen sincs. A jog- és törvénytiszelet megszűnt. Egyszóval anarchia uralkodik az egész vonalon. Polgárháborúban gyengíti a magyar a magyart. Mintha nem ő vérzett volna legjobban a lezajlott nagy háborúban. Miért igyekszik tehát a kormány elsősorban *„fegyelmezett, erős, nemzeti szellemtől áthatott hadsereget teremteni?”* Mert ugyebár csak ennek a révén lehet a már felfordult állapotok között rendet teremteni s produktív munkát megindítani.

Vájjon még most is hajlandók-e tehát azt állítani, *hogy a katonai pályának a köz érdekében semmi értelme és haszna nincs?* Hát a hadseregek a fiatal-ságra a rend, fegyelem, pontosság, öntudat, önérzet, határozottság, erély stb., szóval a katonai hivatáshoz szükséges *férfias jellemtulajdonságok nevelése terén kifejtett hatása improduktív?* Csak tessék egy embert

va sorozás alkalmával megtekinteni: úgyszintén akkor is, amikor az tényleges katonai szolgálati idejének lételte után a tartalékba kerül. Én azt hisz-em, hogy az összehasonlítás alkalmával észlelt eredmények ily szemellátható hatása alatt csak *elfogultsággal* lehet a katonai pálya improduktív voltának állítása mellett tovább is kitartani.

Hát a mi züllött anyagias korunkban már annyira jutottunk, hogy az erkölcsi értékek jövedelmezését az anyagiakkal üzemen figyelemre sem méltatjuk.

Hány ember lett a társadalomnak hasznos tagjává a katonai pályán szerzett erkölcsi és szellemi képezése folytán, akik különben előbbire nézve elvesztek volna?

Végtelenül *elszomorítónak* találok azt a felfogást, iimely *csak a múlt anyagi javak terén kifejtett tevékenységet* nevezi *produktív*nak. Az ilyen önző gondolkodás juttatta az országot abba a szégyenletes állapotba, amelyben most van; s *ismét csak a katonai hivatást jellemző magas értékekhez kell nyúlnunk*, hogy ennek a sokat hányt-vetett nemzetnek *cselekvési szabadságát megszerezve, benne a becsületességet, a tiszta erkölcsöt s az igaz képességeket tegyék az egyéni boldogulás egyedüli kritériumává.*

Azzal az ellenvetéssel szemben, hogy egy hadseregnek fenntartása az államnak *igen sokba* kerül, amit egyéb közhasznú és jóléti intézményekre fordíthatna, azt a kérdést vetem fel csupán, *hogy a jelen körülmények között szükségünk van-e hadseregre?*

Én azt hiszem, hogy különösen az utolsó hónapokban történtek után *nagyon kevesen lesznek, akik egy minden tekintetben feladata magaslatán álló és megbízható hadseregnek okvetlenül szükséges voltát be nem látnák!* Hiszen még a *legdrágább* hadsereg is sokkal *kevesebbe* került volna, *mint amennyi érték annak hiánya miatt elveszett.*

Ha tehát a hadsereg fenntartása *szükséges, akkor minden eszközt és módot meg kell adnunk neki, hogy feladatát teljesíthesse.* A régi osztrák-magyar monarchia összes ellenfelei között *aránylag a legkevesebbet* költötte hadseregére s ezt a „*költségmegtakarítást*”, *rosz-*

szül alkalmazott takarékoságot, különösen háború elején, sok ember életével »kellett megváltania.

Az az *anyagi áldozat* tehát, amelyet a hadsereg fordítunk, *igen jó befektetés* nemcsak a *faj egészségé- nek* szempontjából, hanem a már fentebb elmondott s a katonák *férfiúi alkalmazhatóságát és használhatóságát* emelő okokból folyólag is.

Ezek volnának azok a *főbb szempontok*, amelyek alapján a militarizmus kérdését kell megbírálnunk; azonban vannak mélyebben rejlő szempontok is, amelyekről a „militarizmus” ellenségei beszélni nem szeretnek. Ezek *lélektani* és a fiatalság nevelésével szoros összefüggésben álló szempontok.

Többé-kevésbé minden ember természetében rejlik, hogy mindentől *húzódzik*, ami *kényelmét fenyegeti*, sőt iránta ellenérzéssel van; attól pedig *igatósággal irtózik*, ami őt *egyéni szabadságában korlátozza*, vagy csak feszélyezi is, mert a „liberális” gondolkodással össze nem fér. Ezzel az állítással kapcsolatban egy velem igen régen megtörtént következő eset jut eszembe. Egy penzióban a közös ebéd alatti beszélgetés alkalmával azt a megjegyzést tettem, hogy nézetem szerint igen kívánatos volna, ha az összes egyetemi hallgatókat minden előadáson pontos megjelenésre köteleznék, miként az a katonai, sőt még a hadiiskolában is megvan, amely utóbbiban pedig az egyetemi hallgatóknál már kissé idősebb korú, — az igaz, hogy érettségi bizonyítvánnyal többnyire *nem* bíró — tisztek tartózkodnak. Erre a társaságban levő egyetemi tanár, a professzorokat többnyire jellemző fölénytel azt válaszolta, hogy *ez a militarizmusra emlékeztető eljárás az egyetem tanszabadságával össze nem egyeztethető*. Ezzel a professzor úr minden valószínűség szerint azt akarta kifejezni, hogy az egyetemen „*érett*” fiatal emberek vannak, *kiknek méltóságával nem fér össze*, ha őket egyéni köteleességeik teljesítése közben kényszer alá helyezzük, illetőleg *egyéni szabadságukban megkötjük*. Hát vájjon megfér az a tanszabadsággal, hogy a professzor urak — úgy képelem legalább — előírt óráikat pontosan betartásák? Vagy talán a tanórákon való pontos megjelenés csak az egyik félre vonatkozik?

A tanórákon való *rendszeres* és *pontos* megjelenés kötelezettségével ugyebár a *rendszereteket, pontos-ságot és az ezekkel járó önfegyelmzési* takarjuk a fiatalságba oltani és benne nagyra nevelni? Ez a *két-ségen kívül helyes szándékunk* azonban a „militariz-raus”-ra emlékeztet, miért is annak a *tanszabadsággal természetesen ellenkeznie kell. Evvel tehát fiatalsá-gunknak a rendre, pontosságra és önfegyelmzésre való neveléséről úgy látszik le is mondtunk.* ,

Vájjon nincsen-e ennek a mi közéletünkben olyan szomorú nyoma abban a fegyelmetlen, pontatlan, lagymatag magatartásban, amely nálunk már a gyer-mektől kezdve *csekély kivétellel mindenkit eltölt,* — és következménye abban az önző kényelemkereső, magát mielőbb „kitombolni akaró”, tehát idő előtt tönkre tevő szándékunkban, a máról holnapra való él-degélésben s csak a legszükségesebbet elérni (akaró, lusta igyekezetünkben és lemondó életkedvünkben)?

Ez pedig csak azt bizonyítja, hogy az „érett”-séget olyanoknak ítéljük oda, akik egyéni szabadságukkal a saját és a köz jól felfogott érdekében élni nem tudnak.

Igazán csodálatos felfogás az, hogy az „érett”-séget nyolc középiskolai osztály elvégzéséhez kötjük! Ebben a tekintetben is elég tapasztalásom van az elmúlt nagy háborúból. Sok tartalékos tiszttel szemben (akik pedig egyetemet végeztek, vagy különben egyetemi hall-gatók voltak) magatartásuk miatt kénytelen voltam sokszor afeletti csodálkozásomnak kifejezést adni, *hogy tisztékké lettek,* sőt némelyekkel szem-ben még annak a *szégyenemnek is,* hogy ki-nevezésével a tisztai állás értéke és tekintélye milyen mélyen alászállt. Kifakadtam pedig azért, mert minden érettséget nélkülöző magatartásuk-ban a gyámoltalanságnak, határozatlanságnak és a fegyelem érzetnek olyan *hiányát* állapítottam meg, amely még közönnyel is párosulva, a legsajnálatosabb benyomást tette reám és ilyen teljesítményt is hozott létre.

Ha a fentebb említett professzor úr ezeknek az egyéneknek a magatartását látja, talán gondolkodóba esett volna az *éretté nyilvánítás és az egyetemi tan-*

szabadság elvének fenti értelemben magyarázott helyesége iránt?

A militarizmus alatt tágabb értelemben tehát azokat *a magas képességeket is értjük, amelyek egy minden tekintetben megbízható, szilárd férfi jellem kialakulását elősegítik*, amelyek tehát a katonai hivatás kifogástalan betöltése körül *elengedhetetlenek*. Ezek bár látszólag korlátozzák az egyéni szabadságot, de csak abból az okból, hogy a képességek kifejlesztése *rendszeresebben* történhessen s *egy harmonikusan fejteit férfigjellem létesüljön*. Ez azonban *sok fáradságot, önfegyelmet, önuralmat, lemondást, szorgalmat, de mindenek felett önmagunk iránti legnagyobb szigort követelő munkát kíván tőlünk*. Ezeket *pedig nem nevelték belénk!* Ez az oka annak, hogy közéletünkben az önző kény eleim, a nyegle felületesség s egyéb alsóbbrendű tulajdonságok és képességek oly felette *nagy szerepei játszanak*, hogy az idegen legfeljebb *csak mulatni jön hozzánk, míg a komoly munkában nem becsül meg bennünket*.

Ezért gyűlölik hát sokan a „militarizmus”-t!

A pacifista álláspont.

Nem szégyellem bevallani, hogy nem tudom, hogy a „pacifista” szó tulajdonképen melyik szóból ered. A „pax” szóból származik-e, vagy pedig a „pacifikálás”-sal van-e összefüggésben? Olyan értelemben, amelyben az jelenleg általánosan ismeretes, legelőször a magyar népköztársaság volt elnökétől hallottam, inkább azt gondolom tehát, hogy az a „pax” ~ béke szóból származik.

És íme az a minden áron való béke polgárháborúba sodorta a nemzetet!

Ugyebár épen olyan *naiv*, mint amilyen *balga* dolog az: először a hadsereget *tönkretenni*, csak hogy hivatkozhatassunk arra, hogy olyan már *nincsen*, azután a győztes ellenség elé járulni, hogy őt *békehajlandóságunkról biztosítsuk abban a reményben, hogy ő azt elhiszi és lovagiásan figyelembe is veszi*, tehát a hódításról *nagylelkűen lemond*, vagy hogy ezt *enyhábban* fogja végrehajlani?

Vájjon nem volna igaz az a német közmondás, mely úgy szól: „Wer nicht bedroht, der wird bedroht!

A természetes támadó ösztön megnyilvánulásának drasztikus példája az, amikor két eb összemarakodása közben a megmárt a győző elől menekülven, előbbi után erednek még azok is, akik eddig közönyösen bámészkodtak a kapukban, csak hogy ösztönszerűen felgerjedt dühöket a menekülő bőrén egy harapással kielégítsék. Ugyan mit tennének ezek, ha az üldözött egyszer csak megfordulna és azt mondaná: „Ne bántsatok, én békét akarok”. Én azt hiszem, hogy feltartóztathatatlan dühüknek ekkor is szabad folyást engednének, különösen, ha a nagyok oltalma alatt régi bosszúvágyukat is immáron kielégíthetik!

Bocsánatot kérek e hasonlatért, de szakasztott hasonló helyzetben vagyunk mi is! Ez a helyzet azonban reánk nézve kétségtelenül kedvezőbbre fordult volna, ha a csataterекről visszavonuló csapatainkat *határaink védelmére* alkalmazzuk. *Talán előbb mégis csak a hazát kellett volna megmenteni és csak azután hirdetni a „pacifizmus üdvözítő elvét!* Így azonban aligha illett volna bele a „*nagy program*”-ba.

Ha tehát békét, akarok, amelyért a hadsereget is feláldozták, miért idézték fel a békétlenséget, amely a hadseregek „legfegyelmettebb”-jét (?), a „*vörös hadsereg*”-et teremtette meg? Épen mi sóvárgunk oly nagyon a béke után, akik egymás közt is folyton veszekszünk? Lehet ezt komolyan venni? Én azt hiszem, a pacifizmus élet épen mi tettük csúffá, akik annak szent nevében akartuk az országot „megmenteni”. Mert én úgy látom, hogy ez az ország a „Tatárjárás” óta aránylag jobban elpusztítva aligha volt.

Minden tehát csak arra volt jó, hogy teljes bizonyosságot szerezzünk a felől, hogy a hadsereg feltételül szükséges!

Hát el tudja azt valaki is képzelni, hogy barát nélkül, teljesen egyedül, minden oldalról ellenségtől körülvéve, fenntarthatjuk nemzeti létünket és ezeréves hazánk területi sérthetetlenségét? Vagy talán a pacifista gondolattal egyidejűleg születeti „népszövetség” eszméjében bízunk? *Szóval ismét másban s ne elsősorban a saját erőnkben!*

Mindaddig, míg ügyvéd lesz ezen a földön, vagy amíg lesz *miért* harcolni, addig lesz per és háború is.

Az ember csak a kis dolgokban véli az igazságot helyesen megállapítani. Minél nagyobb érdekek forognak azonban kockán, annál valószínűbb, hogy az ilyen kérdésekben az erő és a hatalom dönt.

Az erős mindég a hatalom állítólagos jogán keresi és kezeli is az igazságot.

Megengedem, hogy a háborúk számát apasztani fogja a „művelt” államoknak az egyetemes kultúra fejlesztését célzó ama nemes törekvése, hogy lehetőleg békés utón intézzenek el oly kérdéseket, amelyeik különben háborúm vezettek volna. A „népszövetség” eszméje kétségtelenül ezt a nemes célt szolgálja. Ez is óriási lépés lesz a tökéletesedés útján. Azonban az emberi tökéletesedést addig erőszakolni nem lehet. amíg az emberiben élő *nyers ösztönök szelídebbek* nem lesznek.

Elvégre mindenkinek az abc-n kell kezdeni. Úgy-e csak nagyon kevesen képesek az eddig élt szellemóriások magasságáig is felemelkedni s még kevesebben lesznek olyanok, kik azokat túl fogják szárnyalni tudni. Pedig ezek is csak azt hangoztatják, hogy tulajdonképen *semmit sem tudnak*.

Hol van tehát még ezektől is a tökéletesség, a nagy béke országa” ?

Miként ia természetben is minden a fokozatosság elvén fejlődik, azonképen a nemzetek életében sem lehet ugrás a..... vak sötétségbe....

Ha pedig megkérdezném a „nagy, programm”-gyártó urakat, úgy gondolom, alig ha lennének a helyzettel megelégedettek ...

De talán igazat adnának nekem.

Mindössze a számításban tévedtek néhány száz vagy ezer esztendőt...

Ezt ők nem így képelték!

A nemzetközi egyezmények.

Az „ügynevezett” műveltségre számottartó nagyobb és kisebb nemzetek régebben megállapodásra léptek egymással a háború borzalma inaik enyhítésére. Egyik ilyen megállapodás volt pl., hogy a *robbanó* puska-lövedékeket, úgyszintén a *dum-dum* töltényeket alkal-mazni nem szabad.

Azt gondolták az egyezmény gyártó, a nép lelkét kevésbé ismerő s inkább a maguk nyomán ítélő, mű-velt urak, hogy ha a nemzetek ezeket az egyezménye-ket *aláírják*, amikor azokat feltétlenül *be is tartják*. El tudom képzelni, hogy milyen ünnepélyesen fogadkoz-tak is erre. Ugyan mit használt ez? A hivatalos és a tényleges műveltség sehol sem fedi egymást. Ezt az igazságot az egyezményhez hozzájárult nemzetek akkor még nem tudták. Ma már bizonyára ismerik. A komi-íásik ma sem ismerik. Az igaz, hogy az egyezmény csak rendes hadseregekre vonatkozott, de útonállókra nem. Ha tehát amazok nem tartották be az egyezmé-nyeket, megfelelően elbántunk velük. Igen ám, de az emberietlen seb bosszút váltott ki. Ez pedig a „szemet szemért”, „fogat fogért” elvén hasonló eljárásra kény-szentelte a „művek ember”-t. Ismerte ő a dum-dum elméletét, hamar átültette azt a gyakorlatba ő maga. Hiszen ha még csak ennél és a kézigránát használatá-nál maradtunk volna meg! Azaz jobban mondvá, *a művelt nyugoti államok is megmaradtak volna!* Holmi lefényképezett *angol* gyártmányú és dum-dum feliratú töltényeikre mintha emlékezném. Mert volt ám idő, amikor *ellenfeleink helyzete* hasonlított a szalmaszál után kapkodó fuldoklóéhoz. A fuldoklónak pedig csak élete megmentése lehet a célja, *vagyis hozzá minden eszköz jó volt, csak célhoz vezessen.*

A blokád gondolata, vagyis egy nemzet kiéhezte-tésének sötét szándéka is ezt a célt szolgálta. Amikor azonban ezt a németek bűvárhajóikkal eredményesen ellensúlyozták, legelőször a világ „*legműveltebb*” nem-zeténél, a franciáknál az a szörnyűséges eszme szüle-tett meg, *hogy fullasztó gázzal telített gránátokat hasz-náljanak.* A német vegyészeti iparnak még csak ez kellett épen. Csakhamar sikerült neki eredményében még hatásosabb gázt fejleszteni. Így árvereztek egy-

másra a „művelt” nemzeteik az emberietlennél emberietlenebb harceszközök kitalálásában és alkalmazásában.

Nem tehetek róla, hogy a műveltségről való felfogásom *azóta lényegesen megváltozott*. Az bizonyos, hogy a *nemzeti önzés* hatalmi érdeke az erkölcsinek, azaz *az igazi műveltségnek ellenlábasa marad*.

A műveltséggel is úgy vagyunk, mint az igazsággal. Mihelyt nagy érdekekről van szó, a hatalmas azt mindég a maga javára magyarázza és a szerint alkalmazza is; — a lelkiismeretét pedig *utólag* akként szabályozza, amint az eredmények magatartását; igazolták.

De az eszméknek ebben a zűrzavaraiban mit tartson akkor a „kevésbé hatalmas”, vagy a „gyenge” a műveltségről? Úgy-e itt meg kell állnunk kissé, hogy gondolkozzunk?

Úgy látszik, a háborít még a műveltség terén is „vis major”-t teremtett, mert a lét kérdésénél fontosabb kérdés nincsen. Minden másnak e körül kell forognia!

Ezek szerint talán *egy külön háborús, vagy harctéri műveltségről lehetne szó, mely csak a háború tartamára érvényes?*

Ez a műveltség azonban ugyan miben különbözik *az ősember műveltségétől*? Legfeljebb abban, hogy az ősember az *ő vitézi* kvalitásai folytán lett „hősi” (halott). a modern emberek jó része pedig éppen ellentétes okból, inkább az ellenfél fejlett *harctéri műveltsége folytán*.

Látjuk tehát, hogy a műveltségnek is ehhez a kétségtelenül leghatalmasabb ösztönhöz, a lét fenntartásához *kell igazodnia*. Hogyan? Akként, hogy a tudományt oly eszközök feltalálásával, gyártásával bizza meg, amelyek révén az egyik *előbb* jóit abba a helyzetbe, hogy a *másik* létét kiadósan *fenyegetse*. Csakis ily módon óvhatja meg a *saját életét*. Amilyen nagyszabású a létnek *fenyegetése*, éppen olyan nagyszabásúnak kell a *biztonsági rendszabályoknak* is lenniök.

A hadseregek (nagyságával és a tudomány fejlődésével kapcsolatban azonban minden *nagyobb arányú és kíméletlenebb is lett*.

De nem is ebben rejlik a kérdés lényege, hanem, abban, hogy a másik megsemmisítésére irányuló leg-

rettenetesebb harceszközöket *szükség nélkül melyik, alkalmazta előbb?* A győző ekkor megszólaltatja utólagosan ráncbaszedett lelkiismeretét és azt mondja, hogy természetesen a legyőzött, mert ő csak *azután* következett és akkor is csak *szükségből*. Ha tetszik, tessék az ellenkezőt bebizonyítani.

Ugyebár a hatalmasnak van igaza?

Te „kevésbé hatalmas”, vagy „gyenge” „azonban ne zavartasd magad a harctéri műveltség rémtettei által. Haladj tovább is a megkezdett úton. Használd a tudományi az erkölcs szelidítésére, az elvadására azonban csak kényszerből.

Az egészséges önzés határain belül az emberszeretet jegyében a bus ösztönei felett diadalmaskodni: *legyen a Te jelszavad a műveltség terén!*

A jövő kérdései.

A faj szeretet.

A lezajlott nagy habomnak egyik kétségen kívül legnagyobb tanulsága az *egységes szellem, az egységes gondolkodás fontosságának a felismerése*. Ha szemügyre vesszük ennek az egységnek az eredetét, arra a meggyőződésre keli jutnunk, hogy minden agitációs eszköz kizárása mellett a *nemzet összetartó hatalma* ennek az egységnek a kútforrása.

Minél távolabb élnek az emberek egymástól, annál kevesebbet hallanak és tudnak meg egymásról, annál kevésbé ismerik meg egymást, tehát annál idegenebbek is egymással szemben. Az események *közelségük* és *közvetlenségük* által hatnak egymásra a legjobban. Kétségtelen, hogy a földrajzi viszonyok, az égbajiat, foglalkozás, történeti hagyományok stb.-ek a közelség mellett ugyancsak *ily összetartó erőt képviselnek*. Ezeknek az erőknek egymásra hatása folytán ugyanolyan életmódot élő emberek is egymásra lévén utalva, közöttük kereskedelmi összeköttetéseken kívül egyéb erkölcsi vonatkozásait viszony keletkezik, amelyek alapján azok tömörülve *államot alkotnak s nemzeti életet élnek*. Ez pedig annyit jelent, hogy a fajok az ő jellem-

vonásaikon, sajátásaikon s történeti hagyományaikon felépülő műveltséget fejlesztve az emberiség tökéletességére magukon belül és egymás között is *behatóan* munkálkodnak. Ez a beható munka még szorosabban fűzi őket egymáshoz, amelyből egymás kölcsönös becsülése, (szeretete, támogatása és védelme sarjadzik ki.

Mennél több közös vonás van két emberben, annál inkább *vonzódnak* azok egymáshoz. Mennél több alkalom nyílik ennek a rokonérzésnek a megnyilvánulására, annál tartalmasabb is lesz az, míg végre ez az érzés *szeretetté tömörült bennük*. Természetes, hogy az emberek kölcsönös megértése az érintkezésre szolgáló *nyelv* segítségével történhet a legkönnyebben, minél fogva a kölcsönös vonzódás és szeretet is *az ugyanazon nyelvet beszélők* (faj) *között fejlődik ki a legjobban*. Ez az a *nagy átfogó erő*, mely az emberfelett levő összes képességeket nemcsak az önmaga, *hanem a köz érdekében való cselekvésre sarkalja*.

Ugyebár az olyan természetes, hogy mennél jobban szereli valaki *önmagát*, annál többet is *tesz* a maga érdekében: mennél jobban szeret *mindenkit*, annál belterjesebben is dolgozik az *általánosság hasznára és boldogságára!*

A szeretet tömörítő és összetartó hatása neveli az erőt mind az egyes emberben, mind a fajban, tehát a nemzetben is. Végtelen szomorú, *hogy a mi anyagiasságunkban az önzésben megnyilvánuló önszeretetünk sokkal nagyobb, mint a fajunk és nemzetünk iránti szeretet*. Sőt azt is merném állítani, *hogy sokkal jobban gyűlöljük egymást, mint szeretjük hazáinkat!*

Ezért nem vagyunk mi sovíniszták!

A sovíniszta mindenekfelett fájának képességeit becsüli nagyra s ezért bízik is jövőjében. Fiai kizárólag ezen faji jövő dicsőségéért dolgoznak *önzetlenül*, mert nagy az *önbizalmuk*. Azt tartják, hogy amit mások tudnak, miért ne tudnák ők is? Vagy ha még nem tudnák, minden igyekezettel azon vannak, hogy megtanulják, mert érzik, hogy ők is képesek arra. Sőt még többre is. Az az *általános igyekezet*, hogy minél jobbat, szebbet és többet hozzanak létre; az ehhez képest *elért teljesítmény éleszti a képességeket*, ami azután *büszkeséggel és önbalommal tölt el minden-*

kit. Bennök nem igen fakad tisztelet az idegen iránt és ezek fölényét sem. ismerik el. Törhetlenül bíznak nemzetüknek és fajuknak jövőjében!

Vájjon ilyenek vagyunk mi? A *mi sovinizmusunk csak a következőkben merült ki:* a szónoklásban esi tósztozásban megnyilvánuló örökös fecsegésben; *kevés vagy épen csak hogy elég munkában;* magyar voltunkra való örökös, még pedig *a kérkedéssel határos hivatkozásban,* oly értelemben, mintha mi modern bizonyítékok nélkül is a többi felett valamelyes különös ki-magasló képességekkel báró nemzet volnánk minden árnyékoldal nélkül, melyet már e képességeinknél és hagyományainknál fogva is *csak tisztelet illethet meg;* csak a közelmúltban is még *közjogi önállóságunknak* a külföld előtt az unalomig elcsépeelt szakadatlan hangoztatásával; önszeretetünk és önkíméletünk *túlságával;* *a fiatalság nemzeti irányban való nevelésének elhanyagolásával:* ahol *nem* volt szükséges, *erőszakossággal,* ahol pedig célszerű lett volna, *közönnyel* teljes munkával, cigány mellett, pezsgős pohárral a kezünkben.

Ha egy embertől megszoktuk azt. hogy az mindig csak *beszél,* beszédének azonban tettei nyomatékot adni nem tud. vagy nem akar: mit fogunk róSrf. gondolni? Üres fecsegő, felületes, *aki a látszattal is beéri.* Most szálljunk magunkba és kezünket szivünkre téve, kérdezzük magunktól : Hát mi nem ilyenek vagyunk? Azt kell rá felelnünk, bizony ilyenek, azzal a különbséggel, hogy mi tudnánk, de tudja a jó isten, miért . . . volt jó enni és inni valónk, azután meg a fehér asztalnál „borban lévén az igazság”, egészen másként ítéltük mi meg a helyzetet . . . rá jót aludtunk . . . elfeledtünk mindent ... a dolog pedig abbanmaradt . . .

Mi amolyan becsületesen *hiszékeny naiv nép vagyunk.* Aki bennünket *dicsér,* azt mi is az édig magasztaljuk s *az a mi legjobb barátunk.* Azonban próbálná meg *csak valaki az igazságot szemünk közé vágni?!* A csőrében sajtot tartó holló és a jó falatra éhes ravasz róka meséje jut eszembe ez alkalommal. Ehhez hasonlóan mi is kiejtettük kezünkéből ezt az országot *hiszékenységünknel fogva, készpénznek vet-*

tünk mindent, ahelyett, *hogy erkölcsi és szellemi fölényünknel fogva olyan fokozott kultúrunkat fejtetünk volna ki, amely bennünket ez ország vezetésére feltétlenül elismert s egyedülilletékes fajnak praedestinált volna.*

De a magyar nemzetet a „nemzetek Alkibiades”-ének is nevezhetném, mely jóra, rosszra egyaránt képes. „ad hoc quid natura ellicere possit, videtur experta.” Mintegy kipróbálta a természet, hogy egyáltalán mire képes. Hát a háborúban nem tündöklő hősiességgel küzdött-e s ért el halhatatlan eredményeket? A háborút pedig szégyennel teljesen, elprédálva mindent, becsületet, rokonérzést, hirnevet, dicsőséget, nemzed vagyont: fiainak egymás között harccal fejezte be ellenségeinek nagy öröme. Hát nem borítja el szégyenpír arcunkat, amikor azt látjuk és halljuk, hogy a magyarság fiainak négy és félévi dicsőséges háború után a mérhetlen terror hatása alatt saját fiától kell rettegniük és golyó és akasztófa általi halállal kell kimulniok? S mindez miért? Talán azért, mert nagyon szeretjük fajunkat? Vagy talán azért, mert hivatottnak érezzük magunkat az emberiség üdvének megváltására? Nem, hanem *azért, mert — a mulatozást kivéve — nincs egységesen kialakult egészséges közszellemünk!* Hát nem úgy köszönünk mi egymásnak, ha elválunk, hogy: „Jó mulatást!”; vagy ha találkozzunk, hogy: „Hogy mulattál?!” Nem tudunk egységesen gondolkodni, nincs egységes felfogásunk a nemzet boldogságához vezető céljaink és eszközeink tekintetében, nem szeretjük egymást, széthúzzunk, szétzülünk s „Mint oldott kéve hull szét nemzetünk!”

Ha sovinizták akarunk lenni, akkor menjünk tanulni a szerbekhez és az oláhokhoz. Utóbbinak nemzeti életébe most — fogságom alatt — alkalmam nyílik betekinteni. Ezek az emberek nem fecsegnék sokat, de annál többet és hatásosan dolgoznak. Földbirtokpolitikájukról bizonyára hallottunk már. E téren pénzügyintézeteik agilitása folytán eddigelé óriási sikereik voltak. Hát még a jövőben a már eddig is kiadott rendeleteik útján milyen eredményeket várhatnak?!

Ezelőtt körülbelül 10—15 évvel olvashattam azt a statisztikát, hogy míg a román pénzügyintézetek évi jöve-

delmeiknek körülbelül 15—20%-át költik kulturcélokra, addig a magyar pénzügyeink alig 1.5-2%-ot áldoznak ilyen célra. Ugyan milyen viszonyban áll a két sovinizmus egymáshoz? Szégyenletesen a magyarra nézve. A német sovinizmusról nem is akarok beszélni, de ugyebár sokan tapasztalták vagy hallották közülünk, hogy — nem tekintve erőszakosságait — milyen hihetetlen eredményeket voltak képesek elérni. *A jogos önértzet és önbizalom*, a fajszeretnek ezek a *biztos ismérvei* voltak azoknak az eredményeknek előkészítői és létrehozói. E két erőforrás még az oláhban ks magasabb fokban van meg, mint bennünk. Még *a köznép mily győzelemittasan* éneklir az ő „Romania mare”-t dicsőítő és magyart gyalázó verseit. Amíg itt a tanár, tanító és a pap, sőt még az ügyvéd is a „Romania niare”-t elérni segítő *politikát hivatásukból folyólag is minden erejükkel támogatják*, addig nálunk — mély tisztelet a nagyon csekély kivételnek — ugyan lehet erről komolyan beszélni? Vajjon az utóbbi időben érvényrejutó *nemzetromboló irányzatnak* nem ezek között volt-e aránylag a *legtöbb hívője*? Ugyebár az éhbérért? Mert a többit a *hadsereg* úgynevezett „mloch”-jának mindent elnyelő gyomraiba kellett bedobni. Ismerjük jól ezt a közhelyet.

Kevés bennünk az önértzet és az önbizalom.

Az a nemzet, mely az idegent csak azért *csodálja meg*, mert idegen, nem *sovinizsra!*

Vajjon nem utálatot gerjesztő magatartás és önértzet hiányára vall-e az, hogy, amint én Uidom, amikor az oláhok az egyik nagy magyar városba bevonultak, a bevonuló katonaságot „bizonyos úri körök hölgyei” kendőlobogtatással üdvözölték. Es az ugyanezen fajtából való „magyar hölgyek” este a vendéglőben a román tisztekkel román nóták hangjai melleit táncoltak, amikor inkább sírni ok és gyászolnokok kellett volna. Nagyon jól tudom, hogy miféle „elemek”-ről van szó! S meg vagyok győződve, hogy más is tudja, hogy kikre gondolok.

A nagy háborúból megtanulhattuk, hogy *a nagy fejlődésnek a nemzeti érzés és szellem az egyedüli alapja*. Ezt az alapot keli a jövőben minden *iskolában tüzzel, vassal, a legkíméletlenebb energiával az ifjú-*

sdg *lelkébe lerakunk*. Mert hiszen körülöttünk már minden megváltozott, ami a nemzeti érzést vagy szellemet árulná el.

A nemzeti alapon való fejlődni akarás céljától immár semmi sem tántoríthat el bennünket. A cél megvalósításaihoz a hadseregnek is egész más alapon kell az *energikus közreműködés feltételeit keresnie*. A nacionalizmus nem létezéséről csak akkor lehetne szó, *ha az egész világ egy nyelven beszélne*. A különböző nemzeteik azért igen jól megérthetik egymást az emberi műveltség szolidaritásában egymás kölcsönös üdvére és boldogulására.

Tanuljunk meg mar egyszer önmagunkat is nagyrabcsülni! Ez nem zárja ki azt, hogy mások iránt. ils; la iegnagyohb tisztelettel, nagyrabecsüléssel és; rokonszenvvel viseltessünk. Mert ha ősi magyar szokás szerint mindig csak egymást ütjük és szidjük, akkor ugyan várhatjuk-e másoktól, hogy tiszteljenek bennünket?

Az egységes közszellem, a közérület és az önérzet. hiánya kezdő lépései bármely nemzet pusztulásánál. Jusson eszünkbe Lengyelország elpusztulásának példája a múltban.

Azért hát ébredj magyar tudatára annak a veszélynek, mely létedet immár komolyan fenyegeti! Ha élni akarsz, amikor ezredéves múltadnak — újabb időben bár annyira lebecsült, de — dicső hagyományai ihlessenek meg a legbehatóbb munkára a bekövetkező nehéz időkben! Miként a kereszt és a kard (tartotta fenn eddig is a hazát oly sok vész és vihar között, korod megértésének bizonyítékául, *vond ahhoz még harmadiknak: a becsületes munka tisztos szerszámát is. Szeressük egymást és tartsunk össze! Ne csak impresszionista sovíniszták tegyünk, hanem szívünkben a vallásos érzület tiszta erkölcsével, kezünkben karddal, tollal, könyvvel és szerszámmal izzó sovíniszták!*

Az emberismeret.

A leggazdagabb tanulságokat a nagy háborúból az emberismeret terén szerezhette az, ki, nyitott szemmel *élesen* figyelte az embereket és *cselekedetük rugóit* meglátni és megérteni igyekezett. Meggyőződtem arról, hogy a *halálveszedlem a jellem választóvize*, melynek hatása alatt a hamis értékek megsemmisülnek, míg az igaz értékek, működésükben immár feszélyezetlenül és teljes hatással tovább fejlődnek. Volt alkalmam látni, hogy e választóvíz sokakból jellemileg *tehetetlen tömeget* formált, másokat ellenben *jellemóriásokként* mutatott be. A kötelességérzet és az önfenntartás hatalmas ösztönének keserves küzdelmét magamon is tapasztaltam és másakon is megfigyeltem. Éreztem és látam, hogy *a kötelességérzet a halálfélelem legbiztosabb ellensúlyozója*; viszont azonban az/t is tapasztaltam, hogy *a halálfélelem sok esetben bizony a kötelességérzet megsemmisítője* volt. Gondolkodóra ejtett az a jelenség, hogy a béke idején nagy hangon fecsegőket a veszély tudata miért csendesítette le? Miért engedtek *másokat* cselekedni akkor, mikor *nekik* kellett volna! Jó példával elől járni? Miért követelnek másoktól olyant, amit maguk sem meg nem tesznek, sem meg *nem* tennének? Rájöttem, *hogy rongy életük féltése nagyobb volt bennük, mint kötelességük érzete, és tudata!* Megbizonyosodtam arról. — mit egyébként amúgy is sejtettem, — hogy az „*eskü*” letétele ezeknél fikció és formaiasságnál semmi egyéb, melyet csak *ünnepélyes alkalmakkor szoktak letenni, a halálos veszedelemben ellenben meg szoktak feledkezni róla.* A halál szele nemcsak *az emlékező tehetséget gyengíti, hanem a gyenge lelkeket is megrendíti a képtelenségig.* A veszély tudatának hallgatagsága azonban a dicsőségről való ideiglenes lemondásig együtt jár a meggyengült emlékezőtehetséggel és a lélek megrendülésével. Mert mindenről lemondunk inkább, *csak az élethez ragaszkodunk,* különösen akkor, mikor a halál fenyeget. Ez pedig a velünk született leghatalmasabb ösztönnek, a létfenntartásnak a természetes következése. Jellemhibává az csak akkor válik, ha kötelességérzetünk

rovására fejtjük ki azt. Milyen meddő volna *most* erre bizonyítékokat keresni ott, bol a magatartáson alapuló személyes benyomás *akkor* mindent elárult ...

Vétkezném azonban az igazság és önmagam ellen, ha az elismerés és a hódolat zászlaját e fejezetben is meghajtani elmulasztanám azok előtt az erkölcsi hőrszok előtt, kiket erős lelkük és nagy szívük, megvetve e gyarló földi életet, kötelességérzetük parancsol s *példaadásra* jelölt ki. Ilyenek tábornoktól kezdve az egyszerű katonák minden rendfokozatiban voltak. A vitézség és a hű kötelességteljesítés terén nyújtott példájuk nevüket halhatatlanná fogja tenni nemcsak azok előtt, kik példájukon lelkesedve, férfi lelkükben fogant s erős szívvel végrehajtói! ı hóstetteiket okulás végeit utódról utódra átszarmaztatják, hanem a haza mindem hálás íia előd is. Hiszen miből tápláljuk ősi hazánk visszaszerzése iránti reménysegeinket, ha ezekből a fel-emelő példákbol nem?!

Voltak am olyanok is, akik a harcterre csupa kíváncsiságból vendégszerepelni jártak. Ezeket — csak ki az igazsággal — egy kis *szégyenérzet*, no meg talán *felsőbb* — hatalmi és erkölcsi — *kényszer* bírt erre az elhatározásra. Ezt azonban enyhítette a jól megválasztott hely *nyugodalmassága*. Hiszen mindig nem lehetek harcok. Akkor az emberanyaggal még korábban készen lettünk volna. Ezek lesznek a legveszedelmesebb ... papírharcászok. Csak úgy, mint régen! Nehéz lesz azonban tőlük tanulni, *mert beszédjükből hiányozni fog a meggyőződés hangja!*

Egyet azonban meg kell állapítanom. Ez pedig a tisztikarnak általában, különösen pedig egymássá; szemben való ideges és sokszor bizony érdes viselkedése. Őt esztendőnek fiatal és meglett életünkből különösen súlyos viszonyok közötti elmúlása az egyedüli mentség erre. Elvégre szervezetünk kimerült. A fogház ablakainak vasrácsozata mögött, túlsúfolt szobákban, a méltánytalanság lelki depressziójának nyomása alatt ez az állapot csak rosszabbodhat. Az érdekességnek durvasággá és közönségességgé való elfajulását azonban a *bajtársiasság* előkelő érzésének kell megakadályoznia. Erről azonban nagyon sokan nem tettek bizonytságot. Egyszóval a tisztikarban inkább az

egyívétartozás érzésénél fogva keletkezni szokott *békekasztok* újból kialakulófélben vannak. Az egyéni magatartásnak a *nevelés* által szőtt érzés- és gondolatvilágbeli idegszállai egyének szerint mégis csak *különbözők* maradnak. Tapintat és finom érzék sokak előtt *ismeretlen* fogalmak voltak és lesznek mindaddig, míg a tisztikarban egy egészséges közszellem és gondolkodás nyomán *egységes felfogás nem alakul ki az embert műveltséget szolgáló kérdések elbirálhatása terén.*

Nem mulaszthatom el végül még a jövőre magyar hadsereg tisztikarának megválasztására nézve egyet s más megjegyezni. Haditapasztalás nyomán újlag beigazolt kétségtelen, lény, hogy a hadsereg *legnagyobb erőssége annak szelleme, melyet elsősorban annak tisztikara képvisel. Igen nagy emberismeretre van szükség ennek u tisztikarnak körültekintő összeválogatásához.* Mert nem elég az, ha valaki azt igazolja, hogy hazafiúi megbízhatósága minden kétségen kívül áll. Az ilyen megbízhatósághoz sok szó fér, ha a *szenvedőlegesség kényelmes szerepét választotta* akkor, mikor példájával, józan mérséklettel irányt kellett volna mutatnia, hogy a vad szenvedélyt legalább meghökkenesse és öntudatra ébressze. *Szenvedőlegességgel csak nemleges szoktunk bizonyítani.* Főfigyelmet mégis csak az illető *harctéri múltjára* kellene fordítani, ha csak az illető magát a letűnt dicstelen uralom alatt a konjunktúrázás mellékélcélzatával különösképen nem exponálta.

Csodálatos a legtöbbnek az a jellemingadozása, mely erőt vesz rajtuk, midőn a köztársasági aerától kezdve követett magatartásukat utólag magyarázgatni, jellemezni, megváltoztatni vagy más megvilágításba helyezni akarják. A legtöbb magatartásában *éles eszű előrelátás és szándék nyilvánult meg.* még olyannál is, kire ezt a képességet még *sohasem* vonatkoztatták. Most természetesen az *utólag* megkonstruált okadatok hatása alatt mindenki ártatlan, s ennek természetesen mutatott tudatában nagy hangon még akkor is védekezik, mikor senki sem támadja. *Eljárásához az éles észnek nyilván semmi köze sincs.*

A természet mindenben következetes magához. A lehetetlenséget valami olyan előnnyel ellensúlyozza,

miáltal az embernek vagy állatnak léte jobban biztosítva van. Némely állat szőrzetét az évszak szerint változtatja, miként a nagyhangú ingadozók is az oly élesen előrelátott fejleményekhez képest forgatgadják a jellem köpönyegét... *utólag.*

Míg egyik esetben az igazság a szerénységgel szokott együtt járni, addig a hamisság a s ten tori hangút választja magának igen gyakran védőtársául. De még így is hiba van a kréta körül, mert ezek az urak buzgó védelmükben elfelejtik a haladó kor intő szavát, melyre pedig az emberek millióinak patakzó vére tanított meg bennünket, t. i. *az emberi méltóságnak és jogoknak az összetartásra intő emberszeretet jegyében való elismerését és kiszélesítését. Az igaz, hogy ehhez mindenkint előbb éretté kell tenni. Pedig a régít mindenben nemcsak nem kívánatos, de nem is lehel visszacsínálni, amint a:t ők akarják.* A közjólétre törekvésnek bizony sokszor nehéz és hálátlan munkáját meg *ők nem akarják.*

Tagadhatatlan ni sok szép emléke volt a múlt kornak az ő szempontjukból, de ez nem zárja ki azt, *hogy a jövő még szebb és tartalmasabb legyen.* Hol volna különben a fejlődés, melynek épen az *egyetemesség szempontjaihoz igazodnia* s ezen szempontokat a haladás szellemében összeegyeztetnie kell. *Az volna a legnagyobb baj, ha a jövő hadseregében a haladásnak ezt a szellemét nem óhajtó hidalgókkal részesítenék előnyben.* Csak a más munkájából élösködő herék számát szaporítanék ezzel, mire pedig semmi szükség nincs.

Az embereknek, őket *megillető* helyen való alkalmazása egyike a *legnehezebb, de leghálásabb* feladatoknak, különösen most. az új elhelyezkedéskor, midőn oly nagy a kínálat s az emberi értékekkel való komédiázás trombitája oly fülsiketítően harsog. Egyedül az emberi lélek tanulmányozója és gyakorJaü ismerője képes az igaz értékek *kiválogatására.* Csak a nagy háborút szerencsésen, de becsülettel végigélt, illetőleg abban résztvetteket kell számbavenni és ezek *segítségére* lesznek nehéz munkájában azoknak, kikre e fontos feladat hárul. Az e téren elkövetett *hibák*

nemcsak a *hadsereg feladatát* teszik összehasonlíthatlanul *nehézzé*, mintegy megoldhatatlanná, hanem a nemzet *jövője* szempontjából is *végzetesekké* válhatnak, mert *helyrehozhatatlanok*.

A sajtó.

Nem akarok ismételtetni a sajtóról olyasmiket, amelyeket mindenki tud. Csupán a háború folyamata alatt — különösen eleinte — némely sajtó-orgánum kifejtette tevékenységéről akarok, egyet s mást megjegyezni.

Durva megkülönböztetés szerint csak kétféle sajtóról lehet szó, u. m. a *tisztességes, hazafias* sajtóról vagy ennek *ellenkezőjéről*. Amilyen sokat tehet az előbbi a nemzeti közérzet és közszellem emelésére, épen oly sokat árthat e téren a másik.

Amíg a háború elején általánosságban azt állíthattuk, hogy a sajtó majdnem *egyhangúlag* Szerbia megfenyítése, illetve az ellene való *háború mellett* foglalt állást, addig a háború folyamán, különösen azonban ennek utolsó évében egyeseiknél határozottan oly felfogás kapott lábra, mely a háború iránti ellenérzésénél fogva az előbb e téren még majdnem *egyeségesnek* nevezett *közszellemet hátrányosan befolyásolni, sőt megbontani volt alkalmas*.

Meggyőződésből állítom, hogy egyes sajtó-orgánumok, különösen a nép számára írt olcsó újságok, a hadsereg és a háború elleni izgatás terén a hazafiatlanság legszélsőbb határáig is elmentek úgyannyira, hogy azoknak a harctérre szállítását is betiltották. Ezeknek a hadsereg elzüllesztésében olyan érdemeik vannak, amelyekre saját szempontjukból mindenkor büszkék lehetnek, *de a hazafias érzés és a haza iránti kötelesség szempontjából csak megvetést és örök gyálatat érdemelnek*. Ha különben hazát nem ismernek, ha annak fogalma csak „frázis” előttük, ugyan lehet-e más véleményt, érzést és hangot várni tőlük? És mindez nálunk a „sajtószabadság” cégére és védelme alatt történt. Az mindegy, ha a haza el is vész, csak az a fő, *hogy ezen a szabadossággá fajult úgynevezett liberalizmuson csorba ne essék!*

A kommunista uralom a hazafias érzés és türelmesség kivételével egyébként minden irányban bőségesen szolgált példáikkal. Legalább az olcsó újságok *állandó* megcenzúrálása terén azt feltétlenül követnünk kellene.

Hej be sokat írtak már a sajtó megrendszabályozásának szükségességéről! Ennek minden lényegtelen szemponttól eltekintve *kizáróan a közélet regenerálása szempontjaiból* kíméletlen eréllyel, szigorúsággal és következetességgel kell megtörténni.

Végül még meg kell emlékezni néhány magyar magasabb csapatvezetőről *reklámszerűen* közölt tudósításokról, továbbá a képes újságokban bizonyos „új magyar” jókedvű stb. fiúkról többnyire itthon felvett (le a „front”-ról keltezett pózolt képek *ízléstelenségéről*. Azt hiszem, hogy ezek általában többet ártottak az illető csapatvezetőknek és a magyar fiúk harctéri magatartásáról elterjedt jó véleménynek, mint amennyit egyesek előtt talán használtak.

De megjegyzésem volna még azoknak a véleményeknek a közlésére is, amelyeket intervjúk alapján idegen seregtestek vezetői nyilatkoztattak ki az alájuk rendelt magyar csapatok harcmódorára nézve. Ugyan mire voltak ezek jók? Semmi másra, *mint a pökhendi modornak még nyeglébbé tételére, továbbá hiúságunknak újból és újból való dokumentálására a világ előtt.*

Ugyan hát szüksége volt a magyar vitézségnek arra, hogy minden kínálkozó alkalommal újonnan megállapítsák? Valóban megcsömörlik az ember az *udvariasságnak ettől a sokszor az émelységig ható dicsérő kifejezéseitől, még akkor is, ha annak az el nem vitatható igazság ad is nyomatékat.* Vájjon mit szólnának ugyanazok akkor, ha a magyar katonának a forradalom óta tanúsított magatartása felől kérdenék meg őket, feltételezve, hogy a való eseményeiről tájékozva vannak? Azt hiszem, hogy ez kockáztatott kérdés lenne, — nemde?

A zsidókérdés.

A zsidókérdés a háború tanulságaival és tapasztalásaival szoros összefüggésben áll. Azt hiszem, köz-

helyeket taposnék, ha annak okait bővebben fejtegetni akarnám. Hiszen azt mindenki tudja, hogy annak a sok harctéri hidalgónak s idehaza irodákban, „jövendelő” hivatalokban bnjkáló „szívbjos”-nak 80—90 százaléka ebből a fajzataból való, amely a háború utolsó évében még attól sem riadt vissza, hogy a harctéren tartózkodókat „ügyetleneknek” s „ostobáknak” nevezze.

Hát még ha az elmúlt év eseményeire s azoknak nemzetpuszlító hálására mutatok rá; vájjon akkor sem látná mindenki a kérdést a maga tiszta háborús összefüggésében s nemzetzülesztő kihatásaiban?! Föleszmélt végre a kereszténység s világosan észlelni és fölfogni kezdi annak a rettentő űrnek körvonalait, mely a hazát elnyelni készül, ha szégyenteljes és önző munkálkodásunk és közönyünk továbbra is így tart.

Tanulmányom, közben többször tettem félreérthetetlen célzási a zsidók *nemzetietlen és erkölcsrontó* szerepére. Most pedig megkísérlem a kérdést minden *elfogultságtól mentesen*, teljesen tárgyilagos alapon elbírálni. Nem megtorlás a célom, mely a kérdésnek csupán tünetmentes s nem is egészen a *keresztény* erkölcs megértő elvein fölépülő megoldását jelenti. A lélek műveltsége a kérdésnek minden ilyen kezelését el ejti. A megtorlás a megnyugvást bár pillanatnyilag meg is szerzi lelkünknek, ez azonban a tennünk levő kitartás és következetesség mértéke szerint marad vissza abban, mindenkinek egyéniségébe bíznam annak végleges megoldását, melyet pedig — úgy képzem — kizárólag *maradandó* értékekre lehet felépíteni. Sem a lethargia lemondó hangulata, sem a felbuzdulás (Túlbecsülő hevülete nem alkalmas az ilyen értékek kialakulására. *Én csak a tulipán-mozgalom idejére gondolok vissza s az akkor különösen tapasztalt kitartás hiánya tartja állandóim fogva képzeletemet.* Minekutána pedig mi vagy *lethargiában* élünk, vagy a pillanatnyi *felbuzdulás* hatása alatt cselekszünk, melyet a bosszú diktál: e kérdésnek *megtorlósszerű elintézése* is csak múltó jellegű s mint ilyen célhoz sem vezethet.

Mindnyájan tudjuk, hogy ez a vallásával a keresztényekkel szemben *fanatizált* faj az egész világon elszóródva él. Vallásával a Jehova *kiválasztott* népének

tartott ez a faj, épen ez okból tehát nagy *önbizalomra* tett szert, mely őt a különféle nemzetekkel majdnem minden téren többé-kevésbé ellemébe hozta. Igaz, hogy nagy alkalmazkodó képessége van a viszonyokkal hamar megalkuszik, azonban érdekeinek megfelelően épen oly hamar ki is játsza a törvényeket, amelyik az állami és társadalmi rend *összhangját* célozzák. Egy átlagosan jó tehetségekkel megáldott fajzat, mely azonban az alkotó s önzetlen nagyság oly fokára föl-emelkedni soha nem tudott, hogy korát évtizedekkel megelőzhette volna. Jó tehetségéhez, ha *fanatizált hite úgy kívánja*, összetartás, szívósság, kitartás, józan mértékletesség, jelentéktelenség és szerénytelenség is járul Amennyire látszólag alkalmazkodni lud, legalább is oly mértékben összeférhetetlen. A külső formák betartásánál a kép-mutatásig alázatos. Színleges alkalmazkodása sokakat tévedésbe ejt. Ez azonban a keresztények iránt fanatizált gyűlöletének mélyen fekvő okain mit sem változtat. Mert még ha jót is tesz a zsidó, ezt sem a keresztény iránti szeretetből cselekszi, hanem előrelátó, okos számításból, kiengesztelő, illetőleg lekenyerező szándék-ból. A jót tevő zsidóról szóló német közmondás azt tartja: „Christ, sei doppelt auf der Huth wenn ein Jude gutes thut.“

Az az állandó *üldöztetés*, melyben u keresztények-től eltérő erkölcsanak parancsolta életelveik folytán állandóan s mindenütt részük volt. keménnyé és szívóssá tette őket a csapások elviselésében. E *szívósság*, melyet csak *összetartásuk* következtében fejthettek ki oly eredménnyel, fajuknak *jellegzetes ismertője*. !)-*van* bennük egy másik jellegzetes vonás is. Ez pedig az a *kíméletlenség*, mellyel az ő hitelveik diktálta életszabályaikat mindenre való legkisebb tekintet nélkül könyörtelenül alkalmazni törekszenek. Ennek pedig a „kereszténygyűlölet a magja, a keresztények letörni akarása a hajtása, az ő anyagi jólétük a virága s képzelt „választottság”-uk, és „kiváltság”-uk beigazolásának gyümölcse. És ha még elgondoljuk, hogy e tulajdonságaik segítségével a *forgótökének* megszerzését és a *sajtonak* hatalmi körükbe vonását is elérték: *tisztában lehetünk további törekvéseik sikere felől.*

Említett összes fegyvereiket nem spontán és ötlet-szerűen használják, hanem okosan számítva, céltudatos szívóssággal, következetesen és egy kedvező alkalmat sem elszalasztva. Már most csak az a kérdés, hogy hatásosan használják-e? Ez attól függ, hogy milyen jellemre vetették ki hálójukat? *Íme eljutottunk a kérdés lényegéhez, a keresztény és zsidó erkölcsstanokon felépült jellemhez.*

A szeretet és gyűlölet erkölcsstanain kifejlődött jellemek végeredményükben is homlokegyenest *ellentétesek* egymással. Amíg a keresztény jellem a mindent megértő szereíei fegyverével küzd. s annak jegyében *egy összhangzatosan kifejlesztett önérzetes férfijellem az ideálja, addig a zsidó erkölcsstannak, a Talmud tanainak, a keresztények gyűlölete a tengelye, mely körül hit- és élei elveik egyaránt forognak s mely ezeket gyűlölettel szaturálja.*

Látszatra pillanatnyilag mindég azt az erőt gondoljuk nagyobbnek, mely alkalmazásakor *több erélyt* árul el, nem pedig azt mely *következéseiben* még hatalmasabb erőnek kifejlődését vonja maga után. Amíg tehát a kíméletlenséggel párosult gyűlölet hatása *brutális*, addig a keresztény jellemnek a szereteten alapuló *összhangzatos, tömörítő ereje* nemcsak ellentáll az ilyen támadásoknak is. de egy bekövetkező ismételt támadás esetén, a már előidézett visszahatásnál fogva, annál nagyobb ellentállásra is képes és még szívósabb elszántsággal s eréllyel szereli le valamennyi még ismétlődhető ily természetű kísérleteket.

Íme mit látunk tehát? *Jellemünk vértézése és megedzése* az a hatalmas fegyver, melyet a zsidó erkölcsstelenítő elszegényesítő, kíméletlenül *önző* irányzat ellenében *teljes sikerrel* alkalmazhatunk. Hát hogy van az, hogy a művelt nyugaton. Német- Francia-, Angolországban stb.-ben aránytalanul kevesebb zsidó van s azok sem olyan veszedelmesek, mint a mieink? Azért, mert megélhetésük föltételei hiányzanak, azaz ott nincs meg működésüknek az alkalmas tere. *A nemzet jelleme nem engedi meg* azok érvényesülését, *a nemzeti közfelfogás visszautasító erején* annak minden ártó kísérlete megtörik. Ily körülné-

nyek között tehát elhagyni kényszerül az országot, ott maradt részének ellenben alkalmazkodnia kell a többséghez, egy egészségesebb, erővel teljesebb közszellem hatása alatt lelkileg lassanként átalakul, azaz áthasonul. Tehát ő *kényszerül alkalmazkodni*, nem pedig ő *kényszerít* magához alkalmazkodni másokat. Az ilyen nemzetnek a *keresztény kultúra alapján kiművelt jellemét* a zsidó erkölcs nem tudja kikezdeni és azzal szemben mindég *gyengébbnek* bizonyul.

Azt hiszem ezek után immár nem kell sok szót vesztegetnem a mi viszonyainkra. Tanulságaim és tapasztalásaim e kérdés körül égetően sürgetik a nemzeti jellemnek olyatén *átalakulását*, mely a leghatásosabban s egyszersmind automatikusan védekezik a zsidóságnak nemzetmegrontó befolyása ellen. *A mi nemzeti jellemünk e kór terjedésének igen hálás talaja.* Miért szaporodik e faj épen nálunk oly nagyon? Főként az *úrhatnámságot célzó könnyelműségünk* az, mely az ő céljukat szolgálja. Ennek kamatos kamatait sínyljük mi az elszegényesedés, elerkölcstelenítés s eljellemtelenítés gaz eljárásával. Az a rút önzés, a közügyek iránti közöny, a könnyű, léha élet utáni vágyódás, a másoktól való különbözni akarásnak s ennek kapcsán a címeknek, rangoknak mohó kierőszakolása, a talmi értékek imádata, a drága időnek hasznos munka helyett pártoskodásban, meddő személyi harcokban való kimerítése s mindaz, mi lelkünket tisztességtelen seggel megfertőzni alkalmas: a zsidó erkölcs véleményvének *busásan termő magjai.* *Ezen a téren kell tehát változtatnunk állapotainkon!*

A helyzetnek mai szégyennel teljes kialakulásáért magunkra vessünk.

Ha bennünk van *elfajulásának oka*, akkor a *gyógyítás módját s eszközeit is magunkban* kell keresnünk és megtalálnunk. Minden *más* megtorló s gyógyítani akaró szándék csak *symptomatikus* és a *bosxszú* forrása s mint ilyen ideiglenes jellegű, tehát *felületes*. Egy ilyen megoldás csak azt jelentené, hogy a helyzetet a maga nagy *átfogó értelmében nem* fogtuk föl, okulni pedig *nem akarunk, vagy nem tudunk.*

Most azonban fölvetődik az a kérdés, hogy hát egy új nemzedéknek új szellemben való fölneveléséig

mi történjék? Addig nem várhatunk tétlenül. Sür-gösen cselekednünk kell. Miben álljon ez? *Első sor-ban a tisztességes érzésnek és gondolkodásnak min-den munkánkba való bevitelében, hogy ily módon annak föltétlen ^megbízhatósága iránt senkinek kételye ne lehessen!* Törhetetlen energiával kell azt a hite!, megingatnunk, mely azt tartja, *hogy nálunk csak tisztességtelen eszközökkel lehet boldogulni* s ezek vissza-utasítása a tisztességtelenek mögötti *elmaradást* jelenti.

A *becsületet, mint a legmegtiszteltebb értéket, mindenek fölé kell helyeznünk: a bccsületrablókra-nézve pedig a legszigorúbb törvényhozási intézkedése-ket kell tennünk.* De már most hangsúlyozom, hogy azokat *kíméletlenül*, bárkivel szemben is, *végre kell hajtanunk.* Akkor majd nem lesz oly fölötte *nagy ha-talmi értéke* a pénznek, mint jelenleg van, mert *még a becsület terén is* magasan álló vevő értéke kétség-telenül csökkenni fog. Legalább az erkölcsi értékek árúbabocsátása fog megszűnni.

A *sajtónak megszerzése a főgondukat kell, hogy alkossa.* A közfelfogás érzés- és aktiratirányításának föltétlenül a *keresztény világnézet* szellemében kell történnie. *Egészséges s egységes közszellem csak így jöhet létre.* A sajtó mételyező befolyásáról s szellemé-nek megváltoztatásáról egyébként már szólottam.

Minden pályán működők becsülete fölött már a hivatás tekintélye és tevékenységének tisztességessége szempontjából is *külön testületnek* kellene örködni, mely az érdemtelen erkölcsi bojkott alá véve, annak megélhetését ott lehetetlenné iparkodna tenni. Amint a zsidó a keresztényen boldogulásának minden téren út-ját akarja állani, azonképen kell *e törekvést a becsü-letvédelem minden kínálózó eszközével kíméletlenül letörni.*

Bizonyos pályákat, melyek a keresztény ethika örök igazságainak és szabályainak szigorúan lelkiismer-etes figyelembevételét parancsolják (mint pl. a kato-nai, bírói stb.) a zsidók előtt *hozzáférhetetlenné kel-lene tenni.* Viszont keresztény ifjaknak az általunk lenézett s zsidó foglalkozásnak minősített kereskedelmi pályán való boldogulását mindenképen elő kell mozdí-

tanunk már csak e pályának a becsület és réel munka révén való *tiszteltté tétele* szempontjából is.

Továbbá vájjon nem volna-e az keresztülvihető, hogy a *közszállítások*, vagy az egyes hivatásokon belül szükséges szállításokat keresztények is kapják? Vagy annyira gyámoltalanok, közönyösek és tunyák vagyunk már, hogy ily körütekintő, mélyreható gondosságot s utánjárást kívánó vállalkozásokba, a biztató nagy anyagi haszon ellenére, nem is merünk bocsátkozni?

A becsületnek ezt a *vállalkozó szellemét* kell *felébreszteni* azokban, mert egyenesen *felháborító* az, hogy a *kincstári szállítások legnagyobb része zsidó kezekben van*. Hogy pedig ez mit jelent, arra nézve a posztócsalók és papiros bakkancsot szállítók, bünperében mint szerepelt, közvetlen tapasztalással bíró koronatanú, eleget tudnék mondani.

Addig humbug a mi zsidóellenes mozgalmunk, amíg megtűrjük azt, hogy ez az élősdű faj rajtunk táplálkozzék.

A keresztény iparosoknak és kereskedőknek támogatását a zsidók ellenében sohase tévesszük szem elöl. Hajthatatlan következetességgel kell itt is egyetértve és összetartva dolgoznunk.

Megvetéssel forduljunk el minden zsidó mulatótól.

Őrizkedjünk még a rajtuk való mulatástól is, mert ez részükről a legkönnyebben való megközelíthetőség legravaszabb módja.

Mindég az illető nemzettől függ, hogy az ott élő zsidó fajnak a keresztény erkölcs és a nemzeti kpérzűlet és közszellem szempontjából való megfelelő átgyűrása és át hasonulása által azt a nemzeti élet hasznos tagjaivá tudja-e avatni? Amilyen mértékben sikerül ez, a *nemzet életképessége* is abban az arányban van biztosítva. E téren pedig nekünk első sorban azt a *közönyt* kell magunkban *megtörnünk*, mellyel mi a köz iránt viseltetünk s azt az „*önzést*” a közre *kiterjesztenünk*, mellyel eddig a zsidó erkölccstan túlzott befolyása révén kizárólag *önmagunkat* tiszteltük meg.

Majd meglátjuk akkor, miként rendezi ez önmaga dfen a pogromot, miként hagyja el önként ez országot, mint olyant, hol a becsület és realitás földjén többé keresni valója nem lesz, ha alkalmazkodni nem akar.

Végeredményben megállapíthatjuk, hogy a zsidó vallás egyenjogosításából a magyar faj nemes erkölcsének és jellemének *elkorcsosodása* folytán a nemzetnek nagyobb kára lett, mint haszna. Sőt állíthatom, hogy még kevés tekintélyünknek és becsülésünknek a külföld előtt való lejáratása is e faj elviselhetetlen jellemeire vezethető vissza, hiszen az idegen előtt *magyar* voltának különös s *tüntetőleges hangsúlyozását soha sem mulasztotta el*. Ez pedig mindenre inkább alkalmas, csak rokonérzés ébresztésére nem.

Nagy megpróbáltatások után a nemzet egészséges ösztöne felismerte végre, hogy ez így tovább nem .mehet. Módot is mutatott e téren a gyökeres változásokhoz. A nemzetgyűlés feladata lesz, hogy e kérdésben oly megoldást teremtsen, mely közmegelegedést kelt, az országot pedig a boldogulás és megelegedés útjára tereli.

A nemzet jellemének megváltoztatására, illetőleg az eredeti magyar jellem tisztaságához és nemességéhez való visszatérésre irányuló következetes törekvésen kívül a keresztény «kultúra szellemében gyökeresebb megoldás nem képzelhető el. Mivel pedig ez egy hosszantartó fáradságos munka, mely mindenki részéről sur és kitaratást kíván: ezt a törekvést átmenetileg bölcs cs erélyes törvényhozási intézkedésekkel kell támogatni.

Közéletünk tisztessége.

A nemzet erkölcsi újjászületésének hatalmas munkáját *közéletünknek* attól a salaktól való kíméletlen *megettisztításával* kell kezdenünk, melyen a tisztességtelenség nyugszik s amelyből az kivirágzott. Nem elég azonban a baj alapos orvoslásához annak symptomatikus gyógykezelve, hanem az *alapot* kell megszüntetnünk, ha az egészséges életfejlődés- föltételeit akarjuk megszerezni.

A jövőben nem tekinthetünk el attól az életbölcseleti elvtől, hogy mindenki felől a legjobb véleménynyel kell lennünk addig, míg annak ellenkezőjéről meg nem győződünk. Ha azonban úgy találjuk, hogy *érdemtelen* iránt viseltetünk kedvező véleménnyel, ez-

zel szemben akkor a legkíméletlenebben kell eljárunk. *Hamis emberszeretetre vall az, ha a méltatlant még ebben az esetben is kíméljük.* Az irrealitást elkövetőjének megalkuvást nem tűrő leleplezésével kell üldöznünk. Természetes, hogy *ehhez hozzáférhetetlenség kell mindenekelőtt!*

Legfontosabb életelvünk legyen: Mindenben az egyenes úton haladni, egyedül a lelkiismeretnek, mint legfőbb bírónak szavára hallgatni. Ennek útja a kötelesség hű teljesítésének útjával azonos, melyen pedig *egyedül a becsület legyen vezér csillagunk.*

Ezt jelentse a hozzáférhetetlenség!

Jól tudom én, hogy az erkölcsi újjászületés marói holnapra, vagy rövid időn belül nem történhet meg. A jellemmé erősödött tulajdonságok ifjú és meglelt korban oly könnyen nem változtathatók meg. *Ahhoz már az akaraterő is gyenge.* A jellem kiműveléséhez a hajlamosságon kívül az *élet gondos nevelő munkája szükséges.* A gyermekeknek és az ifjúságnak a becsületről és tisztességről táplált *tisztultabb* életfelfogásban kell nevelődniük. A becsületnek kell a *legmegtiszteltebb életértéknek lenni.* Mert mit használ a képesség, ha annak *nem* a becsületben van a talaja? Hiszen az akkor annál veszélyesebb lehet a közerkölcsre. *Első sorban a tanár- és tanítóképzést kell tehát a kívánt szellemben megreformálni.* Abban az arányban, amint tőlük többet követelünk, illetékeiket is emelni kell, *hogy kedvvel, lelkesedéssel, odaadással, lelkiismeretes pontossággal végezzék hálás földadataikat.* Itt nem szabad takarékoskodni akarni, *mevt az. a fizetéstöbblet az ifjúság jól neveltségében később busásan jövedelmez.*

Vannak azonban oly cselekmények, melyek nem annyira a becsület, mint inkább a *tisztesség szabályaiba ütköznek.* A fegyelmetlenség és pontatlanságon kívül még az úrhatnám vágy, többnek látszani akarás, felületes gondolkodás előidézői ennek a magatartásnak. Ezek elbírálásainál is szigorúbb mértéket kell alkalmaznunk már a társadalmi életben: Soha sem szabad azt eltűrnünk, hogy jelentéktelen hibák, kisszerű félszepségek mind a# egyesekben, mind a társadalomban nagyra nevelődjenek úgyannyira, hogy azok

mintegy *kiegészítő kellékei* legyenek a „jó” társaságnak, így például sokan a szesz élvezetét a férfiaság nélkülözhetetlen követelményeként fogják föl. A szesz, mellett a kártyázást, cigányozást és még valamit az „úri” multság elengedhetetlen föltételeiként kezeltük. E téren különösen le kell fokoznunk kívánalmainkat.

A *liberalizmust* az azzal okosan való élni tudás szempontjából kell fokozatosan kiterjesztenünk. *Nem szabad* ezt a műveltséggel karöltve fejlődő s az egyéni szabadságot fejlesztő fogalmat *lejártnunk*. Itt egy, példa jut eszembe a közel múltból. Egy vidéki városban, még az oláhok bevonulása előtt, a villamoson való közlekedés az óriási tolongás miatt életveszélyes és igen késedelmes volt. Nem használt semmiféle intézkedés. *Tekintély nem létezett*. Hiszen mindenki „*egyenlő*” volt. Az oláhoknak egyik legelső intézkedése az volt, hogy ezt a lehetetlen állapotot beszüntessék. A 25 bot itt is használt, mert nemcsak ígérték, hanem ki is mérték! *És rend lett!* Sajnos, hogy ezt a mi liberális viselkedésünkkel elérni nem tudtuk, mert a mi népünk fegyelmetlen, önző és mondjuk csak ki, hogy ... műveletlen is egy kicsit és vele szemben *nem a liberalizmussal* keli rendet akarni csinálni, — mert ez csak álliberáлизmus — *hanem kíméletlen szigorral, s ha kell, korbáccsal vagy bottal*. Bizony szomorú dolog, hogy közönségünknek a *tisztességre való megtanításához* ily eszközöket kell felhasználnunk. De ha másként nem lehet.

Igen! a cigányozásról is említettem valamit.

Nem győzöm eléggé kárhoytatni a cigánymuzsikának oly szerepeltetését, mely inkább a *léhaságnak* kedvez, mint a *hazaftasságnak*, eltekintve attól a felesleges adótól, mely annak akarva-akaratlan hallgatása által bennünket önkéntelenül is sújt. *Sok erkölcsi elzülésnek volt már a cigány a kiinduló pontja*. Ezeket a természettől: zenei képességekkel megáldott embereiket megfelelő zenei képzésben kellene részesíteni, azután pedig jól megszervezett városi zenekarba egyesíteni. E zenészek fegyelmetlen kószálása, magatartása és életrendje *a léhaságot s az erre való csábítás összes feltételeit viseli magán*. Ennek a fegyelmetlen, eddig léhán élt s ehhez szokott és többnyire szerénytelen társaságnak a megrendszabályozásával *a magyar dal kultusza*

azért egyáltalában nem csorbulna. Ellenkezöleg, annak-művészies kiművelésével az eddig oly mostohán kezelt magyar zenének természetesen nemzeti alapon Való behaló kifejllesztését is elérhetnök. Elvégre, ha a nemzet *erkölcsi regenerációját* tűztük ki célul, ezt úgy kell megvalósítanunk, hogy a magyar jellem *tiszta eredetiségében* — sőt a munkaszeretet, szorgalom, realitás által minőségben még fejlesztve — visszaállíttassék. Nem tudom elképzelni, hogy a magyar dal művelésével *a léhaság* is egybe volna kötve. Sajnos, fajszeretetünk sokkal kisebb bennünk, semhogy az országban élő különféle nemzetiségeknek, főként azonban a zsidóságnak, jellemünkre való hátrányos befolyását a magyar jellem érintetlen fenntartása szempontjából hatásosan *ellensúlyozhattuk* volna. Ez ü kétségtelenül életrevaló elem igen jól értett ahhoz, hogy a mi kényelemszerető, passzív tulajdonságainkat a maga javára kihasználja. *A pénznek és a sajtónak hatalmába kerítésével a közfelfogás irányítására saját etikája alapján, úgyszólván döntő befolyást gyakorolt.*

Igen! *vissza kell állítani a sajtószabadságot a régi tiszta erkölcsi alapokra. A jelszó legyen, hogy csak az igazságot legyen Szabad leírni! A sajtószabadságnak csak az igazság leplezetlen feltárása esetén van létjogosultsága. Az igazság tehát, mint az életértékek egyik legbecsesebbje, még a szabadság felett is áll. A hazug szennylap mételyez a leginkább! Ezt a közel múltban láthattuk a legjobban.* Semmi egyébre nem volna szükség, mint hogy minden közöli cikk alá *annak szerzője írja oda a nevét.* A miért ez talán a külföldön nem szokásos, ez ne legyen mértékadó reánk nézve. Ott bizonyára nem oly erkölcstelen a sajtó, hogy ilyen rendszabály szükséges volna. Haladjunk mi a *magunk útjain!*

A leghatalmasabb nevelő hatása kétségtelenül a sajtónak van. Amiként ez javíthat, ép úgy mételyezhet is. Sajnos, nálunk éppen az utóbbi történt meg.

A sajtószabadságnak elfajulása *szabadossággá,* csak kényelemszeretettől eredő *gyengeségünkre* vall. E féren végre-valahára már *erélyesen* kell cselekednünk. Az álliberalizmus védelmével csak *magunkat és a hazát*

csaljuk meg. A hazát csak becsülettel és tisztességgel lehet szolgálni! Minden más törekvést kíméletlenül lehetetlenné kell tenni. Az igazi liberalizmusnak ilyen szellemben kell érvényesülni.

A sajtónak ecsetelt irányú megrendszabályozása közéletünk tisztességét hatalmas lépéssel vinné előre.

Tanuljuk meg ebből a háborúból, hogy az ember legfélelmetesebb fegyvere annak erkölcsi erejében gyökeredző jelleme, mely az igazságot érvényre juttatja és tartósan biztosítja. Ami ez az erkölcsi erő volt a legfontosabb harceszközünk, addig hadseregünk is szilárdan ki tudott tartani. Az ellenség és a mögöttes ország tüze között azonban mindjobban megörlődött, míg végre összeropant.

Én úgy képezem, hogy közéletünknek az egészséges közszellemben alapuló *tisztességét* csak az *igazság* erejére támaszkodva valósíthatjuk meg. A nemzet *tartós boldogsága* csak a *tisztességes közélet* *réel* munkája alapján érhető el. Ebben a szellemben legbuzgóbban közreműködni legyen *mindenkinek* nemre való tekintet nélkül a leglelkismeretesebben teljesítendő hazafiúi és honleányi *kötelessége*.

Az ifjúság nevelése.

Egységes nevelési alap.

Minden a „művelt” elnevezésre joggal számotartó s józanul gondolkodó ember a vele, vagy körülötte történő eseményeket *saját javára* önmagában akként dolgozza fel, *hogy azokban tanuljon*. El lehet-e ríeh át képzelni azt, hogy a lezajlott világháborúnak felszínre *vetett* nagy tanulságaival szemben érzéketlen maradna akkor, *mikor a nemzeti lét vagy nem lét kérdéséről van szó?*

A fiatalság a nemzet jövője. Én tehát főként ennek a fiatalságnak a nevelése körül értékesítendő következtetésekkel és tanulságokkal kívánok most röviden foglalkozni, *különös tekintettel a katonai pályára készülő ifjakra.*

Az iskola nálunk hihetetlen módon eltért eredeti céljától. Legfontosabb célja volt a tudományos készültség megadása és ennek saját hasznunkra leendő értékesítése által *az önneveléshez szilárd alapot teremteni*. Iskoláink még a tudományos készültséget is sok helyen csak *felületesen* adták meg, annál kevésbé foglalkoztak *az ismereteknek saját hasznunkra leendő értékesítésével, vagyis a neveléssel*. Ez az oka annak, hogy oly kevés *nagyjellemű emberünk van*, minek aztán természetes következménye *az ország jelenlegi siralmas helyzete*.

A fősúlyt a jellemképzésre kell fektetnünk, amelynek jól átgondolt terv alapján kell történnie; s arra való tekintettel, hogy a fiatalság nevelését a katonaságnak kell befejeznie, szükséges, hogy a tervek összeállításánál katonai közegek is közreműködjenek. Vagyis mind a polgárságnak, mind a katonaságnak össze kell tehát fognia, hogy az iskolai nevelés irányelveinek egyöntetű felfogása és megállapítása által mind a polgári, mind a katonai ifjúság gondolkodása, érzülete és magatartása, *vagyis jelleme egységes alapon fejlesztessék tovább*.

Nagyon kérem ne tessék most azzal megvádolni, vagy olyan szándékot tulajdonítani nékem, mintha én a militarizmusnak a *nálunk felfogott értelme szerint* a magyar fiatalság nevelésében nagyon nagy befolyást akarnék biztosítani. Egyedüli célom a magyar fiatalaságnak *a feltétlenül megbízható és reális* gondolkodásra való nevelése által *nemcsak a magyar hadsereg tisztisarjadékát megfelelően előkészíteni*, hanem az ilyen neveléssel megalapozni azt a nagy munkát, amely kiírja a magyar közéletről a tisztességtelenséget, a felületességet, a szélhámoságot és a könnyelműséget.

Bármilyen pályán is működjék valaki, az emberben mindennek előtt a *tisztességes hazafiúi gondolkodás és érzés becsültessék meg és neveltessék nagyra*. Ez legyen a magyar ifjú jellemképzésének a tengelye! Ez az a nagy nivelláló érzés, mely a kölcsönös szeretetnek és megértésnek legbiztosabb alapja. Ennek van a legnagyobb demokratizáló hatása is. Az igazi, vagyis az emberszereteten alapuló demokratizmusnak a hadseregbe való bevitelét csak ezen az alapon tudom elkép-

zelni és tartom helyesnek is. Mindenkinék meg kell érteni a kor szavát. Óvakodjunk a túlzásoktól mind a haladás, mind a maradás tekintetében. Az igazság, t. i. a helyes eljárás, miként a legtöbb esetben, úgy ebben a kérdésben is a *középúton* van.

Adjuk vissza az iskolákat eredeti céljuknak. Foglalkozzanak bennök kizárólag az *életre való neveléssel*. A minden iránt annyira fogékony ifjú lélekre ne akarjunk az ismeretek tömegével hatni. Meg vagyok győződve, hogy ez aránylag könnyű feladat, a fiatal-ság jövője érdekében azonban határozottan kétes értékű dicsőség. *Ne tanítsunk sokat, hanem csak a lényegeset; ezt azonban mélyreható alapossággal.*

Azt hiszem, hogy megközelítem az igazságot, amidőn azt állítom, hogy a mindenben, szinte hihetetlenvéggel határos *felületességünk* annak a határozottan felszínes, semmittevő eljárásnak és munkánknak az eredménye, *amelyet az iskolában sajátítottunk el s onnan hoztunk magunkkal az életbe.* Mert nem tudjuk, hogy mi a *lényeges*, hogy arra rávethetnők magunkat s azzal alaposan foglalkoznánk.

Mi hát a lényege? Minden ami *időszerű*, ami tehát közvetlen környezetünkben a köznek, vagy saját magunknak hasznára, vagy kárára van. *Ami nem idő-szerű, azt az ember úgy is elfelejti.*

Ha az egyes tudományágakat egész terjedelmükben akarnók oktatni, akkor mindig előlről kellene kezdenünk s a legfontosabbat, legújabbat és legidőszerűbbet el kellene hanyagolnunk. Mindebből tehát a régít csak oly terjedelemben kell oktatnunk, hogy az újat, a körülöttünk történőt megérthessük.

A feladat nehézsége ott kezdődik, midőn keressük az ismereteknek a *való élettel az összhangját*, midőn tudományos alapon meg akarjuk értetni a fiatalsággal az *élet jelenségeit* különféle vonatkozásokban. Ehhez azonban szükséges, hogy a különböző tudományágaknak az élettel és egymással való összefüggését megismerjük. Valamely tantárgyat tehát *az önállóan kezeljünk*, hanem az életben tényleg kapcsolatos egyéb ismeretekkel való vonatkozásban tárgyaljunk. Egy tudományágat az életben *önállóan sohasem* látunk érvényesülni. Ha tehát ezt úgy akarnók megismertetni, té-

ves úton járnánk. *A különböző tudományágaknak összhangba hozása legyen ennélfogva a főcélunk.*

Ezen az alapon, a magam részéről egészen jól el tudom képzelni azt, hogy a *rokon tárgyak* közötti összefüggés megértése végett, már az *elvek megértetése* alkalmával, sokkal inkább azonban az *elvek gyakorlati alkalmazásakor a szaktanárok együttesen adjanak élő*. Ez az eljárás nemcsak *változatosságot* hozna létre, az *érdeklődést fokozná*, hanem fejlesztené a különböző diszciplínák rokonvonatkozásaihoz szükséges érzést is és így lehetővé tenné az *egységes felfogást* s e révén a *helyes áttekintést*.

Mindez azonban még csak félmunka.

A munka másik, fontosabb része *a látottaknak, tapasztaltaknak* és *tanultaknak* saját érdekünkben, *jellemünk megszilárdítására leendő felhasználása, vagyis önnevelésünk módja*. Ezen a téren *fiatalságunk* nélküli a szükséges irányításokat. *Pedig ez volna a tulajdonképeni nevelő munka.*

Az előadás anyagával, módjával vagy eszközeivel a pedagógia még nincs kimerítve, sokkal inkább a helyesen felfogott ismereteknek *saját javunkra* való felhasználásával. Sokan, kiknek e téren a velük szüleiei. helyes önnevelő érzéke megvan, kétségtelenül nélkülözhetik ezeket az irányításokat, azonban a legtöbbje: nem. Ezek jellemének megalapozása sokkal nehezebb, -mert az ismereteket helyesen felfogni nem tudják H így azokat önmagukban feldolgozni annál kevésbé képesek. Ha tehát kellő időben és módon bele nem avatkozunk, azok tehetségei is egészen hamis irányban fejlődnek s érvényesülnek. Így kap lábra lelkükben A beteges becsvágy, mely őket olyan pályára kényszeríti; lépni, *mely hajlandóságuknak nem felel meg*. Azt pedig már a „Betegesi becsvágy” fejezetijén említettem, hogy mennyi baj és szerencsétlenségnek forrása ez. Ebből az okból tehát feltétlenül helyesnek és szükségesnek tartom, hogy aki teheti, a nyolc középiskolának elvégzése előtt senki ne válasszon pályát. Mindenki csak önmaga megfelelő kipróbálása után juthat abba a helyzetbe, hogy érettebb gondolkodással, képességeinek s tulajdonságainak elfogulatlan mérlegelésével tudjon, dönteni jövőjéről sorsa felett. Sokan azonban még

akkor sincsenek önmagukkal tisztában, még pedig úgy-
annyira nem, hogy tanáraik támogatására szorulnak.

Igen szükségesnek tartanám tehát, ha a tanári-
kar a középiskola ötödik osztályától kezdve az iskolai
értésítőben erre a célra nyitott rovatban, rövid jel-
lemző minősítés keretében minden tanulóról véle-
ményt adna abban az irányban, hogy az illetőt *milyen
pályára kiríja alkalmasnak*. Sőt talán már a IV. év
végével is eseti ékessé válhatna ez a vélemény, ameny-
nyiben sokan már ekkor abbahagyják iskolai tanul-
mányaikat és sok esetben *anyagi kényszerből*, pl.
ipari pályára lépnek, bár képességeiknél fogva meg-
érdemelnék, hogy további elméleti képzésben részesít-
lessenek. Ezzel azonban nem azt akarom mondani,
hogy az ipari pályának elméletileg (képzett és művelt
emberekre szüksége nincs, csupán csak arra célok,
hogy a tudományos pályákon tehetségüket jobban
kifejleszthetik s így ezeken a köznek nagyobb hasznára
lehetnek.

Másoknál pedig fordítva áll a dolog, t. i. vagyó-
nuk van, ellenben képességük hiányzik. *A képesség
hiánya azonban nálunk a legritkább esetben ok arra,
hogy az illető tanuló tanulmányait ne folytassa*. Mikor
azután már tudatára ébred annak, hogy képességei Őt
tulajdonképpen más pályára utalják, kitör az elégedet-
lenség, illetőleg felszínre kerülnek e tanulmányom ele-
jén már említett azok az alacsony képességek és tulaj-
donságok, amelyek közéletünket megméltelyezték és a
züllés útjára terelték.

A rosszul választott életpályán ért csalódásnak és
elkeseredésnek akarok tehát én elébe vágni az élet-
pályáknak a tanulók részéről való gondos megválasz-
tása által. Mert én azt hiszem, hogy az ilyen csalódás
és elkeseredés okozza azután később azt az elégedet-
lenséget a társadalomban, amelyet a képtelenek és
alkalmatlanok idéznek elő azzal, hogy fontos vezetői
állásokba jutván, a köz javára célszerűen működni
nem képesek.

A mostanában folyton kísértő szociális kérdések-
nek *sima és helyes megoldását ennek az intézkedésnek
rigorózus keresztülvitele mellett a protekciónak kímé-
letlen kiirtása által reménylem. Itt nan a baj gyökere!*

Itt kell azt alaposan gyógyítanunk. Tehát utat a tehetségeknek, hogy ezek érvényesülhessenek!

Igen nagy feladatok várnak elodázhatatlan s alapos megoldásra.

Valamely olyan törvényes szervet kellene létesíteni, mely a szegény, de tehetséges tanulóknak *a további elméleti képzésre nemcsak módot ad, hanem őket arra — ha egyébként ők maguk is akarják —kényszeríteni is tudja.*

Mindenféle törvényes eszközzel elő kellene mozdítani a nagytehetségű ifjaknak legteljesebb elméleti, illetőleg *gyakorlati kiképezését s további boldogulását,* ha egyébként *jellemüknél fogva is biztosítékot nyújtanak arra, hogy pályájukon a köz érdekében sikeresen fognak működni tudni.*

Viszont a tehetségnélküliek kapaszkodását már a középiskolákban kellene megakadályozni s őket képességeiknek jobban megfelelő pályára utalni. *Idejében selektálni kell őket.*

Ha a leírt eljárásunk folytán az alkalmatlan pályán működők, tehát az elégedetlenek százalék számát *csak némiképen* is megcsappantam sikerül, a helyzetben máris lényeges javulást fogunk tapasztalhatni. Állapotaink kétségtelenül az egész vonalon csak kedvezőbbre fordulhatnak. A tanárikar pedig e tekintetben a nemzet javára *igen-igen sokat tehetne,* ha hivatása magaslatán áll.

Ez volna szerintem az első s talán leghatásosabb lépés közéletünk megtisztítására, mert talán nincs nagyobb igazság annál, *hogy mindenkit arra a helyre kell állítani,* amelyei a köz, vagyis az emberiség kultúrájának előmozdítása érdekében a *legeredményesebben tud betölteni. Már az erre való komoly törekvés is sokat jelent.*

Az iskolának azonban nemcsak a pálya megválasztásánál kell döntőleg beleavatkozni, hanem a jellem képzésénél még oly irányban is közre kell működnie, *hogy hazafiasán gondolkodó és cselekvő, fegyelmezett jellemű és akaraterővel bíró férfiakat neveljen és adjon a hazának és az életnek.*

Visszaélünk a tanszabadsággal, ha úgy magyarázunk, hogy mindenki akkor mehet előadásra, amikor neki *tetszik és csak az a fontos*, hogy beiratkozzék s a szigorlatokat letegye, amelyekre azonban odahaza, a kényelmes kúrián is előkészülhet. Ezt a kérdést különben már a „Militarizmus” fejezete alatt is érintettem.

Innen van az a sok felületes műveltségű, pazarló, bor és cigány (mellett »léha, úrhatnám életet élő kávéházi alakunk, akiknek ebbeli magatartása egyáltalában, nem bizonyít „érett” voltak mellett és férfiaságuknak pedig legkevésbé sem előmozdítója. Szűnjön meg már végre az a hihetetlen felfogás, *mely a fegyelemnek férfiaságot csorbító hatást tulajdonít.*

De meg kell akadályozni a fiatalságnak azt a törekvését is, hogy a politikai tüntetésekben *állandóan szerepeljen. Vagy talán ez is a tanszabadsághoz tartozik?* A tudomány csarnokában *tanulni kell, az nem politizálásra való!* Ahhoz a fiatal felhevült és izgékony képzelet még nem elég jogcím. Én határozottan az éretlenség jelének tartom. *Úgyis az a bajunk, hogy nálunk mindenki politizál! Bizony agyonpolitizáltuk ezt a szegény országot!*

A tisztképzés.

A tisztikar homogenitása.

A hadsereg gerincoszlopa annak tisztikara! Ha tehát a hadseregiben egységes szellemet és érzületet, akarok teremteni, akkor szükséges, *hogy annak tisztikarát egységes szellemben és érzületben neveljem.*

A tisztikart eddig akként nevelték nálunk, hogy a katonai pályán való megmaradásra volt még abban az esetben is kényszerítve, ha az neki nem tetszett, vagy ha azon nem boldogult. Így lett az a sok elégedetlen emberünk, akik szolgálatukat bizony nem azzal a lelkesedéssel és becsvággal végezték, amely a meggyőződésből eredő készségnek a következménye. Elvégre minden megszökött cselekmény második természetünké válhat s így utoljára még meggyőződéses hívei is lehetünk annak, amivel kezdetben még ellen-

keztünk. Az ilyen szokás jogán született meggyőződés azonban nagyon merevvé alakul, ha azt szélesebb látókör s biztosabb Ítélet nem támogatja. Ez okból kívánatos lenne, ha a tiszti sarjadék a középiskola *nyolc osztályát előbb elvégezte legyen*, hogy érettebb megfontolással, tehát a várható következtetések alaposabb mérlegelésével határozzon jövőendő pályája és sorsa felett. Itt látom*én a természetes kapcsolatot a polgári és katonai nevelés között. A kettőt tehát úgy kell előkészíteni, hogy utóbbi természetes *folytatása* legyen az előbbinek s egyszersmind *méltó befejezése egy talpig férfiu jellem nevelésének*.

Az akadémiai nevelés.

A) Az elméleti kiképzés.

A tisztikar *egyöntetűsége* szempontjából szükségesnek vélem, *ha valamennyi tényleges tiszt* akadémiai nevelésben részesíttetnék. Ezek szerint minden al- és főreál- és hadapródiskolai képzést, mint feleslegeset, meg kellene szüntetni.

A tényleges tiszti pályára lépők mindegyikénél tehát mindaddig, míg az érettségi vizsgák fennállanak, érettségi bizonyítvánnyal kell rendelkeznie. Igen kívánatos volna, ha a katonai pályára *mind a tehetségei, mind a családi származást* tekintve, *a jobb elemek jönnének*, azonban mindenkinek *legalább is jól érettnek* kellene lennie. Természetes azonban, hogy ikü-lönös méltánylást érdemlő esetben a „jó”-nál rosszabb érettségi, bizonyítvánnyal bírók is felvehetők volnának, ha a középiskolai tanárikar véleménye e mellett szól, ha a pályázónak kétségbevonhatatlanul kedve van hozzá és ha egyébként fellépésével, modorával stb.-vel megfelel, továbbá ha *kizárólag az ilyenek számára előírt felvételi vizsga* feltételeit is teljesíteni képes.

Nagyon kívánatos volna, ha az érettségi vizsgálatoknál a katonai pályára lépők alkalmassága iránt való tájékozás végett a hadsereg egy-egy (képviselője is jelen lenne).

A Ludovika Akadémia tartamát *öt évre* kellene felemleni. Ebből a *két első évet* főként a socialis és katonai *elemi* ismeretek elsajátítására, illetőleg mélyítésére kellene fordítani, míg a 3. és 4. év alatt *kizárólag a katonai ismereteknek fejlesztése volna a főcél*, különös tekintettel a világháború tanulságaira; *főként tehát harcászat* s az ennek szolgálatában álló mindenemű segédtudomány gyakorlati alkalmazása (távbeszélő, távíró, szikratávíró, hangmérő készülékek, repülőgép, fényképészet, lehallgató készülékek, erődítő rendszerek, a gáz alkalmazása stb.-ek.)

Az 5. évfolyamban a jelöltek a gyakorlati kiképzést főként a csapat harcászati vezetésében nyernék a tanezrednél. Itt minden hallgatónak egyformán kell kiképezve lennie a géppuskák, gyalogsági ágyuk, a (kísérő lövegek, a tábori távbeszélő stb. harcászati alkalmazásában.

Első tekintetre talán idegenkedünk attól a gondolatától, — az akadémiai hallgatók pedig leginkább — hogy az akadémiai kiképzést öt évben állapítsuk meg. Erre engem főként a mélyreható s alapos *szociális műveltség megszerzése vezetett*, mely az általam ajánlott s leírt módszer szerint a közműveltségi tárgyaknak gyakorlati, alkalmazó átisméltésével aránylag sok időt kíván annál is inkább, mert a nagy háború a harcot nem is sejtett olyan gyakorlati oldalairól mutatta be, melyeknek megértése és helyes alkalmazása alapos elméleti előismeretek nélkül álig képzelhető el. De szükségesnek vélem az öt esztendőért is, thogy a tiszt a gyalogsági harccal összefüggésben levő minden gyakorlati kérdést és harceszköz alkalmazását ne csak elméletileg, hanem, miiként én azt már kifejtettem, gyakorlatilag is behatóan megismerje, még mielőtt mint parancsnok a csapatnál szolgálni kezdene. Ily módon nem lesz szükség arra, hogy a *csapat szolgálatól időközönként elvonva*, valamely tanfolyamba küldessék, miként az eddig nálunk szokásban volt. Az ajánlott új eljárás mellett az ezred tisztikara *nemcsak a papíron volna meg*, hanem a tiszték tényleg *megszakítás nélkül szolgálnának a csapatnál, aminél fogva a csapatkiképzés is tökéletesebbé válna*. De ilyképen elkerülbetnök azt az anomáliát is, hogy egyes tiszték nem

annyira a tudományok, vagy a szolgálat érdekében folyólag, hanem inkább a csapattól való iszonyodásból minden kínálkozó tanfolyamba jelentkezhetnek, de amikor azután szükség van a különleges szakokban képzett tisztre, nincsenek kéznél betegség vagy más okok miatt. Ezek azok a bizonyos tanfolyam hajhászó univerzális képzettségű tiszték, akik végeredményben azonban mégis csak meddő „tudósok”.

De célszerű lenne az ötéves tisztiképzés még azért is, mert általa a pályázók egyhuzamban tanulnának meg mindent, vagyis szert tennének arra a látókörre, mely őket a csapatképzés terén mind az élő, mind a holt harci anyagok a célnak megfelelő helyes alkalmazásában nemcsak a legjobb rendszerre vezetné rá, hanem megfelelő cselekvési szabadság mellett a legsebbebb eredményekre is képesítené. Azt hiszem, hogy az ilyen egyhuzamban, és alaposan való előkészítéssel, amelynek révén élethivatásáról is helyes áttekintést nyer a pályázó, mindenki önművelődésével is alaposabban törődnek.

Végül még abból az okból is jó lenne ez az ötéves képzés, mert magunkról tudjuk, hogy annál nagyobb idegenkedéssel ültünk be az iskolapadba, minél idősebbek lettünk. Sőt azt merem állítani, hogy a *jellem kifejlesztésére is nagyobb tér nyílik, ha az önképzést a saját Kezdeményezésünkől és korlátlanul üzhajjuk, tehát nem várunk arra, hogy hozzá az ösztönző erőt egy újabb tanfolyam benyomásai szerzik meg számunkra.*

Kétségtelen, hogy a kezdeményezés az önállóbb és függetlenebb gondolkodást is jobban feltételezi s ha ez megvan, utóbbit célszerűbben is biztosítja, de meg haladását is jobban előkészíti egy *önként cselekvő jellem részére*, mint olyannal szemben, kit arra *kényszeríteni kell*. Az egyéni boldogulásnak ez a kritériuma tehát jobban a lelkéhez férközik, és erre buzdítólag hatva, igyekezni fog egyéni képességeit is célszerűbben kiművelni és (kihasználni). Ha pedig erre *nem törekszik*, akkor természetesen lemarad. *Elvégre a természetes selektálás a legigazságosabb.*

A jellem tehát az *önállóság serkentő hatása* alatt inkább fejlődik, mint a *tanulási kényszerből* folyóan

kizárólag vizsgálataink sikerére való törekvés mellett, főként pedig a tanár által helyesnek elismert rendszer előtti köteles behódolással.

Az a tudás, melyet önerőnkől szerzünk, maradandóbb és értékesebb annál, amelyet készen kapunk. Úgyis az a bajunk, hogy önállóan igen kevesen tudnak gondolkodni, mert szokva voltunk akkor is iskolába járni, mikor tudásunk és tapasztalásunk alapján önmagunkat képezni főfeladatunk lett volna.

A szemlék vizsgaszerű lefolyása pedig — amelyek-től sokszor egész jövőnk függött — arra utalt, hogy az előljáró gondolatait kitalálni igyekezzünk. Ily módon inkább gondolatolvasókká, mint önállóan gondolkodókká neveltettünk.

A kezdeményezésről, öntevékenységről és a felelősség vállalásáról azt hiszem soknak más fogalma volna, ha az önértékének megismerésére kínálgató alkalmakat saját erejéből mindég ki is használta volna.

Ha tehát jellemeket akarunk nevelni, illetőleg képeznie akkor nyissunk teret annak kifejleszthetőségéhez is; s épen ezért ne nyomjunk el minden egészséges becsvágyat a protekció kíméletlen alkalmazásával, hanem ellenkezően teljes erőnkkel támogassuk azt. Csak ily módon fogjuk elérni, hogy az igazi tehetség utat fog magának törni s amit az iskolában a stréber - ség a közre oly terméketlenül, az egyén javára ellenben oly dús eredménnyel elvégzett, azt az ily eljárás mellett a jellem kiválósága fogja az életben elvégezni és a közre is hasznot hajtóvá tenni.

A jellem csak az élet küzdelmében fejlődhet és nem az iskolában. De természetes azonban, hogy csak akkor, ha ehhez az! iskola előbb a szilárd és teljes alapot nár megadta. Még így is óriási tér nyílik meg minden aiiiber számára. Az iskola nélküli „self made man”-ek íagy kivételek, akikhez azonban a nagy átlagnak megfelelően eljárásunkat nem szabhatjuk.

Az igazságos előléptetéshez szükséges selekció aedig majd önként kialakul akkor közmegelegedésre.

Ezekből az okokból folyólag szeretném, ha az ikadémiai tisztképzés tartamát öt évre terjesztették ki.

Az akadémia befejezésekor a hallgatók elbírálásában *nem az elméletismeretek terén* kifejtett teljesítmény volna a döntő, hanem ennek tekintetbevétele mellett az, hogy az illetőknek, mint parancsnokoknak milyen a *jellemszilárdsága, vezetői képessége, határozottsága, erélye, vagyis összegyéniségének megbízhatósága és használhatósága.*

Az elméleti tárgyak közül *a lélektant* (Psychológia), *főként a hadilélektant, társadalomtudománytant, művelődéstörténeimet és az alkalmazó természetlant* okvetlenül a tantárgyak közé kell iktatnunk. Vannak továbbá olyan tudományágak, melyeknek tanítását bátran el lehet hagynunk, illetőleg a rokontárgyakat össze lehetne vonnunk s azokat a való élet jelenségei és követelései szerint inkább gyakorlatilag kell előadatnunk.

A tantárgyak előadására nézve egypár példával kívánnék foglalkozni. A történelem tanításánál, miután a hallgatók a világtörténelem anyagát már ismerik, az akadémián *a mai kornak minden vonatkozású alapos megismerésével* kel foglalkoznunk kapcsolatban a világtörténelemben már előfordult *hasonló kornak az összehasonlításával.* A történelem tanításában ne az *adatok* halmazára helyezzük a fősúlyt, hanem a *sze-replő egyének életrajzára és ezek jellemének megértésére* és azután ezekre igyekezzünk felépíteni az eseményeket. De ne mulasszuk el ismertetni ni annak a kornak jellemző műveltségi állapotát sem. Igen fontosnak tartom, hogy az összehasonlítás ne csak a mai korra, hanem ennek *előzményeire és előrelátható következményeire is kiterjedjen.* Itt már határozottan látjuk a kérdésnek szoros összefüggését a társadalomtudomány-lal és a művelődéstörténettel.

A nyelveket ne a filológusnak szükséges férjedé-
lemben adjuk elő, hanem úgy tanítsuk, hogy a tanít-
ványok minden alkalomkor *legalább is megértetni*
tudják magukat. Nagyon ajánlom pl. a Schidlof 1000
szó rendszerét. A főcél, *hogy beszélni tudjunk,* minden
más, főként a nyelvtani szabályok betanulása időt-
rabló, türelmet és kedvet rontó, végeredményében tehát
a beszélni tudás szempontjából kevés sikerrel kecseg-

tető munka. Javasolt eljárással azt hiszem sok időt és fáradságot takaríthatunk meg.

A matematika, természettan, vegytan, mértan, ábrázoló-mértan előadását pedig úgy képelem, hogy az életből merített gyakorlati példát vetünk fel, pl. a Piave-offenzíva alkalmából a Piaven keresztül telefonösszeköttetést létesíteni nem sikerült. Kérdés, hogy miért nem lehetett kábelt fektetni? Milyennek kellett volna annak lenni, ha a folyó sebessége 3 m. Ugyebár, ha a kábelt minden vonatkozásában le akarjuk tárgyalni, (kapcsolat jön létre a természettan, vegytan, matematika stb. között?)

De az is igaz ám, hogy a legtöbb természettani jelenséget matematikai magyarázat nélkül meg sem értjük. Tehát valamely természettani jelenség magyarázatával kapcsolatosan és az ennek megértéséhez szükséges terjedelemben a matematikával is okvetlenül foglalkoznunk kell; vagyis minden hallgatónak be kell látnia a matematika szükségességét. És ha ezt belátta, akkor okvetlenül érdekelni is fogja, ami egyébként figyelmét nem kötötte volna le.

Azt hiszem, hogy túlhaladott álláspont az, hogy a matematikát az ész élesítése végett kell előadni. Ez csak akkor válhat valóra, ha kedvvel foglalkozunk vele. Ha pedig valakinek nincs meg hozzá a kedve, figyelmét sem képes lekötni, tehát esze is bajosan élesedik. Ha ellenben a (hallgató érdeklődését egy gyakorlati példa révén fel tudom kelteni, azt hiszem akkor ítgyelni is fog, tehát gondolkodásbeli készségéről is bizonyosságot tesz.

Ez alkalommal nem mulaszthatom el, hogy *a vegytannak* a háborúban épen a hadviselés szolgáltatában mutatott óriási fejlődési arányaira s arra a perspektívára rá ne utaljak, mely e téren élénkbe tárai.

Mi sem természetesebb, hogy az akadémiára a legkiválóbb tanárokat kell vezényelnünk. Ha azonban alkalmasok nem volnának, akkor polgári tanárokat (egyetemi tanárokat!) kell alkalmaznunk.

B) *A gyakorlati kiképzés.*

A gyakorlati kiképzésnek az a célja, hogy a tisztben mindazokat a lelki értékeket és képességeket ki-műveljük és kifejlesszük, amelyek a tiszt *alárendeltjeinek feltétlen bizalmát és ragaszkodását* biztosítják, továbbá csapatának vezetésében neki *megbízható har-cászati ítélőképességet, erélyt és határozottságot* köl-csönöznek.

Feltétlenül szükséges tehát, hogy mindazoknak az eszközöknek a hatását és működését ismerje, ame-lyek a csapat helyes alkalmazása és vezetése terén irányadók.

A lezajlott nagy háború hosszú és változatos tar-tamánál fogva főként gyakorlati irányban sok olyan újítást mutatott, melyeknek nemcsak *elméleti* tudását kell a tisztől követelnünk, hanem azoknak *gyakorlati* alkalmazása terén is teljes jártasságot kell szereznie. Ezért tartom én szükségesnek, hogy az akadémia négy elméleti éve még egy tisztán *gyakorlati évvel meghosszabbíttassék*, amelyet a hallgató a tanezrednél töltené. — Ekképen elérnök azt is, hogy az iskola és az élei között mintegy természetes *átmenetet* létesítünk. Ez az átmenet főként nevelés szempontjából igen célszerű lenne és szinte elengedhetetlen az *egységes* kiképzés, érzés, gondolkodás, tehát szellem tekintetében.

Természetes, hogy a tanezredet a tartalékos tiszt-képzés, a továbbszolgáló altisztek és a tényleges altisztek iskolája számára is megfelelően be kellene ren-dezni. Ily módon a hallgatóknak alkalma nyílnék a hadsereg másik két fontos kiképző és vezető szervével is megismerkedni. — Az utóbbiak pedig ugyancsak egységes gondolkodástól telítve, egységes szellemben való alapos munkára is képesíttetnének.

Az első négy év alatt a hallgatókat gyakorlatilag oly fokban kellene kiképezni, hogy az ötödik évfo-lyamban mint oktatók, továbbá mint raj-, szakasz- és századparancsnokok kiválóan alkalmazhatók le-gyenek.

A hallgatókat a 2—3. év között, mint címzetes hadapród-jelölteket, a 3—4. év között mint címzetes

zászlósokat, a 4—5. év között pedig mint címzetes alhadnagyokat kellene beosztani a csapathoz szakaszparancsnokul az őszi gyakorlat tartamára. Az 5. év végén azután mint valóságos hadnagyok kerülnének ki a csapathoz. Az őszi gyakorlatok tartamára adományozott címzetes rendfokozat a gyakorlat után megszűnne, kivéve a 4—5. év között nyert címzetes alhadnagyi rendfokozat, melyet az 5. év (folyamán megtartának a hallgatók.

Igen fontos lenne, hogy a tiszti kiképzésre úgy jellemük és gondolkodás módjuk, valamint egyébkénti magatartásuk állapján méltatlanok az akadémiáról idő előtt eltávolíttassanak. Semmi körülmények között nem szabad megtérni, hogy ilyen mételemek a tisztikarban kifejlődhessenek és romboló hatásukat éreztessék. A kiselejtezés egyébként az ő érdeküket is szolgálná, amennyiben még idejében más pályára léphetnének. Hála Istennek túl vagyunk, már azon a koron, amikor valaki csak azért lett katona, mert más pályán nem boldogulhatott volna.

Fentiekkel csupán nagy vonásokban kívántam vázolni a jövődő tiszti sarjadéknak elméleti és gyakorlati kiképzését, még pedig úgy, amint én azt a legjobbnak képzeltem. Mindaz, mit leírtam, csak eszme. Részletes tervezetet e tanulmány keretében nem adhatok. Arról csak akkor lehet szó, ha már minden egyéb, azaz a személyzet, idő, hely, eszközök stb.-ek mind biztosak.

Végezetül újból hangsúlyozni kívánom, hogy ne terheljük meg a hallgatók agyát olyan dolgokkal, melyeknek hasznát úgy sem veszik. *Idegrendszerüknek épeknek kell maradniok!* Lelki és testi fejlettségüknek egymással *helyes összhangban* kell lenniök. *Férfias jellemüknek gondos kiművelésével* pedig arra legyenek képesítve, hogy mindennemű elhatározásaikat az életben tetté serkenthessék. Szokják meg a puritán egyszerűséget, takarékoságot, mértékletességet és önfegyelmzésit. *Legyenek erős öntudattal bíró önérzetes férfiak*, akik magatartásukkal a fiatalság előtt *követendő példaként állanak*, és akik továbbá büszkék arra, hogy ily nehéz időkben hazájuk felszabadításának előkészítésében részt vehetnek.

A tartalékos tisztek képzése.

A tartalékos tisztté leendő kiképzésre az érettségi bizonyítvánnyal bírók közül a „jeles” vagy „jó” minősítésű olyan egyén nyerjen jogcímet, aki a gimnáziumi (reáliskolai) tanárikar véleménye szerint *összegyéniségénél fogva igen tisztességes és jellemes embernek ígérkezik.*

Az egyévi önkéntesi kedvezmény tehát megszűnnék.

A tartalékos tiszti kiképzés a csapatnál végzendő 8 heti első kiképzés után a tanezrednél történnék. *Tartama mind a három fegyvernemnél 10 hónap volna.*

A nagy háborúnak épenséggel *nem biztató* tapasztalatai nyomán szükséges lenne *a csapatparancsnokot* azzal a joggal felruházni, hogy még az iskolai bizonyítvány szerint alkalmasoknak ígérkezők közül is *legjobb belátása* szerint válogassa meg a leendő tartalékos tiszteket.

Csodálatos, hogy a tartalékos tisztek alkalmassága általában szinte koruk szerint változik. Mintha a változó korszellem hatása róluk tükröződnék vissza legjobban. A legfiatalabbjának nagyobb része mintegy kimondottan *lenézi* a tiszti állást s a legénység előtt a legrosszabb befolyással képviselte ezt a szellemei. Viszont vannak közöttük — és feltételezhető, hogy a jövőben is lesznek — olyanok, *kiket kiválóságuknál fogva ténylegesen is igen kívánatos volna.*

Továbbá ki kellene mondani azt, hogy a zsidók bár az ezred csapattisztjeinek beleegyezésével tart. tiszti kiképzés alá vonhatók ugyan, *azonban tiszté csak az ezred csapattisztjeinek beleegyezése esetén léptethetők elő.* Ezit a nézeteméit azzal okolom meg, hogy *a hadsereg tönkretételében a zsidó vallású tiszteknek Igen nagy szerepük volt. Más az ő etikájuk, mint a miénk,* más tehát a világnézetük is. *Ennek a terjedési pedig tűzzel-vassal meg kell akadályozni,* ha mint nemzet tovább is élni akarunk. Azonban a kiválóakat és hozzánk alkalmazkodni tudókat nem akarom kizárni a tart. tisztikarba való jutás lehetőségétől, de

amint mondtam, az ezred csapattisztjeinek határozatától tennem függővé. *Azonban a tényleges állományú tisztikarba sehogy se legyenek felvehetőek!* A német hadseregben csak a háború alatt, tehát csak szükségből voltak tisztté előléptethetők a zsidó vallású egyének. *Ez nem reakciós intézkedés, amilyennek bizonyára sokan feltüntetni szeretnék s talán fogják is, hanem elfogulatlan tapasztalás alapján csupán két rossz közül a kisebbiknek a választása.*

A tart. tisztí kiképzésre számot tartókat a tan-ezrednél megfelelő felügyelet és irányítás mellett a hadi-akadémiának 5. évfolyamában levő hallgatói oktassák.

Az altisztképzés.

1. A hivatásos altisztek.

A nagy háború tapasztalatai arról győztek meg bennünket, hogy egy. minden tekintetben feiadala magaslatán álló *művelt altisztikarnak kiképzése én fenntartása a hadseregnek egyik elsőrangú érdeke.* Különösen a hivatásos (továbbszolgáló) altisztek *alapos továbbképzésére* kell felette nagy súlyt helyezni. Ezekkel nemcsak a katonai szaktéren kell sokat foglalkozni, hanem szociális téren is, hogy *szerezett* műveltségük folytán olyan megélhetési alapot szerezzenek, mely a katonai pályát részükre ebből a szempontból is vonzóvá teszi.

A hivatásos altisztek felvételénél és kiképzésénél *egy két évfolyammal bíró tájékoztató tanfolyamot kellene felállítani.*

A hivatásos altisztek felvételénél és kiképzésénél a katonai és közműveltségi tantárgyak beható oktatása mellett ugyancsak *a jellemképzésre kellene a legnagyobb súlyt helyezni.* E tekintetben *szigorúan és következetesen* kellene eljárni. Merít szinte megszoktuk már, hogy bármely előírásunkban, vagy szabályzatunkban még oly határozottan is állíttassék valami, *az sohasem az utolsó szó,* afelett még lehet vitatkozni. . . Most jut szerephez az úgynevezett „jó szív”, mely. valami úton-módon az utolsó szót, *természetesen az illető javára,* végre kimondja.

Az ilyen eljárásnak *kíméletlen igazságérzettel* egyszer s mindenkorra elejét kell venni, nehogy a rossz példára lehessen hivatkozni.

A hivatásos altisztek testületébe *erősen öntudatos-bajtársi szellemet* keli behozni, amely nem tűri azt, *hogy a testületbe méltatlanok befurakodhassanak*. Ha pedig mégis akadna ilyen közöttük, adassék meg nekik a mód, hogy azoknak közülük való kiközösítésében döntő szavuk legyen.

A hivatásos altisztekkel való bánásmód minden tekintetben megkülönböztetett legyen. Azok tekintélyét minden alkalommal emelni kell. Viszont nekik erre a tiszteletre *mind kifogástalan gondolkodásukkal és készséges egyéni magatartásukkal, mind megbízható hazafias érzületükkel feltétlenül rá kell szolgálniuk*. *Különös tisztelet illesse meg a vitézségi, de különösen az arany vitézségi éremmel bírókat*.

A hivatásos altisztek egyéni jólétéről is különösen kell gondoskodni. Egyes — különösen kiváló — altiszteknek a csapatparancsnok, tisztikarának ajánlatára, azt is megengedheti, hogy mérsékelt feltételek mellett a tiszti étkezők útján lássák el magukat.

Nem zárkózom el az elől, sőt nagyon is mellette vagyok, hogy az igen alkalmas, derék hivatásos altisztek közül elsősorban azok, kik háborúban voltak s ebben kitűntek, tisztekké léptessenek elő, *ha különben jellem, műveltség és magatartás tekintetében is megfelelők, illetőleg kifogástalanok*.

A hivatásos altisztek a tiszti előadásokon, mint hallgatók szintén részt vehetnének.

2. A tényleges altisztek.

A tényleges altisztikar kiképzésére a legnagyobb gondot kell fordítani. Az altiszt érintkezik a legkövetlenebbül a legénységgel, neki van tehát leginkább módja ahhoz, hogy a legénység szellemére és magatartására példával ihasson.

Ezeknek az altiszteknek a kiképzése a tanezrednél felállítandó s 6 hónapig tartó tanfolyamban történjék. A tanfolyamot főként gyakorlati alapon szervezzék. Az elméleti oktatást csak az okvetlenül szük-

séges terjedelemben kell korlátozni. Megbírálásuknál *főszóban a legénységre való befolyásuk* (különösen a fegyelemre és a helyes katonai szellemre) legyen az irányadó.

A csapat parancsnokának minden altisztet személyesen kellene ismernie. A gyakorlatok végén megártani szokott megbeszéléseken az altiszteknek is mindenkor meg kellene jelenniök.

Nagyon kívánatosnak tartom, hogy az altisztek számára hetenként néhány órán át közműveltségi és aktuális, vagy pedig az általuk választott tárgyról már a tanfolyamban létük *alatt is* előadások tartásának.

A csapatparancsnoknak amiként jogában állana, hogy altiszteket a rendfokozatok sorrendjének fokozatos betartása nélkül is előléptessen, épen úgy adassék meg neki az a jog is, hogy altiszteket a legvégső esetben minden körülményesebb eljárás nélkül le is fokoztathasson.

A tényleges állományú tisztek továbbképzése a csapatnál.

A tényleges állományú tiszteknek a csapatnál leendő továbbképzésénél az az elv szolgáljon zsinórmértékül, hogy azok nemcsak a *katonai szakképzés terén álljanak mindenkor feladatuk magaslatán, hanem a szociális műveltség* minden aktuális kérdését is szakmájukkal való vonatkozásban alaposan ismerjék.

A csapatparancsnok *évenként minden tényleges állományú tiszttel egy-egy katonai és egy-egy közműveltségi szabad előadást tartasson*, annak elbírálására, hogy minden tiszt szakmája terén a legmodernebb felfogások szellemében jártas, továbbá, hogy az élet aktuális kérdéseit is állandóan figyelemmel kíséri. Az előadások, tárgyát a csapat parancsnoka jelölje ki. Az előadás szabadon tartásának célja a hallgatóság előtti elfogultság leküzdése és a gondolatoknak szabatos kifejezése.

Az előadások megbízható támpontul szolgáljanak a tisztakar tagjainak különleges képességeiről és kép-

zettségéről, hogy így azután azokat megfelelő helyen alkalmazni is lehessen. Különösen az akadémiába küldendő tanárok Helyes kiválasztására nézve lesznek: fontosak ezek az előadások. E téren én még a próba-előadások rendezésével is tovább mennék, még pedig úgy, hogy az akadémiába jelentkező tiszttanárok vezénylésük előtt tanári képességeik megvizsgálása végett kirendelt szakbizottság előtt próbaelőadást tartatának. Ennek a bizottságnak lenne az a feladata, hogy a jelentkező tisztek közül az alkalmasakat kiválassza.

A fentebb említett szabad előadások szövegét tévéként szolgálati úton a hadosztály-, illetőleg hadtestparancsnoksághoz kellene felterjeszteni avégből, hogy el önts ének, ki lenne alkalmas a vezérkari akadémiába való vezénylésre. Ily módon a magasabb parancsnokok meggyőződést szerezhethének afelől, hogy a vezérkari tisztté alkalmas sarjadék milyen számban áll rendelkezésre, és hogy kik volnának azok, hogy azután őket mindenféle serkentő eszközzel a vezérkari akadémiába való jelentkezésre ösztönözzék. Ily módon a vezérkari tisztté való kiképzésre csak a *válóban legalkalmasabbak* kerülnének, *ami minden irányban megnyugtató hatást keltene.*

Mindenesetre kívánatos lenne, hogyha vagy a hadosztály, vagy pedig a hadtestparancsnok a vezérkari akadémiába, vagy tanárul a hadi akadémiába folyamodó tisztnek *legalább is egyik előadását meghallgatná.* Személyes meggyőződése révén feltétlenül igazságosabban ítélné a pályázó alkalmassága felett.

Elvül szolgáljon, hogy minden tiszt 28 éves korában a századosi rendfokozatot elérje. A százados minden tekintetben, tehát mind szellemileg, mind fizikailag kiválóan meg kell hogy feleljen. Ha tehát úgy számítjuk, hogy normális viszonyok között mindenki 23 éves korában hadnaggyá lehel, öt év volna az az, idő, amelyeit a tisztnek az alantó tiszt testet és lelket leginkább megőrlő szolgálatában kellene töltenie.

Inkább a magasabb rendfokozatokban haladjon lassabban az előléptetés; ezekben a megélhetés feltételei is jobban biztosítottak.

Csekély kivétellel ugyanez állana a vezérkari tisztekre nézve is, amennyiben a vezérkari akadémiába kiszemelt tisztek századossá való kinevezésük előtt egy évvel a vezérkari akadémiába vezény éltetnének, amelynek egy évi tartama után megfelelés esetén vezérkari századossá lépnének elő.

A vezérkari tisztté való alkalmasság kritériuma legyen: *a nagy szellemi képesség és képzettség mellett mindenekelőtt az önzetlen, szilárd, puritán, következetes, önérzetes, erős meggyőződésű jellem.* Mi ilyen emberekben *szűkölködünk.* A kiszemelt tiszteiknek ebben az irányban való *szigorú megbírálása* már a csapathoz való kikerülésük pillanatától kezdve minden előjárónak a *leglelkiismeretesebb kötelessége legyen.* A vezérkari törzstiszti vizsgát el kell törölni.

Soronkívüli előléptetés csak századostól kezdve felfelé legyen mind a csapat-, mind pedig a vezérkari tiszteiknél.

A legnagyobb súlyt kellene helyezni a tisztek minősítvényi táblázatára. Azt tartom, hogy az előjárónak egyedül ezekben nyílik alkalma a tiszteket megjutalmazni vagy büntetni. A „rangsor”-ban való előlépés csakis a szigorú, de feltétlenül igazságos megbírálás mellett bír létjogosultsággal. Nálunk mindenki egyformán „kitűnő”. Tessék csak betekinteni azoknak a minősítvényi táblázatába, akik a háború alatt, mint „nélkülözhetetlen”-ek itthon maradtak, a harc-téren talán egyáltalán nem, vagy csak igen rövid ideig voltak. Meggyőződhetnénk, hogy ezek milyen derék csapatvezetők s hogy minden tekintetben milyen kiváló képességekkel bíró egyének. Kétségen kívül nagy kár azonban, hogy kiválóságukat az ellensége előtt érvényesíteni elmulasztották. Valóban egypár ártatlan emberéletet megmenthettünk volna.

A tisztikarnak egységes alapon való nevelésével, miként azt már fentebb leírtam, azt érhetnők el, hogy a csapattól évközben való elvezényelések mind szükség-telenebbek lesznek úgyannyira, hogy a század, zászlóalj és ezred tisztikara a kiképzés javára *állandóbb* lenne. A tisztikarnak ellenben kötelességévé (kellene tenni, hogy állandó tanulásával és szakmájának figyelemmel kísérésével magát a kor kívánalmainak meg-

felelő színvonalon tartsa. Azt a f elvet aligha lehetne ezután követni, hogy egy tanfolyam elvégzése után a következő tanfolyamig az inető semmiféle könyvbe bele ne tekintsen, hanem az ott szerzett tudományán egyszerűen tovább kérődzék.

A tiszt autodidaktikus továbbképzésének vezérgondolatai legyenek: a kor fejlődését állandóan megfigyelni; ha valamely irányban magunkat kellőképpen otthonosan nem érezzük, ezen a téren pótoljuk mulasztásainkat; állandóan *nyitott szemmel és gondolkodó fővel* éljünk; józanul és mértékletesen tapasztaljunk; az eszmék tisztázásához mindent kövessünk el; mindenkor az előző napon a következő nap teendőit gondoljuk át, hogy cselekedeteinkben *rendszer* legyen; mindenben a legszigorúbb tárgyilagosságra törekedjünk; valaminek nemcsak a rossz, hanem a jó oldalát is lássuk meg; az előnyökből és hátrányokból erős akarattal hámozzuk ki a célszerűt, *mindenekelőtt azonban az önmagunk iránti legnagyobb szigorral jó példával* járjunk elől! Minden azon múlik, hogy a tiszt jelleme annyira edzett-e, hogy az elméletileg leghelyesebbet gyakorlatilag azonnal végrehajtani, illetőleg valamely álláspontjának *erővel teljes meggyőződéssel* való képviselésére vállalkozni tud-e? Mindez az egységes közérzet és közszellem kialakulását kétségen kívül elősegítené.

Egyazon (kérdésijén) mindenkinek *egyformán helyesen és tisztességesen kell gondolkoznia*. Ezzel nem azt mondtuk, hogy valakinek eltérő véleménye egyáltalán nem lehet. Ellenkezőleg, addig, míg valamely felfogás ki nem alakult, véleményének önálló nyilvánításával mindenkinek hozzá kell járulnia a kérdés tisztázásához. Azonban *a már egyszer kialakult véleménynyel szemben* ellenvetéssel élni csak meddő okoskodásra vezetne. Ennek pedig kétségen kívül az volna a hátránya, hogy a cselekvő erő szétforgácsolódna.

A felfogásban és cselekedetben való egyöntetűség sokszorozza az erőt s teremti meg a fejlődésben azt a biztos irányt, mely nélkül csak ide-oda botorkálunk, de nem haladunk!

Egyéb javaslatok.

a) A zászlóalj gazdasági önállósítása.

Főként a háború vége felé tapasztalhattuk azt, hogy, az emberanyag apadásának arányában annak pótlásaként mindig több és több gépet állítottunk az első vonalba. Abból az okból pedig, hogy ezeket a gépeket célszerűen alkalmazni lehessen, az első vonalban levő a zászlóaljparancsnokságoknak kellett alárendelni őket. Így kerültek ide géppuskák, gyalogsági ágyúk, aknavetők és kíséző lövegek. Természetes, hogy tekintettel a gépek hatására, — különösen pedig az állásharcban — olyan védőintézkedésekre volt szükség, amelyeket különleges tudással bíró, külön erre a célra kiképezett csapatok végezhetek gyorsan és célszerűen. Ezeknek a csapatoknak a száma némely ezrednél feltűnően nagy volt, amit a viszonyok egyébként megokoltak. Vagyis igen sok, a gyalogság közvetlen támogatására szolgáló egyéb csapat tartozott állandóan egy-egy ezredhez.

Az ezredparancsnok mellé tartozó második törzstiszt csak papiroson volt meg, hiszen a zászlóaljparancsnokok is csak századosok, sőt tartalékos főhadnagyk voltak. Az ezredparancsnok tehát a legjobb akarata mellett sem volt képes ezt a nagy testet a közigazgatási és gazdasági teendők miatt minden tekintetben, vezetni és befolyásolni. Annak szelleme és kiképzése sem lehetettig tehát oly egyöntetű épen nagyságából folyólag. Sőt e miatt az együvértartozás érzésében is kár esett. Ez okból célszerű lenne, ha az ezred mint közigazgatási és gazdasági egység megszűnnék, ilyenné a zászlóaljakat tennék. Meg vagyok győződve, hogy ezeknek a kérdéseknek elkülönödése azok előnyére szolgálna, viszont az ezredparancsnoknak több ideje és alkalmá nyílnék feladatának fontosabb részei behatóan foglalkozni, nevezetesen: *a tisztikar vezetésével, a csapatkiképzéssel*, továbbá az ezrednek egyébkénti *harckészség év el.* Nem szabad a hagyományok tiszteletét elébe helyezni a fegyvernemnek célszerű harcászati alkalmazhatóságának és összműködésének.

Egyébiránt a vitézség terén őrzött hagyományok a legfontosabbak, amelyeknek az ifjúságra is nevelő hatásuk van. E tekintetben pedig változás nem állana be, mert hisz az ezred őrizné azokat továbbra is azzal, hogy három zászlóalj egy ezredbe összevonva, mint ilyen, ezután is megmaradna. Itt tehát a zászlóaljoknak csupán közigazgatási és gazdaságkezelési önállósításáról van szó.

Harcászati téren azonban azok továbbra is az ezredparancsnok rendelkezési egységei maradnának oly különbséggel, hogy nagyobb állományuk lenne és hogy más fegyvernemeknek a hozzájuk való állandó beosztásával harcászati értékük növekedne és őket nagyobb önállóságra s nehezebb feladatok elvégzésére is képesítené.

Célszerű volna továbbá, ha az ezrednek az év bizonyos szakaszában, a tüzéséggel való együttműködés begyakorlása végett, a háború esetén is az ezreddel együtt működő üteg állandóan rendelkezésre bocsátatnék.

A tanezredet is így kellene megszervezni és működését hasonló alapokra állítani. Vagyis a gyalogsága alakulna: a Ludovika 5. évfolyama ballgatóiból, a hadsereg összes tartalékos tiszti kiképzésire alkalmasnak talált tagjaiból, a továbbszolgáló altisztekből és a tényleges altiszti sarjadékból. Számukra nézve megközelítőleg sem tudnék adattal szolgálni. Minden a jövőbeli hadsereg szervezetétől függ.

b) *A ténylegesek és nem ténylegesek kiképzése.*

Elvül szolgáljon, hogy *minden fegyveres szolgálatra alkalmas, vagy kevésbé alkalmas* egyén legalább 10 heti kiképzésben részesüljön. A tulajdonképeni kiképzés csak 8 hétig tartana; az utolsó két hétben a tényleges állomány bevonásával század- és zászlóalj-gyakorlatokat kellene tartani.

A századok (beleértve a géppuskás századokat is) tényleges állománya lehetőleg magas legyen.

A különböző kiképzési turnusokba beidézendő altiszteket és katonákat fegyvergyakorlat rovására a

tartalékból kellene behívni, hogy a tényleges állomány a kiképzés végett állandóan rendelkezésre álljon.

A tényleges szolgálatra a fegyveres szolgálatra *kevésbbé alkalmasokat* is kötelezni kelleme, de csupán laktanyabeli munkára. Arra kell törekedni, hogy a csapat harcoló állománya *mindig együtt* maradjon, abból évközben semmiféle elvezényelés ne történjék.

A kevésbbé alkalmasokat szakmájuknak megfelelő további kiképzéssel lehetne kártalanítani.

A tényleges állományú legénységről hasonló szellemen kellene gondoskodni.

Mindenkinek azzal a meggyőződéssel és megnyugvással kell távoznia a hadseregből tényleges szolgálati kötelezettségének bevezése után, *hogy a katonaságnál eltöltött idő nem volt hiábavaló, ellenkezően az mindenkinek mindenképen javára szolgált.* Ehhez pedig *mind a tanultaknak hasznossága, mind a bánásmód emberisége* adjon neki tápot.

c) *A hadosztály lovasság.*

A lovasságnak a szereplése a háborúban azt a meggyőződést érlelte meg bennem, hogy ennek az értékes fegyvernemnek oly kíméretben való fenntartása, miként az eddig volt, nincs kellőképpen megokolva. Az a véleményem, hogy egyelőre legalább a hadosztály lovasságoknak — 3 lovas század és géppuskászázad — felállításán kívül e téren semmi se történjék és hogy a lovassághoz kerülő emberek is egy évig gyalogsági szolgálatban képeztesse ki. A hadosztály lovasság ezek szerint inkább a lovasított gyalogság jellegét viselné magán.

Az összes lóanyagot inkább a viszonylag nagyon is megszorított tüzérség részére kellene felhasználni.

d) *A törzscsapatok beszüntetése.*

Feltélenül meg kell szüntetni, vagy legalább is lényegesen apasztani a magasabb parancsnokságokhoz beosztott törzs gyalogos és lovascsapatokat.

Egyik gépkocsin tett szolgálati utazásom alkalmával St. Vitón kellett átmennem, ahol saját hadse-

regparancsnokságunk tartózkodott. Meglepett itt az a sok kiváló fiatal ember, akikkel történetesen ép akkor találkoztam, mikor náluknál sokkal idősebb családos emberek a Piave partján állásban voltak. Úgy látszik, hogy a kíméletre szoruló családapákat a kiadott felsőbb rendeletek ellenére nem mindenütt váltották föl a bebiztosított helyeken tartózkodó fiatalabb emberekkel. Az is bizonyos ám, hogy egy ilyen törzs lovas- vagy gyalogsapatnak az ellenség előtti szereplése felől soha semmit sem hallottam.

Ezekből a hátul aránylag jólétben élő, mit sem levő emberekből, meggyőződésem szerint, akár egy hadosztályt is fel lehetett volna még állítani. Persze a végén már ezeknek a létszáma is megcsappant. *Talán* némely helyen be is látták már céltalanságukat s végre kiküldték őket az első vonalba.

e) *A törzsek apasztása.*

Úgy tudom, hogy a mi hadseregünkben volt a magasabb parancsnokoknak a legnagyobb törzse. Mit bizonyít ez? Semmi mást, mint hogy mi voltunk a legkevésbé szigorúak önmagunk iránt. Személyes kényelmünket mindenkéül fölé helyeztük. Természetesen itt is igen sok kivétel volt, aki nem kímélve önmagát, személyesen óhajtott mindent látni és végezni. Ez ismét a másik véglet. Tény az, hogy különösen az álló harc alatt az írás szenvedélye valósággal tombolt. Az irodákat a körülményekhez képest mindenütt igen kényelmesen rendezték be. Ezek működtek mindenütt a legelőször. Azt gondoltam, hogy a háborúban keveset kell írni. Úgy hallottam mindig, hogy mindenre lesz idő, csak az írásra nem. Azonban milyen kiábrándító csalódás! Az ujjam fájt sokszor a tintairón kezelésétől. Még abban a szerencsében is részesültem, hogy egy alkalommal *harcállásomban való tartózkodásom közben*, tehát amidőn minden pillanatban az ellenség támadását vártam, a harctérrel egyáltalán még csak vonatkozásban sem álló ügyből folyólag igazolásra is felszólítottak. Természetesen igazságérzetem fölényes tudatával tettem félre a darabot jobb időkre.

Ha a bürokratizmus ennyire tombol egy hadse-

regben, akkor természetesen nagy törzsekre van szükség. Ezt egyébként nagyon elősegítette a hadsereg szolgálati nyelvének a kétfélesége is, ami a helyzetet nemcsak megnehezítette, hanem a személyzetet is megsza- porította.

f) „*Utánam!*”

Vájjon nem hatna-e lelkesítőbben a csapatra, ha a raj- és szakaszparancsnokok az „Előre” helyett az „Utánam.” figyelmeztetőt használnák a támadásnál? Minthogy nekik úgylis elől kell tartózkodniuk, a figyelmeztető megváltoztatása tulajdonképpen csak alakiség, amelynek azonban több magával ragadó hatása van, mint az „Előre”-nek, különösen ha ezt *hátról* kiáltják.

Az az okadat, hogy főként a háború elején a tiszteknek az előrerohanása okozott közöttük igen sok: veszteséget, nézetem szerint nem állhat meg. Hanem igenis az általános nagy veszteségeket egyrészt az okozta, hogy a támadás keltő előkészítése nélkül idő előtt egyszerűen nekirohantak: az ellenségnek, másrészt mivel ma, a modern fegyverek tűzhatásában valóban bajos meghatározni azt, hogy valakinek az élete hol van nagyobb biztonságban? „A nagyobb biztonságot” pedig éppen a legénység közvetlen előljárójául szolgáló szakasz- és rajparancsnokoknak nem szabad keresni, — *kiknek egyébként eddig is elől kellett tartózkodniuk* — mert azok aránylag még a legkönnyebben pótolhatók.

g) *A kard viselése.*

Meg kellene fontolni azt, hogy a kardot szolgálá- ton kívül *kizárólag* vezérkari, illetőleg csapattisztből lett tábormokok, továbbá a vezérkari és csapattisztek hordják. *Más nem.* Ezt a javaslatomat azzal okolom meg, hogy míg a tábormokok és vezérkari tisztek a csapatvezető fogalmától szinte elválaszthatatlanok, tehát személyük iránti tiszteletnek és tekintélynek is állandóan fenn kell tartva lenni, addig a csapat- tisztre vonatkozólag a méltányosság figyelembe veendő elve követeli meg a kardnak mindenkori vise-

lését, merít az ő élete volt leginkább tartósan veszélyeztetve, ő viselte elől a háborúinak legsúlyosabb terheit és ő vérzett a leginkább.

h) *Nyugalmaim sebesülés következtében.*

A csapattisztnak nyugalmazása esetén — különösen ha ez sebesülésnek a következménye — családjának megélhetéséről jobban kell gondoskodni, ami ugyancsak a fentebb említett érdem jutalmazására szolgálna. Ez is emelné a csapattisztek egészséges és egységes közszellemét és csak üdvös hatással volna. Egyébiránt bármilyen tisztnek *sebesüléséből következő* nyugalmazása alkalmával a sebesülési pótdíjon kívül a családjáról való bőséges gondoskodás csak az emberszeretetből kifolyó hála méltó kifejezése volna.

A jövő hadserege.

Bármilyen politikai meggyőződésű követekből alakuljon is a nemzet képviselő testülete s ez a nemzetgyűlés bármilyen kormányforma mellett döntsön, a felől mindenkinek tisztában kell lennie, hogy Magyarország *erős hadsereg nélkül el nem lehet.* Ennek okait a „A pacifista álláspont” című fejezetemben kifejtettem. A hadsereg *erejét* minden valószínűség szerint a békekonferencia fogja megállapítani, de *minősége* azonban teljesen tőlünk fog függeni. A hadseregben a tényleges szolgálati időt a gyalogság részére 1 évben, a többi fegyvernem részére pedig két évben kellene megállapítani.

Milyen legyen tehát ez a hadsereg?

Ennek a hadseregnek „magyar” szellemtől és „férfias meggyőződésen alapuló, önértékes fegyelem”-től áthatottnak kell lennie. Ezek nélkül a hadsereg olyan, minit a tehetetlenül nyugvó lágy vastömeg. Ezt a két hatalmas *élő erőt* kell tehát beléje oltanunk, ha azt akarjuk, hogy, nyíltan kimondom, kettős hivatását betölthesse, nevezetesen: *elsősorban a magyar haza területi épségének visszaszerzése és megtartása, azután pedig az ifjúság erkölcsi, szellemi és testi kiképzésének befejezése.*

A „magyar szellem” legyen *egységes, izzó fajsze-*

retétől hevített, becsületérző, feltétlenül megbízható, önzetlen, az általánosság érdekeit szem előtt tartó, munkás stb., *szóval a lélek magas erkölcsi értékein felépülő keresztény szellem.*

A meggyőződés fegyelme pedig a szereteten, igaz tiszteleten és a hű ragaszkodáson, ne pedig a büntetéstől való félelmen alapuljon. Ugyebár a jó családban van a legnagyobb és legmegbízhatóbb fegyelem? Ment a család tagjait annak a szeretetnek a nemes kötelekei fűzik egymáshoz, *amelyek saját kezdeményezéséből és meggyőződéséből dolgoznak a család boldogságán!*

A meggyőződés fegyelmeinek az egyéni tisztesség és becsületet gondolkodás által szabályozott (fentebbi *önfegyelmekre* van mindenekelőtt tehát szüksége.

Ha nem csalódom, Gyulay Pál írta a Napról és a szélről azt a költeményt, amelyben ez a kettő fogadás után versenyre kelt egymással abban, hogy melyikük képes a vándorral előbb levettetni (köpenyét. A szél fúvására a vándor még jobban összefogta köpenyét, míg a Nap hevére önként ledobta azt. A fenyegetés *ellenérzést* vált ki, a szeretet melege ellenben *megérleli a jobb meggyőződést s önkéntes cselekvésre sarkal.*

A szellem és fegyelem az a két *áthasonító, egysegésítő és összetartó erő*, amelyeknek mindnyájunkat be kell tölteniök, hogy *egységes közszellemet és közérzületet tudjunk teremteni* és fenntartani. Hol, *ha nem a hadseregben* van erre a legnagyobb szükség, *mint az államnak egységes cselekvésre hivatott testületében?*

A meggyőződés fegyelme azonban a műveltségnek bizonyos fokát tételezi fel, ami abban nyilvánul meg, hogy az egyénnek mindenek előtt tiszta fogalma van annak a parancsnak a helyességéről, amelynek végrehajtását tőle követelik. Mennél műveletlenebb valaki, annál kevésbé van valamiről tiszta fogalma és annál kevésbé érti meg tehát a meggyőződés fegyelmének mibenlétét. Annál inkább kell őt *rászoktatással* (drill) *kényszeríteni* olyan magatartásra, mely az erők tömörítése és az egységes cselekvés érdekében elengedhetetlen. *Azonban mennél magasabb fokán áll valaki a műveltségnek, annál inkább*

lehet a lelkére hatni, annál inkább belátja cselekvésének szükségét, annál inkább elmaradhat tehát a külső kényszer is oly eljárás követésére, amely egyedül az összesség érdekét szolgálja.

A hadseregnek olyan elemekkel kell számolnia, amilyeneket a *népnevelés* juttat néki. A meggyőződés fegyelmének a *nép lelkébe való átültetését* már a *népiskolában* kell elkezdni a műveltség első csiráinak fejlődésével egyidejűleg. Hiszen épen az a baj, hogy az iskola e tekintetben nem állt feladata magaslatán. A neveléssel édeskeveset törődött! A *hadseregnek juttatott ifjúság lelkét át sem gyúrhatták kellőképen a meggyőződéses fegyelem befogadására.* Nem szabad tehát rossz néven venni a hadseregtől, ha a fegyelem biztos elérése végett sokszor oly eszközökhöz nyúl, amelyek első tekintetre bár visszatetszők, azonban elkerülhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy az egyén tudatára ébredjen a fegyelem szükségességének és így szokásszerűleg behódol neki. A szokás és egyéb alkalmas eszközök által kikényszerített és belenevelt *vak engedelmesség, a meggyőződés fegyelmének ez a többé-kevésbé kipróbált! és bevált surrogátuma* azonban csak addig tart, míg a *közműveltség emelkedik, amíg mindenki önmaga belátja, hogy a köznek tartozik azzal, hogy képességeinek feleslegét annak javára fordítsa, a megmaradót pedig bizonyos szükséges korlátok között az egységes nemzeti erő fejlesztésére értékesítse.*

Szent a meggyőződésem, hogy *népnevelésünk* javulásával kapcsolatban a meggyőződés fegyelmét is *fokozatosan* behozhatjuk. E tekintetben a kölcsönös egymásrahatás révén is sokat érhetünk el.

A meggyőződés fegyelmet azonban az *összetartásra intő emberszeretetek* kell megelőznie. E téren mindenkinek kötelességét a végletekig kell teljesítenie. Ez állapon talán célszerűnek látszik, ha a század legénységét, annak tisztikara, a századnál Ifjeljesííiefit szolgálata alapján, *jellemileg alaposan megítélné és szolgálatának leteltével bizonyítvánnyal látná el.* Azt hiszem, hogy ennek az eljárásnak is meg volna az óhajtott jellemnevelő hatása, a polgári életben pedig a kívánt eredménye.

A nagy háborúnak minden tanulságát kizárólag *magyar szellemben* s a *meggyőződésen alapuló fegyelem* összetartó erejének hatása alatt kell értékesítenünk.

Az előjáróknak szemléik alkalmával lelkiismeretesen meggyőződést kell szerezniök *a magyar szellemnek és a meggyőződés fegyelmeinek a hadseregbe való fokozatos beviteléről* és arról, hogy ezzel a két hatalmas erkölcsi erővel a hadsereg *teljesen átítatott legyen*. A szemléket a lehető legreálisabb alapon kell megtartatni. Az előjáró példájával mutassa meg azt a helyes módot, amely a hadsereg alapját alkotó két fontos erkölcsi erőnek a kiképzésben és az emberrel való bánásmódban érvényesülnie kell.

Ne tekintessék a szemle *vizsgának*, miként az régen volt. Az előjáró hatalma, erejénél fogva ne fontoskodjék akkor, hanem oktatólagosan, egymást kölcsönösen megértve, a legjobb akarattól eltelve *szemléljen meg mindent alaposan és következetesen*. Csak így hathat át mindenkit a szemlének a fontossága és csak akkor lesz kedve mindenkinek dolgozni, ha előjárója jó példáját látja, ha tőle józan irányításokat kap és ha a munka erkölcsi megjutalmazásánál mindekfelett *igazságot és becsülést tapasztal*.

Minden előjáró tartsa szem előtt, hogy szemléje alkalmával alárendeltjeit a velük való közvetlen érintkezés révén és munkájukkal kapcsolatban a legalaposabban megítélheti. A megítélésnél elsősorban a *tiszteséges, becsületes gondolkodás, az alaposság és a megbízhatóság legyen az irányadó*. Közöny, felületesség, nyegle modor, a szaktudás hiánya, játékszenvedély, könnyelműség a legsúlyosabb beszámítás alá eső jellemhibák.

A hazafias szellem és a meggyőződés fegyelmeinek jegyében lelkiismeretesen végzeti közös kulturális munka a legjobb előkészítője a hadseregnek *nemzet-oltalmazó és nevelő* hivatásának fontos feladataihoz.

A jövő hadseregében nem szabad a protekció jellem lealacsonyító rendszerének semmi téren sem érvényesülni. A *hadsereg kiépítésére vonatkozó minden intézkedésünk elsősorban az igazi tehetség felfedezésére és érvényesülésére szorítkozzék*. Csak így

találhatja meg mindenki tehetségének és érdemeinek megfelelő alkalmazását. Csak ekként folyhat minden, sűrűlódás nélkül s teremhet áldásos eredmény.

Amíg tehát a múlt jellemrontó irányzatának emberei magukat nélkülözhetetlenné tudják tenni, amíg a hadsereg a közéletünk minden vonalán a vezető állásokat azok töltik be, kiknek lelkét a háború valódi szenvedései és életveszedelmei nem tisztították, illetőleg nem edzették meg: *addig nem beszélhetünk erkölcsi megújodásról* a hazafias keresztény szellem jói felfogotú értelmében. Addig a keresztény nemzeti ébredést csak *üres jelszóra* degradáljuk! *Mi pedig nem bizonyultunk méltókká és hivatottakká arra, hogy ennek az irányzatnak továbbra is munkásai legyünk.*

Nem tudom eléggé hangsúlyozni, hogy nem az az egyedüli mértékadó, *hogy valaki hosszú ideig a harc-téren volt*, vagy hogy az u. n. vörös uralom alatt lehetőleg *túl a Dunán tartózkodott*, hol még a szolgálat vállalásának kísértésétől is megóvták, hanem a nemzeti hadseregbe való átvételénél és itteni alkalmaztatásánál az legyen a döntő szempont, *hogy ezekben a súlyos, időkben mint végezte a haza érdekében vállalt feladatot akkor, mikor hazafias lelkének meggyőződése ellenében a terrornak kimeríthetetlen s legraffináltabb megnyilatkozásai állottak.* Mert nem az a lényeges, hogy miként gondolkozik valaki most a vörös uralomról, hanem hogy miként cselekedett *akkor!* *Erős a meggyőződésem, hogy ha mindenki hazafiasan cselekszik, tehát nem vonja ki magát utólag megállapított bölcs előrelátással a szolgálat alól, vagyis gerinces maradt: akkor a dolgok folyása is más irányt vett volna.*

Nevelésünkben találok én meg ezeknek a jelenségeknek valódi okát és magyarázatát. És nagyon félek, ha a kellő tanulságokat, főként a tisztí sarjadék nevelésénél tudatlanságból és kényelemszeretetből levonni és alkalmazni elmulasztjuk: esetleges hasonló esetben a tanulságokat jól megértő s helyesen alkalmazó másik féllel szemben kezdettől fogva végzetes, hátrányban maradunk.

Egyedül a küzdelemben edződik meg a lélek s lesz annak a hajthatatlansága a gerinctelenség egyedüli gyökere és megbízható támasztéka.

A jövődő hadsereg tisztikarának kialakulása.

Bár még nem ismerjük a jövődő hadsereg megengedett békekeretének létszámát, még sem meddő tisztikarának kiképzésével, illetőleg szolgálati beosztásával foglalkozni. A kérdés tárgyalásánál első sorban azzal *a céllal kell tisztában lennünk*, amelyet a tisztikarral elérteni kívánunk.

Igaz, *hogy a szilárd, önzetlen jellem és a szak tudás volna az első követelmény*, amire építhetünk. Azonban ezek magukban csak fél munkát jelentenek, ha velők *egyidejűleg az izzó, de okos sovinizta magyar szellemet nem ápolnák, jobban mondvá egyéniségünket, szakképzettségünket ennek a szellemnek varázslatos, egyszersmind megnyugtató, s jól áthasonító erővel bíró jegyében nem fejlesztenek*. Nemcsak az egyéneknek van jelleme, *melynek gondos figyelembe vétele mellett megfelelően individualizálnunk kell*, ha azt akarjuk, hogy annak összes képességeit a keresztény nemzeti eszme összetartó hatása alatt összhangzatosan kifejlesszük, hanem, sőt mennyivel inkább a nemzetnek, mely egyénekből áll s amely ezeknek az egyéneknek jellemző tulajdonságait és képességeit kell, hogy magán viselje. Eredeti sajátosságainak bélyegét minden nemzetnek a *büszkeségig kell kidomborítani tudnia*. Annak minden munkáján, berendezkésén, intézményén nyomot kell hagynia. *A nemzeti önértet csak úgy fejlődhet ki benne. Életképességének ez a legkétségbevonhatatlanabb bizonyítéka*.

Amíg a nagy háború tanulságai szerint a fejlődésnek a *nemzeti önértet* a leghatalmasabb elősegítője, a nemes versenynek a legéberebb felkeltője, addig a közel múlt eseményei ellentmondást nem tűrő módon beigazolták, *hogy a hadsereg a nemzeti lét legfontosabb szerve és végső reménye. A nemzeti szellemet és önértetet tehát a legmeg hamisítatlanabb formájában ebbe kell leginkább beleültetni. A nemzeti önértet*

zetnek ebben a szervben kell legészrevehetőbb módon liktetni. Mindannak, ami együttvéve a „nemzeti erő” gyűjtő fogalmába illeszthető, a hadsereg kell, hogy le-, téteményese legyen.

Azt hiszem, hogy a felett az ismételten han- goztatott állításom felett, *hogy a hadsereg szelleme első sorban is annak tisztikarában él, nem lehet két- ségünk.* Mindenekelőtt tehát ezt a tisztikart kell a *leg hazafiasabb* szellemben nevelni és előkészíteni. Ez azonban a jövő kérdése. Jelenleg a tisztikar már megvan. Sőt talán a szükségesnél jóval nagyobb szám- ban. Most tehát közvetlenül csak arról lehet szó, *hogy a meglevő tisztikart ebben a szellemben átgyúr- juk s ilyképen azt megfelelő kiválasztás mellett, ille- tőleg kiválogatás után hogyan alkalmazzuk.*

Az alkalmazásnak első szempontja, miként azt már említettem — a jellemtől eltekintve — *a szakkép- zettséggé volna.* Egy 4½ évi háború után azonban ez alatt is mást értek, mint a háború előtt. Nem annyira az elméleti szakképzettséget értem tehát az alatt, imint annak a gyakorlati tapasztalás és tudás révén megjavított kiadását. Ez pedig a hosszú és különféle alkalmazásokban töltött harctéri szolgálat folyománya, melynek révén a kivihető a kivihetetlen- tői elképzelhető s így kialakul az a meggyőződésünk, *hogy mit célszerű, vetgy célszerűtlen parancsolni.* Erről azonban kizárólag a legelső vonalban lehet meg- győződni, *még pedig nem utólag, hanem akkor, mi- kor a benyomások közvetlen hatása a lélekben legjob- ban megrögződik, vagyis a kivitel közben.*

Mi többnyire csak az anyagi súrlódásokkal szá- moltunk. Meg kellett azonban mindenkinek tanulnia, ki az elől levő döntő eseményeknek közvetlen közelből lehetett tanúja, *hogy a végeredményre mégis csak a lelki benyomásoknak van meg leginkább a kihatásuk.*

Az is fontos továbbá, hogy valaki kitanasztalta-e már önmagán a modern harceszközök hatását? Az éretlen energiát többnyire megérleli egy, a célját nem tévesztett lövés, mély bár halált nem hoz, csupán em- lékeztet arra. Tessék elhinni, hogy bárkinek magatar- tása is más lesz eme tapasztalások birtokában, t. i. kötelességérzetének egyforma lelkiismeretes kifejtése

mellett, épen *ebből az okból... óvatosabb*. A szerencsével, mint nagyon labilis tényezővel a múlhatatlanul szükséges óvatosság rovására nem lehet számolni.

A harctéren való hosszú időzéssel tehát tulajdonképpen nem sokat mondottunk, mért még mindig válasz nélkül marad az a másik két érdekes kérdés, *hogyan hol volt az illető és hogyan viselkedett ott?* Én azt hiszem, hogy ha a szakképzettség a gyakorlatnak ezen a jellemkipróbáló iskoláján keresztülmegy, az elméleti tudásra az mégis csak módosító befolyással lesz és azzal *egy célszerűen megvalósítható kompromisszumot* fog alkotni. Ennek a kompromisszumnak pedig *magyar lélekből kell megszületnie*. Az tehát ilyenformán eredményre és dicsőségre nézve mindig különbözni fog attól a kompromisszumtól, melyhez *a* nemzeti léleknek semmi köze sincs és nem is volt.

Mindezek alapján el nem vitatható tanulságként megállapíthatom, hogy hivatásunk inkább gyakorlati tudomány lévén, *az ahhoz szükséges gyakorlati érzéket egyedül a valóságból szerezhethetjük meg, az átélt tapasztalások okos feldolgozása mellett*. Aki pedig bármily oknál fogva elmulasztotta, hogy abban, lehetőleg szoros érintkezésben az ellenséggel, tehát a *legelső vonalban*, részt vegyen: *nem tarthat számot arra, hogy hivatását modern értelemben értve és ismerve, azt gyakorlatilag helyesen alkalmazni képes lenne*.

Mások átélt tapasztalásait egyszerűen értékesíteni pedig annyi, *mint fél lélekkel dolgozni*.

A nemzeti léleknek alapos megismerését és annak egész kiképzésünkbe való belelehelni tudását kell továbbá a tiszttól követelnünk. Mert jól jegyezzük meg, hogy a nemzeti szellem és érzés megismerése és érvényesítése még nem politika. E nélkül hivatásunkat elméletileg az úgynevezett „*papírforma*” szerint érthetjük ugyan, de művészetté vagyis olyanná, hogy kevés veszteség árán *nagy* eredményeiket érzünk el, sohasem fejleszthetjük. Én abban a meggyőződésben élek, hogy a háborúban ért nagy veszteségünket a tisztek részéről részben-a *nemzeti lélek ismeretének hiányára, részben pedig nemzeti érzésük fogyatékoságára vezethetjük vissza*. Ezzel az óriási fontosságú tényezővel érzésünk és gondolkodásunk merevségénél fogva nem

számoltunk abban a mértékben, mely azt jogosan megillette volna. A gondolkodás merevsége és egyoldalúsága *régi rendszerű kiképzetésünkkel* együtt járt. A régi osztrák-magyar hadsereg tisztje csak a *Legfelsőbb Hadurat* ismerte el egyedüli és legfőbb urának, aki parancsolt s akinek engedelmeskedett is. *Minden egyebet politikának tekintett*, amellyel azután nem is foglalkozott. Ha valaki tehát nemzetről, vagy jogról beszélt, akkor az már politizált s mint ilyen vétkezett a tiszti állás ellen. Ezzel távolról sem akarom azt mondani, hogy a nemzet és jog terjengős határai között ezekkel mindenféle vonatkozásban foglalkozzék és megnyilatkozzék, *vagyis politizáljon*, ami nem méltó egy olyan testülethez, *melynek a politikán kívül kell állania*, — hanem csak azt, *hogy legalább a nemzet jogait ismerje a hadsereggel és a Legfelsőbb Hadúrral szemben fennálló viszonyban*, — továbbá, hogy tanulja meg ismerni és becsülni *annak a nemzetnek a lelkét, melynek bölcs és eszélyes kihasználásán múlik minden eredmény*.

A jövődő magyar hadsereg tisztikarának tehát a jellem, szakképzettség és nemzeti érzés szempontjainak igazságos figyelembevétele mellett kell kialakulnia. Nem tartom sem helyénvalónak, /sem időszzerűnek e kérdés gyakorlati keresztülvitelét tárgyalni akkor, mikor azt mindenre kiható részletességgel nem ismerhetem. Vezető köreink bölcsessége mindenesetre meg fogja találni ennek a lényegbe mélyen vágó elvi kérdésnek közmegelegedésre való megoldását. Én csak bét igen fontos szempontnak kellő mérlegelésére utalok, úgymint:

a) a volt közshadseregbeli és volt honvédtisztek *amalgamizálódásának* a nemzeti szellem és érzés jegyében való teljes sikerére;

b) a nemzeti szellem és az összetartásra intő emberszeretet szülte meggyőződéses fegyelemnek a csapatba leendő átplántálására, illetőleg annak erre való képességére.

a)-hoz. Azt hiszem, nem szükséges különösebb nyomatékmal rámutatnom annak a *szellemnek a különféleségére*, mely a volt honvédséget és közös hadsereget jellemezte. Feleslegesnek tartom a hiú érzé-

kenykedést előidéző *elsőbbségi viszony*nak is a kiemelését akkor, mikor egy nagy háború s annak nyomán járó mélyreható változások a múlt katonai intézményeit teljesen felforgatták. Hiszen már egy, kizárólag a *nemzeti szellem és érzés* szilárd talapzatán felépült *új hadseregünk* van. Ebben az *egészséges becsvágy* okozta lendületes és előretörő szellemre kell a fősúlyt helyezni. Különösen a rangviszonyok terén uralkodó kisszerű féltékenykedéseket a harctéri szolgálatok lelkiismeretes összehasonlítása révén megdönteni most nyílik kedvező alkalom.

A hadsereg *belső megerősödését* úgy szolgálhatjuk tehát legjobban, ha annak tagjai a nemzeti szellemen és érzésben *teljesen* áthasonulva, az *igaz bajtársiasság* mindent kiegyenlítő érzésében találkoznak egymással. Így fogjuk egymást legőszintebben s leggyorsabban megérteni még oly kérdésekben is, melyek a múltban talán elválasztottak volna bennünket. *Nekünk egy test s egy léleknek kell lennünk.* Egyaránt magasan keli gondolkodnunk, éreznünk és cselekednünk. Semmiféle kisszerű, főleg egyéni érdekeket szolgáló magatartásunkkal széthúzást felidézünk és táplálnunk nemi szabad. Most fog a mi igazi önfelegymünk megnyilvánulni, mely a hadsereg, tehát a haza érdekét mindennek elébe helyezi.

A két tisztikarnak teljes amalgamizálódása kizárólag ezeknek a szempontoknak méltányos érvényesülése mellett történhetik meg.

Ezen az alapon bizalommal várhatjuk az arra hivatott felsőbb parancsnokságainknak (hatóság) ebben a fontos kérdésben közreadandó intézkedéseit is.

b)-hez. Amiként a tisztikarnak egymással és a hadsereggel, azonképen kell az utóbbinak is a nemzetel összeforrva lennie. Az összeforrasztó erőt a *nemzeti szellem* képviseli. *A tisztikarnak ettől a hazafias szellemtől kell áthatva lennie szíve vérének utolsó cseppjéig.* E szellemnek az ő lelkéből kell áthasonító módon kiáradnia mindazokra, kik hozzája utalva vannak. Az esetleges nemzetellenes irányzatnak ő nemcsak felfogója, de *megsemmisítője* is.

A nagy háború tanulságai a közös szenvedés során a tiszt és legénység közötti megértés s a kölcsö-

nos becsülés érzését költötte fel. Ennek as új esküminjában is nyoma van. Mert míg az alárendelt (alattas) arra esküszik, hogy előljáróinak s feljebbvalóinak *engedelmeskedik*, azokat *tiszteletben tartja* és *védelmezi*, addig az előljárót esküje arra kötelezi, hogy *alárendeltjeiről* mindég a *legjobb tudása szerint gondoskodják*. Ez az egymás irányában eskü alatt fogadott intézményes kötelezettség természetesen a fegyelem felfogása és gyakorlása terén is új szempontokat nyitott meg. Ezek az összetartásra intő *emberszeretet* erkölcsi talajából a *meggyőződéses fegyelem* minden körülmények között *megbízható értékét* és a soha el nem múló *hála érzetét* fejlesztik ki. Ezt kell a magyar hadsereg tisztjének jól megértenie és megértetni tudnia. Ezen a magasabb s nemes gondolkodást eláruló érzületén kell alapulnia a tisztikar és a legénység egymáshoz való viszonyának is. *A hadseregnek mindent lenyűgöző hatalmát és legnagyobb erősségét az a szellem képviseli, mely ebből az érzületből sarjadzik és táplálkozik*. Ez az a láthatatlan kéz, mely, miként a dőzsölő Belzazár királyét, a hadsereg erkölcsi súlyát méri meg.

Ingatlan az a meggyőződés, mely a tisztikar-nak az *erkölcsiekben való többtermelését* is megkívánja s annak szükségét hangsúlyozza. A magyar hadsereg tisztikarának önérzetét ez a magasztos tudat fejlessze a tisztelet piederstáljának arra a fokára, hova azt a becsülés és a szeretét kísérik fel.

A legjobb hadiiskola kétségtelenül a háború. Ennek tapasztalása pedig sokkal jobban, mint bármikor, azt bizonyítják, hogy az anyag felett mindig az *erkölcs, a szellem* és az *eszme* uralkodik. Nagy eredményeket kizárólag ezek révén érhetünk el.

Ha pedig a hadsereg a társadalommal egybeforrt, ennek büszkeségét és végső reménységét képezvén, *a keresztény magyar nemzeti szellemnek kell azon amalgamizáló erőt képviselnie, mely az erős nemzeti egységet s közérzületet megalkotja, megszilárdítja és időtlen időnkig biztosítja*.

Az önérzetre nevelés.

Magyarországra, bármilyen nagy, vagy kicsiny is lesz az, az erkölcsi újjászületés napjának kell felvirradnia, ha azt akarjuk, hogy fiai békességben és boldogságban éljenek egymás mellett. Annyi időnk sincs, hogy a most élő nemzedék kihalására várjunk. Minden késlekedés tatarozott mulasztás, mely bosszút nevel ellenünk.

Minél elszántabb határozottsággal és kiméretlenséggel fogunk a tisztogatás fárasztó munkájához, a siker reménye is annál jobban biztat. Miként Herkules Augias istállójába, annak kitisztítása végett a Halys folyót bevezette, azonképen kell a mi közéletünk miazmás posvány át is az emberszeretet üdítő erkölcsének kristály tiszta vizével felfrissíteni.

Mindenekelőtt erős meggyőződést kell nevelnünk a fiatalságba. A szülőnek nem szabad mindent az iskolától várnia. A kettőnek pedig túlzott mértékben a társadalomra támaszkodnia sem nem okos, sem nem célszerű. Elsősorban a szülői nevelésnek kell ezt az erős meggyőződésre való áhítózást a gyermek lelkében megalapoznia. A gyermek jövő boldogságának előkészítésében ez igen lényeges szempont. Annak vad ösztöneit ne csak szeretetének melegével szelítse, mert úgy csak elkényezteti gyermekét, hanem terelje azokat önbecsének tudatában a nemes küzdelem útjára. Itt csiszolódnak azok legjobban. Erőinek összemérése mindig az igaz meggyőződés érveivel és fegyvereivel történjék. Ez szüli lelkében jellemének legszebb s legértékesebb gyöngyét, az önérzetet. Így tanulja meg ő nemcsak a saját képességeit becsülni, hanem mások meggyőződését is tisztelni. Ez a tisztelet pedig hiányzik a mi fiatalságunkban. Magasfokú önzésük ezt soha sem vétette velük észre. És ha mégis meg volt nyoma bennük, el is temettette azt velük, még mielőtt kifejlődhetett volna.

A tárgyilagosság hiánya elfogulttá tesz, ez pedig nem annyira az okadatok, mint az erőszak terére: sodrítja küzdelmünket. Amíg a tiszteletein és az elfogulatlanságon alapuló küzdelem erőnk igaz tudatát, tehát jogos önérzetünket érleli meg bennük, mert ki-

zárva abból a szenvedélyességét, az érveket a tárgyilagosság szűrőjén hajtva keresztül, *azok igaz súlyát állítja egymással szembe: addig a szenvedély a személyeskedés terére utal s önérzetünket a sárba tiporja.* Ahol tehát az önérzet megszűnik, ott a személyes harc kezdődik, ezzel együtt pedig az elvek árúbabocsátása, *a gerinctelenség.* Igyekezzünk mindenkit és mindent *tárgyilagosan* megismerni. Valakivel nem akkor teszünk jót, mikor őt — érdemetlenül bár — agyba-főbe dicsérjük, hanem akkor, mikor vele szemben természetesen *a legjobb indulattal elteve, tárgyilagossá* akarunk lenni, így hát *hibáira* is őszintén rámutatunk. A hibának közlése az *őszinte barát* részéről még mindig jobb, mint annak *ellenségeink* részéről alattomosan *ártalmunkra* való *kihasználása.* Az ember önmaga iránt a legelfogultabb, mert önmagát szereti a legjobban. *Ezt az önszeretetet kell a tárgyilagosság fokára sülyesztelniünk,* hogy önértékünk tudatára ébredve, *jogos önérzetre* tegyünk szert. Nem az tehát a te legjobb barátod, ki hiúságnak hízelegve, *benned csak a jót látja meg, hanem az, ki rossz tulajdonságaidat akkor fedi fel előtted, mikor azok ártalmadra még, nem lehetnek s ezt is csak azért teszi, hogy azzal nagyobb bajnak vegye elejét,* t. i. mielőtt még azok jellemében gyökeret vernek.

Az önérzetre való nevelésnek az *őszinteségen alapuló szeretet* a kiinduló pontja. Ez vezet képességeink tárgyilagossá ismeretére, önértékünk elfogulatlan tudatára, s teremti meg bennünk önérzetünket, férfiúi *alkotó képességünk* e maradandó s *büszke ékességét.*

Hassa át minden tettünket jellemünknek ez a nemes dísze. Gondoljuk meg, hogy okadatainknak az adja meg a leghathatósabb nyomatékot, hogy igazunk tudatában *mennél nagyobb önérzettel* védelmezzük adtokat. *Jegyezzük meg jól, hogy az igazság érzetének hajlíthatatlansága nem fegyelmetlenség, hanem tiszteletet érdemlő önérzet, mely épen kútforrása a rendíthetetlen fegyelemnek.* Ezzel egyidejűleg igazság-érzetünk fejlettségéről is bizonyosságot teszünk. Már pedig az igazság híján felépült valóság ideiglenessége iránt kétségünk nem lehet. Erre csak a szemfényvesztők szerelmek építeni. Érdekeik súlytalan terhét talán

ideig-óráig meg is bírja az. *A haza nagyságát azonban fiai önérzetes jellemének pilléreire kell építenünk, ha azt akarjuk, hogy az szilárdan álljon s minden fergeteggel szemben dacoljon.*

A gerinctelenség üldözése mellett neveljük fiatalságunkban *nagyra az önérzetet*, mely minden megalázási kísérlet ellen ökölbe szorított kezekkel tiltakozik, a megalázkodásnak pedig felemelt nyílt homlokkal áll ellent. Ezzel sok hasznos energiánk felszabadul, amelyet annál készségesebben bocsáthatunk a köz szolgálatára.

Az emberi értékeknek ez az egyik *legbecsesebbje telítse meg minden munkánkat* Ez legyen a mi közéletünk Halys folyója, mely minden szennyet elsodor. És ha valamennyien összefogunk, elvégezhetjük azt a herkulesi munkát, mely egy szebb és jobb jövővel biztat.

Azonban a romok nyomán csak akkor sarjadzik új élet, ha annak csirái fejlődésre képesek s van keret, ki azokat gondosan ápolja, erősíti és nagy ráneveli.

Az összetartás.

Az egészséges s egységes közszellem megteremtésével az összetartás érzületét is előkészítettük. Az tehát alapja ennek. Ugyan hol van erre nagyobb szükség, mint nálunk, kiket alapjában a pártoskodás, viszálykodás, visszavonás juttatott arra a nyomorult sorsra, melyben jelenleg részünk van? És a történelem tanulsága szerint nem először. Nem óhajtok részletesebben e kérdéssel foglalkozni, mint hogy rámutatok az okra, t. i. a magyar természetnek egymás közötti *összeférhetetlenségére*. Mi belátjuk azt, hogy ez nincs jól így, még sem teszünk ellene semmit. Ezer éves múltunkra mindég büszkén hivatkozunk, amelyet hogy „annyi balszerencse közt s oly sok viszály után elérniük mégis sikerült: *egyedül a jó Isten különös kegyelmének köszönhetjük, melyet az a szerencse csodálatos megnyilatkozásának képében nyújtott felénk*. Úgy látszik, mintha ennek a szerencsének a hűségében bíznánk a jövőben is s ezért nem akarunk mi megváltozni. De néhez is nálunk összetartani, *hol annyi különféle elem*

széthúzó érdekeit kell előzőleg összeegyeztetni, nivellálni.

Az a nagy szabadság, melynek oltalma alatt ezek az elemek oly nagy önállóságot élveztek s faji jellegzetességüket megőrizhették, sőt kifejleszthették, úgy vélem, *hogy inkább a mi túlzott türelmességünk, tehát gyengeségünk kifolyása, mint fajunk ellentálló képességének a bizonyosága.*

Kis nemzet voltunk, de történeti hagyományainknak s a magunkban érzett képességeinknél fogva mindig *az egységes nagy nemzetet szerettük „játszani”.* Történelmünk *határozottan elkényeztetett bennünket!* Nem arra néztünk, hogy előbb *határainkon belül legyen feltétlenül megbízható rend,* hanem, a helyzet kényszerítő hatalmánál fogva, s abban az önámító tudatban, *hogy az úgyis megvan, azzal már nem törődünk.* Pedig minden erőnk megvolt, csak az a *szervező-képesség* hiányzott belőlünk, mely ezeket az erőket egy hatalmas cél szolgálatára rendelni, előkészíteni, összehangolni alkalmas lett volna s amelynél fogva azok egymás hatását kiegészíthették, tömöríthették volna, vagyis az *összetartás erőnkét hatványozó képessége.*

Hát vajjon társadalmi téren valami épületesebbet tapasztalhattunk-e? Az egymástól különbözni akarás, a valamelyes irányban magunknak tulajdonított nagyobb érdem, cím, rang, vagyon s az ezekből származó önző személyi érdekek, egymástól elkülönülő, maguknak élő *kasztokra* darabolták fel társadalmunkat. *Az örökös személyi harcokban merült ki minden erőnk. Valami nagy eseménynek kellett történnie, hogy egymásra találjunk.* A háború elején ez megtörtént. Később meguntuk az összehangzást s miként Lucifer az égből való távozása előtt „küzdést és disharmóniát kívánt”, azonképen mi sem éreztük jól magunkat, mert úgy látszik, fogalmaink szerint *túl jól ment a dolgunk.* Hiszen csak ez kellett! Volt már, van s lesz még disharmonia a rogyásig. Mindenki sopánkodik s ez áldatlan állapotokból való szerencsés kibontakozást várja és reményű. Lehet, hogy az a bizonyos *kivételes szerencse* ismét kedvezni fog s így sikerül elérnünk

vágyunkat. Ezt azonban nem a szerencsétől kellene függővé tennünk *hanem az összetartásunkban rejlő nagy erőnkél fogva kellene kierőszakolnunk. Ez volna fejlődési akarásunk, tehát életképességünk legszebb bizonyítéka.* Mivel pedig akkor sokról kellene lemondanunk, egyelőre még a szerencsében is jobban bízom, mint ama vágyunk sikeres kierőszakolásában. De talán e téren is történik lépés előre. Csak attól tartok, hogy térnyerésünk a lemondás felé nincs kellő arányban a célszerűség és a szükség törvényeivel, melyet a fejlődés parancsol. Viszont azonban... a fák nem nőhetnek az égig.

A hadseregben az összetartás terén bár jobban álltunk, azonban ez az összetartás koránt sem volt oly fokú, *amilyennek azt a szellem és fegyelem nagy erkölcsi erejénél fogva elképzelni jogunk lett volna.* E két hatalmas erő sein művelhet csodákat, *Ha a hadsereg emberanyaga a széthúzásban és visszavonásban nőtt fel*

A szellem és fegyelem ereje a *lélek meggyőződéséből fakad,* minek pedig nincs talaja az összetartást gátló erőkben. A *büntetéstől való félelem* megteremtheti ugyan az összetartás látszatát, azt azonban a kívánatos fokban *sohasem* fogja megvalósíthatni.

Itt ismét a tisztikar példáján kell kezdenünk. Amit a társadalom szétagoltságára nézve említettem, ugyanez áll szelídebb formában a tisztikar összetartására nézve is. *Minél egységesebb egy testület felfogásban, érzésben és gondolkodásban, tehát mennél inkább egy vágásbeliek annak tagjai: annál jobban össze is tartanak.* Ebben a tekintetben a lovastisztek példájára utalok, kikben az összetartás érzése kétségtelenül magasabb fokú, mint bármely más fegyvernem tisztikarában. Ez az összetartás az egymás iránti *bizalom és tisztelet egyöntetű megnyilvánulásában jut legszebben kifejezésre.* Ezt a bizalmat pedig *az igaz bajtársi szellem idézi elő,* melyet az érzés és gondolkodás *egyöntetűsége* teremt meg számára. Ez az összetartás, még a nyugodalmas békeidőből való. Háborúban kevés N új elem jött e fegyvernemhez. Amely jött, az is hamar áthasonult. Nem úgy a *tüzérségnél s főképen nem a gyalogságnál* Előbbi háborúban, különösen eleinte, a

protekción fegyvernem volt. Minden fiatal „hős” ott akart szolgálni. Az volt a többé-kevésbé jogos meggyőződés, hogy az ember élete ott van aránylag még a legnagyobb biztonságban. Csak a „csaták királynőjéhez”, a gyalogsághoz nem! *Pedig ide kellett a legtöbb! Ennek volt a legtöbb fogvatéka.* Hiszen épen ezért, csak ide nem! Mi lett ennek a következménye? Az, hogy a legtöbb s legkülönfélébb elem mégis ide került, s a leghihetlenebb szellemet teremtette meg abban. *Természetes, hogy ilyen viszonyok között ott összetartásról szó sem lehetett.*

Az összetartás hiánya mindig az első lépés a züllés útján, különösen pedig akkor, ha az egyéb bomlási tényezők csiráit is magában rejti. Csak az a kérdés, hogy viszonylag még nagyobb erők, pl. erkölcsi erők fölényes tudata, nem közömbösítheti-e azt? Az összetartás ennek hatása alatt is létrejön ... azután. *Elvégre nem minden erő egyformán fontos minden időben.* Minden erőnek akkor kell meglennie, mikor annak megnyilvánulására szükségünk van. Valamely erő egy magasabb erkölcsi nyomás kényszerítő hatalma folytán sokszor spontán is megnyilatkozhat.

Minél heterogénebb elemekről van szó, valamely erőnek ez a spontán kitörése is annál valószínűlenebb; minél egységesebb az érzés és gondolkodás, az ezeken alapuló erők megnyilvánulása is annál bizonyosabb.

Az összetartásnak tehát különösen az első esetbe» feltétlenül meg kell szervezve lennie, míg utóbbi esetben az semmi egyéb, mint a már megszervezett, vagy az egységességből folyó erők megnyilvánulásának rendszeressége és természetes következése.

Nálunk az összetartást feltétlenül meg kell szerveznünk az egységes közszellem és közérület megteremtése által. A szervezésnél első gondolatunk a közös érintkezési pontok megállapítása és szaporítása. *Tegyen s ne azoknak a szempontoknak a megerősítése, amelyek amúgy is elválasztanak bennünket.*

Mindenekelőtt mindnyájunknak át kell hatva lennünk attól a magasabbrendű erkölcsi szükséglettől, mely az összetartást a haza javára és boldogságára kifejtendő hatalmasabb erő megszervezése végett tartja üdvösnek és célszerűnek.

Érdekeink összeegyeztetése mindkét fél részéről *jóakaratot* kíván. Ez szüli álláspontunk ruganyosságát, melynél *meggyőzésről és belátásról szó lehet*. Ez a munka azonban nem máról holnapra való megállapodás, hanem a nemzeti étellel egyidejűleg, annak hatása alatt szükségszerűen fejlődő oly *állandó hazafias törekvés*, mely bölcs megfontoltság, világos tekintet s körültekintő tapintat mellett mindenekelőtt ennek a *főként saját fiaitól agyongyötört hazának lángoló szeretétét kívánja*.

Ha Deák Ferencnek azt a híres mondását tartjuk szem előtt, hogy „a hazáért mindent kell kockáztatnunk, a hazát ellenben semmiért”: *könnyen megértjük egymást*.

A *haza szeretete* legyen tehát az az erő, melynek hatása alatt *kibékülünk egymással* s közös megértés[^], közös törekvés és közös munkánkkal, egységes érzés és gondolkodásunkkal *elsősorban annak felvirágozását szolgáljuk*.

A nőnevelés.

Sokan csodálkozni fognak ezen a fejezeten és felvetik a kérdést, hogy mi köze a nőnevelésnek a háborúhoz ?

Feleletül utalok a tanulmányom elején felsorolt és közéletünket különösen jellemző tulajdonságainkra. De miért? Mert azt tartom, hogy a férfinek a nő a legjobb nevelője. Mivel pedig a felsorolt hibák immár egész közéletünk megrontására vezettek, felmerül az a kérdés, hogy a bajnak eredendő oka tulajdonképpen hol vagy kiben rejlik?

Fenti abbéli állításomból folyóan, hogy a férfinek a nő a legjobb nevelője, mert ez gyakorol reá legtartósabb hatást, a kérdésre a feleletet is megadtam már tulajdonképpen.

Mennél több szép leány tartozik valamely nemzöt faji jellegéhez, annál nagyobb a veszély, hogy azok léháskodásra ragadtatnak, ha *jellemük* az ellen kellőképpen *edzve nincsen*. A szépség nemcsak *ereje* a leánynak, hanem *gyengéje* is. Sokkal nehezebb erényesnek maradni a szép leánynak, mint a csúnyának. Mindig

attól függ, hogy *önérzete* milyen fokú s ezzel hogy *milyen befolyást gyakorol a férfire. A nő mentő angyala vagy démona lehet egy férfinak.*

Igen, a nőnevelésben van a baj tulajdonképeni oka. Ismét csak azzal kezdem, *hogy leányaink nincsenek az élet számára nevelve.* Elméik mindenféle hasznos és haszontalan ismerettel telítettek, csak érzéstartalva szívük kiművelésével, *jellemük* kiépítésével nem foglalkozott kellőképen senki sem, vagy csak igen kevesen foglalkoztak azzal.

A nőnevelés megreformálása tehát ezen az alapon feltétlenül szükséges.

Nőnevelésünknek kétségtelenül legnagyobb baja az, hogy leányainkat nem nevelték *önállóságra* s ebből folyólag *hiányzik* belőlük az *öntudat és az önérzet nemes büszkesége.* Megengedem, hogy ennek a nevelési módnak az okát a fiúknak, illetőleg a férfiagnak abban a fegyelméletlen s a szemérmertlenségig menő szabad s szertelen magaviseletében kell keresni, mely sok esetben a leányok iránti *tiszteletlenségben* nyilvánul meg. Az egyik részen tehát a korlátlan *szabadságot* látjuk, ű másiknál pedig éppen az előbb említett ellen védekezésül az *elzárkózottságot* tekintik a leghatásosabb el-
lenszernek, és fő nevelési elvinek.

A legtöbb szülő és az iskola nevelése is csupán arra szorítkozik, hogy a leányt mindazzal az ismerettel lássák el, amelyet fogalmaik szerint a művelt s *társaságban helyesen viselkedni tudó leánytól elvárnak.* Azonban nem vértetik föl szívüket éppen a mi szabados fiatalságunk rossz befolyása és kísértése ellen az *öntudat és önérzet jogos, kiméretlen és visszautasító fegyvereivel.* *Egyfelől tehát a mindent megengedő szabadság, másfelől a pusztá védekezésre utalt szenvedőlegesség.*

A nevelésnek mindig az adott viszonyokhoz kell simulnia. Vagyis ne akarjunk teljességgel a külföldi példák szerint eljárni. Ha a külföldi egyéb viszonyok figyelembevétele nélkül a külföldi példákat teljességgel utánozni akarnók: akkor ez csak a mi szűk látókörünket bizonyítja. Más ott az emberek műveltségi foka, jelleme, foglalkozása, az éghajlat, a megélhetési viszonyok stb.-ek. Ha ott egy célt előbb elérnek, ebből még

nem következik az, hogy — bármilyen helyes is a cél — azt *ugyanakkor* mi is elérni tudjuk. Azért tehát mindjárt beleugrani abba és mint egyedüli helyeset kiáltani, hogy mindkét nembeli fiatalságot együtt neveljük, nézetem szerint *a mi viszonyainknak ez idő szerint még nem felel meg*. Úgy még inkább el tudom képzelni, ha a két nem már az első elemitől kezdve együtt van, — de ekkor is *más nevelési elvek* és más-ként képzett nevelő erők alkalmazása mellett — de hogy most a két nem fiatalságának ilyen fogyatékos előkészítése mellett ezt a *cél elérésének veszélyeztetése nélkül* meg lehetne tenni, ezt mindkét nem fiatalságának jövőjéért aggodó józanság csak erélyesen ellemezheti.

Elsősorban fiainkat kell a leányok iránti *feltétlen tiszteletre* nevelnünk, *még* pedig már *a legkisebb kortól kezdve*. Még ha valamiben nincs is igazuk a leányoknak, akkor is feltétlen tisztelet illesse meg őket a fiú részéről.

A másik részről azonban arra kell ügyelni, hogy a feltétlen tisztelet *ne a szolgai alázatosság* követelését, annak kizárólagos elvárását jelentse, *hanem a férfiúi önértet sérelme nélkül adassék meg a férfinak is az őt megillető jog és becsülés*.

Az igazság elismerése senkinek a tekintélyét, tehát az iránta való tiszteletet sem csorbította még eddig, ennél fogva a női méltóságot sem fogja megingatni vagy aláásni.

A fiuknak a leányok iránt *állandóan megnyilvánuló tisztelete* az ő szabadságuknak olyan nemesen fékező eszköze lesz, mely a leányoknak *önállóságra* való nevelését, a bennük rejlő magas értékeknek *a nőiesség jegyében* leendő kiművelését lehetővé fogja tenni.

Az együttes nevelésnek az alapja tehát kizárólag a férfiaknak a nők iránt tanúsított legnagyobb fokú tisztelete.

A kölcsönös nevelésről is csak akkor lehet szó, t. i. az együttes neveléssel *egyidejűleg*, amidőn a mindkét nemet egyformán érdeklő nevelési elveket és eljárásokat, *mint természetesen*, egy forrásból, *egyidejűleg* hallja mind a kettő s egyformán szereznek azoknak érvényt

mindkét nembeli fiatalsággal szemben. Én erre a *kölcsönös nevelésre helyezem a fősúlyt*. Nem-e a legtermészetesebb példa erre a család, melyben mindkét nembeli gyermekek egymás iránti kölcsönös szeretetben és tiszteletben való nevelése, egymást a legjobb akarató és indulató ellenőrévé avatja?

A jogoknak kölcsönös tiszteletbentartása elő fogja idézni azt, hogy kötelességeinknek is eleget tegyünk egymással szemben. *Csak ilyen nyílt alapon ismerhetjük meg egymást úgyannyira, hogy egész életre kiható választásunkban nem csalódunk.*

A két nemet tehát már gyermekkorukban *kell közelebb hozni egymáshoz. A kölcsönös távoltartás egyiket szertelenné, önहितté teszi és eldurvítja, a másikat jogainak követelése érvényesítésében elerőtleníti, mi az öntudatáról való lemondást, önérzetének megbénulásai jelenti.* Egyiknek sok szabadsága van, a másiknak kevés. Előbbinek át kell valamit adnia a másiknak, *nem annyira, hogy egyforma jogaik legyenek*, mert olyanra alkotásuknál és rendeltetésüknél fogva számot nem tarthatnak, *hanem hogy egyenértékű jogok felett rendelkezzenek.*

Az egyforma és egyenértékű jogoknak az *összezavarása* az oka a nőkérdésben elfoglalt álláspontok sok tekintetben való tarthatatlanságának. Így pl. az *egyforma jogok* követelése terén annyira mennek, hogy a nőket a férfiak elfoglalta pályák mindegyikére — csekély kivétellel — egyaránt alkalmasnak tartják, részükre tehát minden pályán helyet követelnek.

A háborúban a férfiak helyett a nők részéről vállalt különböző szolgálatok végzéséből nem annyira az következik, hogy ők ezen szolgálatúikat a férfinél jobban vagy épen oly jól végezték volna, mint azok, hanem — gondolom — sokkal inkább az, hogy a szükség sürgette ezt a megoldást.

Azok a bizonyos „okosdik” megfelelnek a nőnek tulajdonképeni hivatásáról, melyre a természet őket teremtette s amely a nőt a tisztelet legmagasabb piédesztálgjára helyezte. Erős a meggyőződésem, hogy ezek az „okosdik” nézeteiket *utólag alkották meg*, akkor t. i. mikor nekik anyáknak lenini nem sikerült. Elvégre élniök kell, ha már a világon vannak. Egyrészt

nem az ő hibájuk, hanem a mi jelszavak után futkosó henye, felületes, korrupt korunké, melyben a *léha gázságnak talán sehol sincs oly becse, mint nálunk.*

Az erkölcsöknek mérhetetlen eldurvulása idézte elő azt a *tozódó érzékiséget*, mely különösen az *utóbbi években főleg a mi országunkban dühöngött, a háború alatt pedig orgiáit ülte. Megdöböntő az a statisztika, mely a legkedveltebb exportcikk gyanánt a magyar nőt jelöli meg.*

És mit szólunk azokról az úgynevezett magyar úrhölgyeknek arról a magatartásáról, hogy *idegen hadseregeknek az országba való benyomulásakor, ezeket zsebkendőlobogtatással üdvözlik, tisztikarának elhelyezése körül pazarló vendégszeretettel vetélkednek egy. más között akkor, mikor még röviddel az előtt a mi tisztikarunk tagjai az utcán, vagy a legundorítóbb helyeken voltak kénytelenek éjjelezni? Vagy amikor ugyanannak a tisztikarnak a nyílt és igen látogatott sétatéren a legtetszetősebb öltözetében mutatja be többnyire kalandos természetű ismerkedési hajlandóságát, néhány nap leforgása után pedig idegen nóták hangjai mellett már táncol is vele akkor, mikor fiai ötesztendő háború után családjuktól távol ártatlanul fogságukban sýnlődnek? Hová tűnt el mélyen tisztelt hölgyeim — eltekintve a honleányi szolgálatra készségtől — az anyyira féltett női méltóság és tiszteletreméltó önérzet? Vajjon továbbra is dicsekedni fognak a magyar szülők és a nőneveléssel foglalkozók ezen a téren elért eredményeikkel? Hát ezek után lehet-e a felett csodálkoznunk, hogy a női emancipációnak és feminista mozgalmaknak talán sehol az egész világon hálásabb talaja nincs, mint nálunk, amelyekben az egyenjogúsítás terén egészen a „szabadszerelem” alávaló elvéig is el mernek menni?*

Csak egy vigaszt látok ebben az erkölcsi eltévelyedésben és sötétségben, azt t. i., hogy e bajok kútforrása a *félremagyarozott magyar liberalizmus*, mely bizonyos befészkelte elemeknek a »keresztény vallástól eltérő etikáját *ily túlzott fokban engedi érvényesülni a magyar nő jóhírének lebecsülésére és nemzetének pusztulására. Ennek a liberalizmusnak helyes felfogása és kimélei len érvényesítése az egyedüli mód, hogy a mi közér-*

kölcseinken javítsunk. *Mi pedig ne engedjük, hogy a szabadoosság etikája kerekedjék felül.*

A mi leányaink iránti tiszteletünk pedig alapuljon azok *nagyrabecsülésén*, amely érzést méltóságúik dísze, hűségben való kitartásuk és állhatatosságuk, a jóra., szépre és igazra való nemes törekvésük váltsa ki belőlünk . . . Neveljük bennük *öntudatukat erőssé, önérzetüket nemesen büszkévé és a maradandó értékek iránti érzéküket következetessé. Egészségük, szervezetük szívóssáttételével ébresszük bennük természetes hivatásuk iránti szeretetüket. Neveljenek e sok megpróbáltatáson átesett nemzetnek erős, izzó faj szeretettőt áthatott sardjádékat, hogy ez visszaszerezhesse és meg is tarthassa ezt a hazát teljes épségében, amelyet egy erkölcsében elernyedt gyenge nemzedék oly könnyelműen eljátszott!*

Szózat a hölgyekhez!

Széplelkű magyar hölgyeim nem tudom ezt a fogságom ideje alatt irt csekély tanulmányomat az önökhöz intézett kérő szózatom nélkül lezárni.

Békében és a háborúban a harctéren egyaránt szerzett nagy tapasztalásom, továbbá mély (hazafiúi érzésem révén van némi jogcímem hozzá.

A németek volt császára a német asszonyoknak a következőket mondotta:

„Für die Frau ist das Schlagwort die drei „K“: „Kirche, Kinder, Küchel!” Das ist ihr Territorium, in diesem Ralhmen hat sie das Vaterland glücklich zu machen.”

Egy hosszú és véres háború kimúló perceiben erre a mondásra hívom fel nagybecsű figyelmüket. Ne tekintsék e mondást meghaladottnak és időszerűtlennek! *De egyoldalúnak sem.* Az igazság bár *látszólag* ilyen, — mert csak *egyféle* lehet az, — azonban e hármasszó a női lélek kimeríthetlen *gazdagságának és igaz hivatásának kétségtelen visszatükrözje marad mégis? minden más modern női hivatás erőltetett, mondva-csinált a hamis ambícióval eltöltött kísérleti* szemben. Másképen „Az istenfélő családi élet egyszerűsége” nek nevezhetném azt, amely keretben Önöknek a hazát boldogga kell tenniök.

Érdemes egy pillanatra megállani, hogy számot vessünk önmagunkkal. Honnan jövünk, hova megyünk? Egy züllésnek indult életből a pusztulás felé. *A belső és külső ellenség által megtiport magyar haza sírjának szélén „az istenfélő családi élet egyszerűsége” utolsó figyelmeztetőjét olvashatjuk.*

Egy új élet kezdetét jelentse az, mely *nem* a siriba, de egy *erkölcsileg újjászületett* ország boldogsága felé vezet.

Az Önök szép és erős lelke legyen ennek megalapozója! Bár ma szálló ige, hogy vallásra nincs szükség, gyermekáldás fényűzés, mely csak rabságot jelent, a főzés meg oly közönséges: ezekkel szemben az ezen szálló igék nyomán fakadt arra a romboló munkára utalok, mely bennünket 5¹/₄ évig tartó háború után jelenlegi sorsunkra juttatott.

Mindez tervszerű s alattomos munka volt. A régi magyar átok züllesztő munkája. Még magyar nők is részt vettek abban. Politikai jogot akartak, mély szabadságukat biztosítja. Épen háború alatt érezték *rabságukat*, amikor férjeik a harctéren véreztek, vagy az ellenség fogságában gyötrődtek!

A német nő nem politizál. Ő nő akar maradni. Büszke volt és marad is női mivoltára. Átérti és ismeri hivatásának fontosságát és nagyszerűségét. *Jól tudja, hogy természetes hivatáskörében mit tehet.* Egyenértékű jogokból egyenértékű teljesítmények származnak, ha a természet bölcs rendelése *más térre* is utalja őket. A felületes *önhittség itt* nem. ismeri el az egyenértékűséget.

A német istenfélő egyszerű családi életben: *szerénység, munkásság, takarékoság volt mindég a jelszó.* A német nő volt ennek a családnak tisztelettel körülvett *középpontja.* Amit a német férfi alkotott, azt a német asszony tette maradandóvá. Ők gyermekeikben tisztább *életcéllal* s még nagyobb *munkakedvvel* újra élnek. E *súlyos időkben sem esnek kétségbe, mert nagy az ő bizalmuk az igazságos Istenben.*

Hölgyeim! Vegyenek példát e nagyra hivatott nemzet asszonyaitól. Sok a mi pótolni valónk minden téren. A legbecsesebb értékeinket elvesztettük, *immár csak gyermekeinkben bízhatunk. Neveljük őket erős,*

elszánt, nagy jellemeiké, akik mindég az egyetértést, sohasem a viszályt keresik s igazuknak tudatában nem hajlanak meg. Ez csak az erős vallásos meggyőződésen alapul. Neveljük bennük az erős akaratot, hogy nemzetüket a haza ezeréves határai között újra erőssé és boldoggá tegyék. Irányítsuk nevelésüket a feltétlen megbízhatóság, munkaszeretet, alaposság, józan mértékletesség és egyszerűség felé. Száműzzük lelkükből a tetszelgési vágyat, a könnyű munka utáni léha törekvést annak olcsó dicsőségeivel együtt. Tegyük előttük az igaz értékeket felismerhetőkké, hogy csak azok után vágyódhassanak.

Ezeket a magasztos feladatainkat azonban csakis a *tiszta családi életben* teljesíthetjük. Annak ártatlan örömei fokozzák a mi lelkesedésünket, boldogsága pedig legyen a mi legnagyobb erőnk kútforrása.

Az Úr Isten a nőt oly képességekkel áldotta meg, amelyek gondos kiművelésével az *sok tekintetben a férfi fölé kerekedett. Mindegyik a saját emberi hivatása körében teljesíthet kiválót.* Egyik alkot, a másik szépít. *Csak közös egyetértő munkával tudja mindkettő hivatását a család és a haza üdvére betölteni.*

A magyar nőre *nagy feladat vár* a jövőben. Az iránta viseltető *mély tisztelet* pótolja azt a sokat vitatott, elveszítettnek vélt szabadságot. Az ő nagy feladatai teljesítéséhez *tiszteletre* inkább van szüksége, mint bármi másra.

Aki egyébként a világot kormányozza, beszélhet az rabságról?

Azért hát ne csüggedjünk! Fogjunk össze, értsünk, akarjunk egyet! Ez pedig nem lehet más, *mint legnagyobb kincsünknek, a mi fiatalságunknak, gondos, különösen az ellenség által megszállt végeken izzó fajszeretben izzó fajszeretetre való nevelése egy hatalmas nemzedékké!*

Te magyar leány pedig, kít végzeted *nem magyar hitvesévé* szánt, Hozzád is van egy kérő szavam:

„Maradj magyar továbbra is! Alapíts magyar világot és boldogságot körülötted! Fejleszd ki áthasonító erődöt a legmagasabb fokban mindazokra, kik Téged tisztelettel és szeretettel öveznek. Magyar szíved vére árasszon hűséget, szeretetet és bizodalmat ezen a

*múltat és jövendőt egyaránt megbűnhődött nemzet
további sorsa iránt!”*

Önzetlen honleányi munkálkodásuk nyomán *fakadjon e hazára engesztelő üdv, Önökre pedig erőt
gyarapító és vigasztaló áldás!*

A tényleges tisztikarhoz.

Kedves bajtársaim! Elhangzott az utolsó ágyúszó! Az elzüllesztett hadsereg szétbomlott. Annak tényleges tisztikara pedig lehorgasztott fővel vesztegel.

Ezelőtt öt esztendővel még „hozsanná”t kiáltottak felétek; rövid néhány hónappal ezelőtt pedig a „feszítsd meg”-et harsogta felétek ugyanaz a tömeg, amely már nem tudta, mit cselekszik.

Honnan e változás? Talán nem teljesítettétek kötelességeiteket s csalódtok bennetek? Vagy talán vagyont gyűjtöttetek a háború alatt és ezt irigylik? Sohase törődjél azzal, hogy más mit gondol felőled, *csak a Te legszigorúbb előjáród, a lelkiismereted legyen nyugodt a jól végzett kötelesség gyönyörézetében.* Ki adhat néked szebb kitüntetést ennél? Egy van még, ami felér ezzel. *Ez pedig a hála csókja, melyet alárendeltjeid hűsége és szeretete nyomott kezedre, mikor a hordágyról búcsút vettél tőlük.*

Most félig megrokkanva, jövőd iránti kétség és bizonytalanság között vársz és remélsz. Hányszor mondtad, hogy ha tudtad volna, milyen sors vár rád, *sírodat inkább dicsőséged színhelyén választottad volna meg.* Nem lett volna talán jobb úgy, mint nemzeted bukásán és pusztulásán keseregve volt hazádnak egyik immár idegen virányán a múltak emlékeinek élni? . . . *Fel a fővel bajtársaim! Szükség lesz reátok a jövőben is!* A csüggedés csak erődöt lankaszíja, míg a bizalom és a remény táplálja azt. A nemzet mindég szegény volt tetterős jellemeiben. Ennek az ötesztendő háborúnak tisztító tüzén átesve, lelkedben olyan haszonértékek maradtak vissza, melyek egy mindenképen biztató jövőnek szilárd erkölcsi alapjai. Hiszen minden úgy ahogy van, csak nem maradhat!? Erős lelkednek kell a *biztos* irányt s a helyes utat a fejlődéshez megtalálnia. Neked a jövő nagy feladataihoz edzened kell ma-

gadat. Abba a csapatba, mely vezetésed alá kerül, olvaszd fel! lelkedet. Tedd azt erőssé bizalmaddal a nemzet jövője iránt érzett reményeid útján. Tanulj, hogy taníthassál. Tapasztalataidat dolgozd fel, azonban sohasem az önámítás tetszetős eszközeivel, hanem mindég a szigorú tárgyilagosság kiméretlen készségével. *Nem a te hibád, hogy hazád kisebb lett! Önérzeted és öntudatod legyen annál nagyobb.*

Bélyegezd meg azokat, kik a veszedelem óráiban cserbenhagytak. E téren ne légy többé .szerény. Az igazság ellenállhatatlan ereje úgy is felszínre tör. Szeresd továbbra is hivatásodat eszményi szeretettel s ennek a jegyében fejleszd erényeidet. Vezesd hazád fiatalóságát *megtisztult lelkeddel régi eszményeid útján.* Ez úton sok akadály tornyosul ugyan feléd, melyet jól ismert elemek raknak elődbe. Ne rettenj vissza előlük! Igazságod tudata adjon erőt neked és ők biztosan meghátrálnak. *Légy hajthatatlan meggyőződéseidben.* — A szilárd jellemnek mindég erős meggyőződés a tükörképe. Értékesítsd az összetartásra intő emberszeretet jegyében e hosszú háború tapasztalásait mindazokkal, kiknek nem volt alkalmuk tapasztalni. Munkálj közre bűnös közéletünk megtisztításán azzal az eréllyel és igyekezettel, miként azt a halállal szemben cselekedted. Egy szebb, egy erősebb Magyarország hálája fog utadón kísérni és biztatni, míg célt nem érünk. *Állj csak résen, hogy mindég készen légy!*

Mit is mondott az Úr Isten Ádámnak?

„Mondottam, ember küzdj és bízva bízzál!”

Az igazság ereje.

A háború olyan tisztító folyamat, melynek nyomán mind a győzőnél, mind a legyőzöttnél egészségesebb közszellem s ennek kapcsán lendületesebb fejlődés következik be, illetőleg alakul ki. Mennél tovább tartott a háború, ez a kedvező változás is annál később állt be. Hiszen annak dúlása és pusztítása is — különösen elvesztésekor — mind az erkölcsi, mind az anyagi javaikban annál borzalmasabb. A felszínre vetett sáliakból az illető nemzet életére, jellemére legjobban következtethetünk. Minden attól függ, *meglátjuk-e ezt a*

salakot, el tudjuk-e azt takarítani s annak tanulságaként felmerülő hasznokat értékesíteni képesek vagyunk-e?

Ez a háború nem a harctéren dőlt el. Nyitott kaput döngetnék, ha elvesztésének okára újból rámutatnék.

Csupán két veszedelmes szóra, a „*liberalizmus*”-ra és a „*militarizmus*”-ra mutatok rá, amelyeknek *félreértése*, nézetem szerint, a legtöbb baj kútforrása volt. Előbbit felbecsültük, utóbbit lebecsültük.

Vájjon állíthatja-e valaki az igazság erejénél fogva, hogy ezt a háborút nem a *félreértett liberalizmus vesztette-e el!*

Egy gennyel telt sebet műtét útján gyógyítunk. A háború sok ilyen sebet fedezett fel a nemzet testén. Egyik ilyen természetű seb az, *hogy nálunk mindenki politizál, a köz érdekében pedig hathatósan igen kevesen dolgoznak*. Jogász nemzet vagyunk. Mindig azon vitatkozunk, hogy volna a *legjobb* úgy azonban, hogy a fiskális is megéljen? Amíg aztán létrejön valami, *rendszerint igen sokáig tart*, mert hiszen nálunk igen sok „okos” ember szól a kérdéshez — rendszerint azonban hazabeszélve — s mind azt hiszi, hogy neki van igaza.

Ha tehát *kevesebbet* beszélnék, de *jobban*, réelebben dolgoznánk és *többet: jóval előbbre volnánk*.

Egy másik gennyes sieb a *sajtó szabadossága*, mely erkölcsöt ront, mételyez, hitet ingat meg és becsületet gázol le. Mi pedig ölbe tett kezekkel nézzük! Állítólag nem tehetünk ellene semmit, *mert sajtószabadság van*, ez pedig azt jelenti, *hogy mindent „szabad” írni!*

A viszonyok elfajulásának vájjon nem az volt-e a legfontosabb oka, *hogy egy egészséges s egységes nemzeti közfelfogás idejekorán nem bírt kialakulni, mely a fokozatos nemzeti fejlődés elve alapján a destruktív tanok terjedésének gátat vetett volna?*

Miután tudtuk, hogy e-tanok honnan származnak — hiszen csak a vezéreket kellett megnéznünk — azt kérdezem, *miért nem tömörült a keresztény társadalom is szervezetbe, miért nem fogtak kezet a különböző hitfelekezetek, hogy egy hatalmas keresztény sajtó alapításával a romboló tanoknak, főként a demagógiára támaszkodó, mélyen a hitéletbe és az erkölcsi neve-*

lésbe vágó hatását ellensúlyozhatták volna? Hol voltak, a gazdag mágnások, nagy vagyonú katolikus püspökök? Hiszen eféle nagyszabású vállalkozást néhány ezer koronával nem lehet elkezdni. Én azt hiszem, hogy ismét csak az igazság ereje alapján állíthatom, miként. senki sem hitte el, hogy a hadsereg összeomlása oly hamar bekövetkezhet, minek folytán az államrend hadsereg nélkül teljesen fölborul. Fényes bizonyág ez arra, hogy a mértékadó körök a közhangulatról és fel-fogásról mennyire voltak tájékozva. Meglepte őket, az évekig tartó, következetes szívóssággal végzett aknamunka nem is álmódott, frappáns hatása. És ők itt álltak meglepetten, készületlenül, sok idők fáradságos munkájának pusztulását tehetetlenül szemlélve. Reményilem azonban, *hogy e fájdalmas katasztrófa felrázta lethargiájából a keresztény társadalmat, mely immár öntudatra ébred és cselekedni fog.*

Ha valamit gyógyítani akarunk, elengedhetlen, hogy a bajokat őszintén feltárjuk, különben csak önmagunkat ámitjuk.

Ismét csak német példára utalok, *midőn az igazság nyílt kimondásának szükségét hangsúlyozom.* A németek egymáshoz is *a gorombaságig őszinték.* Ők nagyon szívesen veszik, ha valaki őket tévedésükre, hibájukra figyelmezteti. Szívesen tanulnak, de a mit egyszer helyesnek ismertek fel, abból egy hajszálnyit sem engednek; a felől náluk mindenki *egyforma becsületességgel* gondolkodik. Azért oly megbízhatók munkájukban, mert a rideg valóság szerint számítanak.

Azonban nem óhajtok a többi gennyes sebre rámutatni, amelyek nemzetünk testét marcangolják. Ne csak jól jegyezze meg, de a szerint cselekedjék is mindenki, hogy — és ezt ismét csak az igazság erejénél fogva állítom — az emberek egymás iránti köteleességét első sorban a *tisztesség törvényei állapítják meg,* ezek a törvények pedig minden más törvény felett *állanak!* Sőt merem állítani, hogy ezeknek a más törvényeknek az *életrevalósága* is attól függ, mennyire gyökereznek azok a közéletet irányító *tisztességben,* jobban mondva a tisztességtelenség számára azok mennyire tartogatnak hátsó kapukat nyitva. Egymás, *kölcsönös megbecsülése,* annak a bizonyos összetar-

tásra intő *emberszeretnek minden téren való értre-nyesülése által* sok-sok sebet fogunk már keletkezésekor fájdalom nélkül eloszlatni.

Nagy vonásokban közreadni igyekeztem azokat a fontosabb bajokat és mulasztásokat, melyek a mai áldatlan állapotoknak az előidézői voltak.

Az utóbbi idők eseményeit jó ízlésből folyólag szándékosan nem érintettem közelebről.

Meg vagyok győződve, hogy sok derék bajtársnak és hazafinak szívéből szólottam. Azokat az igazságokat, melyeket leírtam, mindenki tudja, de elfogultságból talán, vagy bármilyen más ismeretlen okból «em nyilvánítja. Ha pedig ezt teszi, meghallgatják, helyeslik is talán, *de azért senki nem tesz semmit!*

Értsük át már egyszer ezeket a kétségbe nem vonható igazságokat és cselekedjünk kitartóan és szívós következetességgel, — tehát nem szalmaláng lelkesedéssel — azok kiküszöbölésén, illetőleg megvalósításán.

Egyelőre csak arról lehet szó, hogy egy egységes és egészséges nemzeti közszellem kialakítása által minden tisztességes ember közös erejével és munkájával és készséges igyekezetével azon legyünk, hogy súlyos mulasztásainkat pótoljuk és (hibáinkat helyrehozzuk.

Én szentül hiszek az erkölcsi regenerálás nagy munkájának feltétlen sikerében, *ha az illetékes körök a legkíméletlenebb energiával, minden álliberalizmus és álhumanizmus félretételével fognak ahhoz.*

Benyomásom szerint még most is igen sokan vannak ezek között olyanok, kik a helyzet súlyosságát nem érzik át kellőképen s kicsinyes érdekek szerint cselekednek. Ne akarjuk mindenkor a *legjobbat* létesíteni, ha már egy oly nagyszabású koncepcióval bíró vezető férfiunk jelenleg nincs, ki lelkének intuitív képességével és biztosságává! a leghelyesebbet azonnal kiérzi. Sók helyrepótolhatatlan idő vesz el különben új legjobb keresésével. Ha csak valamelyes, a viszonyoknak *megfelelőt* hozunk létre, mely azonban a jelenlegi helyzetünket *kétségtelenül javítja*, többet tettünk, mintha *beszélünk a véghetetlenségig* és fontoskodunk. *Ez alatt pedig tobzódik a gazság, növekedik a nyomor* S azzal együtt az *elégedetlenség.*

Ha valamikor, úgy az igazság erejénél fogva most vonatkoztatható állapotjainkra Madáchnak az a kétvégtelenül igaz mondása: „*Tett halála az okoskodás*”.

Ezt emlékez tetőik épen (arany betűkkel kellene a törvényhozó testület tanácskozó termében felírni.

A magyar lélek.

Az olvasók egy része azt fogja talán gondolni, hogy mindenben csak a rosszat láttam meg, míg a jó előtt szemét hunytam. Ezekkel szemben igen könnyű a helyzetem, mert ami a nagy háborút illeti, arra nézve *aránylagos nagy veszteségeinkre* utalok, a [közelmúlt és a. jelennel szemben pedig egyrészt a kitörülhetetlen *emlékekre*, másrészt a *meglevő állapotokra*, hivatkozom.

Azért nem állítottam azt, hogy helyzetünk reménytelen s abból nincs menekülés. De igenis van. Ennek pedig egyedüli útja és módja: Meg kell változnunk!

Már maga az a tény:

„És annyi balszerencse közt,
Oly sok vizzály után,
Mégfogyva bár, de törve nem,
Él nemzet e hazán”,

mely ezer esztendőn keresztül fennállott, biztató reménnyel tölthet el bennünket, ha okulni tudunk és akarunk. Ne az adjon nekünk reményt sorsunk jobbrafordulásához, hogy *hasonló helyzetben máskor is voltunk* s mégis jó lett minden. Ebből még semmi sem következik. Ez a *könnyelmű önámítók* álláspontja. — A helyzet csak annyiban volt hasonló, hogy hazánk nagy részét akkor és elvesztettük. Az *okok, a körülmények s azok világtörténeti beállításai minden esetben mások voltak*. De merítsük reményünket magyar lelkünk legreálibb étetértékéből, hogy t. i. mint nemzet ősi hazánk ezeréves csorbitatlan határai között továbbra is élni akarunk!

Minden attól függ, hogy a múltak tanulságait saját javunkra hogyan értékesítjük? A veszedelmeseknek látszókat idejében hogyan háritjuk el? Azért éberség és figyelem!

Ha a magyart mód felett dicsérjük, *elbizakodik*; ha mindig szidjuk, elveszti önmagát és *lethargiába merül*; ha pedig a tárgyilagosságot, vagyis nemcsak a rosszat, de a jót is hallja, bár elkeseredik, de *vigasztalódik is*. A lethargiából előbb fel lehet rázni, mint elbizakodottságában a szemét felnyitni, hogy a valóságot tisztán lássa. A lethargia önzést nevel bennünk és a jó szerencsében való bizakodást. Az elbizakodottság erkölcstelenséget szül és önámítóvá tesz. Ha ellenben a tárgyilagos jóakaratot érzi s a megfelelő vezetést és irányítást is észleli, *belátja hibáját, meg szokta magát embereim és fáradhatatlan odaadással dolgozik*. Mi eddig még csak az elkeserítő *igazságok észrevévése*nél (tartunk).

A végekről hallható jajkiáltások azonban szívünkbe nyilainak. Véreinkkel szemben kötelességeink vannak! Ezeket teljesítenünk kell. A testvéri becsület is kötelez erre. Mikor s hogyan tegyük ezt? Ha előkészültünk. A haza ügye nem szerencsejáték. A mód attól függ, hogyan készültünk elő. Mindenesetre alaposan. A magyar *teljes munkát* szereti és akar végezni.

Mikor a nagy háború kitört, a haza védelmében egyek voltunk. Forrjunk most is össze a munkában. A szenvedések tanulságait e téren értékesítsük legjobban. Minél többet és okosabban dolgozunk a köz javára, előkészületünk is annál tökéletesebb lesz. A hazát az szereti legjobban, aki szívvel-lélekkel dolgozni is tud érte! Ebben versenyezzünk egymással!

Meg ne feledkezzünk azonban, hogy abban a sötétségben, melyben most tévelygünk, egyedül a keresztény fiit mécsese nyújt tájékozást. Gyászos egünk e sarkcsillagán örködjék szemünk, hogy irányi ne téveszthessünk, míg el jó a hajnali s kisüt a boldogság napja.

Bízom egy egészségesebb szellemben nevelt magyar fiatalság *öntudatos erejében*, hogy egy újabb erőpróba alkalmával „könnyűnek nem fog találatni”.

Rendületlen hittel bízom tehát a szenvedésekben megtisztult magyar haza jövőjében.

Hogy is mondta Deák Ferenc?
 — — — — „mert amit erő és hatalom elvesz,
 azt kedvező szerencse ismét visszahozhatja, de amiről
 a nemzet, félve a szenvedésektől, önként lemondott,
 annak visszaszerzése mindig nehéz és kétséges.

„Tűrni fog e nemzet, remélve egy szebb jövőt,
 bízva ügyének igazságában !”

Lemondani...?! ... „Nem! Nem! Soha!

E porba omlott szép haza fel fos virulni inég,
 Van bíró a felhők felett: áll a villámos Ég!

Zárszó.

Most pedig arra kérem még az olvasót, hogy a magyar fiatalságról az „Előszó”-ban kifejtett eszményképeket olvassa el újból.

Vajha sikerülne az ott megjelölt útra lépés férfias elhatározásának készségét bennük felkelteni!

Hazafias munkájukat koronázza áldással és sikerrel a magyarok Istene!

FÜGGELÉK.

Benyomások és karcolatok a Brassóban töltött oláh fogságból.

Nem gondoltam volna, hogy ezt a háborút, melyben a halál szele oly gyakran megkönyékezett, jutalomképen a fogházban fejezem be. A dicsőséges napokra és eredményekre való visszaemlékezés érzése azonban még most is jobban felemel, mint amennyire a jelenlegi keserves lét érzése lesújtani tud. Minden attól függ, hogy hogyan fogjuk fel helyzetünket. Ebben pedig lényeges szerepet játszik az az ismeretlen ok, mellynél fogva idekerültem, ha a mód, mellyel azt tették, *akkor el is keserített*. Elvégre ritka ember töltötte idejét „potyára” fogházban. Ez is az élettapasztaláshoz tartozik. Most a fogházról még respektabilisabb fogalmaim vannak, mint annakelőtte.

A szabadságot is csak akkor tudjuk különösen megbecsülni, miikor azt bármily módon elvesztve, akaratunk, elhatározásaink és tetteinknek szabad urai nem lehetünk.

Valóban hálás vagyok e lovagias népnek azért, mert eljárásával a „cine mintye” kifejezés valódi értelmére megtanított.

*

Ötödik hónapja, hogy rövid ideig tarló „internálás” címén ősi ellenségünknek, az oláhnak fogságában élek a Fellegvárban, a kórházban és a fogházban.

Akikkel együtt jöttem, ide, azok pár nap előtt hazamentek. Én, mint rangban a legidősebb és néhány bajtársam, valakinek a *hanyagságából* lemaradtunk az internáltak névjegyzékéről. Mint olyannak végig kellett tehát nézmem örömmel teljes távozásukat. Örömyüket a régóta vágyott szabadság érzése valóban közvetlenül az arcukra festette.

Azóta kétszeresen érzi lelkem a fogság — bocsánat, internálás — nyomasztó súlyát.

*

Az „internálás” és „fogság” fogalmainak ez az összezavarása, amit itt tapasztalhatni „szerencsém” van, átmenetileg előttem is elhomályosította azok értelmét. Elvégre, ha ki akarunk menni a városba, akkor azt mondják, hogy foglyok vagyunk; ha azonban illetékeket kell fizetni, akkor meg egyszerre „internált” voltunkra hivatkoznak. (Ez utóbbiaknak t. i. nem jár illeték.) Mit gondoljak ezután az elméletnek és gyakorlatnak ezen a tudatlan, rosszakaratú, vagy szándékos összegabalyításán? Sokat gondolhatok s *mindenik* egyformán *igaz* lehet. Az internálás és fogság *hátrányainak* ez az életrevaló s ügyes kombinálása *a szabadságvesztésnek kétségen kívül új nemét mutatja.*

Hiába, még az oláhtól is sok praktikus dolgot lehet tanulni.

*

Eddig még időnként az ör, az úgynevezett „santinelli” kísérete nélkül is kijárhattunk ebbe a gyönyörű városba és ennek vidékére. Amióta azonban egy hasonlóképen internált „gentleman”-t a város parancsnoka este tizenegy órakor a kávéházban látott, — aki mellékesen megjegyezve, azóta már haza is ment — *nekünk visszamaradottaknak*, még kimennünk sem lehet, hogy a gyönyörű őszi napokat ideiglenes szabadságunk jóleső érzetében a szebbnél-szebb kirándulóhelyek egészséges levegőjében élvezhessük.

Hja! a város parancsnoka — egy ezredes — is *volt német fogságban.* A nemes *bosszúnak* azt a nemét óhajtja a lovagiasság szabályai szerint velünk, internáltakkal szemben érdemetlenül alkalmazni, amit a

németek vele, mint hadifogollyal szemben bosszú nélkül használtak.

Pedig úgy-e nagy különbség van a harctéren elfogottak és egy városban az ellenséggel több heti együttes tartózkodás után egy hirdetés alapján való *gyanútlan* megjelenéssel kapcsolatos elhurcoltás között?

Ezt azonban most nem volna célszerű az ezredes urnák megmagyarázni.

Ha már a lovagias gondolkodásnál vagyunk, tessék a következő jelenetet elképzelni. Május 8-án, hűvös tavaszi napon, korán reggel érkezünk ide. Laktanyáról laktanyára, vittek bennünket, míg végre eldöntötték, hogy a „fellegvár”-ban van a helyünk. Kettős rendekben megalakulva, azaz négyesével, szuronyos örök oltalma alatt nem a legrövidebb, *hanem egy sokkal hosszabb úton kísérték fel oda. Az örök azért voltak szükségesek,* — miként azt utólag megtudtuk — *hogy „a lakosság dühétől megóvjanak bennünket”,* mondja ő, t. i. az oláh.

Nem tudtam, hogy Brassóban ily bosszúálló, kegyetlen emberek laknak!

Hanem miért volt az szükséges, hogy bennünket egy hosszabb úton kísérjenek oda fel? Azért, mert a vezető oláh hadnagy úr, ki körülbelül 100 lépéssel járt előttünk, ismerőseinek ablakán bekopogtatott, amire nemsokára kíváncsi oláh női fejek bújtak elő, *hogy öntelt gyönyörrel végignézzenek bennünket az oláh hadi dicsőség legfényesebb bizonyságait.*

Kell még több?

Csak még a barakk-kórház (Lager-Spital) parancsnoka és — mondjuk — feleségének az ott levő beteg tisztek étkezésében való *díjtalan* részvételét említem fel, hogy e népnek a lovagiasságról alkotott felfogása tekintetében teljesen tisztában legyünk.

*

Mikor idegességem „utókurá”-jaképen az úgynevezett „Lager-Spital”-ba küldtek, külön szobában helyeztek el. Ezt úgy tessék elképzelni, hogy a bolsevista betegektől csak egy deszkafal választott el; az előszobában pedig — a szobámhoz való jutás folyosó-

jától ugyancsak egy fogyatékos s rögtönzött deszkafallal elválasztva — kilenc, éjjel-nappal fecsegő bolsevista asszony volt.

Kétségen kívül idegmegnyugtató milieu volt.

Esténkint az egyik kórteremből énekszó hangzott fel. A magyar nóták befejeztével a bűnbánó lelked zsolozsmájaként fájoan hangzott át hozzám a magyar és lengyel Himnusz és a Szózat.

Csak próbálta volna a nyakas magyar ezeket azelőtt néhány hét!el énekelni ... Oláh fogságba kellett esnie, hogy tudatára ébredjen annak, amit a hazával szemben elkövetett.

*

Ahány férfi vagy női bolsevistától megkérdeztem, hogy miért van itt, mindegyik önérzetesen védte ártatlanságát, mert ő — úgymond — „kommunista” sohasem volt; az! sem tudja, mi az! Igaz, hogy egy páran ártatlanul szenvedtek olt. Egy másik írni és olvasni nem tudását hozta fel védelmére. És ez utóbbi épen valami feminista, vagy szocialista nőegylet leköszöntetett elnöknője volt. Természetesen már is elbocsátották őket. Hiszen, ha az egyik hadügyi népbiztos urat fürdőzés közben *csak most* (szeptember elején) foghatták el s annyi érdemes és tevékeny szerepet játszott alak *még mindég szabadon jár*: lehet-e azon csodálkozni, hogy ezeket meg az oláhok bocsátják szabadon?

Az „internáltak” egy részének szabadonbocsátása az oláh király adta amnesztia kíséretében, augusztus 24-én, az oláh király születésnapján történt. Az internáltak másik részéről egyelőre megfeledeztek.

Bár az *önérzet* az ártatlanság tudatában *minden amnesztia elfogadása ellen tiltakozik*, különösen, ha az, internálásnak okát megmagyarázni nem tudja, mit szóljon azonban a kenyérkeresőjétől oly sok idő óta megfosztott család, amely adósságból él és kenyérkeresőjét már hónapok óta hiába várja? A két rossz között a család tönkremenetele helyett még mindig az amnesztia elfogadása a *kisebbik*.

Mielőtt a „Liber” cédulát megkapnák, mindenkinek az alábbi milita szerinti „Kijelentés”-t kellett aláírnia. Csak ahhoz kívánok magyarázatot fűzni, hogy mindenki becsületszavára fogadja, hogy az oláh állani érdekei ellen még gondolatban sem fog cselekedni. Utóbb rájöttek, hogy elvégre *a gondolatok a „legműveltebb” nyugaton is vámmmentesek*, miért legyen hát ez a *túlszigorú s kevésbé ellenőrizhető* intézkedés ép. Oláhországban életbeléptetve? Így hát a *gondolatban való vétkezést elengedték*. A „Kijelentés” végén, a hallállal való megfenyegetés után, a lelkiismereti furdalás elhárításaként, önvigasztalásul áll az, hogy ezt a Kötelezőt, bocsánat „Kijelentés”-t *kényszer nélkül* írta alá az illető! Ez önbeismerése annak, *hogy ilyen gazdaságot csak a felelősség elvállalása nélkül lehet követelni*.

Egyébként el lehet azt képzelni, hogy a hazának esküvel fogadott kötelességei ellenére, valaki ezt az ostoba írást fogja irányadónak tekinteni, melyet vele a félelem hálása alatt egy lehetetlen helyzet kapzsi kihasználásaként íratnak alá s amelyből annak érvénye ki sem vehető? Vagy talán azt hiszik, hogy ennek érvénye örök időkre szól?

A becsületnek ez a megrevolverezése valóban egyedül áll a becsületről alkotott felfogások terén,

A szóban forgó „Kijelentés” magyar nyelvű szó vege *szó szerint* oláh magyarsággal a következő:

Kijelentés.

Alulírott . . . . . , , ” . . .
székely hadosztálybeli hadifogoly .....
..... községi illetőségű .....
, ... vármegyei szabad lábon helyezé-
sem alkalmával kijelentem, hogy a következőkre kö-
telezem magamat:

1. Lakóhelyemről .....
községből . . . . . vármegye, ahol
szüleim és családom, tartózkodik, eltávoznom nem
szabad, csakis a legközelebbi katonai parancsnokság
engedélyével

2. A volt osztrák-magyar egyenruhái többet nem viselem, csak ha átalakítatom és az összes katonai jelvényeket és színeket eltávolítom.

3. Az osztrák-magyar sapkát, miután otthon megérkeztem, többet nein viselem, még akkor se ha átalakítottam.

4. Mindenféle fegyvernemei beszolgáltatom, még azt is, amit esetleg családomnál találok és főbbet fegyvernemet nem viselek.

5. Kötelezve vagyok a tartózkodási helyemhez legközelebbi katonai parancsnoknál jelentkezni és minden parancsának azonnal és habozás nélkül engedelmességni. Továbbá engedelmeskedem minden más román hatóságnak is.

6. Leginkább kötelezem magam, miután a tartózkodási helyemre megérkeztem ..... községben ..... vármegyében, hogy nem fogok a román állam érdekei ellen cselekedni, se lettel, se szóval, sőt gondolatban sem.

Esküszöm becsület szavamra, hogy a fõnt említett pontokat lelkiismeretesen végrehajtom és tudom azt, hogy az eskü megszegése lövés általi halálbüntetést hoz magával.

Tudomásomra vettem a fõnti pontokban részletesen felsorolt kötelességeimet és ezt a kijelentést saját akaratomból senkitõl ni eg nem kényszerítve saját kezemmel aláírom.

A hadi fogoly y sajátkezû aláírása:

Kiadatott a mi jelenlétünkben.

Hadi fogolytábor parancsnoka :

ezredes.

Erdélyi .mûködõ csapatok
parancsnokának kiküldöttje.

õrnagy.

Az, oláhok mindenben a *természetes gyógymód hívei*. Azt hiszem egy országban sincs annyi előharcosa ennek az egészséges eszmének, mint „Románia mare”-ban. Innen van az, hogy a kórházban az Úr Isten kegyelmén és a magyar doktoron kívül senki sem gyógyít; vagy az is lehet, hogy *nem tud* gyógyítani.

De így van ez az irodákban is, azt tartván, hogy minden ügydarab *önmagát* intézi el. Ami tehát a *protekció* révén, vagy külön erre a célra kiküldött *ügyvéd útján* megfelelő *baksiccsal* elintézés alá nem kerül, az a legegyszerűbben, vagyis *önmagától* intéződik el.

De azért természetesen itt is van kivétel.

A levél-cenzúrázás terén, is azt tartják, hogy a legalaposabb cenzúra a levél: *egyszerű visszatartása*. ami a cenzorra, is egészséges, mert nem rontja a szemét. A család érdeke „hekuba”, előtte; szerinte a fogság szenvedéseihöz tartozik az is, hogy az elválasztott családtagok bizonytalanságban legyenek egymás sorsa tekintetében.

Az, oláh tiszték különben e természetes s közkedveltségnek örvendő gyógymód következtében általában igen jól konzerváltak s megnyuगतató külsejük.

Szinte alig képzelhető el, hogy az *a nyakas magyar*, ki néhány hónappal ezelőtt odahaza még a tisztjét is leköpte, az otthon s egymás között is lenézett ősi bocskoros ellenséggel szemben *ennyire* megalázkodják és meghunyászkodják. Csak fütttyent neki a „talpas” s a „gerinces” magyar máris rendelkezésére áll. Az oláh katona tányérjának kimosásától a 1 évközön-«egesebb munkák végzéséig most *minden az ő kötelessége*. A rendelkezési és ellenőrző hatáskör a „medvé”-é. Mivel pedig ruhájával együtt önérzete is teljesben lerongyolódott, az oláh most *önérzetet nevel belé*.

*

Csodálatos, azaz mégsem csodálkozom, hogy a dacos magyar „faji önérzete” mily hamar megszokni látszik a megaláztatások hosszú sorát. Valamelyes *könnyedebb, az életörömökön kívül semmivel sem*

törődő életfelfogás telíti meg szívét, melyei a mozi és a frivol operettek hősei rögzítettek meg abban. Beszédjén, magatartásán, mozdulatain ott van ennek a hajtása.

Könnyű már most elképzelni, hogy ha ezt az utánzó képességét és kuplékat éneklő készségét a maga faragatlan, durva modorával még kombinálja is, milyen és az idegekre ható benyomások származnak abból.

Igen, a mozi és a színház, erkölcsrontó darabjai *igen sokat rontottak a fiatalságon, az igazgatók ellenben meggazdagodtak. Ez valóban fényes példája a szemléltető oktatás nagyszerű hatásának.* Bizonyára így gondolták ezt az illetékes tényezőik is!

Valahol Belényes tájékán most tavasszal történt, hogy egy tisztnek valamely harcászati magyarázata közben egyik dacos magyar rikácsoló hangon azt jegyezte meg, hogy ők *„még a harctéren sem harcolnak fegyverrel, hanem politikai érvekkel”.*

És íme ezeknek a politikai érvekkel harcolóknak a legnagyobb része, az *új idők megváltó hatása alatt napi 15 korona melleit, a világon semmit sem akart dolgozni* (ugyanis bármily munka követelése a régi rendszer visszatérését jelentette nála), most pedig, mint tényleges hadifoglyot, elveinek mártírjaként egész nap kergetik és valóban lealacsonyító mimikákat végeztesik vele. Én azt hiszem, hogy mindezt immár *elveinek fenntartása nélkül cselekszi.*

Csodálom, hogy a *józannak* ismert magyar paraszt eszét ennyire ki tudták ficamítani azokkal a „politikai okadatok”-kal.

Igaza van Herczeg Ferencnek: *„más kárán tanul a bölcs, a saját kárán pedig a magyar!”*

Még sohasem találkoztam a hazugságnak, hitegetésnek, megvesztegetésnek, rendellenségnek olyan szertelen mértékével, mint ennél a népfajnál. Itt a legtöbb *dolog* hamis erkölcsi alapon nyugszik. A belőle származó ferdeségeket említett kétséges erkölcsi képességekkel igyekeznek alátámasztani. Fontos, hogy az

első hatást kibírja. Vájjon fejlődhet-e ki ily körülmények között magasabb rendű jellemi érték? Pedig falán ez volna záloga az alkotásnak, az úgynevezett „hódítás” maradandóságának.

Azt hiszem, hogy a magyar politikus szájába adott az a vélemény, hogy *most ezzel* az országgal personalis unióra lépünk, a helyzet félreismerésén, hogy azt ne mondjam tudatlanságon alapszik.

Tessék meggyőződni annak a francia mondásnak a helyességéről, amely azt tartja, hogy „Miként ebben az országban a virágnak nincs illata, azonképen nincs az asszonynak szeméremérzete, a férfúnak becsülete”.

Nem tudom, hogy ezek előrebocsátása után akad-e valaki, aki a personalis uniónak köztünk és e züllött ország között való célszerűségéről meg lenne győződve még akkor is, ha utóbbi közelednék hozzánk.

A kiengesztelődés ily irányú *szükségességéről* csak az beszélhet, kit a *gazságok lelki hatása* nem érintett s így ő ezt legfeljebb csak *az elméletből ismeri*.

*

Az előzőekben leírt kultúrával csak rabolni lehet. Ezt azonban nagyszerűen értik. Itt is a németet akarják utánozni. Amíg azonban az és mi is — bár korántsem oly mértékben, mint a német, mert ahhoz sokkal élhetlenebbek vagyunk — az ellenségnek nyílt harcokban való megsemmisítése után gyakoroltuk ezt a jó szokást, addig az oláh nyitott kaput döntet. Győzelmi öntudatában és mámorában végigszáguld e védtelen országon, hogy... rendet teremtsen. Csak az a baj, hogy annak, aki a rend helyreállításában a rablást választotta, a rendről más, a miénktől lényegesen eltérő fogalmi vannak.

Most csak azt nem értem még, hogy ők tulajdonképpen kik elem viselnek még háborút? Én azt hiszem, hogy a „fegyverszünetiét”, az ő szempontjukból talán célszerűbb lett volna hivatalosan „Rablási szünet”-nek nevezni. Ezzel természetesen nem azt mondtuk, hogy *a rablás az alatt tényleg szünetelt is*.

Ugyan azt mondja meg nekem valaki, hogy az oláh „hivatalos” *kijelentés hol és mikor fedte még a valóságot?*

*

Egy oláh ünnepnapon katonazene hangjai ütötték meg a fületem. Amidőn a vasrács mögül kitekintettem, láttam, hogy a katonazene után körülbelül kétszáz oláh *leány* ment *kettős rendekbe* (négyesével) *sorakozva, lépést tartva* — s hogy a zenekartól le ne maradjon — „hosszan elnyúlt testtel”. A látvány kétségtelenül ízléstelen volt. „Militarizmus” hypermodern értelemben.

Ha valaki siet, rendszerint otthon felejt valamit. Az oláhok *hirtelen igen művelt* nemzet akarnak lenni, mely törekvésükben azonban megfelelnek *a nőieség lebilincselő s kultúraemelő értékéről*. Ennek kiparodizálása azonban, nem gondolják, hogy könnyen kiábránduláshoz vezet?

Ha azonban úgy képzelték, *hogy ez a női nem hazafias neveléséhez tartozik*, úgy azt nem tartom rossz ideának, csak a kivitel goromba kissé. *A szép nemtől a szépséget szempontjait alig ha lehet különválasztani*.

Íme látjuk a militarizmsnak egy újabb, meglehetősen kezdetleges felfogását és ízléstelen megnyilatkozását.

Tapasztalásaim nyomán, tekintettel a jövő előre látható feladataira; a közoktatásügyi, közegészségügyi és hadügyi tárcákat tartom a legfontosabbnak.

Az első kettőt a spártaiaknak annál a híres nevelési elvénél fogva, hogy „Ép testben ép léteik”; a harmadikat pedig azért, mert az csak ilyen szellemben, nevelt anyaggal képes a reá váró feladatokat megoldani.

Nem minden rossz, ami régi s nem minden jó, ami új. Ebből pedig az következik, hogy a régiektől még mindig tanulhatunk; viszont modernségünk még nem egészen elfogadható ok arra, hogy mindenben a régiek tanítómestereként akarjunk szerepelni, még ha a viszonyok meg is változtak.

Ebben a lélektani egyenletben az ember *állandó értékével* mindig számolnunk kell. Mert ha ennek javát és boldogságát akarjuk, *nyilván ehhez kel! alkalmazkodnunk*.

Mikor Bukarestben útlevelem ügyében jártam, feltűnt többek között az is, hogy annak főterein ágyukat tettek ki közszemlére. Első pillanatban azok

eredete után gondolkodtam, mert nem akartam még képjeleiben sem elhinni, hogy azok nagyobbrészt a laktanyáinkban általunk visszahagyott ágyúk. Közéletben haladva természetesen felismertem azokban a sajátjainkat.

Mi is a célja a hadi trófeumoknak?

Ugyebár a saját hadsereg hadi dicsőségének a hirdetése. Ezért állítottunk mi is ki néhányat köztereinken, *mint hadseregünk vitézségének kézzelfogható bizonyítékát*. Ha már most ugyanezt a kérdést a jelen esetre is fölvetem, vajjon nem jutunk-e zavarba az arra adott feleletnél? Mert a *raktárakból elhurcolt hadieszközök és a nehéz harcokban becsülettel szerzett hadi zsákmány között mégis csak nagy különbség van!* Ugyebár most már másként fest a kiállítás?

Az oláh nép azonban ezt nem tudja, ő csak azt látja, hogy ott vannak. Hogy miként kerültek azok oda, ahhoz neki sok magyarázatra nincs szüksége. Minden attól függ tehát, hogy hogyan adják be nekik az eseményeket, Ezt pedig az oláhok elintézik úgy, hogy ahhoz az igazságnak semmi köze ne legyen. *A célt így is elérik!* És nekik ez a fontos!

A legkedvesebből szándékosan utoljára akarok e helyen is megemlékezni.

Szemelvényeim egyikében, kellő felvilágosítás alapján, azt írtam, hogy azért kísérték bennünket az utcán oláh szuronyos örök, hogy a lakosság dühe elől megoltalmazzanak bennünket. Mennyire rácăfolt erre a szép határszéli város magyar és szász lakossága, amikor a magyar és szász nőegyletek körültekintően figyelmes és áldozatra kész viselkedésükkel enyhítették nehéz sorsunk önmehtagadó elviselését a *fogságban*, de nem az internálásban.

Példás és minden dicséreten felülálló magatartásuknak a magyarok Istene adja meg jutalmát részükre egy virágzó s boldog jövővel. Ha pedig ebben mi is közreműködhetnénk, ez lenne *köszönetünknek és hálaúrnak legméltóbb kifejezése.* Még csak annyit, hogy az a benyomásom, mintha a szászoknak az oláhok

mellé sorakozása *nem képviselné a szász közakaratot*. Ezt egyébként már több illetékes helyről is hajlottam.

Mikor 1918 nyarán a Piave mentén voltam, lapokat kaptunk, hogy tájékozódást szerezzünk a világeseményekről. Az egyik német lapból „Bundesgenossen” című jellemző leírást vágtam ki, amelyet abból az alkalomból írtak, hogy Románia az antanttal való megegyezése ellenére a középponti hatalmakkal békét kötött. Az újságcikk tartalma a következő:

„Az olaszoknak Romániáról, szövetséges társukról való véleményét: Musolini úrnak, a *Popolo d'Italia* című újságban megjelent cikke mutatja, amely még Romániának hadüzenete előtt jelent meg.”

Ez a cikk, amelyért! minden románnak naponta olvasnia kellene, szó szerint a következő:

„Hagyjátok végre már abba azt, hogy a románokat testvérnemzetünknek nevezzük. Ámbár ők e nemes elnevezéssel dicsekszenek, még sem románok. Ők a rómaiak leigázta ősbarnépeknek szlávokkal, besenyőkkel, chazarokkal, avaroktól, tatárokkal, mongolokkal, hunokkal, törökökkel és görögökkel való vegyülete, amelyből könnyen elképzelhető, hogy mi-féle léha zagyvalék (Lumpenpack) származik.”

„Az oláh még ma is barbár és egy alsóbbrendű egyed, mely a franciák általános gúnyjára a párisit utánozza és a zavarosban örömet halász, ahol nincs veszély, melynek ő a lehetőség szerint kitér. Ezt egyébként már 1913-ban megmutatta.

„Mit is mond a német közmondás?”

Ezt csak azzal toldom meg, hogy 1916. és 1918-ban a vitéz nemzetek nagy rokonérzetére hasonlóképpen cselekedett.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	1
Igazság és fegyelem.....	5

Közéletünk és a hadsereg a háború előtt

Az egységes szellem hiánya.....	9
A protekció	13
Az önzés.....	15
A beteges becsvágy	19
A szemfényvesztés	23
A közöny	19
A gerinctelenség	34
A panamák országa	37
Közéletünk fegyelmetlensége és tisztességtelensége.....	41
A tisztikar	49
A legénység	52
A hadsereg felszerelése.....	55
A kiképzés	57
Összefoglaló vélemény	63

A vagy háború

A mozgósítás	64
A háború tartama	67
A hírszerzés	68
A lovasság a hírszerző szolgálatban	69
A gyalogság a felderítő és hírszerző szolgálatban.....	71
A repülőgépek a felderítő szolgálatban	76
A jelentések igazsága	79
A mozgó harc keletkezése.....	83
A támadás	84
A harc vezetése	86
A csapat együgyűsége ..	89
A mozgó harc változatossága.....	92
Az állásharc	99
A vezérkar	112
A zsákmány	116
A találmányok	119
A kitüntetés	123
A rémlátás.....	128
Az árulás	132

	Lap
Az utánpótlás	133
A pótzászlóalj	139
A kiképző-csoport	151
A menetszázadok	156
A nélkülözhetetlenek	158
A mellveregetők	160
Az öncsonkítók	163
A háborús tisztikar	168
A tényleges tisztek	175
Az összeomlás	177
A tisztikar anyagi helyzete	188
Az öltözet	192
A militarizmus	194
A pacifista álláspont	200
A nemzetközi egyezmények	205

A jövő kérdései.

A fajszeretet	205
Az emberismeret	211
A sajtó	215
A zsidókérdés	216
Közéletünk tisztessége	223
Az ifjúság nevelése	227
Egységes nevelési alap	227
A tisztképzés	233
A tisztikar homogenitása	233
Az akadémiai nevelés	234
A) Az elméleti kiképzés	234
B) A gyakorlati kiképzés	240
A tartalékos tisztek kiképzése	242
Az altisztképzés	243
A tényleges állományú tisztek továbbképzése csapatnál	245
Egyéb javaslatok	249
A jövő hadserege	254
A jövő hadsereg tisztikarának kialakulása	259
Az önértetre nevelés	265
Az összetartás	267
A nőnevelés	271
Szózat a hölgyekhez	276
A tényleges tisztikarhoz	277
Az igazság ereje	280
A magyar lélek	284
Zárszó	286

Függelék.

Benyomások és karcolatok a Brassóban töltött oláh fogságból	287
--	-----